

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI**

**EMILY BRONTE’NİN ‘UĞULTULU TEPELER’ ROMANININ
TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE YENİDEN ÇEVİRİ KURAMI
BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

Ömer Erşah ÇAKMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Şaban KÖKTÜRK

OCAK - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**EMILY BRONTE’NİN ‘UĞULTULU TEPELER’
ROMANININ TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE
YENİDEN ÇEVİRİ KURAMI BAĞLAMINDA
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer Erşah ÇAKMAK

Enstitü Anabilim Dalı: Çeviribilim

**“Bu tez 17/01/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Şaban KÖKTÜRK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ZENGİN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Fatıma GİMATDİNOVA	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ömer Erşah ÇAKMAK

17/01/2025

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana rehberlik eden ve lisansüstü eğitimim boyunca bana değerli fikirleriyle destek olan danışman hocam Prof. Dr. Şaban KÖKTÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimleriyle bana ve çalışmama katkı sağlayan tüm değerli hocalarım Prof. Dr. Hüseyin ERSOY'a, Doç. Dr. Halil İbrahim BALKUL'a, Doç. Dr. Aysel Nursen DURDAĞI'na, Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ZENGİN'e, Dr. Öğr. Üyesi Filiz ŞAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER'e teşekkür ederim.

Araştırma sürecimde yanımda olan ve görüşleriyle çalışmama zenginlik katan değerli meslektaşlarım ve arkadaşlarım Öğr. Gör. Dr. Kadir SARIASLAN'a, Öğr. Gör. Dr. Berkan AYGÜN'e ve Dr. Ümit TÜRE PEKEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, bu çalışmada bana her türlü desteği sabırla veren ve her zaman yanımda olan sevgili eşim Nilüfer ÇAKMAK'a teşekkür ederim.

Ömer Erşah ÇAKMAK

17/01/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: YENİDEN ÇEVİRİ	8
1.1. Yeniden Çeviri Kavramı.....	8
1.2. Yeniden Çeviri Hipotezi.....	9
1.3. Yeniden Çeviri Hipotezine Yöneltilen Eleştiriler	12
1.4. Yeniden Çevirinin Nedenleri.....	15
1.5. Yeniden Çeviriye Farklı Yaklaşımlar	20
1.5.1. Aktif ve Pasif Yeniden Çeviri	20
1.5.2. Sıcak ve Soğuk Yeniden Çeviri.....	22
1.5.3. Yeniden Çevirinin Yokluğu	23
1.5.4. Yeniden Çeviride İntihal	24
2. BÖLÜM: ÇEVİRİ ANALİTİĞİ VE BİÇİM BOZUCU EĞİLİMLER	28
2.1. Antoine Berman'ın Çeviri Kuramı	28
2.2. Biçim Bozucu Eğilimler	32
2.2.1. Rasyonelleştirme (Rationalization)	33
2.2.2. Açıklama (Clarification).....	34
2.2.3. Genişletme (Expansion)	35
2.2.4. Yüceltme (Ennoblement).....	35
2.2.5. Niteliksel Yoksullaştırma (Qualitative Impoverishment)	36
2.2.6. Niceliksel Yoksullaştırma (Quantitative Impoverishment).....	37
2.2.7. Ritimlerin Bozulması (The Destruction of Rhythms)	37
2.2.8. Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması (The Destruction of Underlying Networks of Signification)	38
2.2.9. Dilbilgisel Yapıların Bozulması (The Destruction of Linguistic Patternings)	38

2.2.10. Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi (The Destruction of Vernacular Networks or Their Exoticization)	39
2.2.11. İfade ve Deyimlerin Bozulması (The Destruction of Expressions and Idioms	39
2.2.12. Dil Katmanlarının Silinmesi (The Effacement of the Superimposition of Languages)	40
3. BÖLÜM: EMILY BRONTË VE WUTHERING HEIGHTS.....	42
3.1. Emily Brontë'nin Hayatı	42
3.1.1. İngiliz Edebiyatında Emily Brontë'nin Önemi	44
3.2. Wuthering Heights.....	45
3.2.1. Roman Özeti.....	45
3.2.2. Karakterler.....	47
3.2.3. Romanın Ana Temaları	49
3.2.4. Emily Brontë'nin Üslubu	51
4. BÖLÜM: TÜRK EDEBİ DİZGESİNDE WUTHERING HEIGHTS	54
4.1. Erek Dizgede Wuthering Heights.....	56
4.2. Bütüncede Yer Alan Çeviriler ve Çevirmenleri	58
4.2.1. Naciye Akseki Öncül	61
4.2.2. Ertuğrul Koç.....	63
4.2.3. Başak Bekişli.....	65
5. BÖLÜM: VAKA ÇALIŞMASI: WUTHERING HEIGHTS.....	66
5.1. Rasyonelleştirme (Rationalization)	67
5.2. Açıklama (Clarification).....	74
5.3. Genişletme (Expansion)	82
5.4. Yüceltme (Ennoblement).....	88
5.5. Niteliksel Yoksullaştırma (Qualitative Impoverishment).....	94
5.6. Niceliksel Yoksullaştırma (Quantitative Impoverishment).....	102
5.7. Ritimlerin Bozulması (Destruction of Rhythms).....	108
5.8. Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması (The Destruction of Underlying Networks of Signification).....	115
5.9. Dilbilgisel Yapıların Bozulması (The Destruction of Linguistic Patternings)	122

5.10. Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi (The Destruction of Vernacular Networks or Their Exoticization)	131
5.11. İfade ve Deyimlerin Bozulması (The Destruction of Expressions and Idioms)..	138
5.12. Dil Katmanlarının Silinmesi (The Effacement of the Superimposition of Languages).....	144
SONUÇ	152
KAYNAKÇA.....	164
ÖZ GEÇMİŞ	171

KISALTMALAR

BKZ.	: Bakınız
EM1	: Erek Metin 1
EM2	: Erek Metin 2
EM3	: Erek Metin 3
EM4	: Erek Metin 4
KM	: Kaynak Metin
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Antoine Berman'ın Biçim Bozucu Eğilimlerinin Türkçe Karşılıkları..... 33

Tablo 2: Wuthering Heights'ın 1942-2024 Yılları Arasındaki Mevcut Çevirileri.... 57

ÖZET	
Başlık: Emily Brontë'nin 'Uğultulu Tepeler' Romanının Türkçe Çevirileri Üzerine Yeniden Çeviri Kuramı Bağlamında Karşılaştırmalı Bir İnceleme	
Yazar: Ömer Erşah ÇAKMAK	
Danışman: Prof. Dr. Şaban KÖKTÜRK	
Kabul Tarihi: 17/01/2025	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 171 (ana kısım)
19. yüzyıl İngiliz yazarlarından olan Emily Brontë'nin kaleme almış olduğu ilk ve tek romanı olma özelliği taşıyan Wuthering Heights (Uğultulu Tepeler) karmaşık anlatım yapısı ve barındırdığı Gotik roman özellikleriyle günümüzde İngiliz edebiyatının en önemli eserleri arasında bulunmaktadır. Romantizm akımının yanı sıra Viktorya döneminin edebi niteliklerini yansıtan eser çok sayıda farklı dile çevrilmiştir. Tercüme Bürosu'nun Tercüme dergisinin ilk sayısındaki özel yayınevleri tarafından çevrilmesi planlanan eserler listesinde yer alan Wuthering Heights, orijinal dili olan İngilizceden Türkçeye ilk defa Naciye Öncül çevirisiyle 1946 yılında kazandırılmış olup, özellikle 2010 yılından sonra çeşitli yayınevleri ve çevirmenler tarafından yeniden çevrilerek erek dizgeye kazandırılmıştır. Bu çalışmada, Emily Brontë'nin Wuthering Heights adlı eserinin dört farklı Türkçe çevirisinin Antoine Berman'ın yeniden çeviri hipotezi kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır. Yine Antoine Berman'ın çeviri analitiğinde tanımladığı on iki adet biçim bozucu eğilim bu incelemenin metodolojisini oluşturmuştur. Çalışma kapsamında, söz konusu romanın Naciye Akseki Öncül (1946/1983), Ertuğrul Koç (2016) ve Başak Bekişli (2023) çevirileri incelenmiştir. Her dört çeviriden rastgele seçilen toplam 48 örnek Berman'ın öne sürdüğü biçim bozucu eğilimler açısından analiz edilmiş ve elde edilen bulgular yeniden çeviri hipotezi kapsamında değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalı analiz sonucunda, bütüncenin en son yeniden çevirisinin kaynak odaklı bir çeviri stratejisi benimsediği saptansa da yeniden çeviri hipotezinin doğrusal gelişim varsayımının kanıtlanmadığı görülmüştür.	
Anahtar Kelimeler: Emily Brontë, Uğultulu Tepeler, Yeniden Çeviri, Biçim Bozucu Eğilimler, Antoine Berman	

ABSTRACT	
Title of Thesis: A Comparative Analysis of Turkish Translations of Emily Brontë's 'Wuthering Heights' within the Context of Retranslation Hypothesis	
Author of Thesis: Ömer Erşah ÇAKMAK	
Supervisor: Prof. Dr. Şaban KÖKTÜRK	
Accepted Date: 17/01/2025	Number of Pages: vii (pre text) + 171 (main body)
Wuthering Heights, the first and only novel by 19th-century English author Emily Brontë, is considered one of the most important works of English literature today thanks to its complex narrative structure and Gothic elements. The novel, which reflects the literary characteristics of the Romantic era and the Victorian period, has been translated into numerous languages worldwide. Wuthering Heights, which was included in the list of works planned to be translated by special publishing houses in the first issue of the journal of the Translation Bureau, was first translated from its original language into Turkish by Naciye Öncül in 1946. Especially after 2010, it has been retranslated by various publishers and translators. This study aims to examine four different Turkish translations of Brontë's Wuthering Heights within the framework of Antoine Berman's retranslation hypothesis. The twelve deforming tendencies defined in Berman's analytic of translation constitute the methodology of this study. Within the scope of the study, the translations by Naciye Akseki Öncül (1946/1983), Ertuğrul Koç (2016) and Başak Bekişli (2023) were analysed. A total of 48 samples randomly selected from each of the four translations were analyzed in terms of the deforming tendencies proposed by Berman, and the findings were evaluated within the scope of the retranslation hypothesis. As a result of the comparative analysis, although it was found that the latest retranslation of the work was source-oriented, it was observed that the assumption of linear development within the retranslation hypothesis was not proven.	
Keywords: Emily Brontë, Wuthering Heights, Retranslation, Deforming Tendencies, Antoine Berman	

GİRİŞ

Çeviri çalışmalarının uluslararası etkileşim açısından bir köprü işlevi gördüğü ve bu yolla ulusların gelişimini sağlayan temel faktörlerden biri olduğu bilinmektedir. Özellikle yazılı edebiyatın yaygınlaşmaya başlamasıyla ulusların birbirinden kopuk bir gelişim süreci izlediği söylenemez. Dünya kültürleri ve edebiyatları birbirinden beslenmekte ve medeniyet yolunun taşları uluslar ve kültürler arası bir patikada döşenmektedir. Çeviri çalışmaları ise bitmeyen bir döngü halinde, dinamik bir süreç izleyerek toplumların içinden geçtiği düşünme normları içerisinde yeni biçimlere ve yaklaşımlara şahitlik etmektedir. Çeviri çalışmalarının Türk edebiyatındaki yeri, konumu ve etkisinin incelenebilmesi için geriye doğru bir projeksiyon tutmak gerekmektedir. Özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, Türk edebiyatı dünya edebiyatlarıyla etkileşim içerisine girerek Batılılaşma yolunda kültürel atılımlar gerçekleştirmiştir.

Türk Milli Edebiyatının gelişim süreçleri açısından çeviri eserlerin önemi yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu gerçekliğin oluşmasındaki etkenler dönemsel olarak bakıldığında özellikle Cumhuriyetin ilk yılları ve İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası yıllarda şekillenmiştir. Söz konusu dönemde bugün Türk Dil Kurumu olarak bilinen Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin 1932 yılında kuruluşu ve özellikle İngilizce, Fransızca ve Rusça dillerinden yapılan çeviriler Türk toplumunun modernleşme sürecini hızlandırmış ve modern bilim, felsefe ve edebiyat alanlarında toplumsal ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. Bu minvalde, yeniden çeviri kavramı Türk edebiyatının gelişimi açısından önemle irdelenmesi gereken bir konu olmuştur. Zira, Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte bir nevi devlet politikasına dönüşen batılılaşma hem toplumsal manada hem de yazın alanında devletin özellikle öncelediği bir gaye olmuştur. Özellikle 1938-1946 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Âli YÜCEL önderliğinde dünya edebiyatından çok çeşitli başyapıtların Türkçeye çevrilmesiyle toplumsal ve kültürel bir dönüşüm hedeflenmiştir. Ayrıca bu dönemde yine Hasan Âli YÜCEL önderliğinde Tercüme Bürosu (1940) kurularak çeviri çalışmaları kurumsallaşma sürecine girmiştir. Bu dönemle birlikte yoğunluğu gittikçe artan çeviri eserlerin Türkçede farklı yayınevleri tarafından farklı tarihlerde ve farklı çevirmenlerce çevrilmesi yeniden çeviri kavramını anlamamızı gerekli kılmaktadır.

Alman filozof F. Schleiermacher (1798-1834) çeviri çalışmaları üzerine tartışırken yabancılaştırma ve yerleştirme kavramları üzerinde durmuş ve çevirmenler için bu iki

temel yolu önermiştir. Çeşitli yerleştirme unsurları kullanılarak yazarın okura getirildiği ve yabancı eserin yerel bir esermiş gibi yeniden üretildiği yöntem olan yerleştirmede yabancı eserin erek kitle tarafından anlaşılması temel kaygı iken, Schleiermacher'ın da savunduğu yaklaşım olan yabancılaştırmada ise çevrilmesi planlanan yabancı eserin bütün 'yabancı' unsurları olduğu gibi korunmak istenir ve bu yolla yabancının öz anlamının ve öz derinliğinin korunması amaçlanır. Schleiermacher'ın güttüğü temel kaygı olan 'yabancı'nın yabancılığının korunarak mümkün mertebe birebir çeviri (literal translation) yoluyla çevrilmesi görüşü çeviride anlam kaygısı kavramı etrafında uzun yıllar boyunca sürecek olan tartışmaya sebebiyet vermiştir. Konuyla ilgili olarak, Walter Benjamin (1892-1940) yabancılaştırma yanlısı bir politikayı desteklemiş, çeviri sürecinde semantik bir bakış açısının yeterli olmayacağını öne sürmüştür. Benjamin, yabancı olandan etkilenilmesi gerektiğini ve yalnızca yabancının ruhunu kavramak adına kaynak manaya sadakat içinde çeviriden sapılabileceğini ifade etmiştir. Benjamin'in işaret ettiği yabancının ruhunu anlama kaygısına paralel biçimde, George Steiner (1929-2020) çeviriyi bir hermenötik yani anlamlama ya da yorumlama eylemi olarak değerlendirir. Çeviride anlamlamayı şiddet dolu bir eylem olarak gören Steiner çevirmenlerin etik bir kaygı taşıması gerektiğini, dolayısıyla çeviri süreçlerinde ne kaynak metinde ne de erek metinde bir kaybın olmaması gerektiğine işaret eder. Dolayısıyla, yabancı metnin yabancı olarak değerlendirilmesi ve fakat onu ithal edildiği gibi değil de belli bir anlama süreci sonucunda 'anlamak' gerektiği önerisinde bulunur.

Antoine Berman (1942-1991), Steiner'in çevirinin şiddet dolu bir eylem olduğu fikrine benzer bir biçimde, çeviride çevirmenlere etik bir görev düştüğünden bahsetmiş ve bu etik gayeyi de yabancıyı yabancı olarak ele almak şeklinde özetlemiştir. Bu bağlamda, Berman çeviri eserlerin etnik-merkezci (ethnocentric) ve ilhak edici (annexationist) olabileceği riskinden bahsetmiş ve bu riskin önüne geçmek adına çevirinin negatif analitiği üzerine çeşitli önermelerde bulunmuştur. Berman, çevirmenlerin sıklıkla sergilediği ve çeviri etiğini ihlal ettiğini düşündüğü biçim bozucu eğilimleri (deforming tendencies) on iki madde halinde ortaya koymuştur. Bunlar rasyonelleştirme, açıklama, genişletme, yüceltme, niteliksel yoksullaştırma, niceliksel yoksullaştırma, ritimlerin bozulması, altta yatan anlamsal ağların bozulması, dilbilgisel yapıların bozulması, yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi, ifade ve deyimlerin bozulması ve son olarak dil katmanlarının silinmesidir. Bu eğilimlerden bir veya birden fazlası aynı çeviri

metinde görülebilmektedir. Söz konusu eğilimler, çeviri eseri Berman'ın önerdiği üzere olumsuz bir biçimde dönüştürmekte ve çevirmenlerin dil ve kültür hakimiyeti noktasında yaşadığı eksiklikleri ortaya koymaktadır.

Berman biçim bozucu eğilimleri tanımlarken kaynak metnin korunmasını tartışmasının merkezine koymuştur. Berman yeniden çeviri hipotezini daha sonra bu çalışma üzerine inşa etmiştir. Bu tez çalışmasının iskeletini oluşturan yeniden çeviri hipotezinde, Berman (1990) bir metnin ilk çevirilerinin genel itibarıyla erek kitle tarafından anlaşılabilmesi amacıyla erek kültür ve erek dil normlarına uygun bir şekilde çevrildiği ve fakat aynı metnin daha sonradan yapılan çevirilerinde kaynak kültür ve kaynak dilin özgünlüğünün daha fazla gözetildiği savını ortaya koymaktadır. Bu sava göre, kaynak eser erek dile çevrilirken erek kitlenin sosyo-politik, kültürel ve geçerli edebi normlarına uygun şekilde aktarılır ve bu süreçte erek kitlenin kaynak metni kendi dilsel ve kültürel sınırları içinde alımlaması amaçlanır. Bu bağlamda, Deane-Cox (2014) yeniden çeviriyi, çeviri eserlerin sosyo-kültürel manada yeniden değerlendirildiği ve kaynak metin ile çeviri metin arasındaki dilsel ve kültürel farklılıkların ele alındığı bir değerlendirme fırsatı olarak görür. Yeniden çeviri hipotezinde bir eserin ilk dönem çevirileri ile takip eden çevirileri arasındaki temel farklılaşma, ilk dönem çevirilerdeki fazlaca olan biçim bozucu nitelikteki yerileştirici unsurların, kaynak metindeki dilin ve kültürün özgün üslup ve edebi tarzıyla değişmesi olmuştur. Bu tez çalışmasında, Berman'ın ortaya koyduğu biçim bozucu eğilimler ile yeniden çeviri hipotezi arasındaki ilişki deneysel bir analiz metoduyla çalışılmıştır.

İngiliz Edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak kabul edilen Emily Brontë, 19. yüzyıl Viktorya Dönemi'nin en popüler gotik romanlarından biri olan Wuthering Heights'ın yazarıdır. Bütün yazarlık kariyeri boyunca yazmış olduğu tek roman olan Wuthering Heights, şiirsel dili, psikolojik ve içsel derinliği ve seçkin anlatı tarzıyla hem dönem okuyucuları nezdinde hem de takip eden yıllarda yapılan çevirileriyle bütün dünya çapında önemli bir edebi yer kazanmıştır. Türkçeye de pek çok kez çevirisi yapılmış olan roman Türk okurları arasında popülaritesini hala korumaktadır. Bu tezin merkezinde Emily Brontë'nin (1818-1948) Wuthering Heights adlı romanının Türkçeye farklı tarihlerde yapılmış dört çevirisi bulunmaktadır. Bu çeviriler sırasıyla 1946, Rüzgârlı Bayır, çevirmen Naciye Öncül; 1983, Uğultulu Tepeler, çevirmen Naciye Öncül; 2016, Uğultulu Tepeler, çevirmen Ertuğrul Koç; 2023, Uğultulu Tepeler, çevirmen Başak

Bekişli'ye aittir. Çalışmada çevirmen Naciye Öncül'ün 1946 ve 1983 yıllarında yapmış olduğu iki çeviri yer almaktadır. Bu iki çeviri versiyonu farklı dönemlerde ve farklı yayınevleri tarafından yayınlandığından yeniden çeviri hipotezinin konu edildiği bu çalışmada yeniden çeviri ve revizyon tartışmasına ışık tutması için araştırma veri seti açısından uygun bulunmuştur.

Araştırmanın Konusu

Globalleşen dünyada çeviri çalışmalarının önemi sarıh bir gerçekliktir. Bu konuda uzun dönemlerden beri yapılan çalışmalar kültürler ve uluslar arasındaki yakınlaşmayı hızlandırmış ve birbirinden öğrenme ve birbirine benzeme gibi toplu kültürlenme süreçlerini ortaya çıkarmıştır. Türk Edebiyatının özellikle roman türündeki olgunlaşması Batı Edebiyatı ile kurmuş olduğu yakın ilişki sayesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu tür, Türk okuruna çeviri eserler yoluyla sunulmuştur. Bu çalışma İngiliz Edebiyatı'nın en bilinen yazarlarından biri olan Emily Brontë'nin "Wuthering Heights" adlı romanının Türk okuruna farklı senelerde tekraren çevrilerek sunulmasını ihtiva eder. Bu roman yalnızca 19. yüzyıl İngiltere'sinde hâkim akım olan Viktorya dönemini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda insan doğası gibi çağı ve coğrafyayı aşan evrensel temaları başarılı bir şekilde işlemektedir. Türkçe versiyonları bu açıdan pek çok çevirmen tarafından ortaya konmuş ve okurların beğenisini kazanmıştır.

Bu çalışma Emily Brontë'nin Türkçeye yaygın olarak "Uğultulu Tepeler" olarak çevrilen eserinin farklı dönemlerde farklı çevirmenler tarafından yapılan dört çevirisi temelinde "yeniden çeviri kuramı"nı (retranslation hypothesis) analiz eder ve eserler arasındaki çeviri farklarını Antoine Berman'ın toplamda on iki adet olan biçim bozucu eğilimler (deforming tendencies) sınıflandırması kapsamında kategorize eder. Farklı çevirmenler tarafından yapılan çevirilerin, farklı dönemlerin çeviri normlarına riayet ederek çeşitli açılardan kaynak eserden farklılaştıkları görülmektedir. Bu çalışma, konusu itibarıyla kaynak eserin Türkçeye yapılan ilk çevirisi ile takip eden yıllarda yapılan çevirileri arasındaki farklılaşma süreçlerini somut çeviri örnekleriyle ortaya koymaktadır. Kitaplardan alınan örnek bölümlerin incelenmesinde Berman'ın biçim bozucu eğilimleri temel değerlendirme kriteri olarak tercih edilmektedir. Bu değerlendirmeler sonucunda, yeniden çeviri hipotezinin ileri sürdüğü önerme olan ilk çevirilerin erek odaklı, sonraki

Çevirilerin ise gittikçe artan bir biçimde kaynak odaklı olduğu fikri somut eviri örnekleri üzerinden incelenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Türk Edebiyatı'nın gelişiminin ve dünyayla srdrdğu etkileşimin önemli ayaklarından biri olan eviri alan çalışmaları, dünya klasiklerinin Türk okuruna farklı dönemlerin dilsel, kültürel ve sosyolojik gereklilikleriyle çevrilerek sunulması ile yeniden eviri kavramı eleştirisini önemli kılmıştır. Bu tez alışması, Emily Bront'nin Wuthering Heights adlı romanının Türkçe evirilerini Antoine Berman'ın yeniden eviri hipotezi kapsamında incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, romanın dört Türkçe evirisinin karşılaştırmalı bir analizine odaklanarak, eviri stratejileri ve kaynak metne bağlılık açısından zaman içerisinde nasıl dönüştüklerini incelemektedir. Çalışma farklı dönemlerde üretilen çevirileri karşılaştırarak, eviri uygulamalarındaki eğilim ve değişimleri ortaya çıkarmayı ve Türk Edebiyatı özelinde yeniden eviri kuramının anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bulguların, Wuthering Heights gibi kültürel ve dilsel açıdan zengin bir romanın çevirisinin karmaşıklığı hakkında fikir vermesi ve yeniden çevirilerin kültürel alışverişi zenginleştirmesindeki rolünü vurgulaması beklenmektedir. Klasik bir edebi eserin uzun bir zamana yayılmış ve önde gelen çevirmenler ve yayınevleri tarafından hazırlanmış evirilerinin analizi yoluyla hem Antoine Berman'ın hipotezi Türk eviri Edebiyatı oğul dizgesinde teste tabi tutulacak hem de eviri normlarının zaman ve eviri aktörlerine bağlı olarak değişimi ve dönüşümü araştırılacaktır. Çalışma yeniden eviri odaklı betimleyici eviri çalışmalarına daha önce çalışılmamış bir eserin analizi ile katkı sunmaktadır. Son olarak, araştırma nesnesi olan romanın Türkçe evirilerinin herhangi bir tez ve makale çalışmasına konu olmamasından ötürü bu çalışmanın bu anlamda bir ilk olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın nemi

Wuthering Heights Türkçeye ilk olarak çevrildiği 1940'lı yıllardan itibaren pek çok kez İngilizce-Türkçe dil çiftinde yeniden çevirisi yapılmış olan bir romandır. Duygusal anlatı, farklı sosyal sınıflara ait insanlar arasındaki ilişkiler, toplumsal eşitsizlik, akıcı ve yalın anlatı ve aşk ve tutku gibi evrensel temalar romanın Türk okuru tarafından büyük rağbet görmesinin temel nedenleri arasında sayılabilir. Değişik tarihlerde farklı yayınevleri

tarafından yapılan çevirilerde ise çevirmen tercihlerinin değişiklik gösterdiği görülmektedir. Romanın çevirisi hakkında diğer dil setlerinde çeşitli çalışmalar yapılmışsa da bu tez çalışması yeniden çevirisi pek çok kez yapılan bu dünya klasiğinin İngilizce-Türkçe dil setinde akademik manada geniş perspektifle çalışıldığı ilk çalışmadır. Bu çalışma ile birlikte gerek çeviri alanı içerisindeki araştırmacıların, gerek meraklı okurların yeniden çevirisi yapılan bu dünya klasiği ile ilgili geniş bir bilgi sahibi olacağı ve hangi dönemde yapılan çeviriyi okumaları hususunda alacakları karara olumlu etki edeceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada temel alınan araştırma yöntemi nitel araştırma yöntemidir. Bu yöntem çalışmanın ihtiva ettiği farklı yıllarda yapılan dört çeviri arasındaki çeviri stratejilerini ve farklılıklarını Antoine Berman'ın biçim bozucu eğilimleri ışığında tespit ederek yeniden çeviri hipotezini teste tabii tutmak yoluyla bu hipotezin geçerliliği üzerine yapılan tartışmalara katkı sunacak şekilde betimsel bir karşılaştırmalı analiz sunmaktadır. Bu çalışma betimsel çeviri çalışmalarına örnek teşkil ederek, çeviri eylemini sade bir dilbilimsel eylem olarak görmez ve ona sosyal, kültürel ve tarihsel normlar gibi geniş bir perspektiften bakar. Çalışmada çevirmenlerin bilinçli veya bilinçsiz olarak uyguladıkları çeviri stratejileri, kaynak metni erek dil içerisinde nasıl bir işlevsellikle çevirdikleri, karşılaştıkları zorlukları ve bu zorlukları aşmak adına uyguladıkları stratejileri veya eğilimleri sergileme biçimleri ele alınır ve karşılaştırmalı bir inceleme sunulur.

Veri analizi için tercih edilen eser Emily Brontë'nin Wuthering Heights adlı romanıdır. Kaynak eserden seçilip alınan cümle ve diyaloglar ve bunların çeviri eserlerdeki dört farklı çevirileri karşılaştırmalı bir yöntemle örnekler halinde sergilenmekte; analiz kriteri olarak ortaya konan biçim bozucu eğilimlere göre kategorize edilerek, hangi çeviride hangi eğilimin ağır bastığı ortaya konmaktadır. Biçim bozucu eğilimlerin saptanmasında çeviride yerileştirme ve yabancılaştırma stratejilerinin ne ölçüde uygulandığı ve bu uygulamaların çevirilerin yayınlanış tarihlerine göre kayda değer farklılık arz edip etmedikleri soruları cevaplanmaktadır. Bu veriler ışığında ise Berman'ın ortaya koyduğu yeniden çeviri hipotezi tartışması derinleştirilerek, 1946 yılında çevirmen Naciye Öncül tarafından yapılan ilk çeviri olan Rüzgârlı Bayır'ın diğer çeviriler üzerinde etkisi olup

olmadığı ve yine bu ilk çevirinin erek odaklı; takip eden çevirilerin ise kaynak odaklı olup olmadığı soruları örnekler üzerinden aydınlatılmaktadır.

Toplamda beş bölümden oluşan çalışmada, Berman'ın ortaya koyduğu on iki biçim bozucu eğilimin her birine örnek olarak kaynak eserden dört örnek seçilmiştir. Bu örneklerin bütün çeviri eserlerdeki çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. İlk çeviri ve son çeviri arasındaki uzun zaman dilimi hesaba katılarak çevirmenlerin tercihlerinin ve yaklaşımlarının birbirinden nasıl farklılaştığı ve kaynak esere olan sadakatin hangi boyutlarda gerçekleştiğinin karşılaştırmalı olarak örneklerle sergilendiği analiz bölümü yeniden çeviri hipotezinin tartışılması açısından geniş bir veri seti ortaya koymaktadır. Tartışma kısmını içeren sonuç bölümünde ise elde edilen veri setinin söz konusu hipotezi teyit edecek veya çürütecek sonuç üretip üretmediği üzerinde betimsel bir analiz yapılmıştır.

Araştırma Soruları

Bu tez çalışmasının merkezinde üç ana araştırma sorusuna cevap aranmaktadır.

1. Wuthering Heights'ın Türkçe çevirilerinde en fazla hangi biçim bozucu eğilimler tespit edilmiştir ve sebepleri ne olabilir?
2. Wuthering Heights yeniden çevirilerinde yeniden çeviri hipotezi doğruluğu kanıtlanabilmekte midir?
3. Aynı çevirmen tarafından yapılan 1946 ve 1983 çevirileri arasındaki farklar nelerdir ve 1983 yılında yapılan çeviri üslup açısından bir yeniden çeviri mi yoksa revizyon mudur?

1. BÖLÜM: YENİDEN ÇEVİRİ

1.1. Yeniden Çeviri Kavramı

Yeniden çeviri kavramı, çevirinin doğası gereği disiplinler arası bir özellik taşıdığından, kapsamlı bir bakış açısıyla ele alındığında henüz tanımlama aşamasında bile çok yönlü bir kavram olduğunu gözler önüne sermektedir. Yeniden çeviriyi tanımlamak basit görünebilir ancak doğasında karmaşıklık barındıran bir konudur. Yeniden çeviri çok sayıda araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Berman, yeniden çeviriyi “bir eserin ilk çevirisinden sonra gerçekleştirilen çeviriler” (Berman, 1990, s. 1) şeklinde tanımlarken, Susam-Sarajeva (2003, s. 2) bunu “bir metnin ya da metnin bir bölümünün, bu metni ‘aynı’ erek dile tanıtan ilk çeviriden sonra yapılan çevirileri” şeklinde ifade etmiştir. Tahir Gürçağlar (2009, s. 233) ise süreci ön plana çıkararak yeniden çeviriyi, en basit manasıyla, daha önce belirli bir dile çevrilmiş olan bir eserin aynı dile yeniden çevrilmesi eylemi olarak tanımlamıştır. Tanımlardan anlaşılabileceği üzere, yeniden çeviri olgusu hem bir ürün hem de süreç olarak değerlendirilebilir. Yakın tarihteki çalışmalarıyla ön plana çıkan Koskinen ve Paloposki’ye (2010, s. 294) göre, “bir ürün olarak yeniden çeviri tek bir kaynak metnin aynı erek dile ikinci ya da daha sonraki çevirisini ifade ederken bir süreç olarak yeniden çeviri de belirli bir süre içerisinde gerçekleşen olgudur”. Süreç odaklılık olarak ifade edilen şey bir metnin aynı dile yapılan ilk çevirisini takiben, zaman bakımından eş zamanlı veya farklı zamanlarda gerçekleştirilen çevirilerdir. Ancak, eş zamanlı çeviriler söz konusu olduğunda hangi çevirinin ilk çeviri ya da ikinci yani yeniden çeviri olduğunu belirlemek zor olabilmektedir. Zira, bazı durumlarda, yeniden çeviriler yapılırken daha önce yapılmış çevirilerden habersiz olunabilir ve hatta bu çevirilerin farkında bile olmadan gerçekleştirilmiş olabilir (Pym, 1998, s. 82). Yine de tanımlardan hareketle eş zamanlı olarak üretilmiş ve birbirinden habersiz şekilde erek kitleyle buluşmuş çeviriler ilk çeviri olarak sayılabilir.

Farklı bir bakış açısıyla, Gambier, yeniden çeviriyi daha önce aynı dile tamamen ya da kısmen çevrilmiş bir metnin yeniden çevrilmesi olarak tanımlar. O, bu süreci, erek okurun ihtiyaç ve beklentilerindeki değişimlere göre yenilemek olarak görür. Yeniden çeviri kavramını dolaylı çeviri, aktarma çeviri ve geri çeviriyi de kapsayacak şekilde genişletir. Ayrıca, kaynak metinde yapılan değişikliklerin maiyetine göre revizyon, yeniden çeviri

ve uyarlama kavramlarını birbirinden ayırır (Gambier, 1994, s. 413). Shuttleworth ve Cowie de benzer şekilde (1997, s. 76), yeniden çeviriyi dolaylı çeviri türlerinden biri olarak sınıflandırmıştır. Onlara göre yeniden çeviri, orijinal metnin başka bir dilden çevrilmesi anlamına gelen “dolaylı” (indirect), bir metnin başka bir dil aracılığıyla çevrilmesi anlamında “aracı” (intermediate), bir çevirinin orijinal diline geri çevrilmesini ifade eden “geri” (back) ve bir çevirinin farklı bir erek dil için kaynak olarak kullanıldığı “aktarma” (relay) çeviri türlerini kapsar. Ancak, bu tanımlama ve sınıflandırma alanyazında yapılan araştırmalarda geniş kabul görmemiştir.

Bu tanımlamaları genişletmek mümkün görünmekle beraber özü itibariyle hepsi aynı düşünceyi aktarmayı amaçlamaktadır. Benzer şekilde, Tian (2017) yeniden çevirinin tanımlanması konusunda henüz bir fikir birliğinin bulunmadığını ama şimdiye kadar yapılan tanımlarda üç farklı anlamın öne çıktığını ileri sürmektedir. Birincisi, daha önce aynı erek dile çevrilmiş bir metnin yeni bir çevirisini ifade eder. İkincisi, orijinal kaynak dilden değil, bir ara dilden yapılan çeviriyi tanımlar. Üçüncüsü ise, bir çevirmenin kendi çevirisi üzerinde yaptığı revizeyi ifade eder.

Öte yandan, tüm türden metinlerin yeniden çevirilerinin yapıldığı bilinmekle birlikte, birçok çalışma bu çeviri türünün yüzyıllar boyunca dini metinler ekseninde şekillendiğini ve yakın geçmişte edebi metinler üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir (Brownlie, 2006). Özellikle, klasik olarak nitelendirilen eserler daha fazla yeniden çeviri öznesi olmuştur. Böylelikle yeniden çeviri olgusunun edebi çeviri alanında çok doğal durum olduğunu ve ilgi çekici bir konuma sahip olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

1.2. Yeniden Çeviri Hipotezi

Yeniden çevirinin ortaya çıkışı, çeviri eyleminin kendisi kadar eski olsa da kavramsal olarak ele alınması ve teorik varsayımları 1990 yılında Fransız araştırmacı Antoine Berman’ın “Palimpsestes” dergisinin özel sayısında yayınladığı “La retraduction comme espace de la traduction” isimli makalesi ve Paul Bensimon’un aynı dergi için yazdığı giriş bölümüne dayanmaktadır (Deane-Cox, 2014). Yves Gambier 1994 yılında yayınladığı “La retraduction, retour et détour” isimli makalesinde bu kavramı daha kapsamlı olarak ele alarak desteklemiştir. Bu üç araştırmacı tarafından ortaya konan saptamalar daha sonra Chesterman (2000) tarafından formüle edilmiş ve bugün çeviribilim alanında “Yeniden Çeviri Hipotezi” olarak adlandırılan kavram ortaya çıkmıştır.

En temel manada, yeniden çeviri hipotezi, edebi eserlerin ilk çevirilerinin genellikle erek kültürün normlarına uygun olarak yapıldığını ve sonraki çevirilerinin zaman içinde kaynak metne artan bir sadakat gösterme eğiliminde olduğunu ileri sürer. Bu hipotez, sonraki çevirilerin kaynak metne daha doğru ve sadık olma çabasında olduğunu ve varsayımsal olarak önceki versiyonlarını düzelttiğini ve geliştirdiğini varsayar. Her yeniden çeviri denemesinin, erek metni kaynak metne daha çok yaklaştırarak ideal çeviriye doğru bir ilerleme sağladığı düşünülür. Berman’a (1990) göre, bu hipotezin çerçevesini mükemmellik arayışı veya “büyük çeviri” ya da “mükemmel çeviri” olarak adlandırdığı kavram oluşturmaktadır. Büyük çeviri, sadece kaynak metne yüksek derecede sadık olan değil, aynı zamanda onun özünü etkili bir şekilde yansıtan çeviri olarak anlaşılmaktadır. Böyle bir çeviri, doğruluğun ötesine geçerek eseri anlamlı ve kalıcı şekilde erek kültüre kazandırır. Bu durum, orijinal metnin anlamını daha iyi yansıtabilmesi ve erek kültürün okuyucu beklentilerini karşılayabilmesi açısından yeniden çevirilerle ilintilidir. Berman, görüşlerini şu ifadeyle özetler: “Her yeniden çeviri büyük bir çeviri değildir, ancak tüm büyük çeviriler her zaman yeniden çeviridir” (Berman, 1990, s. 3).

Aynı doğrultuda, Berman (1990, s. 1-7) çevirinin zamana bağlı bir eylem olduğunu ancak sonraki çevirilerle gelişebilecek “tamamlanmamış” bir eylem olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda, Berman’a göre “tamamlanma”, çevirinin kaynak metne daha da yaklaşmasını ve çevirmen ile kaynak dil arasındaki etkileşimi yansıtmalarını ifade eder. İlk çeviriler genellikle erek odaklıyken, yeniden çeviriler kaynak metne daha sadık kalarak okuyucuyu metnin dili ve kültürüyle daha yakın bir ilişki içine sokar. Berman, “başarılı bir çevirinin ancak kör ve kararsız ilk çeviriden sonra mümkün olabileceğini” savunmaktadır (Vanderschelden, 2000, s. 10). Her çeviride doğası gereği bir “eksiklik” ya da “başarısızlık” olarak adlandırılan bir durum söz konusudur ve bu başarısızlık eserin erek kültürde kabul görmesi için bir kültürü diğerine uyarlamaya çalışan ilk çeviride zirve yapar (Berman, 1990, s. 5). Aslında çoğu ilk çeviri kusurludur; zira kaynak metnin dili kadar zengin olmadıkları için anlam açısından aynı derinliği yansıtmazlar. Fakat, sonraki çeviriler kaynak metnin içerik ve üslubuna daha çok odaklanarak çeviri ile kaynak metin arasındaki kültürel mesafeyi korur ve özgün eserin “ötekiliğini” ön plana çıkarır (a.g.e). Aslında Berman için yeniden çeviri, ilk çevirilerin eksikliklerini gideren ve düzelter bir onarım sürecidir. Berman bu savını Alman Romantizminden etkilenererek Goethe’nin

düşünceleri üzerine kurar. Berman'a göre, yeniden çeviriler adım adım ilerleyen bir döngünün neticesidir (Berman, 1990, s. 1-7). Robinson'un çevirisiyle, Goethe'ye göre çeviri bir kültürde üç aşamada gelişir. İlk aşama eseri tanıtır ve yabancı ülkeyi kendi şartlarımıza göre daha tanıdık hale getirir. İkinci aşamada, çevirmen metnin yabancı anlamını sahiplenir ve bunu kendi ifadeleriyle yansıtır. Üçüncü aşama ise en ince ve en yüksek seviyedeki çeviri olarak kabul edilir; bu aşamada çeviri, orijinal esere mümkün olduğunca yakın ve hatta onunla özdeş olmaya çalışır. Goethe'ye göre zaman, kusursuz çeviriler için bir ilerleme sürecidir. Çeviriler tekrar tekrar yapılıncaya gerçek kimliği ortaya çıkar (Robinson, 2014, s. 222-223). Yukarıda değinildiği üzere, bu ilerlemeci yaklaşım sonunda mükemmel çeviriye ulaştıracaktır. Burada aslında ne kadar çevrilirse o kadar iyi çeviri elde edilir mantığı idealizmin bir paradigmasıdır (Dastjerdi ve Mohammadi, 2013). Berman'ın ilk çevirilerin tamamlanmamış ve eksik olduğuna dair argümanlarının yanı sıra, belki de en tartışmalı olanı ilk çevirilerin "eskimesi" iddiasıdır. Berman'a göre, ilk çeviriler genellikle zamanla dildeki ve beklentilerdeki değişim nedeniyle güncelliğini yitirebilir. Bu eskime süreci, eserin yeni okurlar için yeniden canlandırılması ve erişilebilir hale getirilmesi maksadıyla yeniden çevirileri gerekli kılabilmektedir (Berman, 1990, s. 1-2).

Berman ile yeniden çeviri hipotezinin temelini oluşturan fikirleri geliştiren Bensimon, bir metnin ilk çevirisinin genellikle farklı bir işlev taşıdığı düşüncesinin altını çizer. Ona göre, ilk çevirilerin amacı eseri yeni bir okuyucu kitlesine tanıtmak ve erek kültürde kabul görmesini sağlamaktır. Bu yüzden eserler, çoğunlukla erek kültürün beklentilerine uyacak şekilde okurlara tanıdık bir biçimde sunulur. Bensimon, bu bağlamda, ilk çevirilerin genellikle yabancı bir eseri doğal hale getirme eğiliminde olduğunu belirtir (Bensimon, 1990, s. ix). Diğer bir ifadeyle, bu çeviriler ağırlıklı olarak erek odaklı olur ve kaynak metni erek kültürün normlarına uyarlamak için yerileştirme stratejisini benimser (Paloposki ve Koskinen, 2004, s. 27-28). Buna karşılık, ilk çeviriler kaynak metni erek kültüre tanıttıktan sonra, yeniden çeviriler kaynak metnin biçimsel ve anlamsal inceliklerini daha doğru ve sadık bir şekilde aktararak farklılığın yansıtılmasına olanak tanır. Sonraki çeviriler, yabancılaştırma stratejisi güderek kaynak metni daha doğrudan yansıtmaya yönelir.

Yeniden çeviri hipotezi için önemli bir diğer isim olan Yves Gambier, 1994 yılında yayımladığı makalesinde hipotezi ayrıntılı şekilde ele alarak önemli katkılar sunmuştur.

Gambier, Berman ve Bensimon'un bakış açılarıyla uyumlu olarak, "ilk çevirilerin genellikle kültürel ve editoryal kaygılar doğrultusunda, metni erek okur kitlesi için asimile ederek daha erişilebilir kılmayı" amaçladığını belirtir (Gambier, 1994, s. 414). Başka bir deyişle, "ilk çeviriler, erek kültürde yer edinebilmek ve daha çok okunabilmek maksadıyla bazı sınırlandırmalara tabi tutulur" (a.g.e.). Bu aşamada, çeviri eserin doğasında bulunan yabancılık genellikle azaltılır ve eser daha çok erek odaklı bir yaklaşımla sunulur. Gambier, yeniden çevirilerin daha fazla kaynak metin odaklı olduğunu altını çizerek yeniden çevirileri kaynak metne ve kültüre bir "dönüş" olarak görür. Bu minvalde bakıldığında, yeniden çeviriler kaynak kültür ve dil hakkında bilgi, bilinçlenme ve yorumlama becerisi yansıtabilir (a.g.e.). Aslında, ilk çeviriler kaynak metni erek kültüre tanıtarak bir giriş niteliği taşıırken, yeniden çeviriler tanıdık bir metin üzerinde çalışarak ve farklı bir boyut kazandırarak kabul görme şansını arttırır. Daha önce yapılan çevirilerden yola çıkarak metni geliştirebilmek, kaynak metne daha yakın ve daha başarılı bir çeviri üretme şansını da arttırır.

1.3. Yeniden Çeviri Hipotezine Yöneltilen Eleştiriler

Bir eserin yeniden çevirilerinin ilk çevirilere kıyasla kaynak metne daha yakın olduğu ve ilk çevirilerin genellikle hatalı ve eksik çeviriler olduğu varsayımlarına dayanarak zamanla sadakat ve doğruluğun arttığını öne süren yeniden çeviri hipotezi, etkili bir hipotez kabul edilmesine rağmen bazı araştırmacılar tarafından temel varsayımları sorgulanarak eleştirilmiştir. Genel itibariyle bu eleştiriler daha çok çeviri süreçlerinin karmaşıklığını vurgulayarak hipotezin evrensel geçerliliklerini sorgulamaktadır.

Yeniden çeviri hipotezine yönelik en önemli eleştiriler, doğrusal ilerleme anlayışı ile ampirik destek yetersizliğidir. Çok sayıda çalışma, yeniden çevirilerin giderek kaynak odaklı bir doğrusal ilerleme gösterdiğine dair tutarlı kanıt bulunamadığını ifade etmektedir. Örneğin, belki de yeniden çeviri hipotezine en çok katkı veren araştırmacıların başında yer alan Paloposki ve Koskinen, Fince eserlerin yeniden çevirileri üzerine yaptıkları çalışmada, ilk çevirilerden sonraki yeniden çevirilerin yerlileştirmeden yabancılaştırmaya doğru doğrusal bir ilerleme göstermediğini ortaya koymuştur. Elde ettikleri veriler, yeniden çeviri hipotezini yalnızca belirli bir dönem için desteklemektedir (Paloposki ve Koskinen, 2004, s. 29). Sonuç olarak, yerlileştirmenin erek dizgenin gelişim sürecinin başlarında yapılan ilk çevirilerde belirgin olabileceğini,

ancak bu durumun daha sonraki dönemlerde yapılan ilk çeviriler için geçerli olmayabileceğini öne sürmektedirler (a.g.e., s. 31). Aslında, hipotez büyük ölçüde incelendiği döneme bağlıdır ve bu durum hipotezin evrensel olarak geçerli olmayabileceğini ima etmektedir. Desmidt (2009) de, ampirik desteğe dair endişelerini dile getirdiği ve Selma Lagerlöf'ün İsveççe bir çocuk eserinin Almanca ve Felemenkçeye yapılan yeniden çevirilerini incelediği çalışmasında, bazı yeniden çevirilerin kaynak metne sadık bir yaklaşım içinde bulunmasına rağmen genel bir eğilim olarak kaynak metne dönmediğini belirterek yeniden çeviri hipotezinin genel geçerliliğe sahip olmadığını ortaya koymuştur.

Yeniden çeviri hipotezine yönelik bir diğer eleştiri, çeviri sürecini fazlasıyla basitleştirmesidir. Hipotezin, çevirinin karmaşık doğasını erek odaklılık ve kaynak odaklılık arasında basit bir ikiliğe indirgediği ve çeviri kararlarını etkileyebilecek pek çok faktörü göz ardı ettiği savunulmaktadır. Araştırmacılar, yeniden çeviri hipotezinin hem dilleri hem de bağlamları homojenleştirme eğiliminde olduğunu belirterek, yeniden çeviri uygulamalarını şekillendiren çevirmenler, editörler, yayınevleri gibi eyleyenleri ve süreçteki çeşitli motivasyon, strateji ve kısıtlamaları hesaba katmadığını vurgulamaktadır (Du-Nour, 1995; Peeters ve Van Poucke, 2023). Desmith'e (2009) göre asıl soru, çeviri süreçlerine dahil olan tüm dil ve kültürlerde yeniden çeviriyi genelleştirmenin ve evrensel olarak geçerli kılmanın mümkün olup olmadığıdır. Yeniden çeviriler birden fazla sebebe dayalı olarak gerçekleştirilebileceği için karakteristik özellikleri basit bir şekilde kategorize edilemez. Nihayetinde, yeniden çeviri yalnızca kaynak kültürün gereksinimlerine bir yanıt olarak değil, erek kültürün içinde bulunduğu durum neticesinde de yapılabilmektedir (Tahir Gürçağlar, 2009, s. 236).

Doğrusal ilerleme ve süreci basitleştirmesi tartışmalarına ek olarak, yeniden çeviri hipotezi sosyo-kültürel faktörleri göz ardı ettiği için de eleştirilmiştir. Hipotezin öncelikli olarak kaynak ve erek metinler arasındaki metinsel ilişkiye odaklanarak çeviriyi şekillendiren sosyo-kültürel etmenlerin rolünü büyük ölçüde ihmal ettiği görüşü sunulmuştur. Deane (2011, s. i) Madame Bovary'nin yeniden çevirileri üzerine yaptığı doktora tezi çalışmasında, "yeniden çeviri hipotezinin yeniden çevirilerin metin içi ve metin dışındaki çok yönlü doğası karşısında sürdürülemez" olduğunu iddia etmiştir. Yeniden çevirilere postmodernist bir açıyla yaklaşan Brownlie, çevirileri yeniden yorumlama olarak görür ve nedenlerini değişen ideoloji, dil, edebiyat normları ile açıklar

(Brownlie, 2006, s. 167). Ona göre, çeviriler bir boşlukta yaratılmadığı için erek kültürün geçerli normları, beklentileri veya ideolojileri tarafından şekillendirilen bir dönem ürünüdür ve yeniden çevirilerin geçirdiği evrim hipotezle paralel olmayabilir. Benzer şekilde, Massardier-Kenney (2015), yeniden çevirinin sosyo-kültürel yönüne değinip yeniden çevirilerin yalnızca kaynak metne daha fazla sadakat arzusu ile değil, aynı zamanda değişen kültürel değerler, toplumsal beklentiler ve hatta siyasi gündemlere uyum sağlama amacıyla da yapıldığını belirtir.

Yeniden çeviri hipotezinin eleştirildiği diğer bir nokta, çevirilerin zamanla eskidiği ve bu nedenle yeniden çeviri gerekliliğinin ortaya çıktığı argümanıdır. Hipoteze göre, kaynak eser her zaman genç kalırken çeviriler yaşlanır. Ancak, bu fikir çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiş ve sorgulanmıştır. Örneğin, Topia (1990) “Palimpsestes” dergisinin aynı sayısında orijinal eserin zamanın etkisinden muaf olup çevirilerin eskimekle suçlanmasının haksızlık olduğunu savunur. Ona göre, orijinal eser ve çeviri iki farklı zaman diliminde var olur ve farklı süreçlerden geçer. Aslında, orijinal eserler yeniden yorumlanır ve edebi kanonda yerini alırken, çeviriler bu dinamik etkileşimden faydalanamaz ve bu nedenle “orijinal esere bağımlı” bir ilişki içinde donup durağanlaşır. Yani değişen ve gelişen orijinal eserdir, çeviri ise değişmeden kalır. Bu durağanlık, çevirinin evrilmesini engellediği için zamanla eskidiği eleştirilerine yol açar (Topia, 1990, s. 46-48). Bu görüşle paralel olarak, Susam-Sarajeva (2003, s. 5-6) ve Alvstad ve Assis-Rosa (2015, s. 12-13) hipotezin kaynak metin değişmeden kalırken çevirilerin eskidiği varsayımını pek gerçekçi bulmaz çünkü birçok eserin eş zamanlı çevirileri mevcuttur. Ayrıca, bazı metinlerin neden hiç yeniden çevrilmediği sorusu da hipotezin değinmediği bir konudur.

Son olarak, hipotezin kaynak odaklılık anlayışından hareketle ilk çevirilerin yetersiz ya da eksik olduğu savı da eleştirilmiştir. Massardier-Kenney’e (2015, s. 73) göre, nasıl bir eserin yeni bir baskısının veya yorumunun sebebi metnin eksik ya da yetersiz olmasından ziyade kültürdeki önemini ve güncelliğini korumaksa, yeniden çeviriler de önceki çevirilerin veya kaynak metnin eksikliğinden ya da yetersizliğinden dolayı yapılmaz. Yeniden çeviriler, çeviri sürecinin edebiyatı canlı tutma ve şekillendirme gücünü göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak, tüm bu eleştirilere rağmen, yeniden çeviri hipotezi çeviribilim alanında hala etkili ve yaygın kabul gören bir söylem olmaya devam etmektedir (Massardier-

Kenny, 2015, s. 73). Bu durum, hipotezin yeniden çeviri olgusunu anlamak için hala önemli bir çerçeve sunduğunu ve gelecekteki araştırmalar için bir başlangıç noktası olduğunu göstermektedir.

1.4. Yeniden Çevirinin Nedenleri

Yeniden çevirilerin altında yatan sebeplerle ilgili birçok çalışma ve farklı görüş bulunsa da bu konuda ilk fikirleri ortaya atan kişi yine Antoine Berman olmuştur. Berman, yeniden çevirinin gerekliliğini çevirinin doğasından kaynaklanan bir gereksinim olarak değerlendirmiş ve şöyle açıklamıştır:

“Yeniden çevirilerin gerekliliği, kendi başına oldukça gizemli bir olguya dayandırılarak açıklanmaya çalışılır: Özgün eserler, sonsuza dek genç kalırken, çeviriler ‘yaşlanır’. Bir noktadan sonra bulundukları dil, edebiyat, kültür koşullarına artık karşılık veremez hale gelirler. Bu durumda yeniden çevirmek ihtiyacı doğar çünkü var olan çeviriler artık eserlerin anlamını açıklama ve aktarma görevini yerine getirememektedir” (Berman, 1990, s. 1).

Bu bağlamda, daha önce de belirtildiği gibi, ilk çevirinin tamamlanmamış veya eksik olduğu düşüncesiyle birlikte, bir diğer temel varsayım mevcut çevirinin eskimesiyle zamanla işlevini yitirmesi ve dolayısıyla yeni bir çeviriye ihtiyaç duyulmasıdır. Kaynak metin yazıldığı andan itibaren değişmeden kalırken çeviriler erek dil ve kültürdeki değişimlere uyum sağlamak amacıyla güncellenir ve yeniden çevrilir (Berman, 1990, s. 3-4). Diğer bir ifadeyle, canlı bir varlık olan dildeki yaşanan değişimler sonucu çeviriler gelecek dönemlerin okurları için anlaşılır olmaktan uzaklaşabilir ancak kaynak metin için böyle bir ihtimal söz konusu değildir. Ancak, Berman’ın “büyük çeviri” olarak tanımladığı yeniden çeviriler de bu yaşlanmadan veya eskimeden muaftır (a.g.e.).

Berman’ın anlayışında kaynak metnin yeniden çevrilmesi için ilk çevirinin üstünden belirli bir süre geçmesi gerektiğine dair bir beklenti oluşsa da kısa zaman içerisinde eşzamanlı çevirilerin yapıldığı durumlar da bulunmaktadır (Susam-Sarajeva, 2003). Böylelikle, bu tür örnekler yeniden çevirinin gerekli görülmesi için var olan çevirinin eskimesi gerektiği görüşünü sorgulanır hale getirir (Berk Albachten ve Tahir Gürçağlar, 2019). Buna ek olarak, Peeters ve Van Poucke (2023, s. 10), bazı eserlerin aynı dile istisnai derecede çok kere çevrilmesinin, eskime fikrinin yeniden çeviri için geçerli bir gerekçe olmanın altını boşalttığını belirtmektedir.

Nitekim, Van Poucke, edebi yeniden çevirilerin eskidiği fikrini odak noktasına alarak yaptığı detaylı bir vaka analizi çalışmasında, toplam 70 örnekten 26'sında çeviri eskimesinin tartışılmadığını ortaya koyar. Tartışılan örneklerde ise çevirilerin zamanla eskimesinin yalnızca dilbilgisel ve deyimisel unsurları değil, aynı zamanda normlar olarak adlandırabileceğimiz çeviri stratejilerini ve kültürel boyutları da içerdiğini belirterek “eskime” terimini bu belirttiği unsurların hepsini kapsayan bir şemsiye terim olarak kullanır. (Poucke, 2017, s. 95). Berk Albachten ve Tahir Gürçağlar (2019, s. 6) ilk bölümünü yazdıkları kitaplarında bulunan çalışmaların geneli için sözcüksel (lexical) eskimenin yeniden çevirilerde önemli bir gerekçe olduğunu belirtip eskime kavramının hali hazırda karmaşık bir olgu olduğunu ve sadece dilbilimsel boyuta indirgenemeyeceğini belirtir.

Yeniden çevirilerin nedenlerinin yalnızca zaman faktörüyle sınırlı olmadığı, özellikle 2000'li yılların başından itibaren önemli eserlerin telif haklarının sona ermesiyle yeniden çevirilerin artması sonucunda araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Örnek vermek gerekirse, Vanderschelden (2000), yeniden çevirinin altında yatan beş gerekçeden bahseder: (1) mevcut çevirinin yetersiz kalması ve etkili bir revizyonunun mümkün olmaması, (2) kaynak metnin yeni bir baskısının yayımlanarak standart referans haline gelmesi, (3) mevcut çevirinin biçim olarak eskimiş kabul edilmesi, (4) yeniden çevirinin erek dilde özel bir işlev üstlenmesi ve (5) kaynak metnin farklı bir yorumunun yeni bir çeviriyi ihtiyaç doğurması (Vanderschelden, 2000, s. 4-6). Öte yandan, Susam Sarajeva (2003), yeniden çevirinin nedenlerini, metnin kanonik durumu veya çevirinin zamanla eskimesi olarak görmez. Ona göre, yeniden çevirilerin olası nedenleri kaynak metnin doğasında bulunan özelliklerden ziyade erek dizgenin tutumu ve ihtiyaçları olabilir. Sonuçta, bir yabancıya çoklu giriş vizesi vermek tamamen alıcı otoritenin takdirindedir (2003, s. 5).

Brownlie (2006, s. 167) ise, yeniden çevirinin nedenleri arasında toplumsal bağlamda değişen ideolojiler, değişen dilbilim, edebiyat ve çeviri normları ile çevirmen tercihleri gibi daha özel durumsal faktörlerin olabileceğini ileri sürer. Başka bir deyişle, değişen toplum dinamikleri ve çeviri normlarının evrilmesi yeniden çevirilere alan açmaktadır. Örneğin, Du-Nour (1995) çocuk edebiyatı üzerine yaptığı araştırmasında dil ve üslupla ilgili normların değişmesi ile yeniden çevirilerin yayınlanması arasında bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. İlk çevirilerin, ait olduğu dönemin çeviri normlarını yansıtan ağır bir

dile sahip olduğunu fakat yeniden çevirilerin temel amacının anlaşılır bir metin yaratmak olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Desmidt'e göre, yeniden çeviriler mevcut çevirilerin erek kültürün beklentilerini tam olarak karşılayamaması durumunda yapılır. Kùltürlerin sürekli bir değişim içinde olması, her yeni neslin farklı ve işlevsel bir çeviri anlayışına sahip olmasına ve dolayısıyla yeni bir çeviri ihtiyacının oluşmasına neden olabilir (Desmidt, 2009, s. 670).

Öte yandan, yeniden çeviri salt dilsel ve estetik kaygıların ötesine geçerek ideolojik ve politik amaçlara hizmet edebilen bir araç işlevi de görür. Yeniden çeviriler, kaynak metni yeniden değerlendirerek önceki çevirilerde bastırılmış ya da çarpıtılmış olan yönlerini öne çıkarabileceği gibi politik söylemlere uyum sağlama ya da belirli ideolojik bakış açılarını destekleme amacı da güdebilir. Kujamaki (2001), Fin yazar Aleksis Kivi'nin bir romanının 1901-1997 yılları arasında Finceden Almancaya yapılan sekiz farklı çevirisini inceleyerek yeniden çevirilerin dönemin toplumsal ve politik normlarından nasıl etkilendiğini göstermiştir. Örneğin, bazı çevirilerde Finlerle ilgili olumsuz ve karamsar imgeler çeviriden çıkarılırken başka dönemlerde yapılan çevirilerde kimlik ayrıştırması yapıldığı anlaşılmıştır. Kujamaki'nin çalışması, sonuç olarak, yeniden çevirilerin dönemsel normatif şartlarla biçimlendirilebileceğini ve siyasi bir görev üstlenebileceğini oraya koymuştur (Kujamaki, 2001, s. 47, 65). Benzer şekilde, Suleymanova (2016) Azerbaycan'ın yetmiş yılı aşkın bir süre Sovyetler Birliği'nin parçası olması nedeniyle yabancı edebiyat çevirilerinin ideolojik sansürden olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Sovyetlerin politik, ideolojik ve totaliter tutumları ile çevirilerin genellikle Rusçadan yapılmış olması, Azerbaycan'daki politik ve kültürel tutumlardaki değişimlerle birlikte, ideolojik olarak uyarlanmış edebi metinlerin yeniden çevrilmesini zorunlu hale getirmiştir (Suleymanova, 2016, s. 87-88).

Bunlara ek olarak, edebi metinler farklı bir işleve veya amaca hizmet eden bir çeviri üretmek amacıyla yeniden çevrilebilir. Yetişkin eserlerinin çocuklar için basitleştirilmiş versiyonları oluşturulması ya da bunun tam tersinin gerçekleşmesi en belirgin örneklerdir. Aynı zamanda, çevirilerin dilini güncelleme ve modernize etme ihtiyacı, kaynak metnin genişletilmiş veya revize edilmiş bir versiyonunun yayınlanması ya da ilk çevirideki hataların ve yanlış yorumların keşfedilmesi gibi durumlar da yeniden çevirinin gerçekleşmesine yol açabilir (Gürçağlar, 2009, s. 235).

Farklı bir yaklaşımla, Venuti (2013) de yeniden çevirilerin birden fazla farklı nedenle ortaya çıkabileceğini aktarır. Öncelikle, yeniden çevirilerin bilimsel ve edebi kaygılardan ziyade ticari kaygılarla yapılabileceğini; yani yayınevlerinin bilinen eserlerin daha fazla satılacağını düşünerek piyasadaki paylarını arttırmak amacıyla bu tür projelere girişebileceğini belirtir. Bunun yanı sıra, güç ilişkileri bakımından, toplumsal kuruluşlar otoritelerini pekiştirmek için yeniden çeviriyi kullanabilir. Bu bağlamda, yeniden çeviriler, örnek olarak dini ve akademik kurumlar tarafından belirli kimlikler oluşturmak ve kurumsal etkiler yaratmak maksadıyla kasıtlı olarak oluşturulur. Venuti'ye göre bu durum, yeniden çevirilerin yorumlanması faaliyetidir. Bunlara ilave olarak, yeni ideolojik bağlamlara uyum sağlanması için de metinlerin yeniden çevrilebileceğini ve feminist çevirilerin buna iyi bir örnek teşkil ettiğini vurgular. Buradaki kasıt, çeperde olan ve henüz saygın konuma gelmemiş eserlerin farklı yorumlamayla erek kitleyle yeniden tanıtılması ve saygın hale getirme çabasıdır. Son olarak Venuti, bazen yayınevleri arasındaki iletişim eksikliği gibi basit sebeplerin de birden fazla çevirinin aynı anda yayımlanmasına yol açabileceğini ekler (Venuti, 2013, s. 97-98).

Buradan hareketle, yayınevleri ve yeniden çeviri ilişkisine daha detaylı bakılacak olursa, şüphesiz yayınevlerinin belirli bir dünya görüşü veya ideolojiye sahip olduğu ama bunun da ötesinde, yayın politikaları ne olursa olsun ticari bir faaliyet yürüttükleri bir gerçektir. Ticari kaygılar genellikle çevirisi yapılacak eserleri belirlemede en önemli hususlardan biridir. Bu nedenle, geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden klasik eserlerin yeniden çevirilerinin yapılması yayınevleri arasında oldukça yaygındır (Koskinen ve Paloposki, 2003, s. 26; Gürçağlar, 2011, s. 56). Geniş bir pazara hitap etmesinin yanı sıra, yayınevleri için yeniden çeviriyi tetikleyen bir diğer neden üretim maliyetinin düşüklüğüdür (Van Poucke ve Gallego, 2019, s. 32). Milton (2001, s. 62), bunu çevirilerin “geri dönüşümü” olarak görmektedir. Yeni bir çeviri için iş görevlendirmesi yapmak yerine var olan bir çeviriyi geri dönüştürmenin maliyeti daha uygundur. Bunlara ek olarak, yayınevleri için yeniden çeviriyi cazip kılan bir diğer etken, birçok klasik eserin telif haklarının sona ermesidir. Telif hakkına tabii olmayan eserlerin yeniden çevrilmesi yazarlara veya varislerine telif ücreti ödeme zorunluluğu barındırmadığı için bu durum yayınevlerine düşük maliyetlerle eserler kazandırmaktadır (Venuti, 2013, s. 124). Hatta bazı yayınevlerinin etik değerleri hiçe sayarak, daha önce yayımlanmış çevirileri çevirmenin

adını anmaksızın ve ufak tefek değişiklik yaparak ya da kısaltarak tekrar piyasaya sürdükleri de bilinmektedir (Canlı, 2019).

Öte yandan, yeniden çeviri üzerine yapılan çalışmalar çevirmen faktörünün bu süreçte önemli bir rol oynadığını vurgular. Örneğin, Poucke ve Gallego (2019) yeniden çevirilerin temel nedenlerini, diğer araştırmacılar gibi, mevcut çevirilerin eskimesi, ideolojik sebepler veya mükemmel çeviriyi arama gibi etkenlerle açıklar ancak bu sebeplerin kesişim noktasının çevirmenin kişisel ve sanatsal bir iz bırakma isteğinin olduğunu belirtirler. Çevirmen, dünya edebiyatına ait önemli eserleri yeniden yorumlayarak kültürel tarihte bir iz bırakmaya çalışır. Aynı şekilde, Koskinen ve Paloposki (2015), çevirmenlerin yeniden çeviri yapma motivasyonlarının adını duyurma arzusundan kaynaklanabileceğini, çünkü klasik eserlerin yeniden çevrilmesinin çevirmenlere tanınırlık kazandırma fırsatı sunduğunu ifade ederler. Yayınevleri de bu durumu avantaja çevirerek, rekabet üstünlüğü sağlamak için ünlü çevirmenlerle çalışmayı tercih edebilir. Venuti (2013) çevirmenlerin bazen mevcut çevirilerde eksiklik gördükleri için ya da eseri daha iyi çevirebileceklerine inandıkları için yeniden çeviri yapmayı seçtiklerini vurgular. Burada, çevirmenin bir esere duyduğu kişisel ilgi ve beğenisi de ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, maddi kazanç elde etme isteği de yeniden çeviri kararında etkili olabilir. Bu sebepler, yeniden çeviri sürecinde çevirmenlerin de çok yönlü motivasyonlara sahip olduğunu göstermektedir.

Peeters ve Van Poucke, Berman'dan otuz yıl sonra, yine aynı dergi olan "Paralleles"ın yeniden çeviri özel sayısında yayınladıkları giriş bölümünde, alanyazında en sık vurgulanan yeniden çeviri motivasyonlarını özetlemişlerdir. Yeniden çevirinin nedenleri arasında, kaynak metnin yeni bir baskısının veya yorumunun ortaya çıkması, önceki çevirilerdeki eksiklikler, erek kültürde meydana gelen ideolojik ve kurumsal değişimler, çevirmenlerin kişisel tercihleri veya öznel bakışları bulunur. Kültürel değişimlerin etkisiyle çeviri normlarının değişmesine bağlı olarak yeniden çeviriler yapılabileceği gibi, yayınevleri arasındaki ticari rekabet de yeniden çevirilerin yayımlanmasına yönelik önemli bir teşvik kaynağıdır (Peeters ve Van Poucke, 2023, s. 12-13).

Sonuç olarak, yeniden çeviriyi tetikleyen unsurlar sadece çevirinin kusurlu olması ve zaman kavramı değildir. Gürçağlar'ın sözleriyle, yeniden çeviri artık "tarihsel bağlam, normlar, ideoloji, çevirmenin eyleyciliği ve metinlerarasılık gibi daha geniş bir tartışma

alanına” yerleştirilmesi gereken karmaşık bir kavram olarak kabul edilmektedir (Gürçağlar, 2009, s. 233).

1.5. Yeniden Çeviriye Farklı Yaklaşımlar

Yeniden çeviri olgusu, araştırmacılar tarafından farklı perspektiflerden ele alınmış ve çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Muhtelif çalışmalar ilk çeviri ile yeniden çeviri arasındaki ayrımları temel alırken bazı farklı çalışmalar yeniden çeviriler arasındaki belirgin farklılıklara yoğunlaşmıştır. Günümüze doğru yaklaştığımızda ise, bazı eserlerin yeniden çevirilerinin mevcut olmadığı fark edilerek yeniden çevirinin olanaksızlığı (non-retranslation) veya çevrilemezlik kavramının yeniden çevrilemezlik (unretranslability) şeklinde uyarlandığı çalışmalar ortaya konulduğu görülmektedir. Ayrıca, yeniden çeviri yapan çevirmenlerin önceki çevirilerden ne ölçüde etkilendiğini inceleyen çalışmalar da çeviri intihali bağlamında ele alınarak araştırma konusu haline gelmiştir.

1.5.1. Aktif ve Pasif Yeniden Çeviri

Yeniden çeviriler incelenirken, sadece kaynak metinle olan ilişkileri değil, aynı zamanda farklı çevirilerin birbirleriyle nasıl bir etkileşim içinde oldukları da incelenmektedir. Anthony Pym (1998), yeniden çevirilerin dinamiklerini ve arkasındaki motivasyonları daha iyi anlamak için yeniden çevirileri toplumsal, kültürel, coğrafi ve zamansal boyutlar açısından aktif ve pasif yeniden çeviriler olarak ikiye ayırmıştır. Bu kavramsal ayrımla yeniden çeviriler, yeniden çeviri yapan çevirmenin önceki çevirilerden haberdar olup olmaması ve erek kültürdeki rekabet ortamı dikkate alınarak analiz edilmek istenmiştir. Pym, “aktif yeniden çeviri” kavramının eş zamanlı olarak aynı kültürel coğrafyayı ve toplumu paylaştığını belirterek, yeni bir çeviri sürecine başlamanın motivasyonunun tamamen çevirmenin önceki çevirilerin farkında olmasına dayandığını ve bu durumun “farklı versiyonlar arasında aktif bir rekabet” yarattığı düşüncesini savunur (Pym, 1998, s. 83). Yani bu yeniden çeviri türü, rekabetin belirgin olduğu ve rekabetin motivasyon sağladığı bir kategori olarak öne çıkar; çevirmenlerin bilinçli olarak farklı bir yorum sunma çabası ve onlardan farklılaşma yönünde bilinçli bir çaba göstermesiyle karakterize edilir (Deane-Cox, 2014). Pym’e göre, bu çatışmalı versiyonlar arasındaki karşılaştırmalı analizler, çeviriye dair sebeplerin yalnızca normlarla bağlı olmadığını “daha çok çevirmenin kendisine ve çevresindeki işverenler, yayınevleri, okurlar ve kültürler arası

politikalarla ilgili” unsurlara odaklandığını gösterir (Pym, 1998, s. 83). Kısaca, Pym aktif yeniden çevirilerin normların sınırlayıcı değerlendirmesinin ötesinde, birden fazla metin dışı nedenlere dayandığına inanır. Pym’e benzer olarak, Venuti de yeniden çevirilerin önceki çevirilere meydan okumak ve birbirleriyle rekabet etmek için yapılabileceğini savunur. Ancak Venuti, Pym’den farklı olarak, bir yeniden çevirinin bir diğerine rakip olma ya da kendini ayırma sürecine zamansal bir sınır getirmez (Venuti, 2004, s. 26).

“Pasif yeniden çeviri” ise bir çevirmenin aynı dilde önceden var olan çevirilerden habersiz olarak yeni bir çeviri üretmesi durumunda ortaya çıkar. Çoğunlukla farklı pazarlar ve farklı coğrafyalara hitap etmek amacıyla çeşitli stratejiler kullanılarak üretilen art zamanlı çevirilerdir. Bu tür çeviriler, önceki çevirilerle rekabet etmek ya da eski versiyonları eleştirmek amacından çok, yeni bir okuyucu kitlesine erişmek ya da eserin eskiyen dilini güncellemek gibi pratik ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkar. Aslında, pasif çevirilerin rekabetçi olmaması, farklı kültürel ve dilsel bağlamlara uyum sağlamak için üretilmiş olmaları ile ilişkilidir. Bu yüzden birbirleriyle çelişme durumu söz konusu değildir. Pasif yeniden çevirilerin karşılaştırılması, genellikle erek kültürdeki ve erek dildeki farklılıkları tarihsel olarak ortaya koymaya yöneliktir. Bu tür bir karşılaştırma metinsel ve dilsel olmaktan öteye gitmediği için Pym tarafından gereksiz olduğu düşünülür (Pym, 1998, s. 82-83).

Cengiz Arslan’a göre aktif ve pasif yeniden çeviri arasındaki ayrım, incelemelerde eyleyen olarak çevirmenleri vurgulaması açısından önemlidir. Zira, aktif yeniden çeviriler sayesinde çevirmen kararlarını etkileyen “bilişsel, sosyolojik ve psikolojik” faktörleri yansıtan araştırmalar yapmak mümkün olacaktır (Cengiz Arslan, 2024, s. 17). Sonuç olarak, aktif ve pasif yeniden çeviri ayrımı, çeviri çalışmalarında yeniden çevirilerin işlevlerini ve arkasındaki dinamikleri daha iyi anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Pasif yeniden çeviriler erek kültürdeki tarihsel ve dilsel değişimleri yansıtırken, aktif yeniden çeviriler çevirmenlerin stratejik kararlarını ve kültürel rekabet ortamını gözler önüne serer. Bu iki tür yeniden çeviri, çeviri süreçlerine farklı açılardan yaklaşarak çevirmenlerin bireysel tercihlerinden toplumsal ve ideolojik etkilere kadar uzanan geniş bir etki alanını analiz etmeyi mümkün kılar.

1.5.2. Sıcak ve Soğuk Yeniden Çeviri

Vanderschelden (2000), yeniden çevirinin tanımını yaparken revizyon (revision) kavramıyla karşılaştırır. Ona göre revizyon, yeniden çeviriye giden bir adım olup erek metinde kaynak metnin yapısı ve üslubuna sadık kalınarak yapılan değişiklikleri ifade eder (Vanderschelden, 2000, s. 1). Revizyon, mevcut çevirideki küçük hatalar veya biçim sorunları gibi sınırlı sayıda problemi düzeltmek için kullanılır ve genellikle maliyetleri düşürmek açısından yayınevleri tarafından tercih edilir. Ancak, Vanderschelden revizyon ile yeniden çeviri arasındaki farkın her zaman net olmadığını belirterek çeviride yapılan değişikliklerin maliyetinin büyümesi halinde ya da metnin kalitesi düştüğünde yeniden çeviriye ihtiyaç duyulduğunu öne sürer (a.g.e.).

Vanderschelden, Berman'ın yeniden çeviri hipotezi yaklaşımına benzer şekilde, çeviriyi zamana bağlı bir perspektiften sorunsallaştırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yeniden çeviri üzerine yaptığı araştırmada, kaynak metin ile çevirileri arasındaki zaman uzunluğunu tanımlamak için “sıcak” (hot) ve “soğuk” (cold) çeviri metaforlarını kullanmıştır. Claude Demanuelle'den ödünç aldığı bu kavramsal çerçeve, çeviri süreci ve bir sonuç olarak ortaya çıkan yeniden çeviriler üzerinde zamanın ve bilgi birikiminin etkisini vurgular.

Sıcak çeviri, kaynak metnin yayınlanmasından hemen sonra üretilen çeviri, aslında ilk çeviri olarak tanımlanır. Bu çeviriler, kaynak metin hala taze iken ve henüz geniş kapsamlı eleştirel analiz ya da alımlama çalışmaları yapılmamışken gerçekleştirilir. Sıcak çeviriler üzerinde çalışan çevirmenler, akademik çevrelerin yaptıkları yorumlara, okuyucuların verdikleri tepkilere ya da yerleşmiş çeviri normlarına kısıtlı erişime sahiptir. Bu bağlamsal bilgiden yoksun olmaları, çevirmenlerin daha erek odaklı çeviri yapmalarına sebep verebilir, çünkü erek okuyucunun metni anlaması için bilindik kültürel atıflara ve dilsel alışkanlara başvurabilirler. Buna karşılık, soğuk çeviri ise kaynak metinle önemli bir zamansal mesafeyle üretilen çevirilerdir, yani yeniden çevirilerdir. Aradan geçen zaman, çevirmenlerin orijinal eserle ilgili bilgi birikiminden yararlanmasını sağlar. Soğuk çeviriler genellikle daha kaynak odaklı bir yaklaşım sergiler, çünkü çevirmenler eserin nüanslarına ve karmaşıklıklarına daha derinlemesine inme fırsatı yakalamış olur (Vanderschelden, 2000, s. 8-9).

Bu bilgiler ışığında, Vanderschelden (2000, s. 10), yeniden çeviri hipotezinin ana argümanlarından olan, ilk çevirilerin yerileştirme yeniden çevirilerin ise yabancılaştırma stratejisi güdülerek yapıldığı görüşünü kabul etmektedir. Massadier Kenney (2015, s. 76),

sıcak ve soğuk metaforunu olumlu ve olumsuz olarak niteler ve bu ayrımın, yeniden çeviri hipotezinin ilk çevirilerin eksik olduğu savını yansıttığını belirtir. Farklı bir bakış açısıyla, Paloposki ve Koskinen (2010), Vanderschelden'in soğuk çeviri görüşünden yola çıkarak yeniden çevirinin sebeplerinden birinin kaynak metin, yazar ve kaynak kültür hakkında biriken bilgiyi erek kitleye tanıtma isteğinin olabileceğini ifade eder.

Sonuç olarak, sıcak ve soğuk çeviri kavramı yeniden çeviriye dair değerli bir bakış açısı sunarken, bu ayrımın fazlasıyla basitleştirici olduğu ve çeviri kararlarını etkileyen çeşitli faktörleri göz ardı ettiği yönünde eleştiriler de almıştır. Yine de zamanın ve bilgi birikiminin çeviri sürecine olan etkisini vurgulaması açısından önemli bir katkı sunmaktadır.

1.5.3. Yeniden Çevirinin Yokluğu

Çeviribilimde yeniden çeviri giderek büyüyen bir ilgi odağı haline gelirken, yeniden çevirinin yokluğu, yeniden çevrilmeme veya yeniden çeviri olmayan çeviri olarak Türkçeye aktarabileceğimiz “non-retranslation” kavramı da son zamanlarda oldukça merak uyandıran önemli bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Günden güne yeniden çeviriler üzerine yapılan çalışmalar artarken, bazı eserlerin neden hiç yeniden çevrilmediği sorusu önemli bir araştırma sorusuna dönüşmüştür. Svahn'a göre, yeniden çevirinin yokluğu, “uzun bir süre boyunca yeniden çevrilmeden sürekli olarak yayımlanan çeviriler” olarak tanımlanır (Svahn, 2023b, s. 85). Koskinen ve Paloposki (2019, s. 31-32) ise, “güncelliğini koruyan ve okunan ancak yeniden çevrilmeyen veya revize edilmeyen eserler” olarak tanımlar.

Belirli bir eserin yeniden çevrilmemesinin çeşitli nedenleri olabilir. Bunlardan ilki kültürel kabul görme düzeyidir; yani bir çevirinin erek dizgede bir başarı yakalayarak kesin bir versiyon haline gelip kök salmasıdır. Bu durum, özellikle Berman'ın “büyük çeviri” olarak adlandırdığı ve kaynak metnin özünü yansıttığı düşünülen çevirilerde sıklıkla görülür. Örneğin, Gazap Üzümleri'nin 1949 yılında yapılan İsveççe çevirisi bugüne kadar hiç yeniden çevrilmeden basılmıştır. Evrim geçiren çeviri normları ve İsveç dilinin değişmesine rağmen Steinback'in bu kitabı zamana direnerek hala popülerliğini korumaktadır (Svahn, 2023b, s. 86). Bu durum, mevcut çevirilerin yeterliliğiyle ilgili bir göstergedir. İlk çevirilerin yeterli görüldüğü veya alıcı sistemin durağan olduğunu göstermektedir (Susam-Sarajeva, 2003). Svahn'ın (2023a) İsveççe yeniden çevirilerin

olmaması üzerine yaptığı çalışma, uzun bir süre boyunca çok sayıda baskıda yayınlanan ancak yeniden çevrilmeyen çevirilerle ilgili olarak eskime kavramını incelemektedir. Bulgular, eskimenin kaçınılmaz olarak yeniden çeviriye yol açtığı varsayımına meydan okumakta ve bazı çevirilerin "zamana direnebileceğini" ve zamanın geçmesine rağmen geçerliliğini koruyabileceğini öne sürmektedir.

Benzer şekilde, Peeters ve Van Poucke (2023, s. 17), büyük çeviriler ile yeniden çevirinin yokluğu arasında bir bağlantı olduğunu belirterek, tanınmış çevirmenlerin prestijlerinin, kültürel sermayelerinin ve çevirilerinin varsayılan yüksek kalitesinin de rakip girişimleri itibar ve ticari risk ihtimaliyle engelleyebileceğini dile getirirler.

Jean-Paul Sartre'nin tiyatro oyun metinlerinin Sovyetler Birliği dönemi Rusya'sındaki yeniden çeviri yokluğunu araştıran Bollaert (2019), bu durumu ideolojik ve politik manipülasyona ilişkin nedenlerin yanı sıra ekonomik nedenlerle de açıklamıştır. Ona göre, bir eserin yeniden çevrilmemesinin nedeni her şeyden önce ekonomik bir mesele olarak yorumlanabilir. Eski çevirileri yeniden yayımlamak, yeni bir düzenleme, kapak ya da yan metinlerle yeni bir görünüm vermek yeni çeviri eylemine göre daha az maliyetlidir.

Yeniden çevirinin yokluğu olgusu, yeniden çeviri hipotezine "büyük çeviriler" ekseninde uyumlu görünse de bazı varsayımlarını da sorgular niteliktedir. Hipotez, çevirilerin zamanla eskidiğini ve yeniden çevirilerin kaynak metne daha sadık olma eğiliminde olduğunu ileri sürer. Ancak yeniden çevrilmeyen eserlerin varlığı, diğer bir deyişle tek bir çevirinin mevcut olması, tüm eserlerin yeniden çevrilmeye ihtiyaç duymadığını ve kaynak metin ile erek metin arasındaki ilişkinin ötesinde farklı faktörlerin yeniden çeviri çalışmalarına ışık tutabileceği anlamını doğurabilir. Nitekim, Koskinen ve Paloposki (2019), yaşlanmayan çeviri vakaları özelinde, daha derinlemesine bir anlayış için yeniden çevirinin yokluğuna yönelik daha fazla bilimsel çalışma yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.

1.5.4. Yeniden Çeviride İntihal

Yeniden çeviri eylemi, dilin güncellenmesi, yeni bir bakış açısı sunma, daha fazla sadakat sağlama veya değişen kültüre uyum sağlama gibi pek çok fayda sunarken, özellikle intihal ihtimali açısından etik kaygıları da beraberinde getirmektedir. Yeniden çeviri intihali denince akla önceki çevirilerin izinsiz kullanılarak orijinal bir çeviri metin gibi sunulması

gelmektedir, ancak Teresa Turell (2004, s. 7) yeniden çeviride intihali tespit etmenin iki yönlü bir zorluğundan bahsetmektedir. Ona göre, yeniden çeviride intihal iki farklı senaryoda gerçekleşir. İlk senaryo, “Çeviri İntihali” olarak adlandırılır ve bir yazar veya çevirmen bir eseri başka bir dile çevirip bunu çeviri veya bir kaynaktan alınmış kopya olduğunu belirtmeksizin kendi özgün çalışmasıymış gibi gösterdiğinde ortaya çıkar. İkinci durum ise “Yeniden Çeviri İntihali” olarak adlandırılır; burada çevirmen, mevcut bir çeviriyi veya bir bölümünü kopyalayıp çalışmasının aynı orijinal eserin yeni bir yeniden çevirisi olduğunu iddia eder. Turell (2004) aynı zamanda çeviride intihali, fikri mülkiyet haklarının ihlali bağlamında ele alır ve intihal anlayışı ile ilgili sınırların kültüre göre değiştiğini öne sürer. Diğer bir ifadeyle, farklı kültürler yeniden çeviri ya da orijinal olması fark etmeksizin bir eserin özgün mü yoksa intihal mi olduğu konusunda kendi normlarına sahiptir. Bazı kültürler fikirlerin örtüşmesini, ödünç alınmasını veya kopyalanmasını tolere ederken bazıları etmez.

Gürses (2011) çeviride intihalin hukuki bir suç olmasının yanı sıra, intihalle ilgili başka tehlikelere de dikkat çekmektedir. İlk olarak, intihal yapılan çeviriler, her eserin gelişim sürecini takip etmeyi imkânsız hale getirdiği için çeviri tarihini bozmaktadır. İkinci olarak, kamuya ve özel kişilere ait kütüphanelerde yer alan bu intihal çeviriler, sanatsal açıdan değerli kabul edilmeme riski taşır ve özgün olan çeviri çalışmalarının kalitesini gölgede bırakır. Üçüncü olarak, intihal çeviriler diğer çevirmenlerin emeğinin değerini düşürür. En önemli ve endişe veren husus ise, intihalin toplumda kanıksanarak kültürel bir norma dönüşme ihtimalidir.

Daha önceki bölümlerde tartışıldığı üzere, yeniden çevirinin altında yatan nedenlerden biri çevirmenin farklı bir bakış açısı sunmak veya yeni bir dokunuş getirmek istemesidir. Ancak, yeniden çeviri yapan çevirmen kendi yorumunu getirirken bu sürecin doğal bir parçası olarak önceki çevirileri gözden geçirmesi gerekir. Böylesi bir durum çevirmenin metinlerden etkilenmesine neden olarak yeniden çeviride intihal riskini de arttıracaktır. Aslında, çevirmenler önceki çevirilerin eksik yönlerini gidermeyi amaçlarken aynı zamanda bu metinleri ifadesel olarak aynen aktarma riskini de taşır. Bu bağlamda, yeniden çeviri yapan çevirmelerin önceki çevirilere bakıp bakmaması intihal tartışmalarında önemli bir yer tutar. Nitekim, Doğan (2022) yeniden çeviride intihal konusunu ele aldığı makalesinde, bazı araştırmacıların yeniden çeviri yapan çevirmenlerin önceki metinleri incelemesi gerektiğini savunduğunu belirtirken, diğer bazı

araştırmacıların ise bu incelemenin çevirmeni etkileyip özgünlükten uzaklaştırabileceğini öne sürdüğünü ifade etmektedir.

Berne Sözleşmesi çevirilerin telif hakları hususunda tarihte önemli bir dönem noktasıdır. Bu sözleşme Türkiye’de 1952 yılının başında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme uyarınca, telif koruması yazarın ölümünden yetmiş yıl sonra sona ermektedir. Bu durum telif dışı kalan klasik eserlerdeki intihallerin doğrudan bir sebebidir. Türkiye’de ise yeniden çeviride intihal özellikle son yirmi yılda oldukça artmıştır (Şahin ve ark., 2019).

Yeniden çevirilerde intihali tespit edebilmek için genellikle üç strateji izlenmektedir: manuel karşılaştırma, bilgisayarlı inceleme ve adli dilbilim ile derlem analizinin bir arada kullanıldığı hibrit yaklaşım (Al-Batineh, 2019). Örneğin, Turell (2004) edebi çevirilerde intihali belirleyebilmek için CopyCatch isimli bir analiz programı kullanmıştır. Öte yandan, yeniden çevirilerde intihali belirleyebilmek için araştırmacılar sözcüksel ve sözdizimsel değişiklikler üzerine odaklanır. Şahin ve ark. (2015, s. 201-202), kullandıkları ampirik yöntemde intihalin tespitinde “örtüşen kelimeler” kriterini en temel ölçüt olarak belirlemişlerdir. Araştırmacılara göre, %35’e kadar olan örtüşme normal kabul edilirken, %50’ye kadar olan bir oran da olağandışı sayılmaz. Ancak, %50’nin üzerindeki bir örtüşme metinler arasında muhtemel bir ödünç alma ilişkisine işaret eder. Buna karşın, Van Poucke (2020, s. 23) Rus eserlerinin Felemenkçeye çevirileri üzerine yaptığı araştırmada, yeniden çevirilerin genel olarak %50 ila %60 oranında kelime örtüşmesi gösterme eğiliminde olduğunu belirtmiş ve bunu “bir çevirmenin kaynak metni çevirmek için sınırlı sayıda seçeneği olması” ile açıklamıştır. Hatta, Sanz Gallego ve ark. (2023), Van Poucke’nin (2020) çalışmasından esinlenerek çevirmenlerin farklı çeviri yolları bulamayıp zorunlu benzerlikler yaratabilme durumunu “yeniden çevrilemezlik” (unretranslatability) olarak tanımlamış ve buna bağlı olarak “yeniden çevrilemezlik hipotezi” (unretranslatability hypothesis) kavramını geliştirmişlerdir. Bu hipotez, ilk veya önceki çevirilerin bir metni etkili şekilde çevirmeyi başardığı durumlarda yeniden çevirinin farklı bir seçenek bulmasının zorlaştığı fikrine dayanır. Diğer bir deyişle, yeniden çeviriler bu özgün çeviriyi zorunlu olarak tekrarlama eğilimi gösterir ve alternatif çeviri seçenekleri o kadar azalır ki, belirli bölümlerde yeniden çevrilemezlik durumu ortaya çıkar.

Asıl tartışmaya geri dönülecek olursa, Antoine Berman’ın yeniden çeviri hipotezi, bir eserin her yeni çevirisinin önceki çevirilerden daha doğru ve zengin olması gerektiğini

öne sürerken, yeniden çevirilerdeki intihal uygulamaları bu varsayımla çelişmektedir. İntihal yapılan yeniden çeviriler genellikle önceki çevirilere büyük ölçüde bağlı kalır ve kaynak metinden sapmalara neden olabilecek hata veya üslup tercihlerini devam ettirebilir. Bu durum, yeniden çevirilerin gelişim ve ilerleme gösterdiği yönündeki hipotezi sarsmaktadır. Yapılan araştırmalar, yeniden çeviri hipotezinin öngördüğü edebi ve kültürel yenilenmenin intihal nedeniyle kesintiye uğradığını ve bu durumun hipotezi işlevsiz hale getirdiğini ortaya koymaktadır (Parlak Cengiz, 2020).

2. BÖLÜM: ÇEVİRİ ANALİTİĞİ VE BİÇİM BOZUCU EĞİLİMLER

2.1. Antoine Berman'ın Çeviri Kuramı

Fransız yazar, çevirmen ve kuramcı Antoine Berman, 1990 yılında yeniden çeviri hipotezi kavramını ortaya atmadan önce, çeviri ve çeviribilim üzerine düşüncelerini ve yaklaşımını ele aldığı çeşitli eserler ve makaleler sunmuştur. Berman'ın başlıca eserleri şunlardır: “L’Epreuve de l’étranger: Essai sur la traduction dans l’Allemagne romantique” (The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany) (1984/1992), “La Traduction et la lettre ou l’auberge du lointain” (1985/2009), “La Traduction comme épreuve de l’étranger” (Translation and the Trials of the Foreign) (1985/2000, s. 284-297) ve “Pour une critique des traductions: John Donne” (Toward a translation criticism: John Donne) (1995/2009).

Berman, “The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany” (1984/1992) adlı kitabında çeviride “yabancı” kavramını ileri sürmüş ve çeşitli açılardan tartışmıştır. Bu kavramı, “Translation and the Trials of the Foreign” (1985/2000) başlıklı makalesinde “yabancıнын deneyimlenmesi/sınanması” olarak tanımlayarak bir çeviri çözümlemesi ekseninde derinlemesine incelemiştir.

Çeviri eylemine dair görüşlerini Alman Romantik akımına dayandıran Berman, özellikle Schleiermacher ve Benjamin gibi çeviri kuramcılarından etkilenmiştir. Bu etkiler doğrultusunda çeviriye “yabancı” bir açıdan yaklaşmış ve döneminin birçok araştırmacısından farklı olarak çevirmene büyük önem atfetmiştir (Massadier-Kenney, 2010). Friedrich Schleiermacher, çeviri yöntemini metin türlerine göre belirler ve çeviri yaparken bir çevirmenin seçebileceği iki yoldan bahseder. Çevirmenin tercih ettiği yöntem ya okuru yazara yaklaştıracak ya da yazarı okura götürecektir. Schleiermacher, okurun yazara yaklaştırılmasını ve yabancı kültürün çeviride görünür hale gelmesini savunur; yani çeviri metnin yabancılığı yansıtması gerektiğini düşünür. Günlük metinlerin çevirisinde özel bir yönteme ihtiyaç olmadığını belirten Schleiermacher, sanatsal ve felsefi metinlerde ise yabancılaştırıcı bir yaklaşım önerir (Schleiermacher, 1813/2012, s. 49).

Benzer şekilde, Berman da çeviri etkinliğinin metin türüne göre tanımlanması gerektiğini savunarak çeviri alanını “edebi” ve “edebi olmayan” olarak iki ana kategoriye ayırır. Eğer çeviri teknik bir metin üzerine yapılıyorsa, amaç basit bir düzenlemeyle bilgi

aktarımyken edebi bir metnin çevirisi daha karmaşık bir yapı kurmayı gerektirir (Berman, 1985, s. 285). Bunun yanında, çeviri sadece edebi ve estetik kaygılarla yapılan bir eylem değildir. Aslında, asıl hedef sadece anlamı değil, anlam oluşumuna katkı sağlayan biçimsel unsurları da erek dile aktarmaktır. Kaynak metindeki anlamın biçim dikkate alınmadan aktarılması, anlamın biçimden kopmasına yol açar (Berman, 1999, s. 34'ten aktaran Şeşen, 2007, s. 5).

Genel çeviri kuramında Berman, sadece anlamın aktarılmasının etnik-merkezci ve üst-metinsel bir çeviriye yol açacağı görüşündedir. Etnik-merkezci çeviri, kaynak dildeki tüm unsurları kendi kültürüne, değerlerine ve normlarına uyduran ve bunların dışında olan her şeyi “yabancı” olarak olumsuz anlamda etiketleyip bu unsurları kendi kültürünü zenginleştirmek için uyarlamayı hak gören bir yaklaşımdır (Berman, 1999, s. 29'dan aktaran Şeşen, 2007, s. 6). Berman, etnik-merkezci çevirinin, norm olarak kabul edilen bazı baskın eğilimlerin sonucu olarak iki ana özelliğinin olduğunu belirtir: erek metnin “çeviri kokmaması” ve adeta çevrildiği dilde yazılmış hissi vermesi (Özcan, 2022, s. 666). Çeviri metnin, çevrildiği dilde yazılmış izlenimi uyandırması etnik-merkezci çeviriye üst-metinsel bir çeviriye dönüştürmektedir. Üst-metinsel çeviri ise taklit, öykünme, serbestçe yeniden oluşturma, yorumlama veya bu unsurların hepsini kapsayabilir ve çevirmenleri buna iten şey ise etnik-merkezci çevirinin dayatmalarıdır (Karadağ Evirgen, 2016).

Berman, genel çeviri kuramını Batı çeviri tarihine dayandırır ve tarih boyunca süregelen “biçim” yani “söz” ile “anlam” arasındaki karşıtlığa farklı bir bakış açısı sunar. Geleneksel olarak, çeviri ya metnin biçimine yani sözüne ya da anlamına odaklanmıştır. Berman ise söz ve anlamın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu savunarak bu karşıtlığı reddeder. Zira, çeviri hem biçimi hem de anlamı dikkate almalıdır. “Etnik-merkezci çeviri tarihsel bir gerçekliktir” diyerek anlam odaklı çeviri anlayışının tarihsel olarak baskın olduğunu vurgular (Özcan, 2022, s. 663). Ona göre, çeviri sadece anlamı aktarmaya odaklanırsa veya sadece biçimi koruyarak anlamı ihmal ederse, kaynak metne ihanet etmiş olur. Berman'ın çeviri kuramındaki çeviri anlayışı, “birebir” (literal) çeviri olarak adlandırılması gereken bir çeviri şeklini varsaymaktadır. Fakat buradaki birebir çeviriden kasıt metnin sözüne sadık kalmaktır (Özcan, 2022, s. 671).

Nitekim, Antoine Berman, “The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany” adlı eserinde, çevirmenin kaynak metni öncelmesi durumunda, kendi değerlerini hiçe sayarak metni doğru aktarmak adına “bir yabancı, kendi halkının

gözünde bir hain” olarak görülebileceğini belirtir. Madalyonun diğer yüzünde, çevirmen erek kitle “için” bir çeviri yaparak “yazarı okuyucuya yaklaştırırsa”, bu sefer de “hem kaynak metne hem de çevirinin özüne ihanet etmiş olur”. Ancak, erek metin okurlarını tercih ettiğinde, sunduğu düzenlenmiş ve aslından uzaklaştırılmış bir yapıt olduğu için onlara da ihanet etmiş olur. Berman çevirmenin karşı karşıya kaldığı bu paradoksu Humboldt’tan alıntılarla açıklar: Çevirmen, ya kaynak metne sadık kalarak erek kültürün dilini ve beklentilerini göz ardı edecek ya da erek kültürün beklentilerini karşılamak için kaynak metinden uzaklaşacaktır. Her iki durumda da bir “iharet” söz konusudur (Berman, 1984/1992, s. 3-4). Bu noktada, Berman’a göre, çevirmenin bu ikilemden kurtulması için bir “çeviri etiği” ve “çeviri çözümlemesi” geliştirilmesi gerektiğini savunur. “Çevirinin saf (pure) amacı” kavramına vurgu yaparak bu anlayışı benimseyen Berman, çevirinin ideolojik sınırlamalardan bağımsız olması gerektiğini belirtir. “Saf” bir çevirmen de yabancı eseri, yabancı dili ve yabancı yazarı gözeterek çeviri yapmalıdır (a.g.e., s. 5). Bu doğrultuda, çeviride yabancı eserin özgünlüğünün korunmasını gerektiğine olan inancıyla, Berman’ın kaynak odaklı bir perspektif ve yabancılaştırma stratejisi benimsediğini söyleyebiliriz.

Berman’ın yabancı kavramı üzerine yaptığı analizler birçok çeviri kuramcısının takdirini toplayarak esin kaynağı olmuştur. Lawrence Venuti, Berman’ın dile getirdiği görüşlere büyük önem atfetmiş ve bu nedenle Berman’ın makalesini “Translation and the Trials of the Foreign” adıyla çevirmiştir. Berman, bu çalışmada, çeviri eylemini “yabancınnın sınanması” olarak nitelendirir ve bu sınanma iki yönlüdür: İlk olarak çeviri, yabancıyı tüm yabancılığıyla okura açmak amacıyla “kendinden-olan” ve “yabancı” arasında bir ilişki kurar. İkinci anlamda çeviri, yabancı için de bir sınanmadır, çünkü yabancı eser kendi dilsel ortamının dışına çıkarılır. Yabancı eser başka bir dil sistemine yerleştirilmeye çalışıldığından, bu bir anlamda sürgündür (Berman, 2000, s. 284). Berman’a göre çevirinin gerçek manada etik amacı yabancıyı erek metinde yabancı olarak kabul etmek ve görünür kılmaktır. Çevirmenler de bu farklılığı ortadan kaldırmamak için direnmelidir. Başka bir deyişle, çeviri yalnızca bir dilden diğerine aktarım değil, aynı zamanda kaynak metnin yabancılığıyla yüzleşme ve onunla başa çıkma sürecidir. Bu karşılaşma, erek dil ve kültürün kendi sınırları ve önyargılarıyla yüzleşmesini zorunlu kıldığından zorlayıcı olabilir. Çeviri, bu dönüştürücü gücünü tam olarak bu “sınanma” sayesinde kazanabilir (Berman, 2000). Fakat, Berman, çevirinin özünde erek kitleye yönelik olmasından dolayı

her çeviride kaçınılmaz olarak ortaya çıkan ve “yabancınnn sınanmasını” engelleyen “biçim bozucu eğilimler” olduğunu belirtir ve bu eğilimleri analiz etmek için “çeviri analitiğı” adını verdiği bir çeviri çözümleme sistemi geliştirir (Berman, 2000, s. 286). Burada bahsedilen “analitik” terimi iki anlam taşır: Birincisi, biçim bozucu sistemin detaylı olarak adım adım çözümlenmesi, yani Kartezyen anlamda bir analizdir; ikincisi ise psikanalitik bir yaklaşımdır çünkü bu sistem büyük ölçüde bilinç dışı olarak, çevirinin temel amacından sapmasına neden olan eğilimler veya güçler şeklinde var olur. Bu bağlamda, çeviri analitiğı, bu güçleri keşfetmek ve metin içinde nerede uygulandıklarını göstermek için tasarlanmıştır (a.g.e., s. 286).

Berman, çeviri analitiğı için iki farklı yaklaşım sunar: negatif analitik ve pozitif analitik. Negatif analitik olarak adlandırılan ilk yaklaşım, önceki bölümlerde değinilen etnik-merkezci, ilhak edici ve üst-metinsel çevirileri inceler. Burada biçim bozucu güçler serbestçe uygulanır. Berman, metinsel bozulmaları inceleyen bu çözümlemenin olumsuz doğası nedeniyle onu negatif olarak adlandırdığını belirtir. Ancak, metindeki bozulma eğilimleri sınırlandırıldığında veya ortadan kaldırıldığında, bu çözümlemenin olumlu bir karşılığı olabileceğini de belirtir. Pozitif analitik olarak adlandırdığı yaklaşım, bu bozulmayı sistematik olmayan ve sezgisel bir yolla sınırlayan işlemleri içerir. Bu işlemler, olumsuz olarak algılanan eğilimleri etkisiz hale getirmek veya hafifletmek için bir tür “karşı-sistem” oluştur (a.g.e., s. 286).

Berman, her çevirmen farklı bir motivasyona sahip olsa da tüm çevirilerde bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir takım biçim bozucu eğilimlerin tesiri altında olduklarını ifade eder. Çevirmeni bu biçim bozucu eğilimlerin farkına varmasını sağlayacak olan ise çevirmenin çeviri ahlakını, çeviri etiğini ve amacını içselleştirmiş olmasıdır. Çevirmen bozucu eğilimleri bilmeli ve onlarla mücadele etmelidir (Özcan, 2022). Berman, geliştirdiğı bu çeviri çözümlemesinin, yani bozucu eğilimlerin analizinin, yalnızca roman ve deneme gibi edebi düzyazı çevirilerine yönelik olduğunu belirtir (Berman, 2000, s. 287).

Venuti’ye göre, “çevirinin amacı, kültürel ötekini, aynı, fark edilebilir, hatta alışılmış hale getirmektir; ancak bu amaç yabancı metnin tamamen yerlileştirilme riskini her zaman taşır” (Venuti, 1995, s. 18). Bu, “yerlileştirilme” terimi Berman tarafından kullanılmasa da Berman’ın ele aldığı konuların faydalı bir özetini sunmaktadır. Berman’ın çeviri analitiğı yerlileştirmeye karşı önlem almak üzere tasarlanmıştır (Ecclessshall, 2016, s. 82).

2.2. Biçim Bozucu Eğilimler

Berman'ın söz konusu negatif analitik olarak adlandırdığı çeviri çözümlemesi kaynak metnin yabancılığını bozan on iki biçim bozucu eğilimden oluşmaktadır. Fakat, çözümlenen çevirinin niteliğine göre daha fazla kategori eklenebileceğini veya birden fazla kategorinin tek bir başlık altında incelenebileceğini açıkça belirtir (Berman, 2000, s. 288). Bunu da makalesinin başında, çeviri analitiğini kendi çeviri deneyimine bağlı olarak oluşturduğu için kesinlik içermediğini ve diğer teorisyenlerin ve dilbilimcilerin katkı sağlaması gerektiğini belirtir (a.g.e., s. 286).

Bu çözümleme modeli, yeniden çevirilerdeki deformasyonları ortaya çıkarmada oldukça kullanışlı olabileceği için, Berman'ın on iki biçim bozucu eğiliminin yer aldığı negatif analitik, bu tez çalışmasının metodolojik çerçevesini oluşturacaktır.

Berman, bazı eğilimlerin belirli dillere uygulanabilir gibi görüldüğünü, ancak aslında en azından Batı geleneğindeki tüm çevirileri etkilediğini belirtmektedir (a.g.e., s. 288). Bu biçim bozucu eğilimler ilgili diller arasındaki özel bir ilişkinin sonucu olarak kaçınılmaz olabileceği gibi çevirmenin kararlarını etkileyen ideoloji ya da psikolojinin sonucu da olabilir.

Berman'ın on iki biçim bozucu eğiliminin Türkçe alanyazında tutarlı karşılıklarına rastlanmamaktadır. Bu yüzden, aşağıda yer alan biçim bozucu eğilimlerin Türkçe karşılıkları literatürde geçen kolay anlaşılabilir olanlar arasından seçilmiştir. Berman'ın kuramında yer verdiği eğilimler şu şekildedir:

İngilizce Terim	Türkçe Karşılık
Rationalization	Rasyonelleştirme
Clarification	Açıklama
Expansion	Genişletme
Ennoblement	Yüceltme
Qualitative Impoverishment	Niteliksel Yoksullaştırma
Quantitative Impoverishment	Niceliksel Yoksullaştırma
The Destruction of Rhythms	Ritimlerin Bozulması
The Destruction of Underlying Networks of Signification	Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması
The Destruction of Linguistic Patternings	Dilbilgisel Yapıların Bozulması
The Destruction of Vernacular Networks or Their Exoticization	Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi
The Destruction of Expressions and Idioms	İfade ve Deyimlerin Bozulması
The Effacement of the Superimposition of Languages	Dil Katmanlarının Silinmesi

Tablo 1: Antoine Berman'ın Biçim Bozucu Eğilimlerinin Türkçe Karşılıkları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ecclesshall'a (2016) göre, analitiğin ilk maddeleri genel nitelikte olup çevirmenin belirli bir kontrol sahibi olabileceği eğilimlerdir. Ancak, bu eğilimler birbirinden tam anlamıyla bağımsız olmadığından, birini ele almak başka bir tanesinin güçlü bir şekilde ortaya çıkmasına neden olabilir. Aslında, bu etkileşimleri yönetme sürecinde çevirmenin becerisi test edilmiş olur.

Yukarıda görüldüğü gibi, Berman, “yoksullaştırma”, “bozulma” veya “silinme” gibi olumsuz çağrışımları olan terimlerde eleştirel anlamı açıkça ortaya koysa da çevirmenlerin genellikle olumlu anlam taşıyan “açıklama” ya da “yüceltme” gibi terimleri içeren eğilimlerden de kaçınması özellikle önemlidir.

2.2.1. Rasyonelleştirme (Rationalization)

Metnin yabancılığını bozan ilk biçim bozucu eğilim rasyonelleştirmedir. Esas olarak özgün metnin sözdizimsel yapılarının yerlerinin değiştirilmesiyle, çeviri metnin kaynak metinle uyumsuz bir yapıya bürünmesi olarak tanımlanabilir. Bu bozucu eğilim genellikle düzyazı metinlerinde “en anlamlı ve değiştirilebilir öge” olarak tanımlanan noktalama

işaretlerinin farklı şekilde kullanılmalarında görülür (Berman, 2000, s. 288). Rasyonelleştirme eğilimi aynı zamanda cümlelerin ve ifadelerin sırasının değiştirilmesini ve yeniden düzenlenmesini kapsar. Ayrıca, rasyonelleştirme düzyazının bir diğer önemli unsuru olan somutluğu ortadan kaldırır. Kaynak metnin doğal akışı içindeki birçok somut öge, isimleri fiillere veya tam tersine çevirme yahut iki isimden daha genel olanı seçme yoluyla somutluğunu kaybeder ve soyutluğa geçiş yapar (a.g.e., s. 289). Aynı şekilde, basit cümleler devrik yapılara dönüştürülür ya da tam tersi yapılır. Berman’a göre, rasyonelleştirme etnik-merkezci çeviriye özgü olan resmi ve gayri resmi, düzenli ve düzensiz, soyut ve somut ilişkileri tersine çevirir. Eserin biçim ve anlamında görünürde bir değişiklik olmasa da metnin yabancılığını bozar (a.g.e.).

Ecclessshall (2016), Berman’ın genel çeviri kuramından yola çıkarak çözüm stratejisi olarak metnin birebir çevrilerek aktarılmasını önerir. Birebir çeviri yapıldığında, kaynak metnin dilsel yapısı korunur ve erek metne olduğu gibi aktarılır. Her kelime veya ifade yalnızca denk bir terimle değiştirilir, böylece yabancılık korunmuş olur.

2.2.2. Açıklama (Clarification)

Berman’ın (2000, s. 289-290) ikinci olarak sunduğu biçim bozucu eğilim olan açıklama, rasyonelleştirmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar ve kelimeler ile anlamları arasındaki “açıklık” ile ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle, açıklama eğilimi, kaynak metinde “muğlak” olan bir unsuru açık veya “kesin” hale getirmek anlamına gelir. Özgün eserde kasıtlı olarak belirsiz bırakılan ifadelerin ve anlamların, çeviri metinde belirginleştirilerek okura daha açık şekilde sunulması çevirmenin özgün esere yönelik olumsuz bir müdahalesi ya da ihaneti sayılabilir. Zira, açıklama yoluyla, okura daha sonra öğrenmesi gereken bir bilgi zamanından önce sunulmuş olabilir. Fakat, Berman çevirmenlerin açıklama eğiliminden etkilenmesinin çevirinin doğasından kaynaklandığını belirtir. Kasten üstü kapalı bırakılmış anlamları açıklama yaparak açıkça belirtme, kaynak metindeki ifadeleri “çok anlamlılıktan tek anlamlılığa” taşıyarak açıklayıcı bir çeviri benimseme bu bozucu eğilimin yöntemleri arasındadır. Bunun birlikte, dipnotlar, önsözler ve sonsözler gibi metin dışı unsurlar da açıklama kategorisine girmektedir.

2.2.3. Genişletme (Expansion)

Berman, George Steiner'den alıntı yaparak çevirinin “enflasyonist” olduğunu, yani her çevirinin özgün eserden daha uzun olma eğilimi gösterdiğini belirtir (Berman, 2000, s. 290). Aslında, genişletme eğilimi kısmen rasyonelleştirme ve açıklama eğilimlerinin bir sonucudur. Kaynak metinde “katlanmış” olanı açar ve uzatır. Çevirmenin gereksiz açıklamalar veya detaylar ekleme ihtiyacı duyması erek metni gereğinden fazla uzatır. Bu çaba, açıklık sağlamaya çalışsa da kaynak metnin özlü anlatımını ve kendine has “ritmini” bozarak Berman'ın “boş” veya “aşırı çevrilmiş” olarak adlandırdığı, metne anlamlı bir katkı sunmayan içerikler oluşturur. Berman, bu tür eklemelerin sadece uzatmadan ibaret olmadığını, aynı zamanda yazarın amacını çarpıtan, metnin doğal anlatım akışını kesintiye uğratan, metnin karmaşıklığını azaltan ve özgün üslubu değiştiren bir yorum dayattığını belirtir. Bu yüzden çevirmenlerin genişletme eğiliminin bilincinde olmaları ve kaynak metnin özüne sadık kalarak dilin ve anlatımın bütünlüğünü korumaları gerektiğini savunur (a.g.e., s. 290).

2.2.4. Yüceltme (Ennoblement)

Berman, yüceltme eğilimini kaynak metnin “daha düzgün ve süslü cümlelerle yeniden yazılması” olarak tanımlamaktadır. Berman, yüceltmeyi, klasik çevirinin zirve noktasına bir gönderme olarak kullanır ve düzyazıda “retorikleştirme” ve şiirde “şiirselleştirme” olarak sınıflandırır; burada çevirmenler, kaynak metinde bulunmayan bir biçim zenginliği ve şiirsel bir kalite eklerler (Berman, 2000, s. 290). Bu eğilim, çevirmenlerin özgün eserdeki basit, gündelik ve hatta kaba ifadeleri erek metinde pürüzsüz ve yüksek bir dille değiştirmesine yol açarak metnin edebi kalitesini iyileştirmeyi amaçlar. Başka bir deyişle, yüceltme eğilimi, erek kültür okurunu rahatsız edebilecek ifadelerin yumuşatılması, atlanması veya süslü bir dille ifade edilmesidir. Kaynak metindeki argo kelimeler, küfürler ya da rahatsız edici ifadeler, daha zarif ve okuru yormayan ifadelerle değiştirilir. Fakat Berman, bu tür süslemelerin yabancı eserin üslubunun bütünlüğünü ve yazarın amacını bozduğunu, özellikle de özgün eserin tonunu, ritmini ve kasıtlı olarak koyulan biçimsiz ifadelerini gölgelediğini belirtir. Zira, bu ifadeler, bazı stilistik veya tematik unsurları aktarmak amacıyla özel olarak tasarlanmış olabilir. Böylelikle, çevirmen yüceltme yaparak kaynak metnin “ham” özelliklerini kullanıp metni yeniden yazarak daha rafine bir hale dönüştürür ve metnin özgünlüğünü ve yabancılığını azaltmış olur.

Okurlar yazarın özgün ifadelerinden ziyade erek dilin edebi normlarına daha yakın bir metni deneyimlemiş olurlar (a.g.e., s. 291). Bu kategori altında, Berman, yüceltmenin karşıtı olarak görülebilecek popülerleştirme eğiliminden de bahseder. Popülerleştirme kaynak metindeki ifadelerin erek dilde konuşma diline yakınlaştırılarak aktarılmasıdır; başka bir deyişle, bu ifadeler erek dilde daha “popüler” karşılıklarla verilir. Bu eğilim, metindeki eski veya resmi ifadeleri güncel ve konuşma diline ait ifadelerle değiştirerek erek dilde daha erişilebilir bir hale getirir. Ancak, bu tür bir değişiklik de orijinal eserin üslup bütünlüğünü bozar ve okuyucuyu kaynak metnin özgün karakterinden uzaklaştırır (a.g.e.).

2.2.5. Niteliksel Yoksullaştırma (Qualitative Impoverishment)

Niteliksel yoksullaştırma, kaynak metindeki terim, ifade ve figürlerin erek metinde kendi ses zenginliğinden ya da anlam ve “ikonik” zenginliğinden yoksun karşılıklarla değiştirilmesi anlamına gelir (Berman, 2000, s. 291). Buradaki “ikonik” ifadesi, kelimelerin zihinde oluşturduğu imgeleri ifade eder. Bu eğilimde, benzersiz kelimeler, ifadeler veya deyimler daha basit veya daha az etkileyici karşılıklarla değiştirilir. Berman bu durumu çevirinin bir tür değersizleşmesi olarak görür; edebi bir metindeki her terimin, kültürel ve dilsel bağlamıyla ilişkili özel bir yankı taşıdığını, belirli imgeler veya duygular uyandırabileceğini savunur. Bu tür terimler daha genel ifadelerle değiştirildiğinde, bu imgelere veya özgünlüğe dair duyusal kalite kaybolur ve kaynak metnin zenginliği ile derinliği azalır (Berman, 2000, s. 291). Bu etki, özellikle kültürel olarak anlamlı ve ifade açısından zengin kelimelerde belirgindir. Bu tür kelimelerin doğru bir şekilde aktarılması zor olduğundan, çevirmenler genellikle erek dilde daha tanıdık ama aynı dilsel doku ve derinliği sağlamayan terimler seçebilir. Örneğin, metaforlar, deyimler veya kültürel olarak özel anlam taşıyan ifadelerin çevirisinde, çevirmenin erişilebilirlik adına basitleştirmeye gitmesi kaynak metnin çağrışımsal zenginliğinin kaybolmasına neden olabilir. Çevirmen, bazen niteliksel yoksullaştırma yaptığının farkına varmayabilir. Ancak, bu eğilim metnin geneline uygulandığında, erek okuyucunun zihninde aynı imgeyi oluşturamayacağından metne zarar verir.

2.2.6. Niceliksel Yoksullaştırma (Quantitative Impoverishment)

Berman'a göre bir sonraki biçim bozucu eğilim, sözcüksel kayba yol açan niceliksel yoksullaştırmadır. Edebi bir eserde, bir kavram (gösterilen) birden fazla gösterenle ifade edilebilir. Ancak çeviri sürecinde çevirmen bu gösterge çokluğunu dikkate almadan daha az gösteren kullanırsa, kaynak metnin zenginliğini ve özgüllüğünü azaltan “sözcük kaybına” yol açar (Berman, 2000, s. 291). Aslında, bu durum erek metinde kullanılan sözcük sayısının kaynak metne kıyasla az olması demektir. Çeviri eylemi açısından baktığımızda, çeviri eksikliği veya çeviri yokluğu olarak da adlandırılabileceğimiz bu eğilim, sözcük, cümle, paragraf ve hatta sayfaların çevrilmemesi şeklinde belirebilir. Hali hazırda kaynak metinden uzun olma eğiliminde olan çeviri metnin hacmini özgün eserle eşitleyebilmek için yapılan bilinçli bir tercih de olabilir. Berman, bir diğer bozucu eğilim olan genişletmenin niceliksel yoksullaştırmayı gizlemek için tercih edilebildiğinin de altını çizer. Bu durumda, erek metin kaynak metne kıyasla hem daha uzun hem de daha yoksul hale gelir (a.g.e., s. 292).

2.2.7. Ritimlerin Bozulması (The Destruction of Rhythms)

Ritimlerin bozulması, Berman tarafından önemli görülse de kısaca üstünden geçilen bir kavramdır. Bu bozucu eğilim, ritmin genellikle şiirle ilişkilendirilmesine karşın düzyazıda da önemli bir rol oynadığını belirtir (Berman, 2000, s. 292). Berman'a göre, noktalama değişiklikleri veya cümle yapısındaki düzenlemeler ritmi bozabilir ve bu durum, çevirinin orijinaldeki akıcılığı yitirmesine yol açar. Örneğin, keyfi noktalama değişiklikleri daha önce kesintisiz olan bir cümle akışını parçalayıp metnin doğal temposunu bozarak okuyucunun estetik ve duygusal deneyimini zayıflatabilir. Berman, Faulkner'ın çevirisinde, orijinalinde dört noktalama işareti varken yirmi iki noktalama işareti kullandığını ve bunun da özgün eserin ritmini bozduğunu örnek olarak gösterir (a.g.e., s. 292). Aynı şekilde, yansıma sözcük ve aliterasyon kullanımındaki değişiklikler ile kafiye düzenleri ve sesteş sözcükler de bu başlık altında incelenebilecek bir bozma eğilimi olarak değerlendirilebilir. Neyse ki Berman, romanın kapsamlı bir eser olduğunu belirterek çevirinin bu ritmik hareketi kırmasının zor olduğunu ve “kötü” roman çevirisinin bile okurları sürüklemeye devam ettiğini belirtir.

2.2.8. Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması (The Destruction of Underlying Networks of Signification)

Her edebi eser, belirli gösterenlerin birbirine bağlanarak metnin “yüzeyi” altında çeşitli ağlar oluşturan bir “alt metin” içerir. Berman’a göre bu gösterenlerin anlamları, birbirleriyle olan ilişkilerinde bulunur (Berman, 2000, s. 292). Eserin ritim ve anlam sürecinin bileşeni olan bu alt metin ağları, metin boyunca tekrarlanan kelimeler, temalar veya imgeler aracılığıyla oluşturulur. Berman, bazı kelime veya ifadelerin tek başına önemsiz ve anlamsız görünebileceğini, ancak bir bütün olarak ele alınıp kullanıldıklarında metnin anlamı için hayati bir sembolik ağ oluşturduğunu savunur. Çevirmenler bu bağlantıları anlamaz ve gözden geçirir veya yeniden üretmezse, özgün metnin derin yapıdaki mesajının bütünlüğünü bozarak metnin yorum zenginliğini azaltır ve altta yatan anlamsal ağların bozulması eğilimini gerçekleştirmiş olur. Bazı durumlarda edebi eserin yazarının kasıtlı tercihleri de bulunabilir. Metinde bazı kelimelere ve ifadelere yer vermekten kaçınabilirken, bazı sözcükleri aşırı kullanmayı da tercih edebilir. Yazarın belirli duyguları uyandırmak ya da belli fikirleri pekiştirmek için seçtiği anahtar nitelikteki bu sözcükler veya motifler tutarsız çevrildiğinde veya çıkarıldığında özgün metnin sembolik yapısı parçalanmış olur. Berman, bu altta yatan ağları ihmal etmenin anlam zincirini kırdığını ve okuyuculara kaynak metnin karmaşıklığı ve sembolik derinliğinden yoksun bir metin sunduğunu vurgular.

2.2.9. Dilbilgisel Yapıların Bozulması (The Destruction of Linguistic Patternings)

Dilbilgisel yapıların bozulması olarak adlandırılan biçim bozucu eğilim, bir yazarın dil aracılığıyla kaynak metinde oluşturduğu benzersiz ve sistematik örüntülerin bozulmasına işaret eder. Bir metnin sistematik doğası yalnızca gösterge ve metafor gibi kullanımlardan oluşmayıp cümle türleri veya tekrarlayan cümle yapılarına kadar uzanmaktadır. Bu unsurlar, metnin stilistik kimliğine ve heterojen bütünlüğüne katkıda bulunur. Bu unsurlar genellikle çevirmenler tarafından rasyonelleştirme, açıklama ve genişletme eğilimleriyle değiştirilir, birleştirilir ya da çıkarılır; bu da kaynak metnin yapısını bir nevi sadeleştirerek “homojen” bir erek metin ortaya çıkarır. Berman, bu homojenliğin çeviriyi daha “tutarsız” ve sistemsiz hale getirdiğini savunur çünkü orijinal eserin kendine özgü ritmini ve akışını etkilediğini söyler. Sonuç olarak, çeviri, çevirmenin müdahaleleriyle dolu bir “yama işi” haline gelir. (Berman, 2000, s. 293).

2.2.10. Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi (The Destruction of Vernacular Networks or Their Exoticization)

Berman'ın yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi kavramı, edebi eserlerdeki yerel dile ait kullanımların veya ifadelerin çevirilerde ele alınışını, daha doğrusu çevirilerde aktarılmamasını açıklayan bir eğilimdir. Berman'a göre her saygın edebi eserde yerel dillerle sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Bu, düzyazının “çok sesli” yapısı için hayati öneme sahiptir (Berman, 2000, s. 294). Günlük konuşmanın fiziksel ve simgesel özelliklerini yansıtarak standart dilin veremeyeceği bir derinlik sunar. Berman, yerel dil kullanımının düzyazıya köklü ve otantik bir boyut kazandığını ve sadece somut fikirleri değil, aynı zamanda kaynak dilin sözlü kültürünü ve kimliğini gösterdiğini savunur. Berman'ın yerel dillerin çevirisi hakkındaki endişesi, yaptığı çevirilerde Latin Amerika'nın çeşitli yerel dilleriyle sıkça karşılaşmasından kaynaklanmaktadır. Ona göre, yerel dile ait öğelerin çeviride sıradan bir ifadeymiş gibi nötrleştirilmesi veya çıkarılması, eserlerin metinselliğine ciddi bir hasar verir. Geleneksel olarak, yerel dile ait kullanımları koruyabilmenin yolu onları “egzotik” hale getirmek, başka bir ifadeyle alışılmadık şekilde göstermektir (a.g.e.). Berman'a göre egzotikleştirme çevirmenler tarafından iki şekilde uygulanabilir: ilk olarak, kaynak metinde bulunmayan italik yazı formunun erek metinde kullanılması; ikincisi ise metni daha otantik yapmak için yerel dilin erek dildeki bölgesel eşdeğer formu ile değiştirilmesi veya ekleme yapılmasıdır. Ancak, Berman yerel dilin birebir çevirisinin imkânsız olduğunu öne sürerek sadece standart dillerin çevrilebileceğini belirtir. Ek olarak, egzotikleştirme yabancı bir yerel dil yerine erek kültüre ait bir yerel dil kullanarak popülerleştirme ile devam edebilir. Ancak, yerel dilin kendi kültürüne derinlemesine bağlı olması nedeniyle bu eylem gülünç hale gelebilir.

2.2.11. İfade ve Deyimlerin Bozulması (The Destruction of Expressions and Idioms)

Düzyazı, yerel dil ve gündelik dil kullanımlarından beslendiği için deyimler ve atasözleri gibi öğeler bakımından zengindir; yazarlar eserlerinde kendi kültürlerine özgü atasözleri, deyimleri ve ifadeleri yansıtır. Fakat, bu unsurların başka bir dile ve kültüre çevrilmesi sorun teşkil eder. Antoine Berman'ın ifade ve deyimlerin bozulması eğilimi, kaynak metinde kullanılan deyim ve atasözü gibi unsurların erek dildeki eşdeğer ifadeleriyle değiştirilmesini eleştirir. Berman, kaynak dilde bulunan bu öğelerin erek dilde anlamsal

olarak eşdeğerlerinin olabileceğini ama bu eşdeğer ifadeyi çeviride kullanmanın “etnik-merkezci” bir yaklaşım olduğunu belirtir. Ona göre, “eşdeğerlik ile oynamak” yabancı eserin özgünlüğüne ve söylemine bir saldırıdır. Erek dilde aynı anlama gelen karşılıklar bulunsa bile çevrilmemelidir (Berman, 2000, s. 295). Eşdeğer ifadeler yerine birebir sadık bir çeviri yaparak doğrudan aktarmak, metni erek kültüre fazla yaklaştırmayı engeller ve özgün karakterini korur. Berman, deyimisel ifadelerin kültürel hafıza ve bağları içerdiğini ve doğrudan çevrildiğinde yeni bağlamda yabancı veya alışılmadık görünse bile erek dili zenginleştirdiğini vurgular.

2.2.12. Dil Katmanlarının Silinmesi (The Effacement of the Superimposition of Languages)

Son olarak, Berman’ın dil katmanlarının silinmesi olarak adlandırdığı biçim bozucu eğilim, bir metin içindeki dil çeşitliliğinin silinmesini ya da azaltılmasını ele alır. Bir edebi eser, yazıldığı ortak dilin yanı sıra üretildiği kültürün belirli bölgelerinde kullanılan ağız, şive ve lehçe gibi dil katmanları içerebilir. Bu dil çeşitliliğin aynı metinde bir arada bulunması, dillerin üst üste binmesi anlamına gelir ve romanın üslup zenginliğine katkıda bulunan “heterojen” bir ses yapısı oluşturarak gerilim ve derinlik yaratır (Berman, 2000, s. 296). Bu farklı dil kullanımları, karakterlerin sosyal kimliğini, toplumdaki konumunu, eğitim seviyesini, yaşadığı bölgeyi veya birbirleriyle olan akrabalık ilişkilerini yansıtabilir. Bu yüzden, çevirmenlerin bu çok dilli özellikleri mümkün mertebe koruması önemlidir. Çevirmenler bir eserdeki dilsel çeşitliliği standart veya nötr bir dille tekdüze hale getirdiğinde, karakterlerin sosyo-kültürel ve dilsel zenginliğini yok ederek anlatıyı zayıflatabilir. Bu dil katmanlarının silinmesi eğilimi, metnin özgünlüğünü azaltmakla kalmaz, aynı zamanda kaynak metnin taşıdığı o kendine has yabancı havayı da yok eder. Berman bu eğilimi, özellikle birden fazla lehçe veya dilsel çeşitliliğin metnin anlamı ve yapısı için temel nitelikte olduğu eserlerde çevirmenler için en büyük zorluklardan biri olarak görür.

Yukarıda belirtildiği üzere, Antoine Berman’ın çeviri analitiğinde tanımladığı on iki biçim bozucu eğilim, her çeviride bulunabilecek evrensel bozucu eğilimleri ortaya koymaktadır. Berman, bu çeviri analitiğinin her toplumun çeviri faaliyetini yönlendiren ve tarihsel olarak değişiklik gösteren edebi, toplumsal ve kültürel normlardan ayrı tutulması gerektiğini belirtmektedir. Berman’a göre, “çeviri analitiğinde belirtilen tüm

eğilimler aynı sonuca yol açar: orijinal eserden daha “net”, daha “zarif”, daha “akıcı”, daha “saf” bir metin üretme” (Berman, 2000, s. 297). Bu, aslında Berman’ın genel çeviri kuramında belirttiği görüşle uyumlu olarak, anlam uğruna sözün yıkımı demektir. Ancak Venuti, Berman’ın çeviri etiği çerçevesinde yabancılaştırıcı ve yerlileştirici çeviri stratejilerini başlangıçta iyi çeviri ve kötü çeviri gibi ikili karşıtlıkla ele aldığını, ancak zamansız ölümünden kısa bir süre önce bu katı ikili değerlendirmede daha esnek bir yaklaşım benimsediğini belirtir. Berman’ın “yerlileştirme yapan bir çevirmenin, aldığı kararları önsöz ve dipnotlarda açıkladığı sürece etik dışı olarak değerlendirilemeyeceğini” düşünmeye başladığını öne sürmektedir (Venuti, 1999, s. 81). Yukarıdaki bilgiler ışığında, Berman’ın yabancılaştırma, çeviri ahlakı, çeviri analitiği ve yabancıнын sınanması konusundaki fikirleri, yeniden çevirilerin karmaşıklıklarını anlamak için değerli bir çerçeve sunmaktadır. Berman’ın, kaynak metnin yabancılığını koruma ve erek kültürün bozucu etkilerine direnme vurgusu, yeniden çeviri uygulamalarını ve bu uygulamaların yabancı eserlerin alımlanması üzerindeki etkisini analiz etmek için eleştirel bir bakış açısı sağlayabilir. Yeniden çeviri hipotezi bağlamında, yabancıнын sınanması daha da önemli hale gelmektedir. Her yeniden çeviri, kaynak metnin yabancılığıyla yeniden karşılaşmayı temsil ederek önceki çevirileri gözden geçirme, eksikliklerini belirleme ve daha sadık ve daha iyi bir çeviri sağlama fırsatı sunar. Yeniden çeviri hipotezine göre, bir eserin ilk çevirilerinin erek kültür dizgesinde yer edinebilmesi adına daha ziyade yerlileştirme yapılarak çevrildiği varsayımından hareketle, çeviri analitiği çerçevesinde önceki çevirilerin sonraki çevrilere kıyasla daha fazla biçim bozucu eğilim örneği sunacağını öngörebiliriz.

Bu tez çalışmasında, Berman’ın öne sürdüğü yeniden çeviri hipotezi ve çeviri analitiği bağlamında on iki biçim bozucu eğilim Emily Brontë’nin Wuthering Heights romanının dört adet Türkçe çeviri metninin karşılaştırmalı analizinde kullanılacaktır.

3. BÖLÜM: EMILY BRONTË VE WUTHERING HEIGHTS

3.1. Emily Brontë'nin Hayatı

Romantik akımın etkili bir figürü ve ünlü bir İngiliz romancı ve şair olan Emily Brontë, İrlandalı bir din adamı olan Patrick Brontë ve Maria Branwell'in altı çocuğundan biriydi. 30 Temmuz 1818'de Yorkshire, Thornton'da doğdu. 1820'de ailesi, Emily'nin hayatının çoğunu geçireceği Yorkshire bozkırlarıyla çevrili bir köy olan Haworth'a taşındı. Bu ortam Emily'nin hayatını ve eserlerini derinden etkiledi ve Wuthering Heights romanındaki vahşi ve ıssız manzaralara ilham kaynağı oldu.

Emily'nin ilk yılları zorluk ve kayıplarla geçti. Sadece üç yaşındayken annesini kaybetti. Annesinin yokluğunda, çocuklara babaları ve teyzeleri Elizabeth Branwell baktı. Ancak, bu hüzünlü dönem Emily altı yaşına geldiğinde iki ablası Maria ve Elizabeth'i de kaybetmesiyle daha da ağırlaştı. Bu trajediler Emily'nin içine kapanmasına ve doğayla derin bir bağ kurmasına yol açtı.

İçe kapanık yapısı ve kadınlara yönelik 19. yüzyılın kısıtlayıcı toplumsal normları nedeniyle Emily'nin eğitimi sınırlıydı. Çoğunlukla annesi olmayan kız çocuklarının gönderildiği Cowan Bridge'deki Ruhban Kızlar Okulu'na gitti fakat okulun zorlayıcı koşulları sağlığını kötü yönde etkileyince bu deneyim sona erdi. Öğrencilere kötü muamele edilmesi nedeniyle eleştirilen bu okul, büyük kardeşi Charlotte tarafından Jane Eyre (1847) romanında Lowood Okulu olarak ölümsüzleştirildi (Pykett, 1989, s. 4). Bu nedenle, Emily'nin eğitim hayatının büyük bir kısmı evde geçti; kendi kendini eğitmeye yönelik çabaları, aile kütüphanesi ve babasının entelektüel etkisiyle desteklendi. Edebiyat ve felsefeyle kurduğu temas, onun bağımsız ve yine içe dönük bir bakış açısı geliştirmesini sağladı. Haworth'un çevresindeki geniş kırlarla baş başa kalması, doğayı bir ilham ve huzur kaynağı olarak görmesini güçlendirdi. Uzak bir yerde yaşamalarına ve düşük imkanlara sahip olmalarına rağmen, Brontë kardeşler hayal gücü dolu bir dünya yaratarak Emily'nin yaratıcılığını besleyen ve şiirlerine ilham veren Angria ve Gondal adında hayali krallıklar kurdular (Wasowski, 2001, s. 2).

Emily esas olarak kendi kendini eğitmiş olmasına rağmen, 1835 yılında ablası Charlotte'un öğretmenlik yaptığı Roe Head Okulu'na kısa bir süre gitti. Ancak, okul hayatının sosyal taleplerine uyum sağlamakta zorlanınca kısa süre sonra eve döndü. Haworth'daki aile evine geri dönüş, Emily'nin içe dönük yaşamını sürdürmesine ve

yalnızlığından dolayı çevresindeki manzaradan ilham almasına olanak sağladı. Canlı ve güçlü hayal gücü, onu ailesi içinde bile farklı kılarak hayatına ve sanatına derin bir yoğunluk kattı. 1837 veya 1838’de Halifax yakınlarındaki Law Hill’de mürebbiyelik yaptı. Bu okulun yakınındaki High Sunderland Hall adlı evin, bazı araştırmacılara göre Wuthering Heights için başlıca ilham kaynağı olduğu düşünülmektedir (Bloom, 2008, s. 10).

1842 yılında, Emily ve Charlotte, dil öğrenmek ve bir gün kendi okullarını açma umuduyla Brüksel’e gittiler. Ancak Brüksel’de Emily’nin bağımsız ruhu ve toplumsal kurallara uyma konusundaki isteksizliği daha da belirgin hale geldi. 1844’te teyzesinin hastalanıp ölmesi üzere Haworth’a döndü. Ancak, şiir yazmaya devam etti; kırları ve yaşamla ölüme dair düşüncelerini bu şiirlerinde yansıttı.

Yazdığı şiirleri 1845’te şans eseri gören Charlotte, yazdıklarını yayınlaması için Emily’i ikna etti. Emily, Charlotte ve Anne dönemin cinsiyet önyargılarından kurtulmak amacıyla erkek takma adlarıyla 1846’da “Currer, Ellis ve Acton Bell’in Şiirleri” adlı bir derleme yayımladılar. Şiir kitabı pek ilgi görmedi ancak Emily’nin şiirleri beğeni toplayarak edebi yolculuğunda önemli bir adım oldu (Spear, 1985, s. 4). Şiirlerinde çoğunlukla duygusal derinlik, yalnızlık, doğa ve çevre temalarını işleyen Emily Brontë, bu şiirlerinde aynı zamanda kişisel inzivasını ve insan doğası üzerine felsefi düşüncelerini de yansıtıyordu. Bu kişisel ve evrensel temaların birleşimi, 1847’de yine Ellis Bell takma adıyla yayımladığı tek romanı Wuthering Heights için bir temel oluşturdu.

Romanının yayımlanmasından kısa bir süre sonra Emily’nin sağlığı kötüleşmeye başladı. Kardeşi Branwell’in 1848’deki ölümünden sonra hastalanan Emily, tıbbi tedaviyi reddederek 19 Aralık 1848’de veremden dolayı hayatını kaybetti. Emily’nin içine kapanık yapısı ve kırların yalnızlığını tercih etmesi ona gizemli bir figür olarak bir itibar kazandırdı. Ablası Charlotte Brontë onu “bir adamdan daha güçlü, bir çocuktan daha saf, doğası gereği tek başınaydı” diye tanımlayarak bireysel ve güçlü bir ruh olarak nitelendirmiştir (Brontë, 1850, s. 311). Bu gizemli kişiliği ve Wuthering Heights’ın derin ve karanlık yapısı Emily Brontë’yi biyografi yazarları ve edebiyat eleştirmenleri için çekici bir konu haline getirmiştir.

30 yaşında vefat eden Brontë, İngiliz edebiyatında kısa ama etkili bir miras bırakmıştır. Tek romanı Wuthering Heights, romantik tutku ve gotik yoğunluk ile insan ruhunun toplumsal güçlerle çatışmasını derinlemesine keşfeden benzersiz yapısı ve sesiyle bir anıt

olarak kalmıştır. Emily Brontë'nin hayatı ve eserleri, yalnızlık, doğa ve insan varoluşunun karmaşık derinlikleriyle uyumlu olan iç dünyasını yansıtmaktadır. Günümüzde de bu özellikler okurları ve eleştirmenleri etkilemeye devam etmektedir.

3.1.1. İngiliz Edebiyatında Emily Brontë'nin Önemi

İngiliz edebiyatındaki benzersiz yeriyle Emily Brontë hayatı boyunca sadece bir roman yayınlamıştır. Bu benzersiz yere sahip olmasının sebebi sadece yaşamının ve eserlerinin gizemi değil, Viktorya dönemi normlarına baş kaldıran biçime sahip yazıları ve yenilikçi yaklaşımları önceden sezmesidir.

Brontë'nin İngiliz edebiyatına sağladığı en önemli katkılarında biri anlatım yapısına getirdiği yenilikçi yaklaşımdır. *Wuthering Heights* (1847) birden fazla bakış açısı, zaman çerçevesi ve sesi bir araya getirerek kolayca kategorize edilemeyen bir yapı sunar. İç içe geçmiş hikayeleri ve güveniliriz anlatıcıları (Mr. Lockwood ve Nelly Dean) ile bu karmaşık, çok katmanlı anlatı, doğrusal hikâye anlatımını alt üst eder ve okuyucuyu anlam inşa etme sürecine aktif olarak katılmaya zorlar. Hiçbir anlatıcı tüm olayları tam olarak görmez ve Nelly'nin güvenilirliği sıkça sorgulanır; bu da eseri neredeyse modern anlatının öncüsü yaparak modernist edebiyatın bir tekniği haline getirmiştir (Avery, 2003). Bu, "James Joyce, E. M. Forster ve Virginia Woolf" gibi yazarların eserlerinde görülen "modernist" dönemin öznel deneyim ve parçalanmış gerçekliklere olan ilgisini önceden haber verir (Marsh, 1999, s. 200).

Viktorya toplumunda kadın yazarların karşılaştığı zorluklar, Brontë'nin "Ellis Bell" takma adıyla yayın yapma kararıyla gözler önüne serilmiştir. Bu karar onun kadınlara yönelik edebi kısıtlamalara meydan okumasını sağlarken, kadın yazarlar için sıradışı kabul edilen tema ve duyguları keşfetmesine imkân tanımıştır (Ingham, 2006, s. 88). Brontë, cinsiyet önyargısıyla yüzleşen kadın yazarlar için bir öncü olarak ölümsüzleşmiştir. Viktorya dönemi cinsiyet normlarının ötesine geçen bir roman yazma yeteneği, onu erken feminist edebiyat çalışmalarında merkezi bir figür yapmış, gotik ve romantik edebiyatta etkili bir ses yapmıştır. Nitekim, *Wuthering Heights*'dan gotik ve romantik unsurları birleştiren bir kurgu şaheseri olarak bahseden Oates (1982), Emily Brontë'nin iki zıt ama iç içe geçmiş hikâyeyi aynı anda sunarak her iki edebi geleneğin varsayımlarına meydan okumayı başardığını savunur.

Sonuç olarak, Emily Brontë'nin yayımlanmış eserleri otuz yaşında erken ölümü nedeniyle sınırlı olsa da ünlü romanı ve şiirleri dahil olmak üzere İngiliz edebiyatına katkıları önemlidir.

3.2. Wuthering Heights

Karmaşık karakterleri, zamansız temaları ve ayrıntılı olay örgüsüyle Emily Brontë'nin Wuthering Heights eseri, İngiliz edebiyatında, okuyucuyu tesiri altına alan bir roman olarak öne çıkmaktadır. Okurlarını büyüleyen bu eserin etkisini anlamak için derinlemesine bir inceleme bu tez çalışması için yerinde bir karar olacaktır. Brontë'nin tek romanı Gotik, Romantik ve Viktorya dönemi roman geleneklerini bir araya getirir. Bu geleneklerle aşk, intikam, sınıf çatışması gibi temaları iç içe geçmiş bir anlatı yapısıyla işler. Bu bölüm, Brontë'nin gotik ve romantik öğeleri ustaca kullanımıyla aşk, intikam ve toplumsal sınıf gibi temaların işleyişini inceleyerek Brontë'nin biçemiyle birlikte romanın kalıcı gücünü oluşturan unsurları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1847 yılında Londra merkezli İngiliz yayıncı Thomas Cautley Newby, Emily Brontë'nin Wuthering Heights isimli romanını Ellis Bell takma adıyla yayımlamıştır. Roman toplam 348 sayfa ve 19. yüzyıl edebiyatında sıkça görülen bir uygulama olan iki ciltten oluşmaktadır. Toplamda 34 bölüm içeren bu iki ciltten ilki 1-17 arası bölümleri, ikinci cilt ise 18-34 arası bölümleri kapsamaktadır. Charlotte Brontë, kardeşinin ölümünden sonra 1850 yılında romana önsöz ekleyerek Emily Brontë'nin kimliğini açığa çıkarıp romanı yeniden yayımlamıştır. Yazarın ölüm tarihinin üzerinden yetmiş yıl geçmesiyle eser telif hakları kanununa göre kamu malı statüsüne geçmiştir.

3.2.1. Roman Özeti

Romanın içine kapalı dünyası iki malikane ve iki aile üzerinde yoğunlaşır. Wuthering Heights'ta 1500'lerden beri Earnshaw ailesi, Thrushcross Grange'de de bir o kadar uzun süredir Linton ailesi yaşamaktadır.

Wuthering Heights romanı, Mr. Earnshaw tarafından yetim olarak Earnshaw ailesinin evine, yani Wuthering Heights'a getirilen Heathcliff'in çalkantılı ve trajik hikayesini anlatır. Hikâye, yeni bir kiracı olan Mr. Lockwood'un Thrushcross Grange'e taşınmasıyla başlar. Wuthering Heights malikanesi ve onun gizemli sakinleri hakkında meraklanan Mr. Lockwood burayı ziyaret eder ve düşmanlıkla karşılaşp tuhaf ve rahatsız edici olaylara

tanık olur. Eve dönen Mr. Lockwood hastalanır ve iyileşirken Grange'in hizmetçisi Nelly Dean'den Wuthering Heights ailesinin hikayesini anlatmasını ister. Ailenin geçmişine tanıklık etmiş olan Nelly ana anlatıcı olarak geçmiş gözler önüne serer.

Hikâye, Mr. Earnshaw'un Liverpool'da bulduğu yetim bir çocuğu eve getirerek ona Heathcliff adını verdiği yıla kadar geri döner. Mr. Earnshaw'un çocukları Hindley ve Catherine, Heathcliff'e farklı tepkiler verir. Hindley ona düşmanca yaklaşırken, Catherine hızla Heathcliff ile güçlü bir bağ kurar. Büyüdükçe Catherine ve Heathcliff arasında dostluk, aşk ve takıntının bir karışımı olan derin ve yoğun bir bağ gelişir. Ancak Hindley'nin nefreti artar ve babaları ölünce Hindley, Wuthering Heights'ın başına geçerek Heathcliff'i aşağılayarak onu hizmetkar statüsüne indirger. Buna rağmen, Heathcliff ve Catherine'in bağı güçlü kalır.

Artık genç bir kadın olan Catherine, daha varlıklı ve soylu bir ev olan Thrushcross Grange'de yaşayan Edgar Linton ile arkadaş olur. Edgar'ın zarafeti ve zenginliği Catherine'i etkiler. Heathcliff'e olan tutkusu ile sosyal statüde yükselme arzusu arasında kalır. Heathcliff'i derinden sevmesine rağmen, toplumdaki konumunu iyileştireceğine inandığı için Edgar ile evlenmeyi tercih eder. Bu seçim Heathcliff'i yıkıma sürükler ve birkaç yıl ortadan kaybolur. Catherine ve Edgar ise Thrushcross Grange'de evlilik hayatına uyum sağlar.

Heathcliff, gizemli bir şekilde servet edinmiş olarak geri döndüğünde, ona zarar verdiğini düşündüğü kişilere, özellikle Hindley ve Edgar'a karşı intikam almaya başlar. İlk hamlesi, kumar ve alkol bağımlılığı yüzünden zor durumda olan Hindley'yi borca sürükleyerek Wuthering Heights'ın kontrolünü ele geçirmektir. Aynı zamanda Edgar'ın kız kardeşi Isabella ile ilgilenmeye başlar. Ona karşı sevgi duymasa da Edgar'a zarar vermek ve intikamını sürdürmek için Isabella ile evlenir. Heathcliff'in çekiciliğinden büyülenen Isabella, onunla kaçarak evlenir, ancak onun acımasız doğasını kısa sürede keşfeder.

Heathcliff, Catherine ve Edgar arasındaki aşk üçgeni, Catherine'in bu ilişkilerden duyduğu stres nedeniyle hastalanmasıyla doruğa ulaşır. Edgar ile evli olmasına rağmen Heathcliff ile olan bağı o kadar yoğundur ki onsuz yaşamaya dayanamaz. Hararetli bir karşılaşmada Heathcliff'e olan ebedi bağımlı ilan eder. Ancak, bu gerginlik ona fazla gelir ve kısa süre sonra kızı Cathy'yi doğurduktan sonra ölür. Heathcliff, onun ölümüne yıkılmıştır ve Catherine'in ruhunun kendisini sonsuza dek rahatsız etmesini, ölümden huzur bulmamasını diler.

Romanın ikinci kuşağını oluşturan karakterler olan Edgar ve Catherine'in kızı Cathy, Heathcliff ve Isabella'nın hasta yapılı oğlu Linton Heathcliff ve Hindley'nin ihmalkâr yetiştirdiği oğlu Hareton Earnshaw bir önceki neslin eylemlerinin sonuçlarına katlanır. İntikam hırsıyla dolu Heathcliff, Cathy'yi oğlu Linton ile evlenmeye zorlayarak Thrushcross Grange'i ele geçirip Edgar'a karşı intikamını tamamlamayı amaçlar. Farklı oyunlarla her iki mülkün de kontrolünü ele geçirerek genç kuşağı psikolojik ve fiziksel zorbalıklarla baskı altına alır. Ancak Cathy, güçlü bir karakter sergileyerek ilk başta kaba ve eğitimsiz olan, fakat aslında nazik ve sevecen bir doğaya sahip olan Hareton'da teselli bulur.

Trajik döngü Cathy ve Hareton arasındaki bağ ile değişmeye başlar ve genç kuşağın önceki nesli tüketen nefret ve intikam döngüsünden kurtulma ihtimali doğar. Heathcliff'in intikam arzusunun aksine, Cathy ve Hareton'ın ilişkisi kurtuluş ve barış ihtimalini simgeler. Heathcliff, planlarının kendisini boş ve tatminsiz bıraktığını fark eder. Catherine'in hayalleriyle giderek daha fazla rahatsız olur ve yaşama arzusunu kaybederek yemekten kesilir ve kendini ölüme terk eder. Bu son umutsuz çaba sayesinde Catherine ile yeniden bir araya gelmeyi arzular.

Heathcliff'in ölümünün ardından, Cathy ve Hareton hem Wuthering Heights hem de Thrushcross Grange'i miras alır. Böylece, önceki nesli perişan eden kin ve öfke döngüsünden kurtulacakları ima edilir. Romanın sonunda Mr. Lockwood, Wuthering Heights'a döner ve Cathy ile Hareton'ın evlenmeyi planladığını, malikanenin huzurlu olduğunu görür. Roman, Heathcliff, Catherine ve Edgar'ın mezarlarının olduğu kırdaki Mr. Lockwood'un dolaşarak bu çalkantılı hayatların doğada kalıcı bir iz bıraktığını düşünmesiyle sona erer.

Wuthering Heights böylece aşk, intikam, sosyal sınıf ve travmanın döngüsel doğası gibi temaları ele alırken, ıssız araziler karakterlerin yoğun tutkularına ve çatışmalarına güçlü bir arka plan oluşturur. Karmaşık anlatısı ve saplantılı aşk ve intikamın tasviri aracılığıyla Brontë'nin romanı, insan doğasının yıkıcı ve kurtarıcı güçleri üzerine derin ve etkileyici bir hikâye olarak öne çıkar.

3.2.2. Karakterler

Heathcliff: Mr. Earnshaw tarafından evlat edinilen bir yetim olan Heathcliff, romanın ana karakteridir ve karanlık yoğunluğu ile intikamcı doğasıyla tanınır. Catherine

Earnshaw'a olan derin, saplantılı aşkı, olayların çoğunu yönlendirir. Catherine, Edgar Linton ile evlenince, intikam amacıyla başkalarına zarar verir. İstismarcı, acımasız ve zalimdir.

Catherine Earnshaw: Earnshaw ailesinin inatçı ve vahşi kızı Catherine, küçük yaştan itibaren Heathcliff ile derin bir bağ kurar. Kişiliği, Heathcliff'in temsil ettiği vahşi ve tutkulu yaşam ile Edgar Linton'ın sunduğu sosyal zarafet ve istikrar arzusu arasında bölünmüştür. Edgar ile evlenme kararı, onun içsel bir çalkantıya sürüklenmesine ve genç yaşta trajik ölümüne yol açar.

Edgar Linton: Thrushcross Grange'in nazik ve kibar varisi olan Edgar, Catherine'in kocasıdır ve Heathcliff'in karanlık, yoğun doğasının zıttı bir karakterdir. Catherine'i gerçekten sevmesine rağmen, onun Heathcliff ile olan bağını anlayamaz ya da bu bağla baş edemez. Özellikle kızı Cathy'yi Heathcliff'in etkisinden korumaya çalışarak koruyucu ve şefkatli bir baba olarak öne çıkar.

Isabella Linton: Edgar'ın kız kardeşidir. Heathcliff'e olan hayranlığı, ağabeyiyle olan ilişkisini bozmasına yol açar. Heathcliff'in acımasızlığını bizzat deneyimleyen Isabella, Londra'ya kaçar ve burada Heathcliff'in oğlunu doğurur, ancak oğlunu babasından uzak tutma çabaları başarısız olur.

Cathy Linton: Catherine ve Edgar'ın kızı olan Cathy, annesinin ruhunu ve inatçılığını miras almıştır ancak Edgar'ın etkisi ve Thrushcross Grange'in zarafetiyle yetişmiştir. Babasının ölümünden sonra, Heathcliff'in planlarının bir piyonu haline gelir ve Linton Heathcliff ile evlenmeye zorlanır. Zorluklarına rağmen, Hareton ile bir bağ kurar ve onu eğitimine yardım eder. Bu da aileler arasında bir barış umudu doğurur.

Hareton Earnshaw: Hindley ve Frances Earnshaw'un ihmal ederek yetiştirdiği oğlu Hareton, Heathcliff'in acımasız yönetimi altında büyür ve eğitimsiz, kaba bir mizaç geliştirir. Yaşadığı sıkıntılara rağmen, içten iyi bir doğaya sahiptir. Cathy Linton ile büyüyen ilişkisi sayesinde değişmeye başlar ve sonunda yeni nesil için umut ve kurtuluşu simgeler.

Linton Heathcliff: Heathcliff ve Isabella'nın zayıf ve hastalıklı oğlu Linton, bencil ve manipülatif bir karakterdir, ancak tamamen babasının kontrolü altındadır. Heathcliff, Thrushcross Grange'i miras almak için onu Cathy ile evlendirme planlarında bir araç olarak kullanır. Zayıf sağlığı ve mizaç sorunlarına rağmen, Linton'ın hayatı babasının planları tarafından şekillendirilir ve erken ölümüyle sona erer.

Nelly Dean: Hikâyenin ana anlatıcısı ve hem Wuthering Heights hem de Thrushcross Grange’de uzun süre hizmet eden bir kâhya olan Nelly, Earnshaw ve Linton ailelerinin olaylarını ayrıntılı bir şekilde anlatır.

Mr. Lockwood: Londralı bir beyefendi ve romanın çerçeve anlatıcısı olan Lockwood, Thrushcross Grange’de Heathcliff’in kiracısı olur ve Wuthering Heights’ın tuhaf atmosferiyle tanışır. Ailenin karanlık geçmişine dair merakı, Nelly’nin geçmişi anlatmasını sağlar.

Joseph: Wuthering Heights’ın hizmetçisidir. Çoğu insanın yorucu bulduğu, dini bir fanatizm sergileyen iki yüzlü bir bağnazdır. Yorkshire yerel ağzıyla konuşur.

Hindley Earnshaw: Mr. Earnshaw’un büyük oğlu ve Catherine’in ağabeyi olan Hindley, çocukluğundan beri Heathcliff’ten nefret eder. Eşinin ölümünden sonra alkolizme sürüklenerek servetini tüketir ve sonunda Wuthering Heights’ın kontrolünü Heathcliff’e kaptırır. Heathcliff, çocukluğunda gördüğü kötü muameleye karşılık ona acımasız davranır.

Frances Earnshaw: Hindley’nin eşidir. Hasta bir kadındır ve Hareton doğduktan kısa süre sonra ölür.

Mr. Earnshaw: Catherine’in babasıdır. Heathcliff’i ailesine getirir ve kısa süre sonra bu yetime kendi oğlu Hindley’den daha fazla ilgi gösterir.

Mrs. Earnshaw: Catherine’in annesidir. Hakkında pek fazla bilgi yoktur; ancak kendi oğlunu Heathcliff’e tercih ettiği ve Heathcliff’i sevmediği bilinir.

Mr. ve Mrs. Linton: Edgar’ın ebeveynleridir. Catherine’i evlerine kabul ederek onu üst sınıf yaşamıyla tanıştırlar. Catherine’i iyileştirdikten kısa bir süre sonra ölürlər.

Zillah: Heathcliff’in kahyasıdır. Mr. Lockwood’u bir köpek sürüsünden kurtarır ve Wuthering Heights’taki olaylar hakkında Nelly’ye bilgi kaynağı olur.

3.2.3. Romanın Ana Temaları

En basit haliyle Wuthering Heights, yapılan iyiliğe kötülük yaparak karşılık bir yetimin hikayesi olarak görülse de insan doğasının karanlık tutkuları ve Viktorya dönemi İngiltere’sinin toplumsal kısıtlamalarını ele almasından ötürü oldukça önemli görülmektedir. Spears’a (1985, s. 36) göre, roman aynı anda birden fazla düzeyde işleyen karmaşık temaların iç içe geçtiği bir yapıya sahiptir. Koç’un ifadesiyle (2007, s. 122), Viktorya dönemi motiflerinden temalarını almasına rağmen “rasyonalist” Viktorya

söylemini reddeden eser, daha çok Romantik düşünce ve ideallere dayanır. Bu yolla Brontë, derin bir ilgi yaratır: Önceki edebi gelenek olan Romantizmi, mevcut olan Viktorya dönemiyle birleştirerek çok boyutlu bir eser ortaya koyar. Bu iki farklı geleneğin etkileşimi, böylece insan doğasının daha geniş bir yelpazesini kapsar. Roman, aşk ve nefret, kıskançlık ve intikam, bencillik ve inatçılık, şiddet ve korku, kitaplar ve din, özgürlük ve boyun eğme, vahşi doğa ve toplumsal kurallar, mutluluk ve mutsuzluk gibi pek çok tema üzerine derin bir anlatı sunar. Ancak, en fazla öne çıkan aşk, nefret, intikam, doğa, toplumsal sınıf ve doğaüstü gotik unsurlardır.

Aşk

Romanın merkezinde Catherine ve Heathcliff arasındaki çalkantılı ve her şeyi tüketen aşk yer alır. Yorkshire kırlarının vahşi özgürlüğü içinde beliren bu tutku, toplumsal sınırları ve aile beklentilerini hiçe sayar. Aşk teması ideal veya romantik bir şekilde değil, aksine saplantılı, tutkulu ve yıkıcı bir biçimde sunulmuştur. Onların aşkı yoğunluk ve kimliklerinin adeta iç içe geçmesidir. Catherine'ın "Ben Heathcliff'im" ifadesi (Bölüm 9), geleneksel sınırları aşan ve tüketici bir güce dönüşen bir aşkı simgeler. Ancak her ikisi de aşklarının doğasını tam olarak anlayamaz, çünkü birbirlerine ihanet ederler. İkisi de birbirlerini ne kadar sevdiklerini bildikleri halde, daha az sevdikleri biriyle evlenirler.

Aşk teması, diğer bazı yan karakterlerin hayatlarında da yansır. Kendi ailesine karşı pek bir duygusu yokmuş gibi görünen Hindley, eşi Frances'e derin bir bağlılık gösterir ve onun her isteğini yerine getirir. Ancak, onlar da ölümle ayrılır ve yalnız kalan Hindley kendini tamamen içkiye verir. Edgar'ın Catherine'e olan aşkı ve Cathy'nin genç Linton'a duyduğu sevgi de ölümle sona erer. Bu yüzden, ana temayı belki de aşk değil, aşkın engellenmesi olarak görebiliriz.

Nefret ve İntikam

Emily Brontë, döneminin yazarlarının aksine, tarihi olaylardan ziyade romanında aşk, nefret ve intikam gibi insani temaları işlemiştir (Bhattacharyya, 2006, s. 152). Wuthering Heights'ın ıssız bozkırları güçlü ve yıkıcı bir nefretin yeşerdiği bir yer olarak da görülebilir. Catherine'ın Edgar Linton ile evlenmesi üzerine Heathcliff, yalnızca Edgar'dan değil, tüm Linton ailesinden intikam almaya karar verir. İntikam eylemleri, Catherine'ın yakın çevresiyle sınırlı kalmayıp bir sonraki nesli de etkilerken aynı

zamanda kişisel ve nesiller boyu süren bir acıyı yansıtır. Heathcliff'in intikam arzusu, Hindley ve Edgar gibi karakterlerle olan ilişkilerini şekillendirir ve çevresindeki herkesi içine çeken bir nefret ve ıstırap döngüsü doğurur (Wasowski, 2001). Heathcliff'in, zengin bir adam olarak Wuthering Heights'a dönüşü intikamını daha da güçlendirir. Wuthering Heights ve Thrushcross Grange'in yeni sahibi olur.

Toplumsal Sınıf ve Çatışma

Toplumsal sınıf, romanda öne çıkan diğer önemli bir temadır. Karakterlerin eylemleri ve ilişkileri toplumsal hiyerarşideki konumlarından büyük ölçüde etkilenir. Aslında, Brontë'nin eserindeki sosyal çatışma, 19. yüzyıl İngiltere'sindeki sınıf mücadelesi ve toplumsal bölünmeleri yansıtan belirgin bir temadır. Wuthering Heights ve Thrushcross Grange malikaneleri iki farklı yaşam tarzı ve sosyal sınıfın temsilcileri olarak görülür. Reed'e göre, Wuthering Heights vahşi, dizginlenmemiş bir doğal ortamı simgeler ve genellikle alt sosyal sınıf ve onun sakinlerinin mücadeleleriyle ilişkilendirilir. Öte yandan, Thrushcross Grange medeniyeti, konforu ve üst sosyal sınıfı temsil eder (Reed, 1989, s. 211). Böylelikle, Catherine Earnshaw'un kararları büyük ölçüde sosyal statüsü neticesinde şekillenir. Toplumda daha yüksek bir konum elde etmek için, gerçek duygularını taşıdığı Heathcliff yerine, üst sınıfı temsil eden Edgar Linton ile evlenmeyi tercih eder. Bu tercih, sınıf temelli toplumsal baskıların kişisel ilişkileri nasıl yönlendirdiğini ortaya koyar. Ayrıca Brontë, alt sınıfa mensup olarak dünyaya gelen Heathcliff gibi karakterlerin, üst sınıfa yönelik intikam ve başkaldırı eylemleriyle bu sosyal sınırları nasıl zorlayıp sorguladıklarını da gösterir.

3.2.4. Emily Brontë'nin Üslubu

Emily Brontë'nin Wuthering Heights'daki üslubu romanın temaları ve karakterleri kadar karmaşık ve kendine özgüdür. Gotik ve Romantik unsurların güçlü bir karışımı, zengin sembolizm ve yazım tekniği unsurlarıyla benzersiz bir anlatı yapısı ortaya koyar.

Brontë'nin üslubunun belirleyici özelliklerinden biri, korku unsurları, doğaüstü olaylar ve doğanın vahşiliğine duyulan hayranlıkla beliren gotik ve romantik nitelikleridir. Brontë'nin gotik tarzı, Wuthering Heights'ın ürkütücü ortamında, Heathcliff'in tedirgin edici karakterinde ve Catherine'in hayaleti gibi doğaüstü unsurların varlığında belirgin hale gelmektedir (Emir, 2018). Gotik atmosfer, duygusal ve psikolojik yoğunluğu

artırarak karakterlerin eziyet dolu iç yaşamlarını ve düşmanca bir dünya içindeki inzivalarını pekiştirir.

Brontë aynı zamanda Romantik edebiyatın temel unsurları olan bireysel tutku ve doğanın gücüne de güçlü bir vurgu yapar. Yorkshire kırları romanda hem fiziksel hem de sembolik bir unsur olarak karakterlerin sınır tanımayan duygularını ve medeniyet ile vahşilik arasındaki çatışmayı temsil eder. Brontë'nin eserinde doğa yalnızca bir fon değildir. Karakterlerinin, özellikle de kırların vahşiliğini yansıtan Heathcliff ve Catherine'in içindeki çalkantıyı yansıtan bir güçtür (Gilbert ve Gubar, 2020). Brontë'nin üslubunun bu romantik yönü, romana alışılmışın dışında aşk ve intikam arayışının altını çizen bir ihtişam ve yoğunluk duygusu katmaktadır.

Brontë, romanında çerçeve hikâye anlatı tekniği kullanır. Çerçeve anlatı, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda çoğunlukla gotik romanlarda kullanılan ve en temel şekliyle bir hikâyenin içinde başka bir hikâye anlatılmasına dayanan bir tekniktir. Mr. Lockwood ve Nelly'nin anlatıcı olarak rol aldığı bu çerçeve anlatı, öznel katmanlar ve belirsizlik ekleyerek okurları her bir anlatıcının güvenilirliğini sorgulamaya yönlendirir (Fegan, 2008, s. 13). Brontë, bu çift bakış açısı sayesinde farklı perspektifleri keşfettirmekle kalmaz, aynı zamanda anlatı ile okuyucu arasına bir mesafe koyar. Anlatıcıların aktardıklarına tamamen güvenilip güvenilemeyeceği hiçbir zaman kesinleşmez. Gotik edebiyatla sıkça ilişkilendirilen psikolojik bir karmaşıklığa ulaşılır.

Öte yandan, Brontë'nin kullandığı edebi ve dilsel araçlar, romanın karmaşıklığını ve karakterler ile temalarının ince ayrıntılarını anlamak açısından büyük önem taşır. Özellikle benzetme (simile) kullanımı dikkate değerdir. Karakterleri böylelikle daha canlı bir şekilde betimlerken çoğunlukla doğa ve hayvanlarla karşılaştırmalar yapar. İngilizce dilinde yapılan bir benzetmede karşılaştırma, genellikle “as, as if, as though, like, seem” gibi kelimelerle yapılır. Örneğin, Catherine'in değişken duygularını “Catherine’s face was just like the landscapes” diyerek ifade eder. Ayrıca insan özelliklerini hayvan benzetmeleriyle “who obeyed her like a dog” ya da “he broke out as I entered, turning to his daughter-in-law, and employing an epithet as harmless as duck, or sheep.” ifadelerini kullanır (Militoniyen, 2021).

Metaforlar da Brontë'nin anlatısında eşit derecede önemlidir ve sıklıkla karakterlerini yönlendiren yoğun, hatta şiddetli tutkuları simgeler. Örneğin, Heathcliff bir “fırtına”ya benzetilir; bu doğa unsuru, ham, kontrol edilemeyen bir gücü bünyesinde barındırır. Bu

metafor, onun Catherine'e olan aşkının doğal bir güç gibi ilkel doğasını ve ilişkilerinin çevrelerindeki üzerindeki yıkıcı etkisini yansıtır (Varghese, 2012).

Bunun yanı sıra, Brontë'nin karakterleri arasındaki lehçe ve bireysel konuşma tarzlarını kullanımı, örneğin Joseph'in yoğun Yorkshire aksanı, romanı yalnızca belirli bir kültürel bağlama oturtmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal hiyerarşileri ve ayrımları vurgular. Dil tarzlarının çeşitliliği romanın karakterleri arasındaki gerilimi vurgular ve Gotik atmosferine gerçekçilik katar (Varghese, 2012, s. 47).

Sonuç olarak, ilk defa 1847 yılında yayımlandığında kasvetli, incelikten yoksun ve anlaşılması zor bir eser olarak değerlendirilen ve edebiyat eleştirmenlerinin dikkatini çekmeyen eser, Emily Brontë'nin ölümünden sonra kendine bir okur kitlesi bulmuş ve giderek artan bir üne kavuşmuştur. Günümüzde, 19. yüzyılın başyapıtlarından ve İngiliz edebiyatının en özgün romanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Brontë'nin bu eseri, dünya çapında önemini ve kalıcı cazibesini yansıtarak Türkçe dahil olmak üzere birçok dile çevrilmiş ve yeniden çevirileri yapılmıştır.

4. BÖLÜM: TÜRK EDEBİ DİZGESİNDE WUTHERING HEIGHTS

19. yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat dönemiyle birlikte modern ve yenilikçi kültür oluşturma çabalarıyla başlatılan Batı edebiyatından çeviri hareketi, Cumhuriyet döneminde ivme kazanarak devam etmiş ve somut adımlarla daha da güçlendirilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel liderliğinde, 2 Mayıs 1939’da düzenlenen Birinci Türk Neşriyat Kongresi’nde devlet destekli bir çeviri hareketi oluşturmak amacıyla tartışmalar başlatılmıştır. Kongrede, altı milletvekilinden oluşan bir çeviri komitesi kurulmuş ve bu komitenin çalışmaları sonucunda 1940 yılında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak “Tercüme Bürosu” kurulmuştur (Tahir Gürçağlar, 2008, s. 73). Aynı yıl, çeviri tartışmaları, araştırmaları ve görüşlerinin yanı sıra Büro’nun çevireceği eserlere odaklanan “Tercüme”¹ adlı bir dergi yayımlanmaya da başlanmıştır. Tercüme Bürosu, Türk Hümanizmasını oluşturma çabaları kapsamında Türkiye’nin kültürel ve entelektüel yapısına katkıda bulunmak amacıyla Türk okurlarını dünya edebiyatının klasik ve çağdaş mirasıyla buluşturmayı hedeflemiştir. Eğitim reformu ve kültürel gelişimin önemine inanan Hasan Âli Yücel, Tercüme Bürosu’nu, çeviri yoluyla Cumhuriyetin ilkelerine uygun şekilde Batı edebiyatı, felsefesi ve biliminden önemli eserleri Türkçeye ithal ederek ulusal kültürü zenginleştiren bir girişim olarak görmüştür. Bu dönemde, Tercüme Bürosu tarafından yapılan çeviriler, Türk edebiyat dizgesinin merkezinde yer almıştır (Tahir Gürçağlar, 2008, s. 23). Tercüme Bürosu, 1940’ta kuruluşundan 1966’da kapanışına kadar 1247 eserin yayımlanmasına katkı sağlamıştır (Tahir Gürçağlar, 2008, s. 68). Tercüme Bürosu’nun öne çıkan özelliklerinden bir diğeri, kendi bünyesinde yapılan çevirilerin yanı sıra farklı yayınevleri ve bireyler tarafından gerçekleştirilen çevirileri de denetlemesidir. Bu denetim süreci, çevirilerde keyfiliği ve öznel yaklaşımları engelleyerek hümanizm düşüncesini destekleyecek çevirilerin bir bütünlük içinde sunulmasını sağlamış ve alana önemli bir yenilik katmıştır. 1940’lardaki çeviri faaliyetlerini önceki dönemlerden ayıran en belirgin husus, çevirilerin bu dönemde devlet yönlendirmesi altında bilinçli bir şekilde yapılmasıdır. Bu bağlamda, çeviri yayıncılığının, çeviri metinlerin toplumda hayata geçirilmesi planlanan belirli hedeflerle uyumlu olarak oluşturulduğu ve Tercüme Bürosu’nun bu doğrultuda belirli normlar çerçevesinde faaliyet gösterdiği düşünülebilir (Berk, 1999, s. 149).

¹ Tercüme dergisi, Büro’nun çalışma usul ve esaslarına göre üretilen eserler hakkında kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla yayımlanan resmi yayın organıdır (Sauer, 1997, s. 36).

Emily Brontë ve Wuthering Heights isimli eseri, Türkçe kaynaklarda ilk kez Tercüme Bürosu tarafından yayımlanan “Tercüme” dergisinde geçmektedir. Derginin 19 Mayıs 1940’ta yayımlanan ilk sayısında, Tercüme Heyeti’nin toplantıları sonucunda çevrilmesi önerilen eserler üç ayrı liste halinde yayınlanmıştır. Wuthering Heights, bu listelerden üçüncüsü olan özel yayınevleri tarafından çevrilmesi planlanan eserler arasında yer almıştır (Tercüme, 1940, s. 114). Berk-Albachten’e (1999, s. 155-156) göre, özel yayınevleri tarafından yapılan çeviriler, Tercüme Bürosu’nun oluşturduğu uzman heyetler tarafından titizlikle kontrol edilirdi. Çevirilerin hem dil hem de içerik açısından belirlenen standartlara uygunluğu onaylandıktan sonra, yayınevleri tarafından yapılan bu çeviriler kendi markaları altında basılırdı. Buna ek olarak, Tercüme Bürosu’nun önerilenler listesinden çeviri yapan yayınevlerinin tercümeleri arasından en iyi olanlar, Bakanlık tarafından satın alınarak da yayımlanırdı. Özetle, Tercüme Bürosu’nun özel yayınevleriyle iş birliği, sadece çevirilerde kalite güvencesini içeren yapılandırılmış bir yaklaşım oluşturmakla yetinmemiş, aynı zamanda erken Cumhuriyet döneminin çeviri alanındaki piyasa dinamiklerini de yönetmiştir.

Böylece, tercüme edilecek eser listelerinin ilan edilmesinden iki yıl sonra, söz konusu eser Avni İnel ve Hamdi Varoğlu tarafından **Ölmeyen Aşk (Anafor Tepe)** adıyla çevrilerek 1942 yılında Türk edebiyat dizgesine girmiştir. İlk çeviri olması açısından kitabın metin dışı unsurlarını incelediğimizde, çevirmen isimlerinin ilk sayfada belirtilmesine rağmen Tercüme Bürosu ile ilişkili kitaplarda da genellikle yer alan herhangi bir çevirmen önsözünün bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, İnel Yayınevi tarafından yapılan çevirinin bir iş birliği çerçevesinde yapılmadığı ya da bu niyetle başlanan bir proje olmasına rağmen belki de Büro tarafından onaylanmadığı gibi varsayımlarda bulunabilir. Avni İnel’in müstehcen içerikli bazı eserleri tercüme edip yayınlaması, dönemin cesur ancak bir o kadar tartışmalı çevirmenlerinden biri olarak tanınmasına neden olmuştur (Oktar ve Kansu-Yetkiner, 2012). Bu konuda yoğun eleştirilere maruz kalan İnel için, bu durumun devletin çeviri faaliyetlerini düzenleyen kurumla olan ilişkilerde önemli bir rol oynamış olabileceği de düşünülebilir. Yaptığımız çıkarımlara rağmen, İnel Yayınevi tarafından yapılan çevirinin eserin ilk Türkçe çevirisi olduğu açıkça ortadadır. Buna ek olarak, bu tez çalışmasının erek metinlerinden de biri olan Naciye Akseki Öncül’ün **Rüzgârlı Bayır** adlı çevirisi 1946 yılında Tercüme Bürosu’nun hamiliğinde yayımlanmış bir çeviridir. İki

çeviri arasındaki kısa zaman farkına dayanarak Tercüme Bürosu'nun Wuthering Heights adlı eseri özel yayınevleri tarafından çevrilmesi planlanan eserler listesinden çıkarıp Büro tarafından çevrilecek eserler listesine dahil ettiği varsayımında da bulunulabilir. İnsel Yayınevi'nin çevirisinde Tercüme Bürosu'nun görünmezliği bu varsayımla da açıklanabilir.

4.1. Erek Dizgede Wuthering Heights

Türk edebi dizgesine çeviri yoluyla ilk olarak 1942 yılında giren Wuthering Heights, o tarihten bu yana birçok çevirmen ve yayınevi tarafından Türkçeye farklı adlarla çevrilmiştir. Ayrıca, çocuk edebiyatına uyarlanarak çocuk kitabı olarak da yayımlanmıştır. Romanın sıkça çevrilmesinin başlıca nedenleri arasında, eserin bir klasik olarak edebi değer taşıması, kamu malı statüsünde olması nedeniyle yayın maliyetinin düşük olması ve bu durumun hem büyük hem de küçük yayınevleri için cazip hale gelmesi yer almaktadır. Ayrıca, çevirmenlerin kişisel tercihleri ve özellikle son yıllarda gotik roman türünün okurlar arasında artan popülerliği de bu durumu etkileyen faktörler arasında sayılabilir. Wuthering Heights romanının Türk edebiyat dizgesinde yer alan (yeniden) çevirilerinin yayın yılı ve yayınevlerine ilişkin liste Tablo 2'de sunulmaktadır. Bu çeviriler, Milli Kütüphane'nin çevrimiçi kataloğu, üniversite kütüphanelerinin çevrimiçi katalogları, yayınevlerinin kurumsal internet siteleri ve ikinci el kitap satış platformları dahil olmak üzere kitap satış siteleri kullanılarak derlenmiştir. Ayrıca, Prof. Dr. Mehmet Tahir Öncü'nün, dünya edebiyatından kitapların adlarını, tarihlerini, yayınevlerini ve çevirmenlerini sunduğu “Türkçe Çeviriler Bibliyografyası: Dünya Edebiyatından Çeviriler” (2017) adlı eserindeki veriler de bu listeye dahil edilmiştir.

Eser Adı	Yıl	Yayınevi	Çevirmen
Ölmeyen Aşk (Anafor Tepe)	1942-1943	İnsel Kitabevi	Avni İnsel – Hamdi Varoğlu
Rüzgârlı Bayır	1946-1958-1964	MEB	Naciye Akseki Öncül
Rüzgârlı Tepe	1963	Varlık Yayınları	Nurettin Özyürek
Rüzgârlı Bayır	1964	Başnur Matbaacılık	Emel Harunoğlu
Uğultulu Tepeler	1983	Can Yayınları	Naciye Akseki Öncül
Uğultulu Tepeler	1988	Altın Kalem	Azize Bergen
Uğultulu Tepeler	2002	Oda Yayınları	Nurten Tunç
Uğultulu Tepeler	2002	Bordo Siyah	Güvenç Küçüktok
Uğultulu Tepeler	2003	Armoni	Feyza Erbatur
Uğultulu Tepeler	2003	Timaş Yayınları	İhsan Özdemir
Uğultulu Tepeler	2004	Bordo Siyah	Ali Ateşoğlu
Uğultulu Tepeler	2006	Amfora Yayınları	Burak Ergin
Uğultulu Tepeler	2010	Bordo Siyah	Osman Çakmakçı
Uğultulu Tepeler	2012	Martı Yayınları	Zeynep Yeşiltuna
Uğultulu Tepeler	2015	Ayrıntı Yayınları	Ayşe Belma Dehni
Uğultulu Tepeler	2016	İthaki Yayınları	Ertuğrul Koç
Uğultulu Tepeler	2016	Koridor	Handan Ünlü Haktanır
Uğultulu Tepeler	2017	Yakamoz	Erdener Tunalı
Uğultulu Tepeler	2017	Tutku Yayınevi	Fusun Dikmen
Uğultulu Tepeler	2017	Islık Yayınları	Müge Buluç
Uğultulu Tepeler	2019	Arunas Yayıncılık	Buğra Özmüldür
Uğultulu Tepeler	2019	Zeplin	İsmet Tarık Gölge
Uğultulu Tepeler	2019	Artemis	Türkan Çolak
Uğultulu Tepeler	2020	Sms Yayınları	Güzin Topçuoğlu
Uğultulu Tepeler	2021	MK Mirhan Kitap	Muharrem Yazar
Uğultulu Tepeler	2023	İletişim Yayınları	Başak Bekişli

Tablo 2: Wuthering Heights’ın 1942-2024 Yılları Arasındaki Mevcut Çevirileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de görüleceği üzere, Wuthering Heights erek dizgede düzenli aralıklarla yeniden çevrilerek yayımlanmış ve özellikle 2015 yılından itibaren yayınevlerinin artan ilgisiyle

piyasada çok sayıda farklı yeniden çevirisi yer almıştır. Ancak, bu listeye romanın kısaltılmış versiyonları ve çocuk kitabı serileri dahil edilmemiştir. Ayrıca, yapılan taramalar sonucunda çevirmenin kitap kapağında veya künyede belirtilmediği tespit edilen çeviriler de kapsam dışında bırakılmıştır.

Daha önce değinildiği üzere, romanın Türkçeye ilk çevirisi Avni İnsel ve Hamdi Varoğlu tarafından yapılmış ve Avni İnsel'in sahibi olduğu İnsel Kitabevi tarafından Cihan Edebiyatı Serisi altında yayınlanmıştır. Yine listede bulunan çevirilerden iki tanesi Naciye Akseki Öncül'e aittir. Tercüme Bürosu'nun bir çevirmeni olarak ilk olarak 1946 yılında yaptığı çeviri, 1958 ve 1964 baskılarının ardından 2001 yılına kadar MEB tarafından kullanılmaya devam etmiştir. Daha sonra Can Yayınları tarafından 1983 yılında basılan yeniden çeviri günümüzde hala satışa sunulmaktadır. En son yeniden çeviri ise 2023 yılında Jale Parla önsözüyle İletişim Yayınlarından çıkan Başak Bekişli'ye ait çeviridir.

4.2. Bütüncede Yer Alan Çeviriler ve Çevirmenleri

Türk çeviri edebiyat dizgesinde bulunan çeviriler arasından, bu tez çalışmasının bütüncesini oluşturmak üzere dört çeviri seçilmiştir. Bu çeviriler, Berman'ın yeniden çeviri hipotezi kapsamında dilsel değişimleri, kültürel bağlamı ve çeviri yaklaşımındaki dönemsel gelişmeleri daha iyi analiz edebilmek adına belirli bir zaman aralığı göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında Naciye Akseki Öncül'ün **Rüzgârlı Bayır (1946)** ve **Uğultulu Tepeler (1983)** çevirileri, Ertuğrul Koç'un **Uğultulu Tepeler (2016)** çevirisi ve Başak Bekişli'nin **Uğultulu Tepeler (2023)** çevirisi karşılaştırmalı içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

Yeniden çeviri çalışmalarında, ilk çeviriler çeviri süreçlerini anlamak ve değerlendirmek bakımından temel bir referans noktası olarak kabul edilir. **Ölmeyen Aşk (1942)**, İnsel ve Varoğlu tarafından yapılan ve Türk edebi dizgesine giren ilk çeviridir. Ancak, kesin olmamakla beraber eserin Fransızcadan tercüme edilmiş bir dolaylı çeviri olma ihtimalini destekleyen önemli veriler bulunmaktadır. Arslan'ın (2016), "Türkiye'de Çeviri, Müstehcenlik ve Sansür: Popüler Erotik Edebiyat Çevirmeni ve Patronu Olarak Avni İnsel" başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Avni İnsel'in oğlu Hasan İnsel ile babasının çevirmenlik hayatıyla ilgili yaptığı yüz yüze röportajda şu ifadeler yer almaktadır: "Babam yalnızca Fransızca ve Bulgarca biliyordu. Annemin de çevirileri vardır. Annem

Fransızcanın yanında Almanca ve İngilizce de biliyordu. Babamla çok çeviri yaparlardı” (Arslan, 2016, Ek s. 30). Bu bilgi, Avni İnsel’in bazı çevirilerinde Fransızca ve Bulgarca gibi ara dilleri kullandığı ihtimalini göstermektedir. Benzer şekilde, Hamdi Varoğlu’nun dönemin Tercüme Bürosu çevirmenlerinden biri olarak yaptığı çevirilerin hepsinin Fransızcadan yapılmış olması bu ihtimali daha kuvvetlendirmektedir. Erek metin incelendiğinde, İngilizce kaynak metinde yer almayan “Mösyö” ve “Matmazel” gibi Fransızcaya özgü hitap şekillerinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Buna ek olarak, metin dizgisinin Fransızcaya yapılan çevirisine benzerlik göstermesi diğer kayda değer bir husustur. Bu bağlamda, “Ölmeyen Aşk” çevirisinin İngilizce kaynak metin yerine eserin Fransızca çevirisine dayanmış olabileceği ihtimali, eserin çeviri süreçlerine ilişkin değerlendirmelerde dikkate alınması gereken bir durum olarak öne çıkmaktadır.

Bir eser ilk defa çevrilirken, özellikle kaynak dil uzmanlarının azlığı veya kaynak dile erişimin zor olması gibi nedenlerle, ara dilden çevrildiği durumlar ortaya çıkabilmektedir. Hatta bu durum, yeniden çevirinin ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olarak da değerlendirilmektedir. Tanzimat’tan İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar geçen sürede Fransızcanın Osmanlı Devleti’nde ve Türkiye’de lingua franca kabul edilen bir dil olması, o dönem itibarıyla Fransızcadan çeviriler yapılmasını olağan ve anlaşılır hale getirebilir. Öte yandan, bir eserin ara dilden yapılan ilk çevirisinin ardından, yeniden çevirisinin eserin özgün dilinden yapılması, yeniden çeviri hipotezinin öngördüğü gibi çevirilerin zamanla kaynak metne daha sadık olma eğilimine işaret eder. Bu bakış açısıyla, İnsel ve Varoğlu tarafından ara dilden (Fransızca) yapıldığını varsaydığımız ilk çevirinin ardından, sonraki çevirilerde İngilizce kaynak metne dönülmesi, yeniden çeviri hipotezinin “kaynak metne yaklaşma” savını doğrulayan bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum, yeniden çeviri süreçlerinde erek metinlerin kaynak dile artan bir sadakatle uyum sağlama eğilimine dikkat çekmek açısından çalışmaya önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu tez çalışmasında, erek metinler, Berman’ın yeniden çeviri hipotezi çerçevesinde, çeviride yabancı unsurların yabancı olarak kalmasını engelleyen biçim bozucu eğilimler açısından analiz edilecektir. Bu nedenle, anlamsal ve biçimsel bağlamların analizlerinde doğruluğu sağlamak ve çalışmanın güvenilirliğini arttırmak adına, İngilizce kaynak metne dayanan çevirilerin incelenmesi daha sağlıklı olacaktır. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında ilk çeviri olarak Naciye Akseki Öncül’ün İngilizceden yaptığı **Rüzgârlı Bayır (1946)** çevirisi kabul edilmiştir.

Çalışmanın bütüncesini oluşturan ikinci erek metin Naciye Akseki Öncül'ün ilk çevirisinin ardından yaklaşık 40 yıl sonra yeniden çevirdiği ve Can Yayınları tarafından günümüzde hala basılan **Uğultulu Tepeler (1983)** kitabıdır. Aynı çevirmen tarafından bir eserin yeniden çevirisinin yayımlanması, yapılan çalışmanın bir revizyon mu yoksa yeniden çeviri mi olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Bu durum, çeviri çalışmaları alanında sıkça tartışılan ve revizyon ile yeniden çeviri arasındaki ayrımın oldukça hassas olduğu ve sınıflandırmanın “karmaşık” bir mesele olduğu nitelendirilmektedir (Paloposki ve Koskinen, 2010). Genel kaniya göre, revizyonlar daha az karmaşık özellik taşıyan ve mevcut çevirileri düzenlemeye yönelik çalışmalar olarak değerlendirilir. Ancak, Naciye Akseki Öncül'ün 1983 tarihli çevirisi, 1946'da yaptığı çevirisinden dilbilgisel ve yorumsal açıdan farklılıklar içerdiği için revizyondan ziyade yeniden çeviri olarak ele alınmalıdır. Yeniden çeviri hipotezine göre, çeviriler zamanla “yaşlanır” (Berman, 1990) ve bu durum, değişen dilsel ve kültürel normlar ve okuyucu beklentileri doğrultusunda yeni çevirilerin yapılmasını gerektirir. Öncül'ün 1983 çevirisinin, güncellenmiş dil normlarını yansıttığı, kaynak metne daha güçlü bir bağlılık sunduğu ve modern okuyucu kitlesine hitap edecek şekilde eseri yeniden yorumladığı düşünülmektedir. Buna ek olarak, bu değişiklikler iki çeviri arasındaki zaman dilimiyle doğrudan bağlantılıdır. Genellikle uzun bir zaman aralığını kapsayan bu süreçte, sosyokültürel dönüşümlerin yanı sıra çevirmenlerin habitusu ve patronaj da şekillenebilir. Öncül'ün 1946 tarihli ilk çevirisinin devlet eliyle yürütülen çeviri yayıncılığı kapsamında yayımlanmasına karşın, 1983 çevirisinin özel bir yayınevinden yayımlanması, çevirmenin yeniden çeviri sürecinde karar mekanizmasında aktif bir rol oynama olasılığını kuvvetlendirmektedir. Nitekim, 1946 çevirisinde herhangi bir çevirmen önsözü bulunmazken 1983 çevirisinde Öncül'ün orijinal eser hakkındaki görüşlerini ve çeviri eylemine dair bilgiler verdiği bir önsöz yer almaktadır. Bunların yanı sıra, alanyazında aynı çevirmen tarafından yeniden ele alınan metinlerin yeniden çeviri olarak kabul edildiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin, yine Öncül'ün 1944 yılında çevirdiği bir romanın ilk çeviri, 1981 yılında yeniden ele aldığı çevirinin ise yeniden çeviri olarak sayıldığı yakın tarihli bir çalışma da mevcuttur (Bkz., Doğan, 2023).

Bütüncenin üçüncü erek metni, Ertuğrul Koç'un İthaki Yayınları tarafından yayımlanan **Uğultulu Tepeler (2016)** çevirisidir. Halen Çankaya Üniversitesi İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümünde aktif olarak akademik çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Koç,

İngiliz Dili ve Edebiyatı ile Çeviribilim alanındaki uzmanlığına istinaden çeviri süreçlerine hâkim bir çevirmen olarak öne çıkmaktadır.

Son olarak bütüncüye dahil edilen çeviri, Başak Bekişli tarafından çevrilen ve Jale Parla'nın kaleme aldığı önsözle sunulan, İletişim Yayınları tarafından yayımlanan **Uğultulu Tepeler (2023)** çevirisidir. Bu çeviri, mevcut çeviriler arasında en son ve en güncel yeniden çeviri olma özelliğini taşımaktadır. Yeniden çeviri hipotezinin, metinlerin doğrusal gelişim süreci izlediği fikri dikkate alındığında, bu çevirinin seçilmesi çalışmanın kapsamı ve amacı açısından son derece uygun olacaktır.

4.2.1. Naciye Akseki Öncül

Naciye Akseki Öncül (1920-2015), Türk edebiyatına kazandırdığı önemli çevirilerle tanınan değerli bir çevirmen ve eğitimcidir. 1920 yılında Heybeliada'da doğan Öncül, Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış olan Ahmet Hamdi Akseki'nin kızıdır. Ankara Kız Lisesi'ni tamamladıktan sonra, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nden mezun olmuştur. 1942 yılında İngilizce öğretmenliğine başlayan Öncül, 1946'da Columbia Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. 1972 yılında öğretmenlikten emekli oldu. Çevirmenlik kariyerinde, Virginia Woolf'un Deniz Feneri (1944), Emily Brontë'nin Uğultulu Tepeler (1946) ve Nathaniel Hawthorne'un Yedi Çatılı Ev (1959) gibi klasikleri Türkçeye kazandırmıştır.

Öncül'e ait olan çevirilerin ortak noktası, Tercüme Bürosu aracılığıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmış olmalarıdır. Mine Yazıcı'ya (2010, s. 61) göre, 1940-1966 yılları arasında Tercüme Bürosu'nda aktif bir çevirmen olarak görev alan Öncül, çevirmenlik kariyerine erken yaşta adım atmıştır. Virginia Woolf'un Deniz Feneri romanını çevirmesi için teklif, Öncül'e fakülte son sınıf öğrencisiyken yapılmıştır. Aynı çalışmada, Öncül tarafından çevrilen Deniz Feneri versiyonlarını inceleyen Yazıcı, Öncül'ün çeviri tercihlerinin zaman içinde belirgin şekilde değiştiğini ve bu değişimlerin Türkiye'deki kültürel ve siyasi dönüşümlerin bir yansıması olduğunu gözlemlemiştir.

Öncül'ün “Rüzgârlı Bayır” çevirisinde kendisine ait bir önsöz bulunmamasına rağmen Tercüme Bürosu'nun toplumu modernleştirme hedeflerini içeren normları göz önüne alındığında, çevirinin Türk okurların eseri anlamasını ve benimsemesini sağlamak amacıyla nispeten erek odaklı denebilecek bir yaklaşımla yapıldığı düşünülebilir.

Yeniden çeviri hipotezine göre, ilk çevirilerin öncelikli amacı eseri okura tanıtmak olduğundan, böyle bir yaklaşım bu anlamda anlamlıdır. Öte yandan, 1946 çevirisine genel bir bakış, biçimsel açıdan noktalama işaretlerinin kullanımı ve eski dilin yoğunluğu gibi özelliklerin öne çıktığını göstermektedir. Özellikle, dönemin koşulları göz önüne alındığında, noktalama işaretlerinin kullanımının henüz tam anlamıyla standartlaşmamış olduğu göze çarpmaktadır.

Tercüme Bürosu'nun 1940-1966 yılları arasında çevrilen eserler listesine göre, "Rüzgârlı Bayır" 1958 ve 1964 yıllarında yeniden basılmıştır. Daha sonra, ilk çevirilerdeki eksiklikler ya da ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda 1983 yılında farklı bir çeviri bu sefer Can Yayınları altında oluşturulmuştur. Öncül, 1983 çevirisinin önsözünde, Viktorya çağının özelliklerinden bahsederek kitabın tam bir Viktorya dönemi belgeseli olduğunu belirttikten sonra Emily Brontë'nin hayatına değinip romandaki anlatım tekniğine açıklamalar getirmiştir. Eleştirmenlerin orijinal esere getirdiği bazı eleştirileri de aktarıp onlara karşı kendi görüşünü belirtmiştir. En dikkat çekici ifadesi belki de Brontë'nin eserini "okuyanın yaşına, yaşam deneyimine, öğrenim durumuna (...) göre değişiklik gösteren bir sanat yapıtı" olarak tanımlayıp "uzun aralıklarla okunduğunda değişik tatlar veren bir roman" olarak belirtmesidir (Öncül, 1983, s. 7). Çevirileri bu kadar çok tekrar ele almasının sebeplerinden biri de kendisinin bu çıkarımı olabilir.

Çalışmanın içeriği açısından önsözdeki en önemli kısım son paragraf olan çeviriyle ilgili bölümdür:

"Benim, Wuthering Heights'ı Rüzgârlı Bayır adıyla çevirmemden önce, 1940'lı yıllarda, aynı roman Ölmeyen Aşk adıyla sinemalarda gösterilmişti. Baş oyuncular Laurence Olivier ile Merle Oberon olan film, Catherine'in ölümüyle bitiyordu. Filmin gösterilişinden sonra, her zaman olduğu gibi, romanın çevirisi ardarda piyasaya sürüldü- Ölmeyen Aşk ve Anafor Tepe'yi anımsıyorum. İkisi de film gibi Catherine'in ölümüyle bitiyordu. Bunun üzerine zamanın Tercüme Bürosu'ndan İngiliz Klasikleri arasında yayınlanmak üzere bu romanı tam olarak çevirmek için bir çağrı aldım. Böylece romanın ilk tam çevirisi, Rüzgârlı Bayır adı altında, İngiliz Klasikleri arasında çıktı; daha sonra 1958 ve 1964'te yine aynı dizi içinde ikinci ve üçüncü kez yayımlandı. Bu arada da, Uğuldayan Tepeler ve daha başka adlar altında ve bir kez de 1964'te benim romana verdiğim aynı adla, başkalarınca da yayımlandı. Rüzgârlı Bayır adının "Wuthering Heights" için, o uğultulu, ıssız, yabancı tepeler

için, biraz yumuşak kaldığının ayırımıydım; ne var ki bu şiirsel adı çok seviyorum ve bu addan vazgeçemiyorum” (Öncül, 1983, s. 9-10).

Bu önsözden birkaç önemli çıkarım yapmak mümkün görünmektedir. İlk olarak, çevirmen her ne kadar “Rüzgârlı Bayır” adını çok sevdiğini belirtse de eserin Türkçe adını “Uğultulu Tepeler” olarak değiştirdiği görülmektedir. Bunun dışında, Pym’in (1998) aktif yeniden çeviri tanımına tamamen uyacak şekilde, önceki çevirilere atıfta bulunulması dikkat çekici bir ayrıntıdır. Metin içindeki dipnotların, İnsel ve Varoğlu’nun çevirisindeki dipnotlarla birebir aynı olması bu durumu desteklemektedir. Bu bağlamda, yeniden çeviri hipotezinin bir diğer savı olan, yeniden çevirilerin önceki çevirilere başvurularak geliştirildiği önermesi doğrulanmış varsayılabilir. Bunların ötesinde, çeviri eser adında yapılan değişiklik, yalnızca dilin güncellenmesi ya da hataların düzeltilmesinden öte, anlamda bir dönüşümün de gerçekleştiğini göstermektedir.

4.2.2. Ertuğrul Koç

Wuthering Heights, Ertuğrul Koç’un çevirisiyle 2016 yılında İthaki Yayınları tarafından “Uğultulu Tepeler” adıyla yayımlanmıştır. Daha çok akademik kimliğiyle tanınan Prof. Dr. Ertuğrul Koç, 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden lisans mezunu olduktan sonra Bilkent Üniversitesi’nde aynı alanda yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tamamlamıştır. Günümüzde Çankaya Üniversitesi Mütercim ve Tercümanlık Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Uğultulu Tepeler, Koç’un tek çeviri eseridir. Kitapta kendisine ait bir biyografi yer almamaktadır, ancak kendisi tarafından yazılan kapsamlı bir önsöz bulunmaktadır. Bu önsözde, Emily Brontë’nin hayatına dair bilgiler sunduktan sonra Viktorya dönemi ve gotik türün özelliklerine değinen Koç, romanın karakterlerini ve anlatım tarzını analiz etmektedir. Önsözün son kısımlarında çevirisinde uyguladığı stratejiler hakkında açık bilgiler sunarak bu tez çalışması için önemli bir perspektif sunmaktadır.

Romandaki dil çeşitliliğinin, karakterlerin sosyal sınıfını, eğitim seviyesini ve bireysel kimliklerini yansıtmadaki rolünü vurgulayan Koç, çevirisinde Joseph’in kullandığı dilin çeviri dilde okura tuhaf geleceğini belirterek şöyle bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştur:

“Çeviride Türkçenin içindeki belirgin şivelere pek benzemeyen (belki biraz iç Anadolu şivesini andıran) bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. Joseph’in konuşmaları özellikle bu şekilde çevrilmiştir, çünkü orijinal metinde Joseph’in konuşmasının

şifrelerini çözmek ana dil okuyucusu için de zordur. Emily Brontë elbette Joseph’a daha sarıh bir dil verip konuşmasını daha anlaşılır kılabilirdi. Ama onun konuşmasını zor anlaşılır hale getirmek yoluyla cehaletini ve beraberinde dindarlığıyla bağnazlığını vurgulamayı amaçlar” (Koç, 2016, s. 12).

Eser Türkçeye çevrilirken, karakterlerin ve anlatıcıların özellikleri dikkate alınmış ve karakterlerin standart Türkçe kullanmaları engellenmiştir. Koç, her bir karakterin eğitimini ve sosyal sınıfını yansıtan farklılaştırıcı bir dil kullanmıştır.

Koç, önsözün son bölümünde ise çeviri stratejilerini şöyle açıklamaktadır:

“Gerçeklik algısı yaratırken farklı Türkçeler kullanan bu çeviri, iki kültür arasında eşdeğerlik oluştururken de bu algıyı önemsemiş, bu sebeple de romanda ifadesini bulan kültürle okuyucunun kültürünü yakınlaştırma sürecinde aşırı yerelleştirmeye gitmemiştir. Okuyucunun Türkçe de olsa aslında yabancı bir metin okuduğunun farkında olduğun çevirmen tarafından gözetilirken, kelimesi kelimesine çeviriden de kaçınılmıştır” (Koç, 2016, s. 13).

Berman’a göre (2000), çevirinin temel amacı erek dildeki okurlara kaynak metnin yabancılığını hissettirmek olduğundan, Koç’un çeviri stratejisi bu ilkeyle uyumlu bir yaklaşım sergilediği varsayılabilir. Aşırı yerlileştirmeden kaçınılması ve okurun Türkçeye çevrilmiş bir metni okurken bile eserin orijinalindeki yabancı niteliğini fark etmesini sağlama çabası, Berman’ın savunduğu etik ilkelerle örtüşmektedir. Venuti’nin (1999) Berman’ın ölümünden kısa bir süre önceki düşüncelerini aktarırken belirttiği gibi, eğer bir çevirmen yerlileştirme yaparak bunu önsözde paylaştığı taktirde, çevirinin etik değerini tamamen yitirmesini engelleyebilir. Koç’un çevirisi, bu yaklaşımı örnekleyen önemli uygulama olabilir.

Öte yandan, çevirisini yapmadan önce romanla ilgili bir akademik yayın yapan Koç’un Emily Brontë ve Wuthering Height romanıyla derinlemesine bilgiye sahip olduğunu 2007 yılında yayınladığı “Wuthering Heights: A Hybrid that Rejects Classification” adlı makalesinde verdiği bilgilerden anlayabiliriz. Emily Brontë’nin bu eserini eşsiz ve sınıflandırılmaz olarak niteleyen çevirmen, kitabı bir süre ders olarak verdiğini belirtmektedir. Buradan hareketle, Wuthering Heights’ın tek çevirisi olması ve öncesinde ders olarak romanı öğretmesi çevirmenin yeniden çeviriyi bireysel tercihlerden dolayı yapmak istediği varsayımını ortaya koyabilir.

4.2.3. Başak Bekişli

Çevirmen kimliğiyle ön plana çıkan Başak Bekişli, 1991 doğumlu olup Bilkent Üniversitesi Mütercim ve Tercümanlık Bölümü'nden mezun olmuştur. En bilinen çevirileri arasında Mary Doria Russell'in Tanrının Çocukları (2016), Charles Dickens'in Bir Noel Şarkısı (2019), Jane Austen'in İkna (2019) ile Akıl ve Tutku (2021), Alix E. Harrow'un On Bin Kapı (2021), Emily Brontë'nin Uğultulu Tepeler (2023) ve Frances Hodgson Burnett'in Gizli Bahçe (2024) adlı eserleri yer almaktadır. Çevirmenin Uğultulu Tepeler çevirisinde kendisine ait bir biyografi, önsöz ya da sonsöz bulunmamaktadır.

5. BÖLÜM: VAKA ÇALIŞMASI: WUTHERING HEIGHTS

Bu bölüm, Emily Brontë'nin Wuthering Heights adlı eserinin Naciye Öncül (1946-1983), Ertuğrul Koç (2016) ve Başak Bekişli (2023) tarafından yapılan dört Türkçe çevirisini Antoine Berman'ın Yeniden Çeviri Hipotezi (1990) ve Çeviri Analitiği (2000) kapsamında karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, çevirilerin kronolojik sırası büyük önem taşımaktadır, çünkü temel hedef, yeniden çevirilerde zamanla biçim bozucu eğilimlerin etkisiyle kaynak metnin yabancılığının erek metinlerde ne derece korunduğunu araştırmak ve yabancılaştırma stratejisinin kullanımının artıp artmadığını belirlemektir.

Analizde, Wuthering Heights kaynak metin (KM) olarak ele alınırken, Naciye Öncül'ün ilk çevirisi Erek Metin 1 (EM1), aynı çevirmenin 1983 yılındaki yeniden çevirisi Erek Metin 2 (EM2), Ertuğrul Koç'un çevirisi Erek Metin 3 (EM3) ve Başak Bekişli'nin çevirisi Erek Metin 4 (EM4) olarak değerlendirilecektir.

Çeviriler, Antoine Berman'ın “Çeviri Analitiği” bağlamında incelenecek ve çeviri sürecinde ortaya çıkabilecek biçim bozucu eğilimler ışığında değerlendirilecektir. Berman'ın çözümlemesi, çeviri sırasında karşılaşılabilecek on iki biçim bozucu eğilim öne sürmektedir: rasyonelleştirme, açıklama, genişletme, yüceltme, niteliksel yoksullaştırma, niceliksel yoksullaştırma, ritimlerin bozulması, altta yatan anlamsal ağların bozulması, dilbilgisel yapıların bozulması, yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi, ifade ve deyimlerin bozulması ile dil katmanlarının silinmesi (2000). Bu bağlamda, çevirmenler tarafından izlenen stratejiler ve çevirilerde kaynak metnin yabancılığının ne ölçüde korunduğu detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Diğer bir deyişle, alt çerçevede yer alan biçim bozucu eğilimler ve uygulanan stratejiler üzerinden elde edilen bulgular ışığında yeniden çeviri hipotezinin geçerliliği değerlendirilecektir. Bu inceleme, çeviri sürecinde kaynak odaklılık ve erek odaklılık yaklaşımlarının zamanla nasıl değiştiğini ve bu değişimin yeniden çeviriler üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada kaynak odaklılık, kaynak metnin anlamsal ve biçimsel bütünlüğünün erek metinde de aynı şekilde korunmasını hedefleyen bir stratejiyi ifade etmektedir. Erek odaklılık ise, çevirinin kaynak metinden ziyade erek kültür ve okuyucu dikkate alınarak yapılmasını ifade eder. Bu yaklaşımda öncelik, kaynak metnin anlamsal ve biçimsel özelliklerinden çok, erek okuyucunun metni daha kolay anlamasına verilmektedir.

Her bir biçim bozucu eğilim için erek metinlerde saptanan ve rastgele seçilen dört örnek, yabancılığın ne ölçüde korunduğunu veya çevirmen tercihleri doğrultusunda değişime uğrayıp uğramadığını belirlemek amacıyla analiz edilecektir. Bu analizler, biçim bozucu eğilimlerin çeviri sürecine etkisini ve bu etkilerin yeniden çeviri hipotezi bağlamındaki yansımalarını tartışmak üzere değerlendirilecektir.

5.1. Rasyonelleştirme (Rationalization)

En basit anlamıyla rasyonelleştirme, çeviride cümlelerin sözdizimsel yapılarında yapılan değişiklikleri ifade eder. Bir metnin en küçük birimi olan noktalama işaretlerinden cümle yapılarına kadar her türlü düzenlemeyi içerdiği için en sık rastlanan biçim bozucu eğilimdir. Bu değişiklikler arasında noktalama işaretlerinin değiştirilmesi, cümlelerin bölünmesi ve cümle diziliminin veya sırasının yeniden düzenlenmesi yer alır. Burada diller arasındaki yapısal farklılıklar büyük bir rol oynamaktadır. Çalışmada ele alınan İngilizce-Türkçe dil çiftinin cümle yapıları ele alındığında bu durum özellikle kaçınılmazdır. Berman (2000, s. 288), özne-fiil-nesne yapısına müdahaleyi bile bir biçim bozucu olarak değerlendirir ve bunları rasyonelleştirme kapsamında ele alır. Aynı zamanda, çeviri sürecinde cümle yapılarının basitleştirilmesi, ifadelerin genelleme yapılarak çevrilmesi, soru cümlelerinin doğrudan veya dolaylı bir ifadeye dönüştürülmesi gibi eylemler rasyonelleştirmenin diğer belirleyicileri arasındadır. Berman, bu eğilimin kaynak metnin temel doğasını bozarak akıcılığını etkilediğini ve yabancılığın korunmasını zedelediğini savunur (2000, s. 288-289). Bu bağlamda, rasyonelleştirme kategorisine giren alt başlıklara ait seçilen örnekler aşağıda sunulmuştur:

Örnek 1:

Rasyonelleştirme – Noktalama İşaretleri

- KM** “Joseph, take Mr. Lockwood’s horse; and bring up some wine.” (s. 4)
- EM1** “Joseph, Mr. Lockwood’un atını al, sonra da şarap getir” diye seslendi. (s. 4)
- EM2** “Joseph! Mr. Lockwood’un atını al, şarap da getir!” diye seslendi. (s. 10)
- EM3** “Joseph, Bay Lockwood’un atını götür, bize de şarap getir.” (s. 16)
- EM4** “Joseph, Bay Lockwood’un atını al **ve** yukarı biraz şarap getir.” (s. 38)

Noktalama işaretlerinde yapılan değişiklikler, Berman'ın rasyonelleştirme eğiliminin en ayırt edici göstergelerinden birisidir. Bu alt eğilimde çevirmenler, erek dilin normlarına uyum sağlamak için sözdizimsel unsurları yeniden düzenleyerek kaynak metinde yer alan noktalama işaretlerini değiştirir ve özgün eserin yabancılığını ortadan kaldırabilir. Bu süreçte yapılan müdahaleler, kaynak metnin ritmini ve anlam yoğunluğunu değiştirerek metnin yabancı öğelerini erek kültüre uyarlarken özgün kimliğini zayıflatma riskini de beraberinde getirir.

Örnek 1'deki "Joseph, take Mr. Lockwood's horse; and bring up some wine." cümlesi, romanın başlarında geçmektedir ve Wuthering Heights'ın sahibi olan Heathcliff tarafından söylenir. Bu kesit, Mr. Lockwood'un haber vermeden Heathcliff ile görüşmek üzere evine gelmesini konu alır. İsteksiz bir misafirperverlik göstergesi olarak Heathcliff, evin yaşlı ve dindar hizmetkârı Joseph'a Lockwood'un atını almasını ve biraz şarap getirmesini emreder. Kaynak metindeki noktalama işaretleri emrin tonunu, yapısını ve netliğini şekillendirmede önemli bir rol oynar. Virgül, doğrudan hitap edilen kişi olan Joseph ile cümlenin geri kalanını ayırır ve konuşmacının özellikle Joseph'a hitap ettiğini gösterir. Bu da emrin netliğini sağlar. Noktalı virgül ise, birbirine bağlı ama bağımsız olan iki tümceyi ayırır. Nokta yerine noktalı virgül kullanılması iki eylem arasındaki yakın bağlantıya işaret eder. Diğer bir ifadeyle, her iki emrin tek bir talimatın parçası olduğunu gösterir.

EM1'de kaynak metinde bulunan noktalı virgül, bir virgülle değiştirilmiş ve "and" bağlacı tamamen çıkarılmıştır. Bu değişiklik, Türkçede noktalı virgüllerin nadiren konuşma ve diyalog bağlamında kullanılması sebebiyle metne akıcı bir anlatım sağlamıştır. Yeniden çeviri EM2'de, başlangıçtaki virgül emrin buyurucu tonunu güçlendirmek için bir ünlem işaretine dönüştürülmüştür. Noktalı virgül ise yine bir virgülle değiştirilerek Türkçedeki diyalog normlarına uyum sağlamıştır. İkinci yeniden çeviri EM3, virgül yapısını koruyarak noktalı virgüllü "bize de" ifadesini ekleyerek ortadan kaldırmaktadır. Bu, noktalı virgüle gerek kalmadan kesintisiz bir akış oluşturmakta ve Türkçenin akıcı ve konuşma tarzında olan cümle özelliklerini yansıtmaktadır. Son olarak, romanın son yeniden çevirisi olan EM4, virgüllü korurken noktalı virgüllü Türkçede daha doğal bir bağlaç olan "ve" ile değiştirmiştir.

Sonuç olarak, erek metinlerde noktalama işaretlerinin ele alınması, noktalı virgülün ortadan kaldırılmasıyla rasyonelleştirmeyi ortaya koymaktadır. KM'deki noktalı virgül,

akıcılık ve doğallık sağlamak için virgüller veya bağlaçlarla değiştirilmiştir. Ayrıca, Öncül'ün (EM2), tonu güçlendirmek için ünlem işareti ekleyerek Türkçe konuşma dilindeki ifadeyi daha etkileyici hale getirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu uyarlamalar, kaynak metnin noktalama biçimine sıkı bir bağlılık yerine erek dilin normlarına öncelik veren bir yaklaşımı yansıtarak kaynak metnin yabancılığını bozma eğilimindedir. Ancak, bu durumun İngilizce-Türkçe dil çiftinin dilbilgisel yapıları gereği normal karşılanabileceğini varsayabiliriz.

Örnek 2:

Rasyonelleştirme – İfadelerin Genelleme Yapılarına Çevrilmesi

KM ‘Well, don’t talk so fast, Miss!’ I interrupted; ‘you’ll disorder the **handkerchief** I have tied round your face, and make the **cut** bleed again. Drink your tea, and take breath, and give over laughing: **laughter** is sadly out of place under this roof, and in your condition!’ (s. 219)

EM1 “Bu kadar hızlı konuşmayın, küçük hanım” diye sözünü kestim; “Yüzünüze sardığım **bezi** düşüreceksiniz, **yanarız** yine kanamaya başlayacak. Çayınızı için, biraz soluğunuzu alın, hem bu gülmeyi bırakın. Bu evde ve sizin vaziyetinizde gülmek yakışık almaz.” (s. 289)

EM2 “Bu kadar hızlı konuşmayın, küçükhanım,” diye sözünü kestim, “yüzünüze sardığım **bezi** düşüreceksiniz, **yanarız** yine kanamaya başlayacak. Çayınızı için, biraz soluk alın, hem gülmeyi de bırakın; bu evde ve sizin durumunuzda **gülmek** yakışık almaz.” (s. 209)

EM3 “Çok hızlı konuşmayın, Küçükhanım!” diye araya girdim. “Yüzünüze sardığım **mendil** aşağı kayıp **yanarızın** yine kanamasına sebep olacak... Çayınızı için. Şöyle derin bir nefes alın, gülmeyi de bırakın... Bu çatının altında **gülmek** uygun düşmez. Hele sizin durumunuza hiç uygun düşmez! (s. 243)

EM4 “Eh, o kadar hızlı konuşmayın küçük hanım!” diye araya girdim. “Yüzünüzün çevresine bağladığım **mendili** bozacak ve **kesiği** tekrar kanatacaksınız... Çayınızı için, soluk alın ve gülmeye bir son verin... **Kahkaha** maalesef bu çatının altında ve sizin durumunuzda yakışık almıyor!” (s. 242)

Örnek 2’de, hikâyenin anlatıcılarından ve ev işlerinden sorumlu olan Nelly Dean’in, Catherine Earnshaw ve Edgar Linton’ın kızı Cathy Linton ile konuşmasından bir bölüm

yer almaktadır. Romandaki bu kesit, Nelly'nin yüzünden yaralanmış olan Cathy'ye karşı şefkat ve özen dolu bir anı yansıtır. Şefkatli doğasıyla bilinen Nelly, Cathy'ye yarasını daha fazla tahriş etmemek ve tekrar kanamasını önlemek için daha yavaş konuşmasını öğütlemektedir.

Kaynak metin ve erek metinler dikkatli şekilde incelendiğinde, Naciye Öncül'ün 1946 ve 1983 yılında yapmış olduğu çevirileri arasında noktalama işaretleri ve Türkçenin değişen yazım kuralları açısından bir farklılık olduğu göze çarparken, Koç ve Bekişli'ye ait çeviriler de kendilerine has birtakım özellikler içermektedir. Ancak, kaynak metne farklı düzeylerde bağlılık sergileyen erek metinlerde “handkerchief”, “the cut” ve “laughter” ifadelerinin aktarılma şekilleri dikkat çekicidir. Berman'ın çeviri analitiği, ifadelerin genelleme yapılarak çevrilmesini rasyonelleştirmenin bir alt kategorisi olarak tanımlamakta ve bunun kaynak metindeki belirli terimlerin erek metinde daha geniş veya soyut karşılıklarla değiştirilmesi durumunda ortaya çıktığını varsaymaktadır. Bu bağlamda, Naciye Öncül'ün 1946 (EM1) ve 1983 (EM2) çevirilerinde “handkerchief” ve “the cut” ifadeleri sırasıyla “bez” ve “yara” olarak genelleştirilmiş ve bu durum kaynak metnin kesinliğini daha geniş ifadelerle feda etmiştir. Ertuğrul Koç (EM3), “handkerchief” için “mendil” kelimesini kullanarak genellemeden kaçınmış, ancak “the cut” ifadesini “yara” olarak çevirerek genelleştirmeye başvurmuştur. Buna karşılık, Başak Bekişli (EM4) her iki terimin özgülüğünü korumuş ve bunları sırasıyla “mendil” ve “kesik” olarak doğru bir şekilde çevirmiştir. Bunlara ek olarak, EM1, EM2 ve EM3 hem “laughter” hem de “laughing” ifadelerini “gülmek” olarak çevirerek eylem ile kavram arasındaki ayrımı ortadan kaldırmıştır. Bu genelleştirmenin, kaynak metindeki kavramsal zenginliği ve eleştirel tonu azalttığı düşünülmektedir. EM4 ise “laughter” için “kahkaha” terimini kullanarak genelleştirmeden kaçınmaya çalışmıştır. Bu farklılıklar, kaynak metnin özüne bağlılık derecelerini ortaya koymaktadır. Öncül ve Koç çevirilerinde genelleme yaparak bir rasyonelleştirme eğilimi olarak bağlamsal zenginliği azaltırken, Bekişli'nin çevirisi metnin somutluğunu ve kesinliğini korumaktadır.

Farklı bir açıyla, Berman'ın rasyonelleştirme eğilimi çevirmenlerin cümle öğelerini yeniden düzenleyerek ya da yan tümcelerin sırasını değiştirerek erek dilin kalıplarına ve kurallarına uygun hale getirmesini de içerir. Bu yaklaşım, genellikle metni daha okunabilir ve erek dilin mantığına oturmuş hale getirirken kaynak metnin biçimsel karmaşıklığını zayıflatır. Aşağıda buna uygun bir örnek sunulmuştur:

Örnek 3:

Rasyonelleştirme – Sözdizimsel Düzenleme

- KM** “But when we reached him, **and that was scarcely a quarter of a mile from his own door**, we found he had no horse; and we were forced to dismount, and leave ours to graze.” (s. 329)
- EM1** “Ama, yanına vardığımız zaman, onun atsız olduğunu gördük; **zaten kapısının eşliğinden de ancak çeyrek mil ötedeydi**. Biz de yere inip hayvanları otlamaya bırakmak zorunda kaldık.” (s. 433)
- EM2** “Ama yanına vardığımızda onun atsız olduğunu gördük; **zaten kapısının eşliğinden de ancak çeyrek mil ötedeydi**. Biz de yere inip hayvanları otlamaya bırakmak zorunda kaldık.” (s. 313)
- EM3** “Ama onu bulduğumuzda **kendi evinden sadece üç ya da dört yüz metre ötedeydi** ve atı da yoktu. Biz de atımızdan inmek zorunda kaldık ve atlarımızı otlamaya bıraktık.” (s. 363)
- EM4** “Fakat ona ulaştığımızda, **ki bu da onun kendi kapısından anca dört yüz metre ötede oldu**, oğlanda at olmadığını keşfettik ve kendimizinkilerden inip onları otlamaya bırakmak zorunda kaldık.” (s. 347)

Örnek 3'teki cümle, romanın 26. bölümünde Cathy Linton'ın Nelly ile birlikte Wuthering Heights evinin bozkırlarına Linton Heathcliff ile buluşmaya gittikleri bir kesiti anlatmaktadır. Erek metinler incelendiğinde, farklı düzeylerde sözdizimsel düzenlemeler içerdikleri göze çarpmaktadır. Kaynak metnin sözdizimine baktığımızda, üç ana cümle ve bir yan cümle oluşturduğu bir karmaşık cümle varlığı anlaşılmaktadır. Linton Heathcliff'in evine olan mesafeyle ilgili bilginin anlatımda iç içe geçmiş bir şekilde yan cümle olarak sunulduğu görülmektedir. Ayrıca, atının olmadığını fark edilmesi ve ardından diğerlerinin attan inmesi eylemi kesintisiz bir akış içerisinde verilmiştir. Bu bilgiler ışığında erek metinler incelendiğinde, ilk (EM1) ve ikinci çevirinin (EM2) bu mesafe bilgisini “zaten kapısının eşliğinden de ancak çeyrek mil ötedeydi” şeklinde bağımlı bir cümle yerine bağımsız bir cümle olarak aktardığını görebiliriz. Bunun yanı sıra, kaynak metindeki birbirini takip eden eylemler tek bir cümle içinde sunulmuşken, bu çevirilerde ayrı cümlelere bölünerek yeniden düzenlenmiştir. Böylece, noktalama işaretleri açısından farklılık gösteren EM1 ve EM2'de beliren bu durumun anlatının akışını sekteye uğrattığını ve noktalama işaretlerinin farklı kullanımıyla birlikte

kaynak metnin birbirine bağılı yapısını ve üslubunu Türkçe için rasyonel hale getirerek bozmuş olduğunu varsayabiliriz. Benzer şekilde, EM3 çevirisi de arka plan bilgisini yan cümle olmaktan çıkararak ana cümle haline getirir ve eylemleri Türkçedeki mantıksal sıralamaya uygun şekilde düzenler. Bu değişiklikler, oldukça rasyonelleştirilmiş ve doğrusal bir yapı sunarak okunabilirliği ön planda tutarken kaynak metnin üslup bütünlüğünden ödün verir. Son olarak, diğer çevirilerin aksine, EM4'te kaynak metindeki bağlamsal bilginin “ki” yan tümce bağlacı ile ana cümleye bağlandığı görülmektedir. Bu durumun kaynak metnin sözdizimini ve sıralamasını diğer çevirilere kıyasla daha doğru şekilde yansıttığını söylemek mümkündür. Yeniden çeviri hipotezine göre, ilk çeviriler erek kültürde eserin kabul edilebilirliğini sağlamak adına genellikle erek dilin normlarına uygun şekilde oluşturulur ve yeniden çevirilerde bu yaklaşımın yerini kaynak metne daha yakın bir üsluba bıraktığı gözlemlenir. Bu bağlamda, sözdizimi açısından son çevirinin (EM4) kaynak metin odaklı bir yaklaşım benimsediği söylenebilir.

Örnek 4:

Rasyonelleştirme – Cümlelerin Bölünmesi

KM “(1) While leading the way upstairs, she recommended that I should hide the candle, and not make a noise; for her master had an odd notion about the chamber she would put me in, and never let anybody lodge there willingly. (2) I asked the reason. (3) She did not know, she answered: she had only lived there a year or two; and they had so many queer goings on, she could not begin to be curious.” (s. 24)

EM1 “(1) Zillah beni merdivenden çıkarırken ışığı gizleyip gürültü etmememi söyledi. (2) Çünkü beni götüreceği oda hakkında efendisinin bir takım garip hisleri varmış ve orada kimsenin yatmasına razı olmazmış. (3) Sebebini sordum. (4) Bilmediğini söyledi. (5) Buraya geleli daha bir iki sene olmuştu. (6) Evde öyle tuhaf şeylerle karşılaşmıştı ki, sorup öğrenmeye kalksa sonu gelmezdi.” (s. 30)

EM2 “(1) Zillah beni merdivenden çıkarırken, şamdanı gizlememi ve gürültü etmememi söyledi. (2) Beni yatıracağı odayla ilgili, efendisinin garip bir tutumu varmış; orada kimsenin yatmasını istemezmiş. (3) Nedenini sordum. (4) Bilmediğini söyledi. (5) Buraya geleli daha bir-iki yıl olmuş. (6) Evde öyle tuhaf şeylerle karşılaşmış ki, sorup öğrenmeye kalksa sonu gelmezmiş.” (s. 27)

- EM3** “(1) Beni merdivenlerden yukarı çıkarırken mum ışığını gizlememi ve ses çıkarmamamı tavsiye etti, çünkü Zillah’nın beni yatıracağı oda hakkında efendisinin tuhaf inanışları varmış ve şu ana dek de kimsenin o odada kalmasına izin vermemiş. (2) Sebebini sordum. (3) Bilmediğini söyledi. (4) Bu evde bir ya da iki senedir yaşıyormuş ve ona göre bu evin sakinlerinin görmezden gelinemeyecek pek çok tuhaflikları varmış.” (s. 36)
- EM4** “(1) Zillah, üst kata doğru yol gösterirken, mumu saklamamı ve gürültü yapmamamı tavsiye etti, zira efendisinin kafasında, onun beni yerleştireceği oda hakkında tuhaf bir mefhum vardı ve adam herhangi birinin kendi isteğiyle orada kalmasına asla müsaade etmiyordu. (2) Sebebini sordum. (3) Zillah bilmediğini söyledi; kendisi yalnızca bir-iki senedir orada yaşıyordu ve orada olup biten öyle çok tuhaf şeyi vardı ki, kadın merak etmeye nereden başlayacağını bilemiyordu.” (s. 56)

Emily Brontë’nin romanındaki anlatım tarzı, diyalog ve betimlemeyi katmanlı bir şekilde iç içe geçiren uzun ve karmaşık cümleleriyle dikkat çeker. Bu yaklaşım, Brontë’nin sürükleyici atmosferler yaratmadaki ustalığını, derin psikolojik analizlerini ve incelikli karakter etkileşimlerini yansıtır. Kitapta geçen karakterlerin konuşma tarzları yine Brontë’nin kasıtlı olarak yansıttığı bir özelliktir. Romanın üçüncü bölümünün giriş kısmı olan Örnek 4’teki paragraf, Wuthering Heights’ın hizmetçisi olan Zillah’nın Mr. Lockwood’u kendisi için seçtiği bir odaya götürmesini anlatır. Kendisini kalabalık bir şehirden gelen bir insan düşmanı olarak tanımlayan Mr. Lockwood kendini beğenmiş bir entelektüel izlenimi verir. Eğitilmiş olduğu belli olan bu kültürlü karakter uzun ve genellikle karmaşık olan cümleler kurar. Bu cümleler, bir dizi noktalı virgül, tire veya yan cümlelerle bağlanır. Marina Varghese’ye (2012) göre, Brontë’nin karmaşık ve bileşik cümle yapılarına olan eğilimi, Viktorya dönemi nesir tarzına uygun olup aynı zamanda romanın karmaşık anlatı yapısını yansıtır ve ana temasına anlam katar. Brontë’nin uzun cümleleri, onun genel tematik ve yapısal yaklaşımını ifade eden bir unsur olarak öne çıkar.

Bu anlamda bakıldığında, Örnek 4’teki KM’de oldukça uzun görünen bu paragraf aslında sadece üç cümleden oluşmaktadır. Ancak, erek metinler incelendiğinde çevirmenlerin okurun metni daha iyi anlamasını sağlamak için düzenlenmeye gittiği görülmektedir.

EM1’de cümle yapısı altı ayrı cümleye bölünmüştür. Kaynak metinde noktalı virgüller ve virgüllerle oluşturulan kompakt anlatım, daha net ve parçalara ayrılmış bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu sayede metnin anlaşılır olması kolaylaşırken, kaynak metnin akıcı yapısı rasyonel hale getirilerek anlatım yoğunluğunun ve bütünlüğünün azaltıldığı ve bir nevi yerlileştirme stratejisi uygulandığı düşünülebilir. EM1’e benzer şekilde, EM2 de metni altı cümleye bölerek netlik sağlamak adına parçalara ayırmıştır. Ancak, Türkçenin günlük konuşma dilini yansıtmak adına “olmuş” ve “gelmezmiş” yüklemelerinin zaman kiplerinde biçimsel değişiklikler yapmıştır. EM3’te toplam cümle sayısının dört olduğunu ancak diğer erek metinlerden farklı olarak paragrafın da bölünerek üç parçaya ayrıldığını gözlemlemekteyiz. Böylece, Koç’un cümle bölmeye ek olarak paragraf bölmeye başvurarak yazarın biçiminden oldukça uzaklaşarak yoğun bir rasyonelleştirme yaptığını söyleyebiliriz. EM4 söz konusu olduğunda, Bekişli’nin kaynak metnin noktalama ve bağlaç kullanımlarını dikkate alarak cümle sayısını koruduğu ve bağımsız cümle ile yan cümle yapılarına olabildiğince özen göstererek Brontë’nin uzun ve bağlantılı tümce yapısını Türkçenin izin verdiği ölçüde koruyarak çeviri yaptığı söylenebilir.

Sonuç olarak, Berman’ın rasyonelleştirme eğilimi altında tartıştığı cümlelerin bölünmesi stratejisi, Türkçe ilk ve yeniden çevirilerde anlamayı kolaylaştırır da kaynak metnin biçimsel inceliklerinden ödün vererek daha az etkileyici bir anlatı ortaya çıkarmaktadır. Örnek 4’te verilen kesit, erek metinlerin kapsamlı incelemesinde tekrarlayan bir durum olarak göze çarpmaktadır. İlk çevirilerde daha fazla olan cümle sayısı yeniden çevirilerde azalma eğilimindedir.

5.2. Açıklama (Clarification)

Açıklama, çeviride metnin daha açık ve anlaşılır hale getirilmesi anlamına gelir. Berman’a göre, biçim bozucu olarak açıklama eğilimi çeviri sürecinin doğal bir parçası olsa da bu süreçte özgün eser yazarı tarafından bilinçli olarak belirsiz bırakılan örtük anlamların açık hale getirilmesi metnin özgün yapısını ve doğasını bozabilir (2000, s. 289). Bu eğilim, belirsiz ifadelerin netleştirilmesi, çok anlamlı bir ifadenin tek anlamlı hale getirilmesi veya açıklama yapılması durumunda kendini gösterir. Metne dipnot eklenmesi veya parantez içinde açıklayıcı bilgi verilmesi ve çevirmene ait önsöz ve

sonsöz gibi metin dışı unsurlar yine açıklama eğiliminin kapsamında değerlendirilmektedir.

Wuthering Heights romanının ilk ve yeniden çevirileri bu açıdan incelendiğinde, Öncül’e ait EM1 ve EM2 çevirilerinde dipnot olarak çevirmen notu uygulamasına rastlamaktayız. Öncül, 1946 yılında yaptığı ve romanın ilk çevirisi olma özelliğini taşıyan çevirisinde toplam yedi kez çevirmen notuna başvururken, 1983 yılında yaptığı çevirisinde bu sayıyı beşe düşürmüştür. Koç ve Bekişli tarafından yapılan EM3 ve EM4’te ise herhangi bir dipnot ya da çevirmen notu bulunmamaktadır. Bunlara ilave olarak, bu tez çalışmasının önceki bölümünde detaylı olarak ele alınan çevirmen önsözlerine ise Öncül’ün 1983 çevirisinde ve Koç’un 2016 çevirisinde rastlanılmaktadır. Bu önsözlerde yazar, roman ve çeviri süreçleri hakkında okuru bilgilendirici ek detaylar sunmuş olmaları, çeviri metin içerisinde yer almasa da Berman’ın açıklama kapsamında değerlendirilmektedir.

Aşağıda yer alan örnekler, çeviri sürecinde erek metinlerde meydana gelen açıklama eğiliminin çevirmenler tarafından ne derece yapıldığını ortaya koymaktadır:

Örnek 1:

Açıklama – Örtük Anlam

KM “He was donned in his **Sunday garments**, with his **most sanctimonious** and sourest face, and, holding his hat in one hand, and his stick in the other, he proceeded to clean his shoes on the mat.” (s. 257)

EM1 “**Pazar gününe mahsus elbiselerini** giymiş, **en sof**u, en ekşi suratını takınmıştı; bir elinde şapkası, bir elinde bastonu, ayakkabılarını paspasta temizlemeye başladı.” (s. 339)

EM2 “**Pazar elbiselerini** giymiş, **en sof**u, en ekşi yüzünü takınmıştı; bir elinde şapkası, bir elinde bastonu, ayakkabılarını paspasta temizlemeye başladı.” (s. 245)

EM3 “**Üstünde kiliseye giderken giydiği kıyafetleri**, yüzünde de o ekşi, **sahte sof**u ifade vardı. Bir elinde şapkası, diğerinde sopasıyla pabuçlarını paspasta temizlemek için ilerledi.” (s. 283)

EM4 “**Sofuluk taslayan havasını en çok sergileyen** ve en ekşi suratıyla, **pazar günlerine özel giysilerini** giyinip kuşanmıştı; bir elinde şapkasını, öbüründe de bastonunu tutarak paspasta ayakkabılarını temizlemeye geçti.” (s. 279)

Örnek 1'deki cümle, romanda sert ve yargılayıcı kişiliğiyle tanınan, aşırı dindar olan hizmetkar Joseph'in Pazar günü kiliseye gitmek için hazırlandığı bir sahneyi anlatmaktadır. Ancak, kaynak metinde geçen ve "pazar günü giysisi" olarak çevrilebilecek "Sunday Garments" ifadesinin doğrudan kiliseye özgü olduğu belirtilmemektedir. Bu çıkarım, karakterin dindar kişiliğine dayandırılarak yapılabilmektedir. Bu bağlamda EM1, kaynak metne sadık kalarak temel unsurları doğrudan çevirmiştir ve metne herhangi bir ek açıklama veya yorum eklememiştir. Çeviri, tonu ve betimlemeleri koruyarak sade ve doğrudan bir yaklaşım sergilemektedir. Öncül'ün 1983 yılına ait olan çevirisi EM2, 1946 yılına ait EM1 ile neredeyse aynıdır. Yalnızca kelime seçiminde ufak farklılıklar barındırmakta ve Joseph'in tasvirine sadık kalarak kaynak odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. İlk iki çevirinin aksine, EM3 "Sunday garments" ifadesini "kiliseye giderken giydiği kıyafetleri" olarak çevirerek kültürel bağlamı daha açık bir ifadeyle vurgulamıştır. Buna ek olarak, "sanctimonious" kelimesinin olumsuz çağrışımını netleştirmek için "sahte sofu" ifadesini kullanarak Joseph'in tavrına yönelik yargıyı keskinleştirmiştir. Bu eklemeler çeviri metni kaynak metinden daha ayrıntılı ve yoruma daha açık hale getirmiştir. Son olarak, EM4 "sanctimonious" ifadesini "sofuluk taslayan havasını en çok sergileyen" şeklinde çevirerek karakterin tavrını daha ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Ayrıca, "giyinip kuşanmıştı" ifadesini ekleyerek Joseph'in kıyafet seçimindeki ritüel veya kasıtlılığı öne çıkartarak kaynak metinden daha bilinçli ve maksatlı göstermiştir. Bu eklemeler, Joseph'in tutumunu ve görünümünün önemini daha net hale getirmiştir. Sonuç olarak, Koç ve Bekişli, Joseph'in görünümünü ve tutumunu daha açık bir şekilde ifade ederek açıklama eğilimine başvurmuş ve erek metinleri kaynak metinden daha belirgin ve detaylı hale getirmiştir. Buna karşılık, Öncül'ün 1946 ve 1983 çevirileri, kaynak metnin yalın ve doğrudan yapısını koruyarak ek açıklamalardan kaçınmıştır.

Örnek 2:

Açıklama – Örtük Anlam

KM "(...) as soon as she heard Heathcliff's horse trot off, she made her appearance, donned in black, and her yellow curls combed back behind her ears as plain as a **Quaker**: she couldn't comb them out." (s. 373)

- EM1** “Bunun üzerine Heathcliff’in atının nal sesleri uzaklaşır uzaklaşmaz, siyahlar giyinmiş olarak göründü; lüle lüle sarı saçlarını **dümdüz taramış**, kulaklarının arkasına atmıştı. Lüleleri **teker teker** tarayıp kabartmamıştı” (s.492)
- EM2** “Bunun üzerine, Heathcliff’in atının nal sesleri uzaklaşır uzaklaşmaz, siyahlar giyinmiş olarak göründü; lüle lüle sarı saçlarını kulaklarının arkasına atmıştı. Lüleleri tarayıp düzeltememişti.” (s. 353)
- EM3** “Heathcliff’in atının yola koyulduğunu duyunca, siyah elbiseleri içinde ve sarı saçları **sanki bir rahibeninki gibi** kulaklarının arkasına taranmış halde aşağı katta arz-ı endam etti.” (s. 411)
- EM4** “Böylelikle, Heathcliff’in atının tırıs giderek uzaklaştığını duyar duymaz, siyahlara bürünmüş ve sarı bukleleri de, tarayıp açamadığı için, **Quaker mezhebinden olanlarınkı kadar** sade bir şekilde geriye, kulaklarının arkasına doğru taranmış olarak göründü.” (s. 390)

Örnek 2’deki kesit, Heathcliff’ten saklanan ancak onun evden ayrıldığını duymasıyla ortaya çıkan karısı Isabella Linton’ı tasvir etmektedir. Bu noktada Isabella, zalimlikle dolu mutsuz bir evlilik sürdürdüğü Heathcliff’le ilişkisi yüzünden büyük bir üzüntü içindedir. Siyah giyinmesi kederini ve umutsuzluğunu simgelerken saçlarını “Quaker” kadar sade bir şekilde kulaklarının arkasına taramış olması içinde bulunduğu kasvetli ruh halini yansıtır. Buklelerini açamaması içinde bulunduğu esareti simgeler. Bu tez çalışmasının önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere, Brontë eserindeki anlatımında sıklıkla benzetmelere ve anıştırmalara başvurmaktadır. Buradaki “Quaker” ifadesi, sade ve basit giyim tarzına yapılan dini ve kültürel bir göndermedir. Sami Kılıç’a (2005, s. 225) göre, “Dindar Dostlar Cemiyeti” olarak adlandırılan “Kuveykılar” 17. yüzyılda İngiltere’de kurulmuş giyim ve tarz olarak basitliği ve sadeliği benimseyen dini bir topluluktur. Türkçe erek metinler incelendiğinde, çevirmenler bu göndermeyi farklı şekillerde ele almış ve farklı düzeylerde açıklık sağlamıştır. Bu durum, Berman’ın açıklama eğilimi olarak tanımladığı biçim bozucu eğilimle örtüşmektedir. Bir önceki örnekte olduğu gibi, Öncül’ün çevirileri yine birbirine benzer bir yapıda ufak değişiklikler göstermektedir. EM1, kaynak metne kültürel zenginlik katan “Quaker” göndermesini atlamıştır. Burada bir açıklama eğiliminden ziyade sonraki bölümlerde açıklayacağımız niceliksel yoksullaştırma yapılarak kaynak metindeki bir ifade çeviride yer almamıştır. Fakat, EM1 lülelerin “teker teker” tarandığını belirterek kaynak metinde yer almayan bir

yorumu metne dahil ederek bir genişletme eğilimi göstermektedir. EM2 ise, EM1 ile karşılaştırıldığında, kaynak metne daha sadık bir yaklaşım sergiler. “Lüleleri tarayıp düzeltememişti” ifadesi, “she couldn’t comb them out” ifadesini doğrudan çevirerek yeni yorumlayıcı detaylar eklemekten aktarmaktadır. Ancak, EM1 gibi Quaker benzetmesini atlamış ve kaynak metindeki kültürel bağlamın önemli bir yönünü dışarıda bırakarak niceliksel yoksullaştırma gerçekleştirmiştir. EM3, “Quaker” ifadesini “sanki bir rahibeninki gibi” ile değiştirerek kültürel olarak tanıdık bir eşdeğer sunar ve Türk okurlar için saç modelinin sadeliğini netleştirir. Bu strateji ve uyarılma bir açıklama eğilimi gösterse de rahibe görünümüne dair çağrışımların Quaker’lara nazaran farklı olabileceği düşüncesi, yorumlama çerçevesinde bir kaymaya yol açarak kaynak metnin yabancılığına zarar verir. Koç’un burada erek okurun anlayabilmesi için yerleştirme yaptığı açık olarak görülmektedir. Bekişli (EM4), “Quaker” ifadesini koruyarak “Quaker mezhebinden olanları” şeklinde bir açıklama ekler ve kültürel referansı açık hale getirir. Bu açıklama, Quaker mezhebi hakkında bilgi sahibi olmayan okuyucuların da betimlemenin anlamını kavrayabilmesini sağlar. Bu yaklaşım, Berman’ın biçim bozucu olarak açıklama eğilimiyle örtüşmektedir. Kaynak metindeki örtük kültürel referans, erek okur için daha açık hale getirilmiştir. Ancak, bu tür bir açıklama erişilebilirliği artırsa da anırtırmanın orijinaldeki inceliğini azaltmaktadır. Böylelikle, bu örnek özelinde Bekişli’nin açıklama eğilimi gösterdiği varsayılmaktadır.

Örnek 3:

Açıklama – Örtük Anlam & Çok Anlamlılıktan Tek Anlamlılığa Geçiş

- KM** “On Easter Monday, Joseph went to Gimmerton fair with some cattle; and, in the afternoon, I was busy getting up **linen** in the kitchen.” (s. 395)
- EM1** “Paskalyanın ertesi günü Joseph, birkaç hayvan alıp Gimmerton panayırına götürdü. Ben de mutfakta **çamaşırları** derleyip düzeltmekle meşguldüm.” (s. 520)
- EM2** “Paskalyanın ertesi günü, Joseph birkaç sığır alıp Gimmerton Panayırı’na götürdü. Ben de mutfakta **çamaşırları** derleyip düzeltmekle uğraşıyordum.” (s. 374).

EM3 “Paskalya Bayramı’ndan sonraki pazartesi, Joseph birkaç sığırı Gimmerton pazarında satmaya götürmüştü. Öğle sonrasıydı, ben de mutfakta **masa örtüsünü** dikmekle meşguldüm...” (s. 436)

EM4 “Paskalya’nın hemen arkasından gelen pazartesi günü, Joseph birkaç büyükbaşla Gimmerton panayırına gitti ve öğleden sonra, ben de mutfakta **keten sofra takımlarını** düzenlemekle meşguldüm.” (s. 412)

Örnek 3’teki kesit Wuthering Heights’daki günlük yaşam ve etkinliklere dair bir bakış sunmaktadır. “Easter Monday”, her yıl bir Pazar günü kutlanan Paskalya’yı takip eden Pazartesi gününü ifade eder ve genellikle kırsal bölgelerde topluluk etkinlikleriyle anılır. Bu anlamda, kaynak metinde Pazartesi’nin belirtilmesi anlatıyı belirli bir zaman dilimine oturtturarak kültürel bir önem kazandırır. Joseph’in fuar denebilecek bu etkinliğe gitmesiyle birlikte Nelly de mutfaktaki rutin işlerine dönmüştür. Erek metinler incelendiğinde, EM1’in “Pazartesi” ifadesini çıkararak başka eğilimlerde bulunmak dışında kaynak metnin doğrudan bir çevirisini yansıttığını ve muğlaklığını koruduğunu söylemek mümkündür. Ek bir ayrıntı ya da kültürel açıklama sunulmamıştır. Öncül’ün 1983 yılında oluşturduğu EM2’ye baktığımızda, ilk çevirisinden farklı olarak noktalama işareti, büyük/küçük harf dönüşümü ve yüklem değişikliğinin yanında ilk çeviride genelleştirme yaparak kullandığı “hayvan” ifadesini “sığır” sözcüğüyle değiştirerek ilk çeviriye göre açıklama eğilimi yaptığını varsayabiliriz. Ancak, EM3’ü incelediğimizde, Koç’un metni netleştirmek için açıklama eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle, Paskalya’nın bir “bayram” olduğunu belirtmesi erek okurun kendi inanış ve kültüründe yer almayan bir kutlama olduğunu anlamasını sağlayarak kaynak kültürde neye atıfta bulunduğunu belirgin hale getirmektedir. Ayrıca, kaynak metinde açıkça belirtilmeyen Joseph’in yolcuğunun amacını ve niyetini “satmaya götürmüştü” ifadesini ekleyerek açıklığa kavuşturmuştur. Bunlara ek olarak, “getting up linen” ifadesi genellikle çarşaf, masa örtüsü veya kıyafet gibi ev tekstillerini yıkamak, ütölemek vb. birçok anlama gelebilmektedir. “Kitchen linen” ise mutfakta kullanılan önlük, havlu, eldiven vb. kumaş eşyaları içine alan bir tabirdir. Koç’un bu ifadeleri “masa örtüsünü dikmek” olarak çevirmesi hem çok anlamlı olan bir kelimeyi tek bir anlamı kapsayacak şekilde indirgemekte hem de eşyayla ilgili yapılan işlemi belirginleştirmektedir. Bu değişiklikler metni yüzeysel olarak netleştirirken kaynak metnin muğlak yapısının oluşturduğu zengin anlam katmanlarının bozulmasına neden olmaktadır. Bekişli ise, EM4 çevirisinde orijinal

metnin üslubunu korurken bazı noktalarda anlamı daha güçlendiren tercihlerde bulunmuştur. Örneğin, “cattle” sözcüğünü “büyükbaş” olarak vurgulaması anlamı daha da netleştirmiş ve okurun zihninde daha belirgin bir imge yaratmıştır. Benzer şekilde, “getting up linen” ifadesini “keten sofra takımlarını düzenlemek” şeklinde açıklama yaparak çevirmiş ve böylece kumaşın cinsini de belirterek daha ayrıntılı ve görsel bir betimleme sunmuştur. Sonuç olarak, bu tür açıklamalar okurun metni daha iyi anlamasını sağlasa da kaynak metnin kasıtlı ya da kasıtlı olmayarak sunduğu belirsiz anlamı belirginleştirmektedir. Berman’a göre, “çok anlamlılıktan tek anlamlılığa geçiş bir açıklama eğilimi biçimidir” (Berman, 2000, s. 289). Ancak, Berman’ın öne sürdüğü dillerin kelime hazneleri arasındaki farklardan ötürü her çevirinin açıklama içerdiği önermesinin burada örneklendirildiği varsayılabilir. Zira, ilk çeviri ve tüm yeniden çevirileri genel olarak incelediğimizde kelimesi kelimesine çeviri stratejisi benimseyen Bekişli’nin, kaynak metinde verilen anlamı aktarabilmek amacıyla söz öbekleriyle Türkçeye aktardığı için istemeden açıklama eğilimine başvurduğu düşünülebilir.

Örnek 4:

Açıklama – Dipnotlar

- KM** “Then the woman-servant brought a basin of warm water, and washed her feet; and Mr. Linton mixed a tumbler of **negus**, and Isabella emptied a plateful of cakes into her lap, and Edgar stood gaping at a distance.” (s. 64)
- EM1** “Sonra hizmetçi kadın bir leğen su getirdi, Cathy’nin ayaklarını yıkadı. Evin efendisi de bir bardak **negus (1)** hazırladı. Isabella da misafirin kucağına bir tabak kurabiye boşalttı; Edgar da uzaktan, ağzı bir karış açık, bakıyordu.” (s. 83)
(1) Şarap, şeker ve sıcak sudan yapılan bir içki.
- EM2** “Sonra hizmetçi kadın bir leğen sıcak su getirdi, Cathy’nin ayaklarını yıkadı. Evin efendisi de bir bardak **negus 1** hazırladı. Isabella da Cathy’nin kucağına bir tabak kurabiye boşalttı; Edgar uzaktan, ağzı bir karış açık bakıyordu.” (s. 64)
1. Şarap, şeker ve sıcak suyla yapılan bir içki. (Ç.N.)
- EM3** “Sonrasında kadın hizmetçilerden biri leğende sıcak su getirip Cathy’nin ayaklarını yıkadı, Bay Linton bir bardak **sıcak şarap** hazırladı, Isabella da kucağına bir tabak dolusu kek bıraktı. Edgar ise bir köşede dikilmiş alık alık bakıyordu.” (s.79)

EM4 “Sonra hizmetçi kadın bir leğen ılık su getirdi ve onun ayaklarını yıkadı. Bay Linton da **şarabı sıcak su, limon, baharat ve şekerle karıştırarak bir bardak içecek** hazırladı; Isabella bir tabak dolusu pastayı onun kucağına boşalttı; Edgar ise belli bir mesafeden ağzı açık bakarak dikildi.” (s. 93)

Berman’ın açıklama eğilimi başlığı altında incelenebilecek diğer bir alt başlık çevirmenlerin kaynak metindeki terimleri ödünçleme yaparak olduğu gibi aktarmak ya da Türkçedeki doğrudan karşılıklarını kullanmak suretiyle bir çevirmen notu ekleyerek açıklama eğilimi göstermeleridir. Bu bağlamda bir kesit olan Örnek 4, Catherine Earnshaw’un Heathcliff ile olan maceralarından birinde yaralandıktan sonra Linton ailesinin evi olan Thrusscross Grange’e götürülmesinden sonra gerçekleşir. Evin hizmetçisi, Catherine’in yaralı ayağını yıkarken Mr. Linton kendisine “negus” isimli alkollü bir içecek hazırlamaktadır. Türkçe karşılığı olmayan bu isim için ilk ve yeniden çeviriler dikkatli bir şekilde incelendiğinde, Öncül’ün hem ilk çevirisinde (EM1) hem de yeniden çevirisinde (EM2) “negus” terimini olduğu gibi Türkçeye aktardığı ve açıklamak için “şarap, şeker ve sıcak sudan/suyla yapılan bir içki” şeklinde bir dipnot ekleyerek çevirmen notu oluşturduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, kaynak metindeki kültürel bir ifadeyi erek metnin içinde yabancı olarak koruyarak yabancılaştırma stratejisi anlamına gelse de ek bir bilgi sunulması okurun metni daha iyi anlamasına yardımcı olması açısından Berman’ın açıklama eğilimi sınıflamasına girmektedir. Koç ise, EM3’te “negus” kelimesini “sıcak şarap” olarak çevirerek erek kitle okuru için tanıdık bir terim kullanıp içeceği basitleştirmiştir. Bu çeviri stratejisi Berman’ın açıklama eğilimine uymamaktadır; çünkü bu çeviri kültürel ifadeyi belirginleştirmekten ziyade özgün özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Buna ek olarak, Koç’un diğer çevirilerden farklı olarak gerçekleştirdiği diğer bir açıklama eğilimi, “gapping” sözcüğünü daha belirgin bir duygusal durum olarak yorumlayarak Edgar’ın tavrını netleştiren “alık alık bakıyordu” ifadesini eklemiş olmasıdır. EM4, “negus” kelimesini en kapsamlı şekilde açıklayarak metin içinde “şarabı sıcak su, limon, baharat ve şekerle karıştırarak bir bardak içecek” ifadesiyle tanımlamaktadır. Bu ayrıntılı açıklama, metindeki “negus” sözcüğünü feda ederek odak noktasını içeceğin hazırlanışına kaydırmaktadır. Bekişli, malzemeleri metin içinde listeleterek en ayrıntılı yaklaşımı sergilemektedir. Böylelikle özgün terimdeki tüm belirsizliği ortadan kaldırmakta ve açıklama eğilimi göstererek açık bir çeviri stratejisi ortaya koymaktadır.

5.3. Genişletme (Expansion)

Genişletme, Berman’a göre, rasyonelleştirme ve açıklama eğilimlerinin bir sonucu olarak çevirinin kaynak metinden daha uzun hale gelmesidir. Erek dilde bir cümleyi daha anlaşılır kılmak amacıyla yapılan eklemeler daha fazla kelime kullanımını beraberinde getirir ve bu da çeviri metninin doğal olarak daha uzun olmasına neden olur. Bu süreç, kaynak metinde örtük bir şekilde verilen ya da kaynak metinde yer almayan ifadelerin çeviride açılarak genişletilmesini içerir. Ancak Berman, aşırı çeviri olarak tanımladığı bu eylemi “boş” olarak nitelendirir. Çünkü bu eklemeler metnin nicelik olarak hacmini artırırken nitelik olarak bir değer katmamakta ve kaynak metnin özgün özelliklerini zayıflatmaktadır.

Genel anlamda bakıldığında, özgün eseri ve çeviri eserleri sayfa numaraları üzerinden karşılaştırmak genel bir fikir verse de yazı tipi, yazı boyutu veya sayfa boyutu gibi dizgiyle alakalı hususların farklı olma ihtimali ya da çeviriye önsöz ve sonsöz kısımlarının eklenmesi metinler arasında farklılık oluşmasına neden olabilir. Bunlardan bağımsız olarak Wuthering Heights çevirileri göz önünde bulundurulduğunda, her üç çevirmenin de çevirilerinin kaynak metinden daha uzun olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum yalnızca çevirmenlerin stratejilerinden değil, İngilizce ve Türkçe arasındaki dil yapısı farklılıklarından ve kelime kapasitelerinden de kaynaklanmaktadır. Örneğin, Türkçe karşılığı olmayan ifadelerin veya metin içi göndermelerin erek okura açıklanması için çaba gösterildiği durumlar olabilmektedir. Bu bağlamda genişletme eğilimine ait seçilen örnekler aşağıdaki gibidir:

Örnek 1:

Genişletme

KM “(...) and, pressing a **remembrance** into the hand of Mrs. Dean, and disregarding her expostulations at my rudeness, I vanished through the kitchen as they opened the house-door; (...)” (s. 427)

EM1 “Mrs. Dean’in eline bir **yadigâr** sıkıştırıp, onun beni ayıplıyan sözlerine kulak asmadan, onlar salonun kapısını açtıkları sırada ben de mutfakın kapısından çıktım.” (s. 562)

- EM2** “Mrs. Dean’in eline **bir şey** sıkıştırıp onun beni ayıplayan sözlerine kulak asmadan, onlar salonun kapısını açarlarken ben de mutfağın kapısından çıktım.” (s. 404)
- EM3** “Yaptığının kabalık olduğunu bile bile **beni unutmaması için** Bayan Dean’in eline benden bir **hatıra** sıkıştırdım ve tam da onlar içeri giriyorken mutfaktan firar ettim.” (s. 470)
- EM4** “Bayan Dean’in eline **hatıra mahiyetinde bir bahşış** tutuşturarak ve kadının kabalığım karşısındaki serzenişlerine aldırış etmeksizin, onlar evin kapısını açarken, mutfaktan geçerek ortadan kayboldum.” (s. 443)

Örnek 1’te bulunan cümle, romanın sonlarına doğru Mr. Lockwood’un Wuthering Heights’a son ziyaretini anlatmaktadır. Buradaki betimleme, Mr. Lockwood’un oradan nihai ayrılışını ve orada yaşayanlarla olan bağının sonlandığını simgelemektedir. Nelly’ye “hatıra” olarak bir şey vermesi, hikâye boyunca kendisine rehberlik etmesinden dolayı onu takdir ettiğinin bir işaretidir. Bu ifade üzerinden ilk ve yeniden çeviriler karşılaştırıldığı takdirde Berman’ın öne sürdüğü genişletme eğilimine daha yakın tarihli olan yeniden çevirilerde rastlandığını söylemek mümkündür. Öncül’e ait ilk çevirinin “remembrance” ifadesini “yadigâr” olarak aktardığı ve böylece Brontë’nin vermek istediği sembolik anlama bağlı kalarak kaynak odaklı bir çeviri olduğu varsayılabilir. Öncül 1983 yılında yaptığı yeniden çevirisinde ise strateji değişikliği yaparak ilk çevirisindeki tercihinin değişmiştir. İfadeyi basitleştirerek “bir şey” olarak aktarmış ve niteliksel yoksullaştırma eğilimine neden olmuştur. Bu nedenle, bu çevirisinde de bir genişletme eğilimi görülmemektedir. EM3’e baktığımızda, Koç’un kaynak metindeki ifadeyi “benden bir hatıra” olarak çevirerek Mr. Lockwood’un niyetini netleştirmek adına “beni unutmaması için” ifadesini eklediğini görmekteyiz. Yapılan bu değişiklik kaynak metinde muğlak bırakılan ifadeyi gerekmediği halde belirgin hale getirmesinden dolayı genişletme eğilimi kapsamında değerlendirilebilir. Son olarak, “remembrance” sözcüğünü “hatıra mahiyetinde bir bahşış” olarak yorumlayarak orijinal metinde yer almayan parasal yönü ere okurun anlaması için açığa çıkaran EM4 çevirisi genişletme eğiliminin bariz bir örneğini sunmaktadır. Sonuç olarak, EM1 kaynak metindeki anlamı koruyarak kaynak odaklı bir yaklaşım sergilerken, EM2 ifadeyi basitleştirerek metnin sembolik özelliğini kaybetmesine neden olmuştur. Ancak, EM3 ve EM4 özgün metinde saklı olan anlamı açıklayan yorumlar ekledikleri için genişletme eğilimi göstermiştir.

Örnek 2:

Genişletme

- KM** “‘Sir,’ I exclaimed, ‘sitting here within these four walls, **at one stretch**, I have endured and **forgiven** the four hundred and ninety heads of your discourse.” (s. 30)
- EM1** “Efendim,” dedim, “burada şu dört duvar arasında, **arasız dört saat oturarak** vaazınızın “dört yüz doksan” parçasına kadar tahammül edip sizi **dört yüz doksan defa affettim.**” (s. 38)
- EM2** “Efendim,” dedim, “burada şu dört duvar arasında **tam dört saat oturarak** vaazınızın dört yüz doksan bölümüne dayanıp sizi **dört yüz doksan kez bağışladım.**” (s.33)
- EM3** “Beyefendi,” dedim, “burada dört duvar arasında karşınızda oturup sizin o dört yüz doksan **günahınızı** anlatan vaazınızı dinlemeye katlandım.” (s. 43)
- EM4** “Efendim,” diye haykırdım, “burada, bu dört duvar arasında oturarak, **durup dinlenmeksizin**, konuşmanızın dört yüz doksan maddesine tahammül ettim ve bunları bağışladım.” (s. 62)

Örnek 2’deki cümle, Mr. Lockwood’un geçirdiği kötü bir gecenin ardından rüyasında Joseph’la birlikte şapelde sıkıcı bir vaaza katıldığını görmesini ve en sonunda bitmek bilmeyen vaaz karşısında bıkkınlığını ifade ettiği ve ironi yaptığı bir sahneyi anlatmaktadır. Bu örnek özelinde genişletme eğilimini incelemeden önce, ilk olarak Öncül’ün çevirileri arasındaki değişimi belirtecek olursak, yine noktalama işareti kullanımı, kelime seçimi ve üslup bakımından farklılıklar olduğu görülebilir. EM1 vurgu katmak için tırnak işaretine başvurarak “tahammül etmek” ve “affetmek” gibi kelime seçimleriyle kaynak metnin öfke tonunu yansıtırken, EM2 noktalama işaretlerini kaldırıp daha akıcı bir anlatım sağlayıp “dayanıp” ve “bağışlamak” sözcüklerini tercih ederek tonu yumuşatmıştır. Ancak, bu çevirilerin kendi aralarındaki farklar dışında her ikisinde de kaynak metne kıyasla bir genişletme eğilimi olduğunu belirtmek mümkündür. Berman’a göre genişletme eğilimi kaynak metindeki ifadelerin gereksiz yere açıklanması, tekrarlanması veya kaynak metinde bulunmayan ifadelerin erek metne eklenmesini içermektedir. Bu bakış açısıyla çeviri metinlere baktığımızda, KM’de “at one stretch” (ara vermeden, durup dinlenmeksizin) tabirinin EM1’de “arasız dört saat oturarak” ve EM2’de “tam dört saat oturarak” şeklinde aktarıldığını gözlemlemekteyiz. Bu çeviriler,

kaynak metinde bulunmayan zaman uzunluğu ifadesini çeviriye ekleyerek genişletme eğilimine başvurmışlardır. Buna ek olarak, Öncül kaynak metinde bir defa geçen “dört yüz doksan” rakamını, sırasıyla “affettim” (EM1) ve “bağışladım” (EM2) fiil yapılarından önce kullanarak sayıya vurgu yapmış ve gereksiz bir tekrar oluşturmuştur. Koç’un EM3 çevirisi, öncelikle “at one stretch” ve “forgiven” ifadelerini çeviriden tamamen çıkararak daha sonra detaylandırılacak olan niceliksel yoksullaştırma eğilimi gerçekleştirmiştir. Bunların dışında, yorum içeren bir unsur ekleyerek diğer yeniden çevirilerden önemli derecede farklılaşmaktadır. KM’de var olan “heads of your discourse” (söylem başlıkları) deyişini kaynak metinde doğrudan yer almayan bir sözcük olan “günahınızı” (your sins) şeklinde çevirerek soyut olarak bırakılan anlamı belirgin bir dini anlatıya dönüştürmüştür. Bu tür müdahaleler kaynak metnin anlamını ve bütünlüğünü bozan gereksiz eklemeler olarak nitelendirilmektedir. İlk üç erek metnin aksine, Bekişli (EM4), kaynak metin odaklı bir çeviri sergileyerek ve herhangi bir eklemeye yapmayarak kaynak metne sadık kalmıştır. Sonuç olarak, EM4 haricindeki erek metinlerin özgün metnin biçim ve kavram bütünlüğünü değiştirerek gereksiz eklemelerle bir genişletme eğilimi sergiledikleri varsayılmaktadır.

Örnek 3:

Genişletme

- KM** “Gimmerton was an **unsubstantial** name in her ears; **the chapel**, the only building she had approached or entered, except her own home.” (s. 241)
- EM1** “Gimmerton onun için **ismi var cismi yok** bir yerdi. Kendi evinden başka yanına yaklaşıp içine girdiği yegâne bina da **köy kilisesi** idi.” (s. 318)
- EM2** “Gimmerton, Catherine için **adı var, kendi yok** bir yerdi. Evinden başka yanına yaklaşıp içine girdiği tek yapı **şapeldi**.” (s. 230)
- EM3** “Gimmerton adı onun kulaklarında **hayali** bir yerdi. Evi dışında kapısından girdiği ikinci bina buranın **şapeliydi**.” (s. 266)
- EM4** “Gimmerton, kızın kulaklarında **somut varlığı olmayan** bir isimden ibaretti; **şapel** ise, kendi evi dışında yaklaştığı ya da içine girdiği yegâne binaydı.” (s. 263)

Annesi Catherine’in ölümünden sonra babası Edgar Linton tarafından dikkatli bir şekilde Wuthering Heights evinden habersiz olarak yetiştirilen Catherine Linton, on üç yaşına

kadar yaşadığı Thrushcross Grange'den hiç uzaklaşmamıştır. Örnek 3'teki cümle bu konuya atıfta bulunarak onun korunaklı yaşantısını ve evi ile şapel sınırları dışında bulunan en yakın yerleşim yeri Gimmerton'a bile aşına olmadığını anlatmaktadır. Yine ilk olarak Öncül'e ait olan çevirileri karşılaştırdığımızda, ilk çevirinin yerileştirme amacı güdülerek yapıldığını ama bunun yeniden çeviride kaynak odaklı bir stratejiye dönüştüğünü anlayabiliriz. İlk çevirinin daha resmi görünen bir yazı tonu kullandığını ancak yeniden çevirinin daha basitleştirilmiş modern bir dil kullandığını da belirtebiliriz. Genel çerçeveden bakıldığında, daha önce belirtildiği gibi, Berman (2000) genişletme eğilimini çevirilerin kaynak esere nispetle lüzumsuz yere açıklanarak veya detaylandırılarak uzatılması olarak görmektedir. Genişletme eğilimi, çevirmenlerin kaynak metni tam olarak aktarmak yerine kendi yorumlamasını ve açıklamalarını eklemesi sonucu ortaya çıkar. Öncül'ün ilk çevirisinde bu hususa dair bir saptamada bulunmak mümkündür. Sözlük anlamı “bir binada bulunan ve Hristiyanların ibadetlerini gerçekleştirdiği yer veya alan” olan KM'deki “chapel” sözcüğü, EM1'de “köy kilisesi” şeklinde çevrilerek KM'de bulunmayan “köy” atfını eklediği için genişletme eğilimine yol açmıştır. Buna ek olarak, KM'deki “unsubstantial” ibaresi “hayali ve gerçekte olmayan” gibi anlamlara gelmektedir. Öncül'ün bu ifadeyi KM'deki sade kullanımının aksine Türkçeye “ismi var cismi yok” şeklinde bir deyimle aktarması da metni uzattığı için genişletme eğilimi kapsamında değerlendirilebilir. Öncül, yeniden çevirisi EM2'de “chapel” ifadesini “köy” kelimesini çıkartarak aktarmış ve ilk çeviride yapmış olduğu biçim bozucu eğilimi düzeltmiştir. Gimmerton'ı tasvir eden deyimsel ifadeyi ise modern hale getirerek korumuştur. Koç'un çevirisi EM3, Öncül'ünkilere kıyasla “hayali” ve “şapel” ifadelerini tercih ederek bir genişletmeye neden olmazken, “evi dışında kapısından girdiği ikinci bina buranın şapeliydi” cümlesiyle kaynak metinde görünür olmayan “ikinci bina” yorumunu yaparak anlamı fazla açıkladığı için genişletme eğilimi gerçekleştirmiş olduğu varsayılmaktadır. Bekişli'nin çevirisi (EM4), “unsubstantial name” ibaresini “somut varlığı olmayan bir isimden ibaretti” şeklinde gereksiz detaylandırmaktadır. Kanımızca gereksiz uzatılan bu anlam genişletme eğilimi kapsamında değerlendirilebilir.

Örnek 4:

Genişletme

- KM** “I **shook my head**. She wouldn’t understand **the hint**, but followed me to a sideboard, where I went to lay my bonnet, and importuned me in a whisper to give her directly what I had brought.” (s. 187)
- EM1** “Ben, **mektup filan yok der gibi** başımı salladım; fakat Isabella bu **işaretin manasını** anlamadı. Şapkamı koymak için gittiğim masaya peşimden o da geldi. Getirdiğim şeyi kendisine vermem için fısıldayarak beni sıkıştırdı.” (s. 248)
- EM2** “Ben **başımı iki yana salladım**; ama Isabella bu **işaretimi** anlamadı. Başlığımı bırakmak için gittiğim masaya peşimden o da geldi. Getirdiğim şeyi kendisine vermem için fısıldayarak beni sıkıştırdı.” (s. 180)
- EM3** “**Başımı iki yana salladım. Ne demek istediğimi** anlamadığından, bonemi koymak maksadıyla yan masaya doğru yönelince ardım sıra geldi. Fısıldayarak, getirdiğim şeyi hemen ona vermemi istedi.” (s. 209)
- EM4** “**Başımı iki yana salladım. İmayı** bir türlü anlamadı, ama beni bonemi bırakmaya gittiğim bir konsola doğru takip etti ve bir fısıltıyla, getirdiğim şeyi doğruca ona vermem için sıkıştırdı.” (s. 210)

Heathcliff ile evlendikten sonra Wuthering Heights’a yerleşen Isabella, ziyarete gelen Nelly’nin kendisine ağabeyi Linton’dan bir şey getirip getirmediğini görmek için sabırsızlanmaktadır. Nelly ise başını sallayarak bir şeyler demeye çalışmaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere, Berman’ın genişletme eğilimi kavramı, çevirmenin kaynak metinde “katlanmış” olanı açıklama ve netleştirme çabası nedeniyle çevirilerin özgün eserden daha uzun olma eğilimine atıfta bulunur. Örnek 4’teki çeviri metinler bu anlamda incelendiğinde, EM1’deki çevirinin “mektup filan yok der gibi” açıklamasını yaparak kaynak metinde olmayan bir bilgiyi çeviriye dahil ettiği ve bir genişletme eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bu genişletme, kaynak metinde örtük bırakılan kafa sallama hareketi için bir gerekçe yaratarak özgün metnin ötesine geçmekte ve cümlelerin kısa ve öz yapısını yorumlayıcı bir yaklaşımla bozmaktadır. Buna ek olarak, “ipucu” veya “ima” olarak aktarılabilir “hint” ifadesini “işaretin manası” şeklinde çevrilerek yine bir genişletme eğilimi gerçekleştirilmiştir. Öncül 1983 yılında yaptığı yeniden çevirisinde, gerçekleştirdiği genişletme eğilimini fark etmiş olsa gerek ki bu yorumlayıcı bilgiyi çıkartarak kaynak metnin ritmini ve özünü korumuştur. Böylelikle, EM2’nin kaynak metne daha sadık bir çeviri olduğu düşünülmektedir. EM3’te “shook my head” kısmında herhangi bir genişletme bulunmazken, “hint” teriminin “ne demek istediğimi” şeklinde

açım lanarak aktarılması kaynak metinde bulunmayan yorumsal bir açıklama getirmiş ve anlamı genişletmiştir. Erek kitle için bağlamın basitleştirilmesi veya açıklanması kaynak metni esneten bir açılım yarattığı için genişletme eğilimi kapsamında değerlendirilebileceği düşünülebilir. Bu üç çevirinin aksine, Bekişli'nin EM4 çevirisi genişletme eğiliminden kaçınarak kaynak metnin üslubuna sadık kalmış ve sözdizimi ile bağlaç kullanımıyla da birebir çeviri örneği sergileyerek en kaynak odaklı çeviri olmuştur. Sonuç olarak, Öncül'ün EM1 ve Koç'un EM3 çevirileri yorumlama getirerek genişletme eğilimi gösterirken, Öncül'ün EM2 ve Bekişli'nin EM4 çevirileri kaynak metnin sadeliğine sadık kalarak söz konusu eğilimden kaçınmıştır.

5.4. Yüceltme (Ennoblement)

Yüceltme, çevirmenlerin kaynak metni olduğundan daha sanatsal, estetik ve şık bir üslupla yeniden yazma eğilimidir. Bu süreçte çevirmen, kaynak metindeki argo, müstehcen ya da gündelik konuşma diline ait ifadeleri daha kibar, şiirsel, etkileyici ve süslü bir dille dönüştürerek metni adeta yeniden yaratır. Berman, yüceltmeyi yazarın bilerek ya da bilmeyerek tercih ettiği ifade biçimlerini, yani metnin sakarlığını, düzeltmek ve metni olduğundan daha kusursuz göstermek olarak tanımlar. Ancak bu yaklaşımın metnin orijinal retoriğini ve yapısını bozarak kaynak metnin çok sesliliğini kaybettiğini vurgular. Yüceltmenin tam karşıtı olan popülerleştirme ise, kaynak metnin özgün ifadelerini günlük hayatta kullanılan sıradan bir dille şekillendirme eğilimidir. Popülerleştirme, metni özgün ruhundan uzaklaştırarak erek kültüre yaklaştırır ve yerleştirme stratejisinin bir bileşeni olur. Karşılaştırmalı metin analizi sonucu dikkat çeken bulgulardan bazı şunlardır:

Örnek 1:

Yüceltme

- KM** “Even if he had **doted on me**, the devilish nature would have revealed its existence somehow.” (s. 220)
- EM1** “Hatta **benim için çalıştırsaydı** bile, yine o iblis ruhu bir yerden kendini gösterirdi.” (s. 290)
- EM2** “**Benim için çıldırsaydı** bile, yine o iblis ruhu bir yerden kendini gösterirdi kesinlikle.” (s. 210)

EM3 “Benim için yanıp tutuşsaydı bile, o şeytani tabiatı bir şekilde yine ortaya çıkardı.” (s. 244)

EM4 “Benim üzerime titremiş bile olsa, şeytani tabiat bir şekilde varlığını ifşa etmiş olurdu.” (s. 243)

Yüceltme eğilimine ait olan Örnek 1’de bulunan cümle, saf duygularla Heathcliff’in onu sevdiğini düşünerek onla kaçan Isabella Linton’ın Heathcliff’in gerçek yüzünü anladıktan sonra onun karakteri hakkındaki düşüncesini anlatmaktadır. Kaynak metinde geçen “dote on me” ifadesi birine karşı “çok fazla sevgi ve ilgi göstermek” anlamına gelen bir öbek fiildir. EM1’de bu ibarenin “çalıştırsaydı” şeklinde muhtemelen baskı hatası olarak yanlış aktarıldığını görmekteyiz. Ancak, çeviride geçtiği haliyle düşündüğümüzde duygusal bağlamdan tamamen koparak kaynak ifadeyi yanlış yorumlayan bir anlam taşıdığı görülmektedir. EM2’de bu yazım hatasının düzeltildiği ve kaynak metindeki ifadeye kıyasla duygusal tondaki miktarın artırılarak daha yoğun bir tutku duygusu yaratıldığı dikkat çekmektedir. Anlatım tarzındaki bu yükselme, metni olduğundan daha süslü göstererek kaynak metindeki ifadenin üstünde bir yoğunluğa sahip olduğu için yüceltme eğilimi olarak değerlendirilebilir. EM3’teki “yanıp tutuşsaydı” ifadesinin de benzer şekilde kaynak metne nazaran duygu şiddetini arttırarak daha şiirsel ve mecazi bir yapıya büründüğü varsayılabilir. Yeniden çevirideki bu belirgin şiirsel dil, Berman’ın anlayışına göre açık bir yüceltme örneği sayılabilir. EM4’teki “üzerime titremiş” kullanımı ise, “dote on me” ifadesinin tam anlamını karşılarken herhangi bir ağıdalı dil kullanımı içermeyerek kaynak metnin sade anlatımını korumaktadır. Bu çeviri örneğinin, özgün metnin anlam ve tonuna sadık kaldığı için yüceltme eğilimi içinde değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Sonuç olarak, “dote on me” ifadesinin çevirileri değişen derecelerde üslup ve yüceltme farklılıkları göstermektedir. Öncül’ün ilk çevirisi ifadeyi yazım hatası olduğunu düşündüğümüz şekilde yanlış yorumlayarak yüceltme eğilimi göstermezken, ilk yeniden çeviri abartılı bir kullanımla hafif bir yüceltme eğilimi ortaya koymaktadır. Fakat, Koç’un “yanıp tutuşsaydı” ifadesi şiirsel ve ağıdalı bir ifade olarak biçimde değişiklik yarattığı açık bir yüceltme örneği sayılabilir. Bu örnek özelinde, ilk çevirilerde bulunan bir biçim bozucu eğilimin son çeviride olmaması çevirmenin kaynak metnin üslubuna dikkat ettiği düşündürülerek yeniden çeviri hipotezini destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir.

Örnek 2:

Yüceltme

- KM** “You are my son, then, I’ll tell you; and your mother was a **wicked slut** to leave you in ignorance of the sort of father you possessed.” (s. 264)
- EM1** “Öyleyse ben söyliyeyim, sen benim oğlumsun; annen sana nasıl bir baban olduğunu anlatmadığı için **hınzırlık** etmiş.” (s. 348)
- EM2** “Öyleyse ben söyleyeyim, sen benim oğlumsun; annen sana nasıl bir baban olduğunu anlatmadığı için **hınzırlık** etmiş.” (s. 251)
- EM3** “O halde ben söyleyeyim; sen benim oğlumsun. Aşağılık anan da benim gibi bir baban olduğunu sana söyleyemeyerek **kancıklık** etmiş...” (s. 291)
- EM4** “O halde ben söyleyeyim sana; annen de seni ne tür bir babaya sahip olduğundan bihaber bıraktığından, hain **şıfıntının** teki...” (s. 286)

Örnek 2, Heathcliff’in oğlu Linton’ın annesi Isabella’nın ölümünden sonra Wuthering Heights’a getirilmesini ve babasıyla ilk tanışma sahnesini anlatmaktadır. Kırılgan bir yapıya sahip olan çocuk, babasının annesine duyduğu öfkenin ve sert mizacının farkına varmaktadır. Kaynak metinde babasının annesi hakkında söylediği hakaret içeren bir sözcük yer almaktadır. Berman’a göre yüceltme, çevirmenin çeviri sürecinde metni yeniden yazmasıdır. Diğer bir ifadeyle, kaynak metindeki ifadelerin erek dile daha yüksek bir üslupla sunulmasıdır. Bunun bir örneği, erek kültür okurunun ilk bakışta yadırgayabileceği ve kaba bulabileceği ifadelerin daha kabul edilebilir ve hoş karşılanacak şekilde saygınlılaştırılarak çevrilmesidir. Bu bağlamda ilk ve yeniden çevirilere odaklanıldığında, anne hakkında son derece aşağılayıcı bir ifade olan “wicked slut” sözcüğün erek metinlerde farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Öncelikle, EM1 ve EM2 arasında ilk çevirideki yazım hatası dışında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Her iki erek metinde de hakaret sözü, “hınzırlık etmiş” ile karşılanmış ve kaynak metindeki aşağılama yumuşatılmıştır. Berman’ın yüceltme tanımına istinaden bu açık bir biçim bozucu sayılabilir. Zira, kaynak metnin kaba ve öfke yüklü dili kültürel açıdan nötr ve kabul edilebilir bir söz ile değiştirilmiştir, ancak eserin özgün biçemi bozulmuştur. Burada, ilk çevirinin MEB yayınları aracılığıyla devlet kontrollü Tercüme Bürosu hamiliğinde yapıldığı düşünüldüğünde, çeviri eserin okullarda okunması için belirli normlar çerçevesinde yapılmış olması, çevirmenin iradesi dışında patronaj rolünün böyle bir biçim bozucu eğilime neden olduğu fikrini de ortaya çıkarabilmektedir. Ancak, 1980’li yıllardaki yeniden çeviride bu durumun değişmemiş olması bu sefer de ülkenin

içinde bulunduğu politik ve kültürel ortamın bir yansıması olarak çevirmenin tercih ettiği bir strateji olabileceği fikrini akıllara getirmektedir. İlk iki çeviriden farklı olarak, EM3'te “wicked slut” hakareti “aşağılık anan” ile genellikle dişi köpekler için kullanılan ve korkaklık gibi çağrışımlar içeren “kancıklık etmiş” metaforuyla aktarılmıştır. Bu çeviride aşağılayıcı özellik muhafaza edilirken cinsel davranışa bağlı genel bir ahlaki yargılamayı tam olarak içermediği için EM1 ve EM2 kadar olmasa da yüceltme eğilimi kapsamına girebileceği varsayılmaktadır. Son olarak, EM4 çevirisi hakareti “hain şıfıntını teki” olarak aktarmış ve ihanet eden anlamında “hain” kelimesini eklemiştir. Bu kullanım, her ne kadar ihaneti vurgulasa da anlamsal olarak cinsiyetçi hakareti koruduğu için bu biçim bozucu eğilim kapsamına sokulamayacağı varsayılabilir.

Örnek 3:

Yüceltme

- KM** ““She does not seem so amiable,” I thought, ‘as Mrs. Dean would persuade me to believe. She’s a **beauty**, it is true; but not an angel.”” (s. 379)
- EM1** “Mrs. Dean’in bana söylediği kadar da nazik değil’ diye düşündüm. “**Güzel** olduğu muhakkak, ama bir melek değil.” (s. 499)
- EM2** “Mrs. Dean’in bana söylediği kadar da iyi huylu değil, diye düşündüm. **Güzel** olduğu kesin ama bir melek değil.” (s. 353)
- EM3** “Dedikleri kadar sıcakkanlı biri değil,” diye geçirdim içimden. “Oysa Bayan Dean beni onun öyle olduğuna inandırmaya çalışmıştı. Evet, bir **güzellik abidesi**, fakat melek de değil.” (s. 418)
- EM4** “Bayan Dean beni inanmaya ikna edeceği kadar sevimli görünmüyor,” diye düşündüm. “**Çok güzel**, orası doğru; ama bir melek değil.” (s. 396)

Örnek 3’te geçen cümle, Mr. Lockwood’un Wuthering Heights’ın sakinlerinden genç Catherine ile ilgili bir düşüncesini yansıtmaktadır. Hikâyenin geçtiği yere yabancı olan Mr. Lockwood, romanda gözlemsel ve yargılayıcı bir karaktere sahip olmasıyla bilinmektedir. Nelly ile aralarında geçen bu diyalogda, Catherine’in dış görünüşüyle ilgili övgüsünü aktarırken kusurluluk imasını da ekleyerek güzel sıfatının isim hali olan “beauty” sözcüğünü kullanmıştır. Öncelikle, çeviri metinlere genel olarak bakıldığında, EM1 ve EM2’nin sözdizimsel olarak benzer olduğu ancak sözcük ve noktalama işaretleri bakımından EM2’nin modern hale getirildiği göze çarpmaktadır. Bunun dışında, tüm erek

metinlerde “amiable” ifadesi için bir açıklama eğilimi gerçekleştirildiği de dikkat çekmektedir. Ancak, “beauty” ifadesi üzerinden tartışacak olursak, EM1 ve EM2’nin karakterin dış görünüşünün tasvirini kaynak metindeki sadeliğini koruyarak aktardığını gözlemleyebiliriz. Öncül, burada kaynak metnin aktardığının ötesine geçmemiş ve yazarın biçimini yeniden yorumlamadan korumuştur. Fakat, 2016 yılında yapılan EM3’teki çevirinin kaynak metnin biçimini ve tonunu önemli ölçüde değiştirdiği söylenebilir. “Güzellik abidesi” ifadesi karakterin görünüşünü, Berman’ın deyişiyle ikonik bir hale sokarak bu sıradan gözlemi mecazi bir yapıya dönüştürmüş ve sade bir üsluptan süslü bir yapıya kaydırmıştır. Bu durum, özgün metnin güzellik ve kusur tezatlığının basit betimlemesinin estetik kalitesini artırma girişimi olarak kaynak metnin yalın olan biçimini bozduğu için belirgin bir yüceltme eğilimidir. Yükseltilmiş bir dil kullanımı özgün eserin övgü ve eleştiri dengesini kaybederek tasvir tarafını daha ön plana çıkarmıştır. Koç (2016), bu durumu yeniden çevirinin önsözünde bir bakıma açıklamıştır. Çeviri eserinde, her karaktere sosyal statü ve eğitim düzeylerini dikkate alarak standart Türkçe dışında bir dil kullandığını belirten Koç’un, Mr. Lockwood’un sofistike ve şehirli bir karakter olmasından ötürü çeviride bu kadar ağdalı bir dil kullanmış olabileceği düşünülebilir. Yeniden çevirilerin sonuncusu EM4 metnine bakıldığında, Bekişli’nin “çok güzel” ifadesi kaynak metnin güzellik ve kusurluluk arasındaki dengeye büyük ölçüde sadık kalarak Brontë’nin biçim sadeliğinden önemli ölçüde sapmamakta ve metnin doğal tınısını korumaktadır. Bu yüzden, EM4’te bir yüceltme eğilimi gözlemlemek muhtemel değildir. Sonuç olarak, Koç’un çevirisi “güzellik abidesi” ifadesini ekleyerek yüceltme yapmış ve karakteri neredeyse başka bir figüre dönüştürmüştür. Antoine Berman’a göre yüceltme, kaynak metnin biçimsel bütünlüğünü bozarak metnin dilini değiştirmektedir. Bunun gibi dönüşümler de çevirmenin üslup tercihini metin üzerinde dayatarak özgün eserin yabancılığını zedelemektedir.

Örnek 4:

Yüceltme

KM “Catherine surveyed him with grief and astonishment: she changed the ejaculation of joy on her lips to one of alarm; and the congratulation on their long-postponed meeting to an anxious inquiry, whether he were worse than usual?” (s. 330)

- EM1** “Catherine üzüntü ve hayretle kuzenini süzdü. Dudaklarındaki sevinç haykırması bir korku feryadına döndü. Ne zamandır uzatılan bu buluşmadan dolayı onu tebrik edecekken, endişeyle, eskisinden daha fena mı olduğunu sordu.” (s. 434)
- EM2** “Catherine üzüntü ve şaşkınlıkla kuzenini süzdü. Dudaklarındaki sevinç çılgılığı korkuya dönüştü. Ne zamandır geciktirilen bu buluşmadan dolayı bayram edecekken, kaygıyla, eskisinden daha kötü mü olduğunu sordu.” (s. 313)
- EM3** “Catherine de şaşkınlıkla ve üzüntüyle ona baktı. Dilinin ucuna kadar gelmiş olan mutluluk ifadesi şimdi dehşet nidasına dönüşmüştü. Uzun süren ayrılığın ardından tekrar kavuşmanın sevinciyle güzel sözler söyleyecek yerde şimdi her zamankinden daha mı kötüsün diye soruyordu.” (s. 363)
- EM4** “Catherine onu keder ve hayretle süzdü. Dudaklarındaki neşe nidasını, telaş nidasına ve uzun süre ertelenmiş buluşmalarına yönelik kutlamasını da, oğlanın her zamankinden daha kötü olup olmadığına dair kaygılı bir suale çevirdi.” (s. 348)

Örnek 4’teki cümle, ileride birbirleriyle evlenecek olan Catherine Linton ve kuzeni Linton Heathcliff arasında geçen gergin ve duygusal bir buluşmayı tasvir etmektedir. Uzun bir görüşememe döneminin ardından Catherine’in kuzeniyle yeniden buluşmanın getirmiş olduğu iyimserlik ve sevinci yansıtan ilk tepkisi, Linton’ın sağlığının önemli ölçüde kötüleştiğini fark etmesiyle hızla endişe ve korkuya dönüşür. Romandaki duygusal kargaşaların bir örneği olarak Brontë’nin kısa süren bir neşeyi hazin bir üzüntüyle yan yana getirme becerisini yansıtan bu cümle, ilk ve yeniden çeviriler üzerinden analiz edildiğinde çevirmenlerin metnin duygusal tonunu ve anlatım yoğunluğunu aktarmaları açısından farklılaşmaktadır. Öncül tarafından gerçekleştirilen çevirilerin sözcük seçimleri ve üslup açısından ince fakat kayda değer farklılıklar içerdiği görülmektedir. EM1’de kullanılan dil, kaynak metnin sade dilini büyük ölçüde korumaktadır. “Sevinç haykırması bir korku feryadına döndü” cümlesi KM’deki duygu değişimini yansıtırken “haykırması” ifadesinin “ejaculation” teriminin sözlük anlamını karşılaması kaynak metnin genel üslubunu yükseltmemektedir. Bu nedenle, burada bir yüceltme eğiliminden bahsetmek doğru olmayacaktır. EM2’deki çeviri ise kaynak metindeki “congratulation” ifadesinden daha güçlü bir kutlama tonuna sahip “bayram edecekken” ifadesiyle üsluba hafif bir süsleme katmaktadır. Bu tasvir biçimi, kaynak metnin tonunu daha ayrıntılı hale getirir

de genel sadeliği ve kaynak metne sadakatini dramatik bir şekilde etkilediği için hafif bir yüceltme eğiliminin varlığından söz edebiliriz. Ancak, EM3 özelinde bir değerlendirme yapacak olursak, Koç'un yaptığı çevirinin kaynak metnin üslubunu etkileyici bir dile dönüştürdüğü görülmektedir. KM'de yer almayan “dilinin ucuna kadar gelmiş olan mutluluk ifadesi” ibaresi bir genişletme eğilimi olmakla beraber metne betimsel bir süsleme katarken, “şimdi dehşet nidasına dönüşmüştü” çevirisi durumu dramatize ederek kullanılan dile retorik boyut kazandırmaktadır. Koç'un bu tercihleri, düz anlatımı yükselterek ve duygu yoğunluklu bir şekilde yeniden yazarak bir yüceltme eğilimi ortaya çıkarmıştır. Son olarak EM4 çevirisine baktığımızda, kullanılan “neşe nidası, telaş nidasına” gibi ifadelerin kaynak metne kıyasla biraz daha süslü bir üslup sergilediğini söylemek mümkündür. Buna ilave olarak, “tebrik” anlamına gelen “congratulation” ifadesi için “kutlama” kelimesinin tercih edilmesi de üslupsal bir süslemeye neden olduğu gerekçesiyle metnin sadeliğini değiştirdiği için yüceltme eğilimi örneği olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, bu örnek özelinde EM2, EM3 ve EM4 anlatımın tonunu yükselterek yüceltme eğilimi gösterirken, EM1 kaynak metne büyük ölçüde sadık kalmıştır. Erek metinler arasında en güçlü yüceltme eğilimi EM3 tarafından sergilenmiştir.

5.5. Niteliksel Yoksullaştırma (Qualitative Impoverishment)

Kaynak metindeki sözcüklerin veya ifadelerin çeviride ses ve anlam zenginliği ile yoğunluğu açısından eksik olan erek dil karşılıklarıyla değiştirilmesi önemli bir biçim bozucu eğilim olarak karşımıza çıkar. Bu durum, özellikle sözcüklerin ritmik ve tınısal özelliklerinin çeviri sürecinde korunamamasıyla sonuçlanır (Berman, 1990, s. 291). Dil yapılarındaki farklılıklar nedeniyle kaynak metindeki ifadelerin biçimini, ritmini ve anlam yoğunluğunu erek metne aktarmak oldukça zordur. Bu eğilim, çeviride kullanılan erek dil karşılıklarının kaynak metindeki anlamı ve yazınsal etkileri tam olarak yansıtamamasıyla metnin edebi değerinin zayıflamasına yol açar. Özellikle Türkçede bu özgün etkileri yaratmak oldukça güçtür. Çevirmenler bu zorluğun üstesinden gelmek için çeşitli stratejiler denemiş olsalar da İngilizcedeki bazı kelimelerin tüm özgün özellikleriyle Türkçeye aktarılması çoğu zaman sorun yaratmış ve bazen bu sözcükleri doğru şekilde aktaramamışlardır. Aşağıda bulunan örnekler konuyu daha iyi açıklayacaktır:

Örnek 1:

Niteliksel Yoksullaştırma

- KM** ““What do you think of his going to Wuthering Heights?” I inquired. ‘He is reformed in every respect, apparently: **quite a Christian**: offering the right hand of fellowship to his enemies all around!’” (s. 126)
- EM1** “Rüzgârlı Bayır’a gitmesine ne diyorsunuz” diye sordum. “Anlaşılan her yönden ıslah olmuş; **kusursuz bir Hristiyan** oldu demek! Nerde bir düşmanı varsa, ona dostça el uzatan bir Hristiyan.” (s. 164)
- EM2** “Uğultulu Tepeler’e gitmesine ne diyorsunuz?” dedim. “Anlaşılan her yönden düzelmiş; kusursuz, **dini bütün bir insan** oldu demek! Bütün düşmanlarına dostça el uzatan bir insan!” (s. 122)
- EM3** “Onun Uğultulu Tepeler’e gitmesine ne diyorsun?” diye sordum. “Anlaşılan, kendine baştan aşağı çekidüzen vermiş. **Tam bir dindar** gibi tüm düşmanlarına dostluk eli uzatıyor!” (s. 143)
- EM4** “Uğultulu Tepeler’e gitmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordum. “Her bakımdan ıslah olmuş besbelli, **esash bir Hristiyan**, dört bir yandaki düşmanlarına elini, hem de kardeşlik göstergesi olarak sağ elini uzatıyor!” (s. 151)

Romanın onuncu bölümünden alınan Örnek 1’deki cümle, Catherine’in Linton ile evlenmesinden ardından ortadan kaybolan Heathcliff’in Wuthering Heights’a geri dönmesiyle ilgili olarak, Nelly’nin Heathcliff’in son davranışlarına dair gözlemlerini Catherine’e aktardığı bir sahneyi anlatmaktadır. Kaynak metinde Nelly’nin kullandığı “Christian” ifadesi, romandaki kültürel, dini ve ahlaki çağrışımları açısından son derece önemlidir. Bu terim, dini aidiyetin yanı sıra bağışlama ve uzlaşma gibi değerleri de ifade etmektedir. Türkçe çeviriler arasında, Öncül’e ait ilk çeviri (EM1) ve yeniden çeviride (EM2) bu sözcüğün sırasıyla “kusursuz bir Hristiyan” ve “dini bütün bir insan” (a devout or religious person) olarak aktarıldığını görmekteyiz. Burada, aynı çevirmenin eseri farklı dönemlerde ele alırken, belirli bir dini kimlikten genel bir dindarlık anlayışına doğru bir kayma gerçekleştirdiği görülmektedir. Öte yandan, EM3’te bu özgün ifade “tam bir dindar” (a devout person) olarak çevrilmiştir. EM2’ye benzer olarak, Koç bu ifadenin odak noktasını Hristiyanlık yerine genel bir dini bağlılığa kaydırmaktadır. Bu tercihler, kaynak metindeki belirli bir dine özgü çağrışımları erek okurlar için erişilebilir olmasını

öncelerken “Christian” teriminin kültürel ve teolojik özgünlüğünü göz ardı etmektedir. Eserin kronolojik olarak son yeniden çevirisinde ise, Bekişli bu ifadeyi “esaslı bir Hristiyan” (quite a Christian) olarak çevirmiş ve kaynak metindeki dini kimliği ve değerlendirme tonunu korumuştur. Sonuç olarak, EM2 ve EM3 versiyonları “Christian” ifadesini genel dini terimlere dönüştürerek kültürel bağlamı ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, metindeki anlamın kaybolması sonucu ortaya çıkan niteliksel yoksullaştırmaya yol açmaktadır.

Örnek 2:

Niteliksel Yoksullaştırma

- KM** “He told me to put on my **cloak** and run to Gimmerton for the doctor and the **parson.**” (s. 55)
- EM1** “Bana **paltomu** giyip Gimmerton’a gitmemi ve doktorla **papazı** çağırmamı söyledi.” (s. 71)
- EM2** “Bana **paltomu** giyip Gimmerton’a gitmemi, doktorla **papazı** çağırmamı söyledi. (s. 56)
- EM3** “Bana da üstüme **mantomu** geçirdiğim gibi hemen Gimmerton’a gidip doktorla **rahibi** getirmemi söyledi.” (s. 70)
- EM4** “Bana **pelerinimi** üzerime geçirip doktor ve **bölge rahibi** için Gimmerton’a koşmamı söyledi.” (s. 85)

Berman, kaynak metni zenginleştiren terimlerin, ifadelerin ve söz sanatlarının çeviride zenginliklerini kaybederek sadeleştirilmesinden bahsetmektedir (2000, s. 291). Bu bağlamda inceleyebileceğimiz Örnek 2, Joseph’ın Mr. Earnshaw öldükten sonra Nelly’ye yapması gerekenleri söylediği bir kesiti içermektedir. Joseph, Nelly’den kıyafetini giydikten sonra en yakın yerleşim yeri olan Gimmerton’a bir an evvel gitmesini ve doktorla din görevlisine haber vermesini ister. Kaynak metinde, “cloak” ve “parson” gibi dönemin toplumsal ve kültürel bağlamını yansıtan terimlerin Türkçe çevirilerdeki karşılıklarına ve kaynak metinde verilmek istenen genel anlama baktığımızda, çevirilerin bu zenginliği ne derece koruyup koruyamadığını değerlendirebilmek mümkündür. Bu amaçla yukarıda belirtilen terimlerin ne anlama geldiği önemlidir. “Cloak” sözcüğü “insanların dışarı çıkarken giydiği kıyafetlerinin üzerine giydikleri uzun, bol, kolsuz bir

giysi parçası”² anlamına gelmektedir. Ancak, “cloak” sözcüğü işlevsel kullanımının dışında kültürel ve geleneksel anlamda dönemin tarihi imgelerinden birini çağrıştırmaktadır. Öte yandan, “parson” terimi “İngiltere Kilisesi’nde küçük bir yerel bölgeden sorumlu olan rahip ya da papaz”³ anlamına gelmektedir. Bu bilgiler ışığında Türkçe erek metinleri göz önüne aldığımızda, EM1 ve EM2’de bulunan “palto” ifadesi kültürel ve tarihsel çağrışımdan yoksun nötr bir karşılık gibi görünmektedir. Viktorya döneminin geleneksel bir kıyafet türü olan “cloak”, “palto” ifadesinden daha özgün bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca, “palto” sözcüğü TDK’ya göre “kıyafetlerin üstüne giyilen kışlık erkek giysisi” anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında da çeviri tercihinin kaynak metindeki ifadenin niteliğini anlatmada yetersiz olduğu düşünülmektedir. Benzer olarak, “parson” teriminin belirli bir bölgeden sorumlu olduğu anlamı genel din adamı anlamına gelen “Papaz” ifadesinden çıkarılamamaktadır. Ayrıca, “run to Gimmerton” ifadesinin “Gimmerton’a gitmemi” şeklinde basitleştirilmesi aciliyeti yansıtmadığı için anlam derinliğinin ve yoğunluğunun azalmasına neden olmaktadır. EM3’te “mantomu geçirdiğim gibi hemen” ifadesi kaynak metindeki eylemin aciliyet gerektirdiğini yansıtmaya daha yakın olsa da “manto” sözcüğü “cloak” kelimesinin anlam zenginliğini verememektedir. Ancak, TDK’ya göre “kışlık kadın giysisi” olması önceki çevirilere göre daha doğru bir tercih olarak görünmektedir. Koç’un “parson” terimini “rahip” olarak çevirmesi Ortodoks inanışın terminolojisine uygun olsa da 19. yüzyıl İngiltere’sinin dini bölge kavramını içermemektedir. Diğer taraftan, EM4’te “cloak” doğru bir şekilde “pelerin” olarak çevrilmiş ve kaynak metindeki tarihi ve geleneksel bağlamı daha iyi yansıtarak imgesel zenginliği koruduğu düşünülmüştür. Bekişli’nin “bölge rahibi” tercihi her ne kadar açıklama eğilimine girse de kaynak metindeki alansal sorumluluk anlamını aktardığı için diğer çevirilerden ayrılmaktadır. Aynı şekilde, “koşmamı” kelimesi “run” fiilinin anlamını doğru şekilde yansıtmıştır. Sonuç olarak, Öncül’ün “palto” ve Koç’un “manto” tercihlerinin niteliksel yoksullaştırma eğilimine girdiğini ve Bekişli’nin “pelerin” tercihinin ise kaynak odaklı bir çeviri olduğunu varsayabiliriz. Ayrıca, erek metinler “parson” teriminin kendine özgü dini ayrıntısını tam olarak yansıtmasa da Bekişli “bölge rahibi” olarak çevirerek anlam derinliğini sağlamaya çalışmıştır.

² Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/parson>, E.T. 05/10/2024

³ Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cloak>, E.T. 05/10/2024

Örnek 3:

Niteliksel Yoksullaştırma

- KM** “‘Now, Ellen,’ she said, when my task was finished and she was seated in an easy-chair on the **hearth**, with a cup of tea before her, ‘you sit down opposite me, and put poor Catherine’s baby away: I don’t like to see it!’” (s. 218)
- EM1** “İşim bittikten ve o da önünde bir fincan çayla **ateşin** yanında bir koltuğa yerleştikten sonra, “Ellen, şimdi, karşıma otur bakayım” dedi: “Zavallı Catherine’in çocuğunu da gözümün önünden çek, görmek istemiyorum!” (s. 288)
- EM2** “İşim bittikten ve o da önünde bir fincan çayla **ateşin** yanında bir koltuğa yerleştikten sonra, “Ellen, şimdi karşıma otur bakayım,” dedi, “zavallı Catherine’in çocuğunu da gözümün önünden çek. Görmek istemiyorum!” (s. 208)
- EM3** “İşte böyle, Ellen,” dedi işim bittiğinde. **Ocağın** karşısındaki rahat koltuğa oturmuştu, önünde de bir fincan çay vardı. “Gel otur karşıma. Catherine’in bebeğini de bir yana koy... Onu görmeyi istemiyorum!” (s. 242)
- EM4** “Bak şimdi Ellen,” dedi, görevim bittiğinde ve kendisi de, önünde bir fincan çayla, **şömine** başında rahat bir koltuğa oturduğunda. “Sen karşıma otur, zavallı Catherine’in bebeğini de uzak bir yere koy, onu görmek istemiyorum!” (s. 242)

Örnek 3’teki cümle, Wuthering Heights’da Catherine Earnshaw’un ölümünden sonra, Isabella’nın evin belirli bir yerinde rahatça oturup çayını içerken Nelly’den Catherine’in bebeğini göz önünden kaldırmasını istediği bir sahneyi tasvir etmektedir. Kaynak metinde geçen “hearth” ibaresi, kültürel ve sembolik zenginliği açısından önemli bir yere sahiptir. Fiziksel bir ateşin yakıldığı yeri ifade etmenin ötesinde, sıcaklık, ev ve aile hayatının merkezi olma gibi kavramları çağırır. İngiliz edebiyatında “hearth” genellikle aile ve samimiyetin merkezi olarak kabul edilir ve bir evin hem mecazen hem de fiziksel anlamda odak noktası olarak kabul edilir. Türkçe ilk ve yeniden çeviriler arasında, Öncül’ün noktalama işaretleri ile cümle yapısı ve vurgusu açısından anlatım farkına sahip 1946 (EM1) ve 1983 tarihli (EM2) çevirileri “hearth” sözcüğünü “ateşin yanında” olarak basitleştirerek kelimenin fiziksel yönüne odaklanmakta ve sembolik ve mecazi yönünü yansıtmamaktadır. Koç’un çevirisi EM3 ise “ocağın karşısındaki” ifadesini kullanarak “hearth” teriminin fiziksel yönünü yansıtsa da imgesel olarak değişime neden olmaktadır.

Türkçede “ocak” genellikle bir mutfak alanını ifade etmektedir. Bu yüzden, kültürel bağlamdaki ailenin toplanma yeri ve sıcaklık çağrışımını aktarmakta yetersiz kaldığı varsayılabilir. Buna karşın, Bekişli’nin EM4’teki “şömine başında” çevirisinin “hearth” için daha doğru bir eşdeğer olduğu düşünülebilir. Hem şöminenin fiziksel varlığını hem de buna bağlı sıcaklık ve evin merkezi niteliğini çağrıştırarak kültürel yansımayı verebilmektedir. Bu tercih, özgün ifadenin imgelemine yakın bir uyum sağlamakta olduğu ve indirgeyici bir yorumu önlediği varsayılabilir. Sonuç olarak, Bekişli’nin çevirisi kültürel ve sembolik incelikleri başarıyla yansıttığı düşünüldükçe niteliksel yoksullaşmadan kaçınırken, Öncül ve Koç’un çevirileri Berman’ın belirttiği şekilde kaynak metnin ahenk ve ikonik zenginliğinin kaybına yol açtığı varsayımıyla niteliksel yoksullaştırma eğilimine maruz kalmıştır.

Örnek 4:

Niteliksel Yoksullaştırma

- KM** “Did he finish his education on **the Continent**, and come back a **gentleman**? or did he get a **sizar’s place** at college, or escape to America, and earn honours by drawing blood from his **foster-country**? or make a fortune more promptly on the **English highways**?” (s. 116)
- EM1** “**Avrupa’da** tahsilini tamamlayıp **mükemmel bir efendi** olarak mı geri geldi? Yoksa **okulun iç hizmetlerinde çalışmak karşılığında, bir kolejde, ucuzca okumak** imkanını mı buldu? Yahut Amerika’ya kaçtı da **doğup büyüdüğü memleketin** kanını dökerek şan ve şeref mi kazandı? Yoksa İngiltere’de **dağa çıkarak** çabucak bir servet mi yapıverdi?” (s. 151)
- EM2** “**Avrupa’da** öğrenimini tamamlayıp bir **beyefendi** olarak mı geldi? Yoksa **okulun iç hizmetlerinde çalışmak karşılığında, bir kolejde ucuza okuma olanağını** mı buldu? Ya da Amerika’ya kaçtı da bu **ikinci vatanında** yaptığı işlerde çok mu **kârlı çıktı**? Yoksa İngiltere’de **dağa çıkarak** tez elden bir servet mi yapıverdi?” (s. 112)
- EM3** “**Avrupa’da** mı eğitimini tamamlayıp beyefendi olarak döndü? Ya da bir kolejde **parasız yatılı** mı okudu? Yoksa Amerika’ya kaçıp **eski ülkesinin** askerlerinin kanını döktüğü için mi onurlandırıldı? Veya çok daha hızlı zenginleşmek için **İngiltere’nin şose yol inşası** işine mi girdi?” (s. 133)

EM4 “Kendisi, **Avrupa’da** eğitimini bitirip bir **beyefendi** olarak mı geri geldi? Yoksa üniversitede **kendine maaşla çalışan bir öğrenci** olarak yer mi buldu? Yoksa Amerika’ya kaçıp **onu beslemiş ve büyütmüş olan ülkesinin** kanını akıtarak şeref payeleri mi kazandı? Ya da **İngiliz karayollarında**, daha çabucak mı servet edindi?” (s. 142)

Örnek 4’te görülen cümle, Heathcliff’in üç yıllık ortadan kaybolma serüvenin ardından geri dönmesi üzerine Mr. Lockwood’un onun bu sürede zarfında nerede olduğu ve ne yaptığıyla ilgili tahminde bulunduğu bir anı anlatmaktadır. Cümle yapısı olarak art arda sıralanmış sorulardan oluşan bu anlatım tarzı “the Continent”, “gentleman”, “sizar’s place”, “foster-country” ve “English highways” gibi ifadelerle o dönemin İngiliz toplumuna ve İngiliz eğitim sistemine ait çağrışımlar barındırmaktadır. Bu doğrultuda Örnek 4’te yer alan kaynak metin ve Türkçe erek metinler incelendiğinde, Berman’ın ses ve anlam zenginliğinin ve yoğunluğunun kaybolması açısından incelediği niteliksel yoksullaştırma eğilimine dair bulgulara rastlamak mümkündür.

Öncelikle belirtmek gerekirse, Öncül tarafından yapılan eserin ilk çevirisi ve 37 yıl sonra yapılan yeniden çevirisi arasında dil, üslup ve kaynak metne sadakat açısından kayda değer farklılıklar bulunmaktadır. EM1, kaynak metnin retorik yapısına bağlı kalarak çevrildiği dönemin dilsel yapısını ve o resmiyet tonunu korurken EM2’nin çağdaş okurlar için daha erişilebilir olmak için dilini modernleştirdiği ama bununla beraber üslup açısından ilk çeviriyle farklılaştığı görülmektedir.

Tüm erek metinleri kapsayan bir tahlil yapıldığında, “the Continent” ifadesinin tüm çevirilerde açıklama eğilimi kapsamında değerlendirebileceğimiz “Avrupa” şeklinde çevrildiği görülmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında, “the Continent” ifadesi kıta Avrupa’sını tanımlamak ve İngiltere’nin coğrafi ve kültürel ayrılığını yansıtmak için kullanılan ve 19. yüzyılda özellikle Fransa gibi ülkelerde edinilen eğitim ve zarafet ile ilişkilendirilen bir kavramdır. Viktorya döneminde Kıta Avrupa’ında eğitim almak bilge olmayı ve üst sınıfsal bir ilişkiyi ima etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türk okurların gözünde “Avrupa” ifadesi yüksek eğitim ve kültürel gelişmişliği anımsatmasına rağmen Brontë’nin “the Continent” ifadesiyle vermek istediği tarihi ve kültürel alt yapıyı sağlayamadığı düşüncesiyle niteliksel yoksullaştırma eğilimi kapsamına girdiği varsayılmaktadır. Kaynak metindeki ilk soru cümlesi, dönemin eğitilmiş ve kültürel olarak bir prestije sahip olan insanları tanımlamak için kullanılan “gentleman” terimini de

içermektedir. TDK'ya göre, bu ifadenin Türkçe karşılığı “centilmen” kelimesidir.⁴ Bu açıdan bakıldığında, EM1’de “mükemmel bir efendi” ve diğer erek metinlerde “beyefendi” sözcüğüyle aktarım yapıldığı görülmektedir. İlk çevirideki ifadenin doğası gereği eski bir anlatım olduğu gerçeği dışında bir açıklama eğilimi de içerdiği düşünülmektedir. Diğer erek metinlerde “beyefendi” olarak aktarılan ifade EM1’deki “efendi” kelimesine göre kaynak metne daha yakın olsa da sosyal ve kültürel nüansı yakalayamaması ve kaynak metindeki ifadenin simgesel zenginliğini yansıtmaması açısından niteliksel yoksullaştırma eğilimi bağlamında değerlendirilebilir.

Bu eğilime girdiği varsayılan diğer bir örnek, Mahaffy’e (1905, s. 315) göre “üniversitede mali yardımla eğitim alan ve bunun karşılığında okulda verilen işleri yapan öğrenci” anlamında kullanılan “sizar” ifadesidir. Bu terim özelinde Türkçe karşılığı olmayan ifadeyi erek metinlerde mercek altına aldığımızda, EM1 ve EM2’nin açıklama eğilimine başvurarak işlevsel anlamını yansıttığı görülse de kültürel ve eğitimsel bağlamı kaybettiği gözlemlenmiştir. EM3 ise “parasız yatılı” kavramını kullanarak erek kitleye tanındık gelebilecek şekilde yerlileştirme yaparak aktarmıştır. EM4’teki “maaşla çalışan bir öğrenci” aktarımı anlam bakımından kaynak metne en yakın çeviri olsa da yine kültürel bağlamdan uzaklaşarak terimin ikonik yapısını göz ardı etmektedir. Bu sebeplerden ötürü, ilgili kavramı tüm erek metinlerde niteliksel yoksullaştırma eğilimi kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Bunların dışında başka bir niteliksel yoksullaştırma örneği Heathcliff’in Amerika’ya kaçtığı ve büyük olasılıkla isyana ve savaşa katıldığını ima eden şan ve şeref ironisini anlatan soru cümlesidir. Buradaki “drawing blood from his foster-country” çevirileri farklı seviyelerde niteliksel yoksullaştırma içermektedir. EM1’in bu ifadeyi “doğup büyüdüğü ülke” şeklinde aktararak “üvey” anlamını ve “ihamet” çağrışımını göz ardı ettiği varsayılabilir. EM2 “bu ikinci vatanında yaptığı işlerde çok mu karlı çıktı?” çevirisini sunarak yine ihamet algısını yok eden “kar etmek” şeklinde bir çeviriyle şiddet temasından tamamen kopmuştur. EM3’ün “foster-country” ifadesini yanlış yorumlayarak bağlam dışına çıktığı ve kaynak metnin anlamsal niteliğini bozduğu görülmüştür. EM4’te ise “foster-country” ifadesi “onu beslemiş ve büyütmüş olan ülkesi” şeklinde çevrilmiştir. Bu aktarım kaynak metindeki anlamı daha fazla korumakta ve kaynak metinde açıkça

⁴ Bkz. (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr>, E.T. 06/10/2024

verilen üveylik hissini nispeten ima etmektedir. Kısaca, bu alt örnek özelinde Öncül ve Koç'un çevirilerinde niteliksel yoksullaştırma yaptığı düşünülmektedir.

Son olarak, “or make a fortune more promptly on the English highways?” cümlesi 18. ve 19. yüzyılda İngiltere’de “highwaymen” olarak adlandırılan atlı ve silahlı hırsızlara dair bir kültürel göndermedir. EM1 ve EM2, bu göndermeyi “dağa çıkarak” şeklinde Türk okurun anlamasını kolaylaştırmak için daha çok Türk haydutlarını niteleyebilecek yerlileştirici bir stratejiyle sunmaktadır. Mecazi anlamı aktarmayı önceleyen bir yaklaşım benimseyen Öncül’ün, hırsızlıktan çok isyan ile ilişkilendirilen “dağa çıkmak” ifadesiyle kaynak metnin yabancılığını erek metinde sağlayamadığını düşünebiliriz. Diğer taraftan, “şose yol inşası” (highway construction work) şeklinde farklı bir çeviriyle kaynak metindeki anlamı tamamen ortadan kaldıran EM3, metindeki tarihsel ve kültürel bağlamı yansıtmamanın yanında suç temasını da ortadan kaldırmıştır. Benzer şekilde, EM4 “İngiliz karayolları” terimini muhafaza etmiş ama mecazi anlamını aktaramamıştır. Fakat, yazarın biçiminin korunduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, EM4 kaynak metne en sadık çeviri olarak görünse de hiçbir erek metin KM’deki anlam derinliğini, üslubu ve kültürel göndermeleri tam olarak yansıtamamıştır. Çevirilerdeki bu eksikliklerin veya yanlış yorumlamaların niteliksel yoksullaştırmaya yol açarak kaynak metnin yabancılığını ve zenginliğini azalttığını varsayabiliriz. Genel bir sonuca varmak gerekirse, EM4 ile Bekişli kaynak metne sadık çeviriyi yapmış olsa da hiçbir erek metnin KM’deki anlam ve simgesel derinliği tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir. Yine de göreceli olarak en fazla niteliksel yoksullaştırma bozucu eğiliminin görüldüğü metnin Koç’a ait olan üçüncü erek metin olduğu varsayılmaktadır.

5.6. Niceliksel Yoksullaştırma (Quantitative Impoverishment)

Niceliksel yoksullaştırma, çeviri sürecinde sözcük çeşitliliğinin azalması ve kelime kaybı anlamına gelmektedir. Bu durum, genellikle dillerin kelime dağarcığı kapasitelerindeki farklılıklardan kaynaklanır. Bir dilde aynı kavram için birden fazla eşanlamlı bulunabilirken başka bir dilde daha az seçenek olabilir. Çevirmen bazen bu eşanlamlıları tek bir kelimeyle değiştirerek kaynak metindeki zengin anlam ağlarını ve bağlam içindeki çağrışımları kaybetme riskini taşır. Ayrıca, belirli ifadelerin sansürlenmesi gibi faktörler de bu kaybı artırabilir. Çeviri yokluğu olarak da açıklanabilecek bu biçim bozucu eğilim, erek metnin hem dilsel hem de içerik açısından zenginliğini azaltır ve kaynak metnin

özgün dokusunu zayıflatır. Bu doğrultuda erek metinlerde saptanan niceliksel yoksullaştırma örneklerinden bazılarını aşağıda görebiliriz:

Örnek 1:

Niceliksel Yoksullaştırma

- KM** “Wuthering Heights is the name of Mr. Heathcliff’s dwelling. ‘Wuthering’ being a significant provincial adjective, descriptive of the atmospheric tumult to which its station is exposed in stormy weather.” (s. 4)
- EM1** “Mr. Heathcliff’in oturduğu yerin ismi Rüzgârlı Bayır (Wuthering Heights) dır. Vutherinb, taşra dilinde, bu evin fırtınalı havalarda maruz kaldığı uğultulu havayı anlatan manalı bir sıfattır.” (s. 5)
- EM2** “Mr. Heathcliff’in oturduğu evin adı Wuthering Heights. “Wuthering”, taşra dilinde, fırtınalı günlerde bu evi saran uğultulu havayı belirten, anlamlı bir sıfattır.” (s. 10)
- EM3** “Uğultulu Tepeler, Bay Heathcliff’in malikanesinin adı. “Uğultulu” sıfatı da bu yerin fırtınalı havalardaki durumuyla alakalı.” (s. 17)
- EM4** “Bay Heathcliff’in ikametgahının adı Uğultulu Tepeler; “uğultulu” da, konumunun fırtınalı havalarda maruz kaldığı atmosfer çalkantılarını tasvir eden manidar, taşraya özgü bir sıfat oluyor.” (s. 38)

Bu bozucu eğilim altındaki Örnek 1’de, Mr. Lockwood’un romanın başında Heathcliff’in evini tasvir ettiği ve hikâyenin geçtiği yerle ilgili ilk izlenimini anlattığı kesit yer almaktadır. EM1 ile EM2 arasındaki farklara baktığımızda, Öncül’ün ilk çevirisinin isimleri Türkçe aktarmasından dolayı erek odaklı, yeniden çevirisinin ise kaynak odaklı olduğunu söylemek mümkündür. Bunun dışında, ilk çevirideki yazım hatasının yeniden çeviride düzeltilerek dilin güncellendiği de görülmektedir. Bu karşılaştırmayı genele yaydığımızda, erek metinlerde farklı derecelerde niceliksel yoksullaştırma eğilimi tespitinde bulunmak olası görünmektedir. EM1’e bakıldığında, “atmospheric tumult” ifadesinin “uğultulu hava” şeklinde çevrilmesi kaynak metindeki tasvirin yoğunluğunu azaltarak basitleştirmiştir. Buna ek olarak, “to which its station is exposed” ifadesindeki “station” kelimesi evin kırlardaki konumuna işaret etmektedir. EM1’de bu sözcüğün atlanması, hava olayının evin bulunduğu lokasyonda gerçekleştiği gerçeğini göz ardı etmektedir. EM1’de geçerli olan bu hususlar aynı şekilde EM2’de de bulunmaktadır. Bu

yüzden, her iki çeviride anlamsal ve sözcüksel kelime kaybı yaşandığı için niceliksel yoksullaştırma örneği sundukları düşünülebilir. EM3 söz konusu olduğunda, niceliksel yoksullaştırmanın daha yoğun şekilde yapıldığı görülmektedir. Kaynak metindeki “significant”, “provincial”, “adjective”, “atmospheric tumult” ve “exposed” gibi önemli sözcüklerin karşılıkları çeviride yer almamaktadır. Böylelikle, EM3 kaynak metindeki kelime ve ifadeleri azaltarak metnin anlamını zayıflatmış ve nicel yoksullaştırma eğilimi göstermiştir. EM4’ün ise, kaynak metnin tüm nüanslarını kaynak odaklı bir yaklaşımla verebildiği gözlemlendiğinden herhangi bir niceliksel yoksullaştırma eğilimi göstermediği düşünülmektedir.

Örnek 2:

Niceliksel Yoksullaştırma

- KM** “Joseph affirms he’s sure he’s an altered man: that the Lord has touched his heart, and he is saved **‘so as by fire.’**” (s. 222)
- EM1** “Joseph onun artık bambaşka biri olduğundan emin. “Artık kalbine Allah korkusu girdi, ruhu kurtuldu” diyor.” (s. 293)
- EM2** “Joseph onun artık bambaşka bir adam olduğundan emin. “Artık kalbine Tanrı korkusu girdi, ruhu kurtuldu,” diyor.” (s. 212)
- EM3** “Joseph, Tanrı’nın onun kalbine dokunduğunu, sanki **‘ilahi bir ateş’** **değmişçesine** onun değiştiğinden emin olduğunu söylüyor.” (s. 246)
- EM4** “Joseph, onun değişim geçirmiş bir adam olduğundan; Tanrı’nın onun yüreğine dokunduğundan ve kendisinin **‘ateşten geçmişçesine’** kurtarıldığından emin olduğunu iddia ediyor.” (s. 245)

Niceliksel yoksullaştırmaya ait Örnek 2’deki cümle, Heathcliff’in davranışlarındaki değişikliğin sebebinin ilahi bir müdahalenin sonucu gerçekleştiğini ileri süren dindar hizmetçi Joseph’in düşüncesini anlatmaktadır.

Öncelikle Öncül’ün çevirileri incelendiğinde, önceki bölümlerdeki örneklerde olduğu gibi yine iki çeviri metin arasında sözcük seçimi, noktalama işareti ve üslup açısından farklılıklar gözlemlenmektedir. Öncül’ün 1946 yılında yaptığı ilk çeviride dönemin dini kelime dağarcığına uyumlu olarak “Allah korkusu” ifadesi yer alırken, 1983 yılındaki yeniden çeviride “Tanrı korkusu” şeklinde daha kapsayıcı diyebileceğimiz bir çeviri yapılmıştır. Bunun, çeviride iki dönem arasında kültürel değişimleri yansıttığı

düşünülebilir. Benzer şekilde, kaynak metindeki “altered man” ifadesi EM1’de “bambaşka biri” olarak aktarılmış ama yeniden çeviride “bambaşka bir adam” olarak değiştirilmiştir. Böylece, ilk çeviride genelleştirme ile yapılan rasyonelleştirme eğilimi yeniden çeviride giderilmiştir.

Joseph, Heathcliff’in bir dönüşüm geçirdiğini ve İncil’deki 1. Korintliler 3:15 ayetine⁵ atıfta bulunarak “so as by fire” (adeta ateşten geçmiş gibi) zorluklardan geçerek kurtulduğunu ima etmektedir. Başka bir ifadeyle, Joseph Heathcliff’in ateşle sınındığı bir kurtuluş yaşadığını belirterek “so as by fire” anıştırmasını kullanır. Öncül, bu ifadeyi EM1 ve EM2 çevirilerinden çıkartarak özgün metnin sözcüksel zenginliğini yansıtmadığı için niceliksel yoksullaştırma bozucu eğilimine neden olmaktadır. Koç’un çevirisi, kaynak metnin mecazi zenginliğini “ilahi bir ateş değmişçesine” ifadesini koruyarak sağlamış olsa da “kurtarılmı” sözcüğünü çeviriye dahil etmeyerek Öncül gibi niceliksel yoksullaştırma eğilimi gerçekleştirmiştir. Bunlara karşın, Bekişli’nin çevirisine baktığımızda, EM4’ün kaynak metindeki katmanları koruyarak bu eğilimi gerçekleştirmediğini söyleyebiliriz. Özetle, niceliksel yoksullaştırma sırasıyla en çok EM1, EM2 ve EM3 çevirilerinde görülürken EM4 kaynak odaklı bir çeviri sergileyerek bu eğilimden kaçınmıştır.

Örnek 3:

Niceliksel Yoksullaştırma

KM “I felt some sentiment that it must be a judgment on us also. **The Jonah**, in my mind, was Mr. Earnshaw; and I shook the handle of his den that I might ascertain if he were yet living.” (s. 108)

EM1 “Bu yıldırımın bize Allah tarafından bir ceza olduğunu ben de sezer gibi oldum. Benim nazarımda Mr. Earnshaw, **Jonah*** idi. Onun hala yaşayıp yaşamadığını anlamak için **oda** kapısının tokmağını vurdum.” (s. 141)

*Jonah: İncilde adı geçen peygamberlerden biri. (Çeviren)

EM2 “Bu yıldırımın bize Tanrı tarafından bir ceza olarak gönderildiğini ben de sezer gibi oldum. Bence **içimizdeki uğursuz**, Mr. Earnshaw’du. Onun hâlâ yaşayıp yaşamadığını anlamak için **oda** kapısının tokmağını vurdum.” (s. 105)

⁵ Bkz. (Çevrimiçi) <https://kutsalkitap.info.tr/?q=1ko%203:%2015-21>, E.T. 30/10/2024

EM3 “Bunun bir şekilde bize bir uyarı olduğunu ben de düşünmeden edemedim. Benim aklımdaki **Yunus peygamber** Bay Earnshaw idi. Girdiği **delikte** hala hayatta mı diye gidip kapısını zorladım.” (s. 125)

EM4 “Geminin talihsizliğine sebep olan **yunus figürü**, benim zihnimde, Bay Earnshaw’du ve hala yaşayıp yaşamadığını tespit edebileyim diye, **ininin** kapı kolunu sarstım.” (s. 135)

Örnek 3, Nelly tarafından Mr. Earnshaw’un davranışlarını ve kararlarını aile için bir kıyamet olarak gördüğü ve bunu Tanrı’ya itaatsizliği yüzünden ilahi bir ceza olarak düşündüğü bir kesiti anlatmaktadır. Yunus Peygamber anıştırması⁶ fırtınanın sebebinin Mr. Earnshaw olduğunu ima etmektedir. Daha önceki örneklerde olduğu gibi, Öncül’ün ilk çevirisi ve yeniden çevirisinin ne derece benzeştiği göz önüne alındığında, yeniden çevirinin ilk çeviriden oldukça farklı olduğu; EM1’in kaynak metnin dini ve kültürel ayrıntılarına sadık kaldığı ancak EM2’nin dili daha modern hale getirmesine rağmen kaynak metinden uzaklaştığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, Berman’ın niceliksel yoksullaştırma eğiliminin izlerine bu örnekte rastlamak mümkündür. Erek metinler dikkatli incelendiği taktirde, “The Jonah” ve “den” ifadeleri özelinde niceliksel yoksullaştırma yapıldığı varsayılabilir. EM1’de “Yunus Peygamber” göndermesinin çevirmen notuyla açıklama yapılarak muhafaza edildiği görülmektedir. Fakat, Earnshaw’un yaşadığı evin bir bölümünün mecazi olarak bir hayvan inine benzetilmesine olanak sağlayan “den” sözcüğünün çeviriden çıkartılarak, bunun yerine “oda” olarak çevrilmesinin sembolik anlamı kaybettirdiği ve bunun sonucunda niceliksel yoksullaştırmaya bir örnek oluşturduğu kabul edilebilir. EM2’ye baktığımızda, “den” ifadesinin tekrar “oda” olarak kaldığını ve “Yunus Peygamber” metaforunun yerileştirme bağlamında genelleştirme yapılarak doğrudan göndermeyi ortadan kaldıran “içimizdeki uğursuz” ibaresiyle değiştirildiği görülmektedir. “Uğursuz” sözcüğü önemli bir sözcük kaybına işaret ettiği için EM2’nin de niceliksel yoksullaştırmaya maruz kaldığı söylenebilir. EM3, İncil göndermesini aktarmasına rağmen “girdiği delik” çevirisiyle hayvan inine yakın olmayan başka bir mecazi anlam yakalamıştır. Ayrıca, “shook the handle” ifadesinin “kapısını zorladım” şeklinde çevrilmesi fiziksel eylemi soyut bir boyuta geçirmesinden ötürü niceliksel yoksullaştırma kapsamına girebilir. İlk üç erek metnin aksine, EM4 Yunus Peygamber göndermesinin yoğunluğunu azaltsa da belirgin

⁶ Bkz. (Çevrimiçi) <https://incil.info/arama/Yunus+1>, E.T. 30/10/2024

şekilde muhafaza etmeye devam ettiği için ve “den” ifadesini kaynak metindeki anlamıyla aktarmaya devam etmesinden ötürü söz konusu biçim bozucu eğilimden kaçınmaktadır.

Örnek 4:

Niceliksel Yoksullaştırma

KM “This is the last thing of his I have about me:’ she slipped the **gold ring from her third finger**, and threw it on the floor.” (s. 218)

EM1 “Bende bundan başka bir şey kalmadı artık. “**Üçüncü parmağındaki halkayı** çıkarıp yere attı ve (...)” (s. 288)

EM2 “Bende bundan başka bir şeyi kalmadı artık. **Üçüncü parmağındaki altın halkayı** çıkarıp yere attı ve (...)” (s. 208)

EM3 “Bu ondan kalan son şey,” dedi ve parmağındaki **alyansı** çıkarıp yere fırlattı.” (s. 242)

EM4 ““Üzerimde taşıdığım ona ait son şey bu,” derken **altın yüzüğü üçüncü parmağından** çıkardı ve yere attı.” (s. 242)

Yukarıda bulunan Örnek 4, Isabella Linton’ın kocası Heathcliff’e duyduğu öfkeyle evliliklerinin sembolü olan altın yüzüğü yere fırlattığı ana aittir. Bu cümle, Berman’a göre niceliksel yoksullaştırma eğilimi çerçevesinde değerlendirilen, sözcük çıkarılarak yapılan bir çeviri örneğidir. Her şeyden önce, Öncül’ün ilk çevirisi ve yeniden çevirisi arasında noktalama işaretleri ve sözcük ekleme gibi farklılıklar bulunmaktadır. Tüm çeviri metinleri incelediğimizde, “of his” ve “golden ring” ifadelerinin çevirilerinde kendi aralarında farklılıklar gösterdikleri görülmektedir. EM1’e baktığımızda, “Bende bundan başka bir şey kalmadı artık” cümlesinin kaynak metindeki iyelik zamiri “his” kelimesini içermeyerek nesnenin kiminle ilişkili olduğunu aktarmadığı görülmüştür. Aslında, bu nesnenin tam olarak ne olduğu da çeviride belirsizleştirilmiştir. KM’de geçen “golden ring” ifadesi, çeviride “halka” olarak basitleştirilmiş ve onun neyden yapıldığını anlatan niteleyici sıfat çevrilmeyerek sözcüksel zenginliği azaltılmıştır. Aynı çevirmenin yeniden çevirisi EM2’ye bakıldığında, yine sahiplik ifadesinin aktarılmadığı ancak yüzüğün “altın” olduğunun belirtildiği görülmektedir. Yine de parmağa takılan yüzüğün biçimsel olarak zayıf kalan “halka” ifadesiyle karşılanması devam etmiştir. Bütüncenin ikinci yeniden çevirisi EM3, cümleinin ilk kısımdaki iyelik anlamını önceki çevirilere kıyasla

yansıtmıştır. “Golden ring” ifadesini Türkçede evlilik yüzüğü anlamına gelen “alyans” olarak çevirip bağlamı belirginleştiren bir açıklama eğiliminde bulunsa da alyansın yapıldığı materyali atlayarak ve yüzüğün “üçüncü” parmakdan çıkarıldığını belirtmeyerek sözcüksel bir kayıp meydana getirmiştir. Çalışmanın en son yeniden çevirisi Bekişli’ye ait olan EM4, kaynak metnin bire bir çevirisini gerçekleştirmiş ve önceki erek metinlerin atladığı tüm tasvir edici unsurları çeviride koruyarak niceliksel yoksullaştırmadan kaçınmıştır. Son tahlilde, EM1’in “gold” ve “of his” ifadelerini çevirmeyerek niceliksel yoksullaştırma yaptığını, EM2’nin bu yoksullaştırmayı “gold” ifadesini ekleyerek EM1’e göre nispeten azalttığını, EM3’ün “of his” ifadesinin anlamını verdiğini ama “gold” ve “third” ifadelerini silerek metni niceliksel olarak yoksullaştırdığını varsayabiliriz. Yalnızca EM4’ün Berman’ın kaynak metnin sözcüksel ve üslupsal bütünlüğünü koruma ilkesine uyumlu olarak niceliksel yoksullaştırmadan sakınan bir çeviri gerçekleştirdiğini söylemek mümkün olacaktır.

5.7. Ritimlerin Bozulması (Destruction of Rhythms)

Ritmin bozulması, Berman’ın kısaca üstünden geçtiği ve bir metindeki ritmik öğelerin çeviri sırasında kaybolması veya değişmesi anlamına geldiğini belirttiği bozucu eğilimdir. Ritim genellikle şiirle ilişkilendirilmesine rağmen düzyazıda da bulunur ve metnin özünü ve yabancılığını korumada önemli bir rol oynar. Berman, noktalama işaretlerindeki ve sözcük sırasındaki keyfi değişikliklerin ritmi ciddi şekilde bozabileceğini ve orijinal metnin akıcılığı ile bütünlüğünü kaybetmesine neden olabileceğini savunur. Ritimlerin bozulmasına dair örnekler aşağıda incelenmiştir:

Örnek 1:

Ritimlerin Bozulması

KM “She was the most winning thing that ever brought sunshine into a desolate house: a real beauty in face, with the Earnshaws’ handsome dark eyes, but the Lintons’ fair skin and small features, and yellow curling hair.” (s. 240)

EM1 “Pek şeker bir şeydi; ıssız, kasvetli evimizi güneş gibi aydınlatıp ısıttı. Yüzü hakikaten güzeldi. Güzel kara gözlerini Earnshaw’lardan, beyaz tenini, ince hatlarını, lüle lüle sarı saçlarını da Linton’lardan almıştı.” (s. 317)

- EM2** “Pek şeker bir şeydi; ıssız, iç karartan evimizi güneş gibi aydınlatıp ısıttı. Yüzü son derece güzeldi. Tatlı kara gözlerini Earnshaw’lardan, beyaz tenini, ince çizgilerini, lüle lüle sarı saçlarını da Linton’lardan almıştı.” (s. 229)
- EM3** “Kasvetli bir eve gün ışığını getiren en sevimli şeydi o... Yüzü gerçekten de güzeldi. Earnshawlar’ın kara gözlerini, Lintonlar’ın beyaz teniyle kıvrıkcık sarı saçları ve minyonluğunu almıştı.” (s. 265)
- EM4** “Kendisi, kasvetli bir eve o zamana dek güneş ışığı getirmiş en sevimli şeydi. Yüzü bakımından hakiki bir güzellikti... Earnshawların koyu renkli gözlerini, ama Lintonların da açık tenlerini, ufak hatlarını ve sarı, bukle bukle saçlarını almıştı.” (s. 262)

Ritimlerin bozulması eğilimi kapsamındaki Örnek 1’de hikâyenin anlatıcısı Nelly’nin Catherine Earnshaw ve Edgar Linton’ın kızları Cathy’nin fiziksel özelliklerini anlattığı bir kesit yer almaktadır. Emily Brontë, okurlara Cathy’nin güzelliğini ve çekiciliğini tasvir ederken ritmik bir ilerleme çerçevesinde anlatım sunmuştur. Kullandığı iki nokta üst üste ve virgüllerin yanı sıra “and” ve “but” gibi bağlaçlarla cümleleri bağlamayı tercih etmesi kaynak metinde akıcı bir ritim oluşturmuştur. Bu bağlamda erek metinlere yakından baktığımızda, romanın ilk çevirisi EM1’in kaynak metinde bulunmayan bir noktalı virgülle ve ekstra bir nokta kullanımı ile cümle akışını bozduğunu ve ritmi kesintiye uğrattığını söyleyebiliriz. Buna ek olarak, kaynak metinde tekrarlayan “and” ile “but” bağlacının yerine virgüller kullanarak listeleme tarzında bir tasvirde bulunması kaynak metindeki iki aile arasındaki zıtlığı tekdüze bir hale getirerek ritmik yapıyı bozmuştur. 1946 çevirisine noktalı virgül ve nokta bakımından oldukça benzeyen EM2 de Brontë’nin kullandığı bağlaçları çeviriye dahil etmeyerek “karanlık ve aydınlık” metaforunun zıtlığını yansıtamamıştır. EM3’e geldiğimizde, ilk cümlenin sonuna konan üç nokta, anlatımı yavaşlatarak ritmik akışı bozmaktadır. Bunun dışında, “small features” ve “yellow curly hair” ifadelerinin yerlerinin değiştirilmesi de kaynak metnin ritminin bozulmasına örnek gösterilebilir. EM4 ise kullandığı nokta ve üç nokta ile cümleleri yeniden yapılandırarak KM’deki özelliklerin akıcı şekilde sıralandığı ritmi bozmakta ancak Brontë’nin kullandığı bağlaçları çeviride tutarak zıtlıklar arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Özetle, Bekişli’nin erek metni benzer bağlaç kullanımıyla tamamen olmasa da çeviriler arasında kaynak metnin ritmini yakalamaya en yakın yeniden çeviri olduğu varsayılmaktadır.

Örnek 2:

Ritimlerin Bozulması

KM “She brought me some warm wine **and** gingerbread, **and** appeared exceedingly goodnatureed, **and** Linton sat in the arm-chair, **and** I in the little rocking chair on the hearth-stone, **and** we laughed **and** talked so merrily, **and** found so much to say: we planned where we would go, **and** what we would do in summer.” (s. 313)

EM1 “Bana sıcak şarapla zencefilli çörek getirdi **ve** çok iyi davrandı. Linton koltuğa yerleşti, ben de ocağın yanında salıncaklı küçük sandalyeye oturdum. Öyle güldük, söyledik, öyle çok konuşacak şey bulduk ki! Yaz gelince nereye gideceğimizi, nasıl vakit geçireceğimizi kararlaştırdık.” (s. 412)

EM2 “Sıcak şarapla zencefilli çörek getirdi **ve** bana çok iyi davrandı. Linton koltuğa kuruldu, ben de ocağın yanındaki küçük salıncaklı sandalyeye oturdum. Öyle güldük, söyleştik, öyle çok konuşacak şey bulduk ki! Yaz gelince nerelere gideceğimizi, nasıl vakit geçireceğimizi kararlaştırdık.” (s. 297)

EM3 “Bana biraz sıcak şarapla zencefil kurabiyesi getirdi. Çok anaç biri gibi göründü gözüme. Bu arada Linton koltukta, ben de ocağın önündeki sallanan sandalyede oturuyorduk. Neşeli neşeli konuşup gülüşüyorduk. Ortak konularımız o kadar çoktu ki. Nereye gidebiliriz diye plan yaptık. Yazın ne yapacağımızı kararlaştırdık.” (s. 344)

EM4 “Bana biraz sıcak şarapla zencefilli kurabiye getirdi **ve** ziyadesiyle iyi huyluymuş gibi bir hali vardı. Linton koltukta oturdu, ben de şömine taşındaki küçük sallanan sandalyede oturdum **ve** öyle şen şakrak gülüşüp konuştuk, söyleyecek öyle çok şey bulduk ki, yazın nerelere gideceğimizi **ve** neler yapacağımızı planladık.” (s. 332)

Örnek 2’de sunulan kesit, Catherine Linton ile kuzeni ve daha sonra kocası olacak olan Linton Heathcliff’in paylaştığı nadir bir mutluluk anını anlatmaktadır. Brontë’nin kendine has anlatımının başka bir örneği olan bu cümlede, Brontë toplam sekiz tane “and” bağlacı kullanarak epeyce uzun tek bir cümle oluşturmuştur. Burada “and” bağlacıyla birleştirilen ifadeler ve basit cümleler, bileşik cümle yapısına dönüşmüş ve özgün bir ritim yakalamıştır. Tekrarlanan bağlaçlar ile sıcaklık, dostluk ve kesintisizlik hissi veren akıcı bir anlatım yaratılmak istenmiştir. Brontë’nin yazmış olduğu uzun cümlelerin Türkçe

çevirilerdeki yansımalarına bakıldığında, Öncül’ün 1946 yılında yaptığı romanın ilk çevirisinde Türkçede “and” bağlacıyla eşdeğer kullanılabilen “ile” bağlacı dahil olmak üzere iki adet bağlaç kullandığını ve diğer bağlaçların yerine nokta ve virgüller tercih ederek tek cümle olan kaynak metni dört cümleye ayırdığını söyleyebiliriz. Böylelikle, kaynak metnin akıcı ve birbirine bağlı ritmin kaybolduğunu ve eylemler arasında kopmalar olduğunu söylemek mümkündür. Öncül’ün 1983 yılında yaptığı yeniden çevirisine (EM2) baktığımızda, EM1’e benzer olarak aynı bağlaç ve noktalama işaretlerinin kullanıldığını ve “and” bağlacının sıklığının azaltılarak dört cümleye bölündüğünü görebiliriz. Bu da okurun birbiriyle bağlantılı olaylar silsilesini izole edilmiş bir şekilde deneyimlemesine neden olmaktadır. Eserin 2016 yılında Koç tarafından yapılan yeniden çevirisi (EM3) ise kaynak metnin ritminden önemli derecede uzaklaşmaktadır. Sadece bir adet “ve” bağlacı kullanması ve tek cümleyi yedi cümleye bölerek nokta işareti yoğunluk vermesi özgün eserin akıcı ritmini tamamıyla bozduğu fikrine varmamızı sağlamaktadır. Bu parçalanma, metnin konuşma havasını daha resmi bir hüviyete büründürerek sürükleyiciliği azaltmaktadır. Bunların aksine, son yeniden çeviri EM4, tek cümleyi iki cümle haline getirerek toplam dört bağlacı korumuş ve diğerlerinin yerine virgül ve nokta işareti kullanmıştır. Bu durum kaynak metnin akıcılığını tam sağlayamasa da ritmini kısmen yansıttığını ve biçimsel açıdan en kaynak odaklı çeviri olduğunu göstermektedir. Bu inceleme sonucunda, EM4’ün kaynak metnin ritmini tamamen yansıtmasa da yakın olduğu; EM1, EM2 ve en çok da EM3’ün kaynak metnin sözdizimsel özelliklerini değiştirdiği ve böylelikle ritimlerin bozulması eğilimi gösterdikleri düşünülmektedir.

Örnek 3:

Ritimlerin Bozulması

KM “Oh, **how** weary I grow. **How** I writhed, **and** yawned, **and** nodded, **and** revived! **How** I pinched **and** pricked myself, **and** rubbed my eyes, **and** stood up, **and** sat down again, **and** nudged Joseph to inform me if he would EVER have done.” (s. 30)

EM1 “Ah, üzerime **nasıl** bir yorgunluk çöktü! Can sıkıntısından kıvranıyor, esniyor, uyukluyor, sonra yine uyanıyordum. Kendimi çimdikliyor, iğneliyor, gözlerimi

oğuşturuyor, ayağa kalkıyor, tekrar oturuyor **ve** Joseph'i, va'azın sonu gelirse bana haber vermesi için dürtüyordum.” (s. 38)

EM2 “Ah, üzerime **nasıl** bir yorgunluk çöktü. Can sıkıntısından kıvranıyor, esniyor, uyukluyor, sonra yine uyanıyordum. Kendimi çimdikliyor, iğneliyor, gözlerimi ovuşturuyor, ayağa kalkıyor, yine oturuyor **ve** vaazın sonu gelirse, bana haber vermesi için Joseph'ı dürtüyordum.” (s. 33)

EM3 “Tanrım, vaazı dinlerken **ne kadar** da bitap düşmüş, **nasıl** da sıkıntıdan kıvranıp, esneyip, uyuklayıp, tekrar uyanmıştım! Uyanık kalmak için **nasıl** da kendimi çimdikleyip canımı yakmış, gözlerimi ovuşturmuş, bir oturup bir kalkmış **ve** sonunda Joseph'ı dürterek bunun sonu gelir mi diye sormuştum.” (s. 42)

EM4 “Ah, **nasıl** da bitap düştüm. **Nasıl** kıvrandım, esnedim, kafa salladım ve yeniden canlandım! Kendi kendimi **nasıl** çimdikleyip kendime sivri bir şeyler batırdım; **nasıl** gözlerimi ovuşturup ayağa kalktım, tekrar oturdum **ve** olur da bitirecek olursa bana haber vermesi için Joseph'ı dürttüm!” (s. 61)

Örnek 3'teki kesit, Mr. Lockwood'un Joseph ile gittiği şapelde gerçekleşen monoton ve uzun bir konuşmadan rahatsız olmasını ve bu duruma katlanma çabasını yansıtmaktadır. Brontë'nin burada oluşturduğu anlatım tarzı, karakterin sabırsızlığını ve kopukluğunu aktarmak için sözcük tekrarlarını, ritmik kalıpları ve paralel yapıları ustalıkla birleştirmektedir. Kaynak metinde bir ritim oluşturmak için “How I” ifadesinin tekrarına başvurulması Mr. Lockwood'un kendini uyanık tutabilme çabalarının yoğunluğunu gösterirken “and” bağlacının sık kullanımı bir dizi paralel eylemi birbirine bağlamaya hizmet ederek giderek artan bir çaba ve çaresizliği ortaya koymaktadır. Brontë'nin kaynak metinde oluşturduğu ritmi ilk çeviri ve yeniden çevirilerde mercek altına aldığımızda, EM1'in “how” ifadesinin tekrarını atlayarak kaynak metnin retorik ve ritmik vurgusunu azalttığını gözlemleyebiliriz. Eylemlerin “kıvranıyor, esniyor, uyukluyor” şeklinde aktarılması paralelliği kısmen korusa da “and” bağlacının çıkarılarak virgül tercih edilmesi parçalara ayrılmış bir anlatıma neden olmaktadır. EM1'e benzer olarak EM2'de de “how” ifadesi tek bir cümlede yer alarak ritmik niteliği bozmuştur. Yine, “and” bağlacı sadece bir defa kullanılmıştır ve bağlaçların yerine virgüllerin kullanılması eylemlerin izole görünmesine neden olmuştur. Diğer taraftan, “Tanrım” ifadesiyle başlayan EM3'ün “how” tekrarını çeviride koruyarak ritmik yapıyı yansıttığını söyleyebiliriz. Buna ek olarak, eylemleri “ve” bağlacı yerine “-ip” ve “-ıp” gibi ulaç

ekleriyle bağlayarak yeniden yapılandığı görülmüştür. Bu anlatım paralelliği kısmen korumuştur. Öte yandan, EM4'te “how” ifadesinin tekrarı korunmuş olsa da “and” bağlacı yerine virgül ve noktalı virgül kullanımı kaynak metnin akıcı ritmini kesintiye uğratmıştır. Ancak, diğer erek metinlerle karşılaştırıldığında EM4'te kaynak odaklı bir çeviri stratejisi benimsendiğini söylemek mümkündür. Genel olarak, tüm çeviriler kaynak metnin tekrar eden ve paralel yapısını değiştirerek ritimlerin bozulması eğilimini belirli derecelerde gösterse de Öncül'e ait olan EM1 ve EM2'nin sonraki yeniden çevirilere nazaran paralel yapıları daha az yansıtarak daha parçalı bir çeviri sunduğu varsayılmaktadır.

Örnek 4:

Ritimlerin Bozulması

- KM** “He is a darkskinned gipsy in aspect, in dress and manners a gentleman: that is, as much a gentleman as many a country squire: rather slovenly, perhaps, yet not looking amiss with his negligence, because he has an erect and handsome figure; and rather morose.” (s. 6)
- EM1** “Heathcliff’in yüzü kara yağız bir çingeneye benziyordu. Giyinişi, tavırları ise bir efendi, daha doğrusu efendiden bir köy ağası gibi idi. Belki biraz ihmalkâr bir giyinişi vardı ama, dimdik, güzel bir vücudu olduğundan bu ihmalcilik onda hiç de fena durmuyordu. Sonra gamlı bir hali vardı.” (s. 7)
- EM2** “Heathcliff’in yüzü kara yağız bir Çingene’ye benziyordu. Giyinişi, tavırları ise bir efendi, daha doğrusu efendiden çok bir köy ağası gibiydi. Belki biraz umursamaz bir giyinişi vardı, ama dimdik, güzel bir bedeni olduğundan, hem de somurtkanlığından ötürü, bu ihmalcilik onda hiç de fena durmuyordu.” (s. 12)
- EM3** “İlk bakışta kara derili bir çingene gibi görünse de, giyim kuşamı ve tavırla aslında bir beyefendi ya da pek çok toprak ağasının olduğu kadar beyefendi. Belki de ona kaba saba denilebilir, fakat kusurlu bir görüntüsü de yok. Bazılarının alttan alta kibir taşıdığını düşünmesine sebep olacak suratsızlığına rağmen dimdik ve yakışıklı bir duruşu var.” (s. 18)
- EM4** “Kendisi dış görünüş bakımından koyu tenli bir çingene, giyim kuşam ve tavırlar bakımından ise bir beyefendi... Yani, taşradaki pek çok toprak sahibinin olduğu ölçüde bir beyefendi. Kendisi, belki, epey kılıksız; yine de, ihmalkarlığı

nedeniyle kusurlu görünmüyor, çünkü dimdik ve albenili bir endamı var... Epey de somurtkan.” (s. 40)

Daha önceki örneklerde belirtildiği üzere, Berman’ın ritimlerin bozulması eğilimi kaynak metnin ritmik yapısının çeviri sürecinde zarar görmesini ifade eder. Romanların da şiirler kadar olmasa da ritim öğeleri içerebileceğini belirten Berman, çevirinin bu ritmik düzeni bozmasının özellikle keyfi noktalama işaretleri veya cümle yapılarındaki düzenlemelerle gerçekleştiğinin altını çizer. Yazarın anlatımındaki ritim bozulduğunda, metnin estetik bütünlüğü ve akıcılığı zarar görür ve böylece okurun metinle kuracağı bağ zayıflayabilir. Brontë’nin üslubunun bir parçası olarak iki nokta üst üste ve virgüllerle oluşturduğu tek ve uzun cümleli betimlemelerden bir diğeri Örnek 4’te yer almaktadır. Bu uzun cümle, Mr. Lockwood’un Heathcliff ile ilk karşılaşmasında gözlemlediği fiziksel özelliklerinin ve tavırlarının tasvirini içermektedir. Heathcliff’in karmaşık doğasını anlatan kaynak metin zıt fikirlerin etkileşim içinde olduğu ve bağlaçlar ile iki nokta üst üste gibi noktalama işaretlerinin kullanıldığı ritmik bir akış içermektedir. Örneğin, “darkskinned gipsy in aspect, in dress and manners a gentleman: that is, as much a gentleman as many a country squire” gibi ardışık betimlemeler arasında virgül ve noktalama kullanımıyla yaratılan bir ritim bulunmaktadır. Bu yapı metne akıcı ve etkileyici bir üslup kazandırmaktadır. Çevirmenlerin erek metinlerde bu ritmik yapıyı ne derece koruduklarına bakılacak olduğunda, EM1’in kaynak metinde virgüllerle yaratılan akıcılığı ayrı ayrı cümleler oluşturarak kaybettiğini gözlemleyebiliriz. Özellikle, “sonra gamlı bir hali vardı” kısmının en sonda ayrı cümle olarak eklenmesi ritmi bölerek betimlemenin kesintisiz geçişini bozmaktadır. EM2 ise, ilk çeviriden farklı olarak son kısımdaki ayrı olan cümleyi önceki cümleyle birleştirerek “dimdik, güzel bir bedeni olduğundan, hem de somurtkanlığından ötürü” şeklinde aktarmış ve kaynak metinde sunulan karmaşıklığı basitleştirerek ritmik vurguyu bölmüştür. EM3’teki çeviri, kaynak metindeki uzun cümleyi parçalara bölerek Heathcliff’in tasvirini çarpıcı kılan ritmik yapıyı ortadan kaldırmış ve daha basit hale getirmiştir. Ayrıca, “bazılarının alttan alta kibir taşıdığını düşünmesine sebep olacak” ifadesinin eklenmesiyle genişletme eğilimi gerçekleştirdiği ve ritmi bozduğu varsayılabilir. EM4’te ise, Bekişli kaynak metindeki iki nokta üst üste işaretleri yerine üç nokta (...) kullanarak bir duraksama yaratmış ve ritmik akışı yavaşlatmıştır. Özetlemek gerekirse, tüm erek metinler kaynak metnin ritmik bütünlüğünü çeşitli şekillerde bozarak Berman’ın ritimlerin bozulması eğilimine bir

örnek oluşturmaktadır. Cümle yapılarındaki düzenlemeler, genişletmeler ya da kaynak metinde bulunmayan noktalama işaretlerinin kullanılması ritmik yapıyı zayıflatmıştır.

5.8. Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması (The Destruction of Underlying Networks of Signification)

Metnin yüzeyinin altında yer alan ve farklı bölümlerde veya sayfalarda olsalar da semantik ağlar oluşturan kelime veya ifadelerin bozulmasını ifade eden bu eğilim, metnin gizli katmanı olan alt metnin zarar görmesine yol açar. Kaynak metinde tekrarlanan ya da birbirleriyle bağlantılı olan kelimelerin çevrilmemesi, yanlış çevrilmesi veya bağlamdan koparılması alt metni zayıflatarak okurun metnin asıl anlamını tam olarak kavramasını zorlaştırır. Berman, bu ağların doğrudan fark edilmese bile metnin tematik bütünlüğü ve derinliği için önemli olduğunu vurgular. Bu nedenle, çevirmenlerin bu ince bağlantıları koruması veya yanlış yorumlamaması, metnin özünü korumak açısından kritik bir rol oynar. Bu eğilimi daha somut hale getirmek adına aşağıdaki örnekler ele alınmıştır:

Örnek 1:

Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması

KM ““If Hareton does not turn you out of the room, I’ll **strike him to hell**,’ thundered Heathcliff.” (s. 405)

EM1 “Heathcliff, “Hele Hareton seni bu odadan dışarı atmasın bir, **onu eşek sudan gelinciye kadar nasıl döverim bak!**” diye gürledi.” (s. 582)

EM2 “Heathcliff, “Hele Hareton seni bu odadan dışarı atmasın, **onu eşek sudan gelinceye kadar döverim!**” diye gürledi.” (s. 383)

EM3 ““Eğer Hareton seni odadan atmazsa, ben de onu **bir tekmede cehenneme gönderirim**,” diye gürledi Heathcliff.” (s. 447)

EM4 ““Eğer Hareton seni odadan kapı dışarı etmezse, **onu cehenneme postalayacağım**,” diye gürledi Heathcliff.” (s. 422)

Wuthering Heights’ın tematik anlatımının önemli unsurlardan biri “hell” (cehennem) sözcüğü ve çağrışımlarıdır. Karakterlerin şiddetli duygusal ve ahlaki çalkantılarını yansıtmada kuvvetli bir sembol olma görevi yürüten bu kavram, dini bağlamının ötesinde özellikle Heathcliff ve Catherine karakterlerinin içinde bulunduğu azabı, öfkeyi ve intikamcı doğayı betimleyen psikolojik durumlarını anlatmada önemli bir araçtır. Kitabın

tamamına yayılmış olarak tekrarlayan cehennem sembolizmi anlatıya zengin bir şekilde işlenerek romanın Gotik unsurlarını yansıtmaktadır.

Altta yatan anlamsal ağların bozulması başlığı altında incelediğimiz Örnek 1’de, Hareton ile artık arkadaş olan Cathy’nin, yemek masasında Heathcliff’e, ona zarar vermeye kalkması durumunda Hareton’ın kendisini koruyacağını belirtmesinin ardından Heathcliff’in sinirlenerek söylediği bir cümle yer almaktadır. Öncelikle, Öncül’ün EM1 ve EM2 çevirileri arasında Türkçenin değişen yazım kurallarının bir örneğini görmekteyiz. Ayrıca, EM1’in daha konuşma tonunda bir çeviri olduğunu ve EM2’nin daha basit ve akıcı görüldüğünü söyleyebiliriz.

Berman’ın bahsini ettiği bu biçim bozucu eğilim, çevirmenlerin kaynak metnin derin olan anlam ve bütünlüğüne katkıda bulunan birbirleriyle ilişkili sözcük, tema ve anlam ağlarını koruyamadığında ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, EM1’de “strike him to hell” ifadesinin “eşek sudan gelinceye kadar nasıl döverim bak!” şeklinde “hell” sözcüğünün çıkartıldığı deyimisel bir ifadeyle karşılandığı görülmektedir. Bu çeviri kaynak metindeki gibi bir şiddet içerse de sembolik derinliği ve gotik tematik ağı zayıflatmaktadır. EM2’de de aynı betimleme kullanılmaya devam edilmiş ve Heathcliff’in cehennem imgesi ortadan kaldırılarak gösterge ağı bozulmuştur. İlk iki çevirinin aksine, EM3 “cehenneme” referansını çeviriye dahil ederek kaynak metnin gotik bağlamını ve sembolik ağını korumuştur. EM4 de EM3 gibi “cehenneme” sözcüğünü çeviride yansıtmış ve kaynak metnin özgün ağırlığını korumuştur. Sonuç olarak, romanın gotik ve tematik derinliğinin en temel yapı taşı olan cehennem vurgusu Öncül’ün ilk ve yeniden çevirisinde kültüre özgü bir deyim ile değiştirilmiş ve böylece sembolik derinlik korunamayarak anlam ağı sekteye uğratılmıştır. Öte yandan, Koç ve Bekişli ise altta yatan anlamsal ağların bozulması eğilimini gerçekleştirmeyerek kaynak odaklı bir çeviri sergilemişlerdir.

Örnek 2:

Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması

KM “(...) and she only remained, heaving like a sea after a high wind, when **her master** entered on the scene.” (s. 8)

“(…) I remember Mr. Earnshaw, **the old master**, came down-stairs, dressed for a journey; (...)” (s. 44)

- EM1** “**Efendisi** odaya girdiği zaman ortada yalnız o kalmış, fırtınadan sonra bir deniz gibi göğsü kalkıp iniyordu.” (s. 10)
“Mr. Earnshaw, **ihthiyar efendimiz**, seyahat elbiselerini giymiş olarak aşağı indi.” (s. 56)
- EM2** “**Efendisi** odaya girdiği zaman ortada yalnız o kalmıştı; göğsü, fırtınadan sonraki deniz gibi kalkıp iniyordu.” (s. 14)
“(…) Mr. Earnshaw, **evin efendisi**, yol elbiselerini giymiş olarak aşağı indi, (...)” (s. 46)
- EM3** “**Bay Heathcliff** içeri girdiğinde bu kadın kasırğa sonrası kabaran deniz misali kabarmış kalmıştı.” (s. 21)
“(…) **rahmetli Bay Earnshaw**’ı yolculuğa hazırlanmış merdivenlerden inerken hatırlıyorum.” (s. 59)
- EM4** “**Efendisi** sahneye giriş yaptığında da yalnızca kadının kendisi kalmıştı. Kuvvetli bir rüzgârın ardından kabarıp kabarıp inen bir deniz gibi derin derin nefesler alıyordu.” (s. 42)
“(…) Bay Earnshaw, **evin eski beyi**, bir yolculuk için giyinmiş olarak alt kata geldi; (...)” (s. 75)

Romanda karakterlerin sınıfsal ilişkilerinin ve ailevi rollerinin merkezinde yer alan güç, otorite ve işveren temalarını yansıtmada önemli bir terim olan “master” (efendi/bey) kelimesi romanın geneline yayılan ve alt metinde güç kavramını oluşturan tematik bir unsurdur. “Master” ünvanı işveren ve işçi gibi hiyerarşik ilişkileri betimlemekle kalmayıp aynı zamanda Heathcliff gibi karakterlerin sahip olduğu hakimiyeti de vurgular. Heathcliff’in “Efendi” olarak tanımlanması önceden bir yabancı ve hizmetçi olarak sahip olduğu konum ile sonradan otorite konumuna dönüşmesini yan yana getirmesinden dolayı daha da anlam kazanmaktadır. Bu ünvan, Heathcliff de dahil olmak üzere karakterlerin hem bireyler hem de mülkler üzerinde kontrol kurmak için yarışmasından ötürü romanın güç temasıyla da alakalıdır.

Bu sembolik unsura ait Örnek 2’de çevirilerin “master” sıfatını nasıl ele aldıklarını daha kapsamlı görebilmek için romanda farklı karakterlere yapılan hitapları incelemek yararlı olacaktır. Çevirilerde “master” ifadesinin Türkçeye aktarılma şekli, bu otorite ve sahiplik kavramlarının ne derece güçlü bir şekilde yansıtıldığını ve kaynak metindeki sembolik anlamın ne ölçüde korunduğunu göstermesi açısından önemlidir. Örnek cümlelerin ilki

evin hizmetçisi Zillah'ın, efendisi Heathcliff ansızın içeri girdiğinde hissettiği bir durumu anlatırken, ikinci örnek Earnshaw ailesinin reisi ve Wuthering Heights'ın hikayedeki ilk sahibi Mr. Earnshaw'a atıfta bulunmaktadır.

Öncül'e ait olan EM1'deki her iki çevirinin "master" ifadesine yüklenen duygusal ağırlığa sahip olmasa da kaynak metnin hiyerarşik çağrışımını yakaladığını ve evin reisi rolünü aktardığını söylemek mümkündür. Ancak, ikinci cümle Mr. Earnshaw öldükten yıllar sonra söylenen bir cümle olduğu için romanın ilk çevirisinde "old" sıfatının "eski" yerine "yaşlı" olarak aktarılması niteliksel yoksullaştırmanın yapıldığı bir çeviri hatasına işaret etmektedir. Yine Öncül'e ait olan EM2'ye baktığımızda ise "the old master" ifadesinin bu yeniden çeviride düzeltildiği ancak bu sefer de niceliksel yoksullaştırma yapılarak "evin efendisi" şeklinde EM1'den farklılaştığını görebiliriz. Fakat, hitaplara odaklandığımızda EM1 ve EM2'nin kaynak odaklı çeviriler olduklarını varsayabiliriz. Koç'un EM3'teki "master" ve "the old master" tercihlerini incelediğimizde, kaynak metnin otorite ve hiyerarşik çağrışımını ortadan kaldıran bir şekilde sırasıyla "Bay Heathcliff" ve "rahmetli Bay Earnshaw" ifadeleri kullanıldığı görülmektedir. "Master" sıfatının nötr bir hitap şekli olan "Bay" ile aktarılmasının romandaki aile rollerini ve altta metinde yatan güç dinamiklerini ortadan kaldırdığı bir gerçektir. Bu nedenle, Koç'un bu tercihinin altta yatan anlamsal ağların bozulması eğilimine bir örnek teşkil ettiğini söylemek mümkün olacaktır. Bekişli ise EM4'te "efendi" terimini korumuş ve kaynak metnin alt yüzeyinde bulunan güç ve otoriteyi yansıtmıştır. Ek olarak, Mr. Earnshaw için kullandığı "evin eski Beyi" hitabı yine ev halkının lideri konumunda olduğunu anlatmakla birlikte "eski" sözcüğünü eklemesi kaynak metnin zaman bağlamını doğru aktarmaktadır. Özetlemek gerekirse, Viktorya dönemine ait bu romanın güç ve otorite temasının oluşmasında önemli bir yere sahip olan "master" sözcüğü, Öncül ve Bekişli'nin çeviri tercihlerinde hiyerarşik ilişkiyi koruyacak şekilde aktarılırken Koç'un çevirisinde bu terimin aktarılmaması altta yatan anlam ağlarından birini bozmuştur.

Örnek 3:

Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması

KM "My landlord halloed for me to stop ere I reached the bottom of the garden, and offered to accompany me across **the moor**." (s. 39)

“I had a long talk with Zillah about six weeks ago, a little before you came, one day when we foregathered on **the moor**; and this is what she told me.” (s. 369)

EM1 “Bahçenin sonuna varmamıştım ki ev sahibim seslenerek beni durdurdu, ve **kırları** aşınca kadar beraber gitmeyi teklif etti.” (s. 50)

“Altı hafta kadar oluyor, siz gelmezden biraz evveldi, Zillah ile uzun uzun konuştum. **Kırda** karşılaşmıştık. Bana şunları anlattı.” (s. 487)

EM2 “Daha bahçenin çıkışına varmamıştım ki, ev sahibim seslenerek beni durdurdu ve **tepeleri** aşana kadar benimle gelmeyi önerdi. (s. 41)

“Altı hafta kadar oluyor, siz gelmeden az önceydi, Zillah ile uzun uzun konuştum. **Tepede kırda** karşılaşmıştık. Bana şunları anlattı.” (s. 350)

EM3 “Bahçenin sonuna varmamdan evvel ev sahibim durmam için ardımdan seslendi ve **yol** boyunca bana eşlik etmeyi teklif etti.” (s. 53)

“Altı hafta evvel, yani siz gelmeden hemen önceki gün, **dışarıda** karşılaştığımızda Zillah’yla uzun uzun konuştuk.” (s. 407)

EM4 “Mülk sahibim, ben bahçenin dip noktasına ulaşmadan önce durmam için bana seslendi ve bana **çalılık arazinin** öbür ucuna kadar eşlik etmeyi teklif etti.” (s. 70)

“Zillah’yla aşağı yukarı altı hafta evvel, sizin gelmenizden kısa süre önce, **çalılık arazide** rastlaştığımızda, uzun uzun konuştuk.” (s. 386)

Bozkır anlamına gelen “moor” kelimesi hikâyenin geçtiği yer olan Yorkshire bozkırlarının vahşi, engebeli ve ilham verici güzelliğe sahip bir manzara anlamının yanı sıra Heathcliff ve Catherine gibi karakterlerin vahşi doğasını yansıtan, özgürlüğün ve izolasyonun güçlü bir sembolüdür. Brontë bu ortamı hikâyenin hayati bir parçası yaparak romanın gotik özünü güçlendirir ve karakterlerin derinlerde yatan duygularıyla birlikte medeniyet ve doğa, özgürlük ve kısıtlama arasındaki çatışmayı somutlaştıran bir ikiliği gözler önüne serer. Bu açıdan bakıldığında, tek başına bir anlam ifade etmeyen bu terim romanın geneline yayılmış bir şekilde düşünüldüğünde metnin alt anlamını oluşturan önemli bileşenlerden biri olarak görünmektedir.

Örnek 3’te çevirmenlerin hikâye boyunca benimsedikleri çeviri tercihlerini daha iyi anlayabilmek için romanın başından ve sonundan olmak üzere iki farklı çeviri cümle seçilmiş ve sunulmuştur. Kesitteki ilk cümle Mr. Lockwood’un Wuthering Heights’dan ayrılıp kiracı olarak kaldığı Thrushcross Grange’e dönmeye hazırlanırken Heathcliff’in

ona yaptığı bir teklifi betimlemektedir. Heathcliff'in bu teklifi, Mr. Lockwood'un bölgeye hâkim olmamasından dolayı bozkırın ıssız ve tehlikeli doğasına karşı nezaketin ötesinde bir anlam taşımaktadır. İkinci cümle ise, Nelly'nin Zillah'yla denk geldiği bir anı aktarmaktadır.

Genel tartışmadan ayrı olarak, öncelikle yine Öncül'ün ilk çevirisi ve yeniden çevirisi arasındaki benzerlik ve farklılıklara baktığımızda her iki cümle özelinde sözdizimlerinin birbirlerine benzer olduğunu ancak noktalama işaretleri ve sözcük bakımından farklılıklar içerdiğini görmekteyiz. Bahsi geçen biçim bozucu eğilim açısından incelendiğinde ise, EM1'deki “kır” ifadesinin pastoral bir imgeyi çağrıştırmasına rağmen “the moor” ibaresinin yansıttığı yabanıl ve engebeli doğayı tam olarak yansıtmadığı düşünülebilir. Öncül'ün yeniden çevirisi EM2'de “tepeler” ve “tepedeki kır” seçimlerinin bozkırların coğrafi özelliğini yansıtan ama bozkırların uçsuz bucaksız ve vahşi sembolik anlamını aktaramayan ve böylece gotik bağlamın altta yatan anlamını yansıtamayan bir çeviri olduğunu varsayabiliriz. Koç EM3'te, ilk cümledeki yolculuğu anlatmak için genel “yol” ve ikinci cümlede hizmetçilerin buluştukları yer olarak “dışarıda” sözcüklerini kullanarak niceliksel yoksullaştırma eğilimi gerçekleştirmiş ve buna istinaden romanın gotik ve sembolik unsuru olan “moor” temasını ortadan kaldırmıştır. Böylelikle, Berman'ın dile getirdiği metnin altta yatan anlamsal ağların bozulması eğilimini gerçekleştirmiştir. Önceki çevirilerin aksine, Bekişli'nin EM4'te tercih ettiği “çalılık arazi” ifadesinin gotik özü tam olarak yansıtmasa da doğal ortamın engebeli ve vahşi yapısını aktararak kaynak metnin tematik ve sembolik zenginliğini koruduğu düşüncesiyle kabul edilebilir bir çeviri olduğu varsayılabilir. Sonuç olarak, Berman'ın altta yatan anlamsal ağların bozulması yaklaşımına göre, “moor” gibi anahtar bir kelimenin silinerek veya basitleştirilerek değiştirilmesi, eserin yabanılık ve özgürlük temalarının alt sembolik ağlarını bozarak anlatımın derinliğini kötü yönde etkilemiştir. Bu açıdan bakıldığında, bu örnek özelinde anlamsal ağların bozulması eğilimini en fazla gerçekleştiren çevirmenin Koç olduğu varsayılmaktadır.

Örnek 4:

Altta Yatan Anlamsal Ağların Bozulması

KM “By heaven and hell, you've sworn between you to murder that child!” (s. 93)

EM1 “Vallahi de billahi de siz bu çocuğu öldürmek için elbirliği etmişsiniz!” (s. 120)

EM2 “**Yemin ederim ki** siz bu çocuğu öldürmek için elbirliği etmişsiniz!” (s. 91)

EM3 “**Vay canına ki ne vay!** Bu çocuğu boktan biri yapmaya kendi aranızda yemin mi ettiniz!” (s. 109)

EM4 “**Cennet ve cehennem aşkına**, kendi aranızda o çocuğu katletmeye yemin etmişsiniz siz!” (s. 121)

Diğer Viktorya dönemi yazarları gibi Brontë de “cennet” kavramını bir motif olarak romanında kullanmıştır. Brontë, cenneti altta yatan bir anlam ağı olarak işleyip karakterleri onun içinde ve ona karşı konumlandırarak aşk, kayıp ve intikam temalarını çağrıştırmak için kullanmış ve aynı zamanda dini bir bağlama oturtmuştur. Cennet, karakterlerin zorlu ve çoğu zaman cehennemi andıran hayatlarıyla bir zıtlık oluşturan nihai bir huzuru simgelemektedir. Brontë, özellikle Heathcliff ve Catherine arasındaki fani hayatın ötesine geçen güçlü bağı betimlemek için “cennet” ve “cehennem”i sıklıkla bir araya getirmektedir. Romanın geneline yayılan bu anlamsal ağ, romanın gotik özelliğini güçlendirerek karakterleri kurtuluş ve lanetlenme arasında ince bir çizgide konumlandırmaktadır. Bu bakış açısıyla, çevirmenlerin bu sembolik derinliği çevirilerde sağlayabilmesi kaynak metnin özgün değerini erek kültür ve okuruna aktarabilme adına büyük önem arz etmektedir.

Bu bağlamda ele alınan Örnek 4’teki cümle, karısının ölümüyle öfke ve kedere teslim olan Hindley Earnshaw’un, Nelly’yi ve evdeki diğer insanları oğlu Hareton’a zarar vermekle suçladığı bir kesiti anlatmaktadır. Kaynak metinde yer alan “by heaven and hell” ifadesi, Hindley’nin yoğun olan öfke ve çaresizliğinin altını çizen ilahi ve şeytani çağrışımı ortaya koyar. Bu bilgiler ışığında erek metinleri göz önüne aldığımızda, EM1’de “vallahi de billahi de” ifadesinin cennete açıkça bir atıfta bulunmadığını ve bunun yerine yerlileştirme yapılarak İslam dinine özgü bir deyim kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu tercih, erek kültürün beklentileriyle uyumlu olsa da kaynak metnin temelinde yatan Hristiyan çağrışımını ortadan kaldırdığı için anlam ağını bozmaktadır. Öncül’ün yeniden çevirisi EM2’de, ilk çeviride yapılan tercihin değişerek biraz daha nötr bir hale geldiğini ve benzer şekilde kaynak metnin dini ve varoluşsal bağlamı için önemli olan cennet ve cehennem arasındaki karşıtlığı yansıtmadığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan, EM3’teki “vay canına ki ne vay!” tercihi dini çerçevenin tamamen dışına çıkarak romanın dini alt anlam ağından önemli bir kopuş sergilemektedir. Günlük konuşma dilinin tercih edildiği bir çeviri yapılması aynı zamanda popülerleştirme eğiliminin bir

örneği olup altta yatan anlamsal ağların bozulması eğilimine belirgin bir örnek teşkil ettiği varsayılmaktadır. Önceki çeviri metinlerden farklı olarak, EM4 kaynak metnin amacına bağlı kalarak “cennet” ve “cehennem” ifadelerinden açıkça bahsetmektedir. Bu çeviri yaklaşımı, Berman’ın özgün eserin sembolik yapılarını korumaya yönelik vurgusuyla uyumlu olarak metnin altında yatan tematik ağların etkileşimini sürdürmektedir. Sonuç olarak, Öncül’ün ve Koç’un çevirileri bu ağı koruyamazken, Bekişli’nin çevirisinin erek okurun anlatının merkezinde yer alan dini ve ahlaki zıtlığı deneyimlemesine olanak verdiği düşünülmektedir.

5.9. Dilbilgisel Yapıların Bozulması (The Destruction of Linguistic Patternings)

Dilbilgisel yapıların bozulması, kaynak metinde sistematik bir örüntü oluşturan dilsel özelliklerin zarar görmesi anlamına gelir. Cümle türleri, cümle yapıları, gösterenler, metaforlar gibi unsurlar bir metnin sistematik doğasını oluşturur ve sistematik bir şekilde tekrarlanması beklenir (Berman, 2000, s. 293). Örneğin, zaman kullanımları, bağlaçlar ya da belirli yan cümle yapılarının öne çıkması bu sistematik yapının bir parçası olabilir. Ancak, Berman rasyonelleştirme, açıklama ve genişletme gibi bozucu eğilimlerin, kaynak metindeki bu dilsel örüntüleri bozarak metni daha homojen hale getirdiğini öne sürmektedir. Bu nedenle, bir çevirmenin bahsi geçen eğilimleri içeren çeviri yaklaşımı kaçınılmaz olarak dilbilgisel yapıların bozulması eğilimini de beraberinde getirmiş olur. Bu durum, kaynak metnin çeşitliliğini ve tutarlılığını ortadan kaldırırken, dil açısından tekdüze ve anlamsal olarak tutarsız bir erek metin ortaya çıkarır. Orijinal metnin sistematik doğasını oluşturan cümle yapıları, tekrarlar, metaforlar ve gösterenler gibi unsurların çeviride korunması, metnin bütünlüğü ve anlam bütünlüğü açısından kritik bir öneme sahiptir. Aşağıda bu biçim bozucu eğilime dair örnekler sunulmuştur:

Örnek 1:

Dilbilgisel Yapıların Bozulması

KM “‘Sit down and take your hat off, Catherine,’ he answered. (...) Only, Catherine, do me this justice: believe that if I might be **as** sweet, and **as** kind, and **as** good as you are, I would be; **as** willingly, and more so, than **as** happy and **as** healthy.” (s. 321)

- EM1** ““Linton, “**Otur ve şapkanı çıkar**, Catherine” diye cevap verdi. (...) Yalnız Catherine, şu sözlerime hak ver: İnan ki, **senin kadar** sevimli **senin kadar** yumuşak, **senin kadar** iyi olmak elimden gelse, olurdu; hem de eminim, **senin kadar** mesut, **senin kadar** bahtiyar olmaktan daha çok bunu isterdim.” (s. 422)
- EM2** “Linton, “**Otur ve şapkanı çıkar**, Catherine,” dedi. (...) yalnız, Catherine, şu sözlerime hak ver: İnan ki **senin kadar** sevimli, **senin kadar** yumuşak, **senin kadar** iyi olmak elimden gelse, olurdu; hem de hiç kuşku yok, **senin kadar** mutlu, **senin kadar** sağlıklı olmaktan çok, bunu isterdim.” (s. 305)
- EM3** ““**Oturup şapkanı çıkarır mısın**, Catherine,’ dedi sözlerime karşılık. (...) Ama bana da hak ver, Catherine. **Senin kadar** tatlı, kibar ve iyi olsaydım ben de mutlu ve sağlıklı olabilirdim.” (s. 353)
- EM4** ““**Otur ve şapkanı çıkar** Catherine,’ diye karşılık verdi. (...) Yalnız, Catherine, bana şu konuda hakkımı ver: İnan ki, şayet **senin kadar** tatlı ve **bir o kadar** kibar, **bir o kadar** iyi olabilsem, olurdu; hem de seve isteye, hatta **bir o kadar** mutlu ve **bir o kadar** sağlıklı olmaktan daha da çok isteyerek.” (s. 339)

Dilbilgisel yapıların bozulması eğilimine ait olan Örnek 1, Linton Heathcliff’in duygusal kırılmasını ve bunu kullanarak Cathy’yi manipüle etmeye çalıştığı bir sahneyi anlatmaktadır. Linton, Cathy’ye buyurgan bir tavırla emir kipi kullanarak oturmasını ve şapkasını çıkarmasını söyler. Sonrasında kendini acındırarak karşı tarafın sempatisini kazanmaya çalışır. Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere, Brontë romanında mecazi anlatım, benzetme, karşılaştırma gibi edebi araçlardan fazlasıyla yararlanmaktadır. Bunun bir örneğini Örnek 1’deki kaynak metinde görebiliriz. Bağlaçlarla ve virgüllerle birbirine bağlanan uzun cümlede, nezaket tonunu ön plana çıkaran “as sweet, as kind, and as good” gibi kelime seçimlerinin yanı sıra bilinçli olarak tekrarlanan karşılaştırma ifadeleri kullanılmıştır.

Berman’a göre, dilbilgisel yapıların bozulması kaynak metnin sistematik olan dilsel unsurlarının değiştirilmesiyle özgün metnin homojen hale gelmesi ve biçimin kaybolmasıdır. Cümle yapılarının değiştirilmesi veya basitleştirilmesi kaynak metnin heterojen yapısını bozan başlıca unsurlardır. Erek metinlere bu açıdan baktığımızda, EM1’in kaynak metnin cümle yapısına, “and” bağlacının karşılığı eklenmese dahi, mümkün mertebe uymaya çalıştığını ve “senin kadar” ifadesini yan cümlelerde tekrar edip özgün metnin üslubu muhafaza ettiğini varsayabiliriz. Bunun dışında, “healthy”

sıfatı için “bahtiyar” tercihinin yapılması kaynak metinde bulunmayan bir eş anlamlılık meydana getirmekte ve vurguyu da değiştirmektedir. Bu durum çeviride bir genişletme eğilimi yaratmaktadır. Öncül’ün yeniden çevirisi EM2’ye baktığımızda, “senin kadar” ifadesiyle tekrarın korunduğunu ve “bahtiyar” kelimesinin “sağlıklı” ile değiştirilerek ilk çevirinin iyileştirildiğini görmekteyiz. Diğer taraftan, Koç’un çevirisi EM3’te, Linton’ın buyurgan tavrının göstergesi olan “Sit down and take your hat off” emir kipi yapısının “Oturup şapkanı çıkarır mısın” şeklinde bir soru cümlesine dönüştürüldüğü görülmektedir. Cümlelerin devamında “as willingly, and more so, than” kısmının çevrilmeyerek “ben de mutlu ve sağlıklı olabilirdim” şeklinde basitleştirilmiş bir karşılaştırma yapılmış olması da niceliksel yoksullaştırma yaratarak verilmek istenen anlamı değiştirmektedir. Bu yüzden, EM3’teki çevirinin kaynak metnin cümle yapısını önemli derecede basitleştirerek biçimsel özelliklerin çoğunun kaybolmasına neden olduğu düşünülmektedir. Brontë’nin karmaşık sözdiziminin düz bir hale getirilmesi ve duygusal etkinin azaltılması Berman’ın dilbilimsel yapıların bozulması eğilimine açık bir örnek teşkil etmektedir. Önceki çevirilerin aksine, EM4 özgün metnin sözdizimine en yakın olan erek metindir. Niteleyici “bir o kadar” ifadesinin tekrarı, ritmi korumada en başarılı çeviri olduğunu düşündürmektedir. Sözcük seçimleri de anlamsal olarak tutarlı ve üslubu aktarma açısından kaynak metne daha yakındır. Özetle, Berman’ın dilbilgisel yapıların bozulması açısından bakıldığında, EM3 kaynak metinden en önemli derecede sapmaktadır. Zira cümle yapısını değiştirmekte ve anlama katkıda bulunan biçimsel özellikleri yansıtmamaktadır. EM1 ve EM2 kaynak metne daha yakın çevirilerdir ancak yine de vurguyu tam olarak yakalamakta yetersiz kaldıkları düşünülmektedir. EM4, özgün metnin dilsel kalıplarını ve üslup unsurlarını korumada en kaynak odaklı çeviri olarak görünmekte ve bu sayede Berman’ın fikirlerine daha yakın durmaktadır.

Örnek 2:

Dilbilgisel Yapıların Bozulması

- KM** “(...) unless Edgar Linton’s visits to **Miss Cathy** might be an exception.” (s. 83)
“(...) ‘it won’t be **Miss** who spoils your ease: (...)’” (s. 304)
“But you don’t despise me, do you, **Miss**?” (s. 301)
“And he never said **Miss**: (...)” (s. 248)
“(...) during that space **Mrs. Earnshaw**.” (s. 77)

- “(…) and **Mrs. Earnshaw** was ready to fling it out of doors: (…)” (s. 46)
- “(…) one of whom I felt convinced was **Mr. Heathcliff** himself.” (s. 270)
- “She did not mention the visit that night, because she did not see **Mr. Linton**.” (s. 281)
- “**Mr. Edgar** encouraged me to gain information: (…)” (s. 268)
- EM1** “Yalnız Edgar Linton’un **Miss Cathy**’ye yaptığı ziyaretler müstesna!” (s. 107)
- “(…) bunda **küçük hanımın** hiç kabahtı yok öyleyse.” (s. 400)
- “Ama siz beni küçük görmüyorsunuz, değil mi **Miss**?” (s. 396)
- “Sonra bana hiç “**Miss**” demiyordu; (…)” (s. 328)
- “Bu süre müddet zarfında **Mrs. Earnshaw**...” (s. 100)
- “(…) **hanımın** da nerdeyse çocuğu kolundan tutup kapı dışarı edecekti. (s. 58)
- “Bunlardan birinin de bizzat **Heathcliff** olduğuna kanaat getirdim.” (s. 356)
- “O gece ziyaretimizden hiç bahsetmedi, çünkü **babasını** görmedi.” (s. 369)
- “**Mr. Edgar** beni çocuk hakkında malumat almağa teşvik ediyordu. (s. 354)
- EM2** “Edgar Linton’ın **Miss Cathy**’ye yaptığı ziyaretler dışında!” (s. 81)
- “(…) “bundan **küçükhanımın** hiç suçu yok öyleyse. (s. 289)
- “Ama siz beni küçük görmüyorsunuz, değil mi, **Miss**?” (s. 286)
- “Sonra bana hiç **Miss** demiyordu; (…)” (s. 236)
- “Bu süre içinde **Mrs. Earnshaw**...” (s. 77)
- “(…) **hanımın** da neredeyse çocuğu kolundan tutup kapı dışarı edecekti.” (s. 47)
- “Bunlardan birinin de **Heathcliff**’in ta kendisi olduğu kanısına vardım.” (s. 257)
- “O gece bu gidişimizden söz etmedi, çünkü **babasını** görmedi.” (s. 268)
- “**Mr. Edgar** çocukla ilgili bilgi almamı istiyordu.” (s. 256)
- EM3** “Sadece Edgar Linton’ın **Bayan Cathy**’yi ziyaretleri hariç tutulabilir.” (s. 99)
- ““Huzurunuzu **Hanımın** gelip de bozmayacak ya!” (s. 335)
- “Ama sen beni değersiz biriymişim gibi görmüyorsun, değil mi, **Bayan** ...” (s. 332)
- “Bana da hiç **Hanımefendi** demedi.” (s. 273)
- “O sürede **Bayan Earnshaw**...” (s. 94)
- “**Bayan Earnshaw** da onu hemen kapı dışarı etmeye niyetliydi.” (s. 60)
- “Bunlardan birinin **Bay Heathcliff** olduğundan emindim.” (s. 299)

- “O akşam **Bay Linton**’ı göremediği için ziyaretimizden bahsedemedi.” (s. 310)
- “**Bay Edgar** çocuk hakkında bilgi almam için beni cesaretlendiriyordu.” (s. 297)
- EM4** “(...) Edgar Linton’ın **Cathy Hanım**’a olan ziyaretleri bir istisna sayılmazsa...” (s. 112)
- “(...) “huzurunuzu bozan, **küçük hanım** olmayacak; (...)” (s. 323)
- “Fakat sen beni hakir görmüyorsun, değil mi **Bayan**...” (s. 320)
- “Hem hiç ‘**küçük hanım**’ da demedi; (...)” (s. 269)
- “(...) o süre esnasında, **Bayan Earnshaw**...” (s. 106)
- “(...) ve **Bayan Earnshaw** da onu fırlatıp kapı dışarı etmeye hazır görünüyordu; (...)” (s. 76)
- “İçlerinden birinin **Bay Heathcliff**’in ta kendisi olduğuna kani hissettiğim (...)” (s. 292)
- “O gece ziyaretten söz etmedi, çünkü **Bay Linton**’ı görmedi.” (s. 302)
- “**Edgar Bey** beni bilgi edinmeye teşvik etti.” (s. 291)

Dilbilgisel yapıların bozulması eğiliminin diğer bir inceleme noktası kaynak metinde örüntü oluşturacak şekilde kullanılan ifadelerin çeviri sürecinde sistematik olarak aktarılamamasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, Emily Brontë’nin sistematik bir şekilde “Mr.”, “Mrs.” ve “Miss” gibi ünvan sıfatlarını kullanması, romanın toplumsal sınıf ve kimlik temasıyla yakından ilgilidir. Bu ünvanlar Viktorya dönemi toplumunun katı toplumsal hiyerarşisini yansıtarak saygı ve resmiyeti vurgular. Örneğin, bir hizmetçi olan Nelly, Mr. Edgar veya Mrs. Linton gibi resmi ünvanlar kullanarak alt konumunu ifade ederken, Catherine Earnshaw’un evlendikten sonra Mrs. Linton olması onun toplumsal rolündeki değişimi vurgular. Mrs. Linton olduktan sonra bir kız çocuğu dünyaya getiren Catherine, kızına da kendi adını, yani Catherine adını verir. Ancak, romanın içinde bu isim benzerliği zaman zaman karışıklığa da neden olmaktadır. Romanda, annesiyle karışıklığı önlemek için genellikle ona Miss Cathy olarak hitap edilir. Sonuç olarak, bu hitap şekilleri farklı bölümlerde aynı şekilde tekrarlandığı için Brontë’nin tercih ettiği üslubun parçası olarak bir örüntü oluşturmaktadır. Berman’a göre, bu örüntüyü erek metinlerde koruyabilmek kaynak metnin üslubunu yansıtabilmek için çok önemlidir ve aksi durumda dilbilgisel yapıların bozulması eğilimi meydana gelir. Bu anlamda, ünvanların atlanması veya değişikliğe uğraması bu örüntüyü yok ettiği gibi, ünvanların farklı karakterler için farklı şekillerde çevrilmesi de üsluba zarar verecektir. Bu bağlamda,

Örnek 2’de yukarıda bahsi geçen ünvanlar için dokuz adet örnek cümle seçilmiştir. Öncelikle, çevirmenlerin “Miss” ünvanı için izledikleri stratejiler incelendiğinde, Türkçede doğrudan bir karşılığı bulunmayan bu terimin kültürel ve sosyal açıdan incelikli bir anlam taşıdığı ve bekar bir kadına hitap edilirken kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, EM1 ve EM2’de “Miss” terimi genellikle ödüncleme yapılarak doğrudan aktarılmış olsa da bazı yerlerde “küçükhanım” olarak açıklama yapılarak örüntünün bozulduğu görülmektedir. EM3’te ise bu ifadenin “bayan”, “hanım” ve “hanımefendi” olarak medeni durumu yansıtmayan üç farklı genelleştirme yapılarak çevrildiği anlaşılmaktadır. EM4’te genellikle “hanım” örüntüsünün tercih edildiği, ancak bazı yerlerde “küçükhanım” açıklaması ve “bayan” genelleştirmesiyle dilsel yapıların bozulduğu gözlenmektedir. Öte yandan, evli kadınlara hitap etmek için kullanılan “Mrs.” teriminin çevirilerdeki kullanımına baktığımızda, Öncül’ün EM1 ve EM2 çevirilerinde genellikle ödüncleme yöntemini tercih ettiği ama yer yer “hanımım” şeklinde açıklama yaparak dil örüntüsünü bozduğu görülmektedir. EM3 ve EM4’te ise evlilik durumundan yoksun şekilde rasyonelleştirme yapılarak “Bayan” ifadesinin tercih edildiği ve bu yaklaşımın sistematik bir şekilde tekrarlandığı görülmektedir. Son olarak, “Mr.” teriminin aktarımı incelendiğinde, EM1 ve EM2 çevirilerinde hem ödüncleme hem açıklama hem de silme stratejilerinin bir arada kullanıldığı ve bu durumun dilbilgisel örüntüyü tamamen ortadan kaldırdığı söylenebilir. EM3’te “Bay” çevirisi tüm metne yayılmış ve tüm karakterler için tutarlı bir şekilde uygulanmıştır. EM4’te ise “Bay” ve “Bey” ifadelerinin dönüşümlü olarak kullanıldığı ve bu nedenle örüntünün bozulduğu görülmektedir. Sonuç olarak, çevirmenlerin ünvanların aktarımı konusunda çeviri stratejileri bakımından kararsız kaldıkları ve kadın karakterler için kullanılan ünvanlarda kaynak metnin tutarlılığını ve bütünlüğünü koruyamadıkları görülmektedir. Tüm erek metinlerde rasyonelleştirme, açıklama veya genişletme eğilimleri sonucunda “Miss” ve “Mrs.” çevirilerinin dilbilgisel yapılarının bozulduğu ve dilsel örüntünün kaybolduğu varsayılmaktadır. Buna karşın, “Mr.” çevirisinin ise sadece EM3’te dilsel örüntüyü koruduğu görülmektedir.

Örnek 3:

Dilbilgisel Yapıların Bozulması

- KM** ““My master bid me tell his sister that she must not expect either a letter or a visit from him at present. He sends his love, ma’am, and his wishes for your happiness, and his **pardon** for the grief you have occasioned; but he thinks that after this time his household and the household here should drop intercommunication, as **nothing** could come of keeping it up.”” (s. 188)
- EM1** ““Efendim benimle haber yolladı: **‘Isabella şimdiki halde benden ne mektup, ne ziyaret beklemesin’ dedi.** Size selamını ve saadet temennilerini yolladı hanımefendi; kendisine verdiğiniz üzüntüleri de **affettiğini** söyledi. Ama artık, bundan böyle, kendi evi ile bu ev arasında her türlü temasın kesilmesi icabettiği, çünkü bunun bir **faydası** olmayacağı fikrinde.”” (s. 248)
- EM2** ““Efendim benimle haber yolladı. **‘Isabella şimdiki halde benden ne mektup ne ziyaret beklesin,’ dedi.** Size selamını ve mutluluk dileklerini yolladı, hanımefendi; kendisine verdiğiniz üzüntüleri de **unutup sizi bağışladığını** söyledi. Ama artık, bundan böyle, kendi evi ile bu ev arasında her türlü ilişkinin kesilmesi gerektiği, çünkü bunun bir **yararı** olmayacağı kanısında.”” (s. 180)
- EM3** ““Beyimiz şu anda kendinden ne mektup ne de ziyaret beklemesini kız kardeşine söylememi istedi benden. Sevgileriyle saadet dileklerini yolluyor size Hanımcığım. Sebep olduğunuz sıkıntı için de sizi **affettiğini** ama kendi eviyle bu ev arasında artık bir ilişki kalmadığını, görüşmenin **fayda** getirmeyeceğini söylüyor.”” (s. 209)
- EM4** ““Beyefendim bana, kardeşine şu anda kendisinden bir mektup da, ziyaret de beklememesi gerektiğini söylememi buyurdu. Sevgilerini gönderiyor hanımefendi, ayrıca mutluluğunuza yönelik dileklerini ve yol açtığınız keder için **affını** da; ama bu saatten sonra kendi hane halkı ve buradaki hane halkının, bunu sürdürmekten hiç **iyi bir şey** çıkmayacağı için, kendi aralarındaki irtibatı bırakması gerektiğini düşünüyor.”” (s. 211)

Örnek 3’teki kesitte, Edgar Linton’ın Nelly aracılığıyla, kardeşi Isabella’nın Heathcliff ile kaçmasının ardından onunla bağlarını kopardığını bildirdiği mesajı bulunmaktadır. Kaynak metnin bu kısmında resmiyet ile duygusallık arasında bir denge kuran Brontë, kardeşler arasında bağın koptuğunu öne çıkarmak ve Nelly’nin rolünü vurgulamak için doğrudan ve dolaylı anlatımları birlikte kullanmaktadır. Kullandığı dilin muğlak olduğu da belirtilebilir. Bu bağlamda erek metinler incelendiğinde, EM1’deki çevirinin kaynak

metnin dilbilgisel yapısını önemli derecede değiştirdiği görülmektedir. Kaynak metnin ilk cümlesi dolaylı bir anlatım içerirken, öncül’ n bunu çeviride tırnak içine alarak doğrudan bir aktarıma dönüştürmesi anlatımı basitleştirerek erek kitle için daha erişilir kılarken, kaynak metinde Nelly’nin aracılık rolüne zarar vermektedir. Buna ek olarak, kaynak metinde aradaki bağın koptuğunun bir işareti olan “his sister” ifadesinin kişi adıyla değiştirilmesi de Bront ’nin vermek istediği muğlaklığı açıklayan bir biçim bozucu olduğu düşünülmektedir.  nc l’ n yeniden  evirisi EM2, aynı şekilde doğrudan ve dolaylı anlatım arasındaki etkileşimi değiştirerek ve “Isabella” adını çeviride tutarak kaynak metindeki katmanlı anlatımı homojen hale getirmeye devam etmiştir. Ancak, EM1’den farklı olarak,  nc l KM’deki “pardon” kelimesini “unutup sizi bağışladığını” şeklinde çevirerek bir genişletme de yapmıştır. Bu durum, dilsel yapıların bozulması açısından EM2’yi bir adım daha ileriye götürmüştür. Koç, EM3’te kaynak metindeki dolaylı anlatımı koruyarak EM1 ve EM2’deki gibi bir bozulmaya mahal vermemiştir. Fakat, kaynak metnin devamında bağlaçlarla kurulan tekrarlı yapıları basit cümleye dönüştürerek sözdizimsel yapıyı değiştiren bir rasyonelleştirme yapmıştır. Ayrıca, “görüşmenin fayda getirmeyeceğini” şeklindeki çevirisi, kaynak metinde soyut bir ifadeye sahip olan “nothing could come” ifadesini daha net hale getirerek “fayda” olarak yorumlaması üslupta bir değişikliğe ve bozulmaya neden olmuştur. Son olarak, diller arasındaki yapısal farklılıklardan kaynaklanan zorunlu sözdizimsel değişiklikler dışında EM4’ n kaynak metne oldukça sadık bir  eviri sunduğu gözlemlenmiştir. Yalnızca “hiç iyi bir şey çıkmayacağı için” ifadesinde, kaynak metinde muğlak olan “nothing” ibaresi daha açıklayıcı bir şekilde aktarılarak yorum katılmıştır. Özetle, Bront ’nin üslubunu en fazla bozan çevirinin ilk yeniden  eviri olan EM2 olduğu görülürken, bu çeviriyi sırasıyla EM1 ve EM3’ n izlediği düşünülmektedir. En az tahribata neden olan  eviri ise EM4 olarak değerlendirilmektedir.

 rnek 4:

Dilbilgisel Yapıların Bozulması

KM ““What do you mean?” asked Zillah. ‘It’s not his tale: they tell that in the village about your being lost in the marsh; and **I calls** to Earnshaw, when I come in— ‘Eh, **they’s** queer things, Mr. Hareton, happened since I went off.’” (s. 352)

- EM1** “Zillah, “Ne demek istiyorsunuz?” diye sordu. “Bunu efendim uydurmadı ki, kasabada anlatıyorlar” bataklıkta kaybolduğunuzu onlar söylüyorlar. Eve gelince Earnshaw’a, “Ben gideli epeyce tuhaf şeyler **olmuş** ha, Mr. Hareton” **dedim.**” (s. 464)
- EM2** “Zillah, “Ne demek istiyorsunuz?” dedi. “Bunu efendim uydurmadı ki, kasabada anlatıyorlar, bataklıkta kaybolduğunuzu onlar söylüyorlar; eve gelince Earnshaw’a, ‘Ben gideli bir sürü tuhaf şey **olmuş** ha, Mr. Hareton,’ **dedim.**” (s. 334)
- EM3** ““Nasıl yani?” diye sordu Zillah. “Bu onun hikayesi değil ki... Bunu köyde konuşuyorlar... Sizin bataklıkta kaybolmanızı! Eve gelince Earnshaw’ı **çağırdım...**” ‘Gidişimin ardından garip şeyler **olmuş**, Bay Hareton.” (s. 387)
- EM4** ““Ne demek istiyorsunuz?” diye sordu Zillah. “Onun dedikodusu değil bu. Köyde anlatıyorlar. Sizin bataklıkta kaybolmanızla ilgili olanı yani; hem ben, içeri geldiğimde Earnshaw’a **seslenivermişim**: ‘Eh, buradan gitmemden bu yana olup bitmiş tuhaf şeyler **varmış** Hareton Bey.’” (s. 369)

Nelly’nin Heathcliff tarafından Cathy ve Linton evlenene kadar esir tutulduğu sırada, Zillah, onun bataklığa saplandığına dair bir hikâye duyduğunu anlatmakta ve onu efendisi Heathcliff’in mi kurtardığını sormaktadır. Bunun üzerine Nelly’den beklemediği bir cevap alan Zillah, Örnek 4’teki kesitte, kendisini açıklamaya çalışmaktadır. Wiltshire’a göre, Zillah, olayları Nelly’ye çoğunlukla standart İngilizce ile anlatır. Ara sıra yerele özgü kelimeler kullansa da tutarlı bir lehçesi bulunmamaktadır (2005, s. 23). Fakat, Brontë’nin her karakterin sosyal ve eğitim durumuna uygun bir konuşma tarzı oluşturma durumu Zillah’da da görülmektedir. Karakterin eğitimsizliğini yansıtmak için Zillah’nın standart İngilizcesinde standart dışı dilbilgisi yapıları kullanmaktadır. Örnek 4’te bulunan “I calls” ve “they’s” gibi dilbilgisi hatalarıyla oluşturulan standart İngilizceden kasıtlı sapma, Zillah’nın sosyal kimliğini yansıtarak Brontë’nin üslubunun bir parçası olarak işlev görmektedir. Erek metinler bu bağlamda incelendiğinde, Türkçe çevirilerin bu tür sapmaları aktarmadığı, bunun yerine standart Türkçe dilbilgisine uygun cümleler içerdikleri görülmüştür. Örneğin, Öncül EM1 ve EM2’de “I calls” ifadesini “dedim” şeklinde standart bir geçmiş zaman kipi olarak çevirirken, “they’s queer things” tümcesinin “epey tuhaf şey olmuş” ve “bir sürü tuhaf şey olmuş” şeklinde dilbilgisel tutarsızlığı düzelterek aktarmıştır. Benzer şekilde, EM3 “çağırdım” ve “garip şeyler

olmuş” olarak standart Türkçe ifadeler içermektedir. EM4’te, Bekişli “seslenivermişim” ve “tuhaf şeyler varmış” şeklinde dilbilgisel olarak doğru ifadeler kullanmıştır. Ancak, bu tercihlerin önceki çevirilerden farklı durduğu dikkat çekmektedir. Bekişli’nin standart Türkçe “seslendim” ifadesi yerine konuşma dilinde kullanılan ve pek de standart sayılamayabilecek “seslenivermişim” sözcüğünü tercih etmesi ve kulağa daha doğal gelen “tuhaf şeyler olmuş” yerine “tuhaf şeyler varmış” tercihi bu kasıtlı sapmaların farkında olduğunu gösterebileceği düşünülmektedir. Yine de kaynak metni heterojen bir yapıya büründüren bu öğelerin çeviri metinlerde yansıtılamaması erek metinlerin orijinal esere göre homojen, tek biçimli ve tutarsız hale getirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, burada dilbilgisel yapıların bozulması eğiliminin gerçekleştiği varsayılmaktadır.

5.10. Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi (The Destruction of Vernacular Networks or Their Exoticization)

Eserin yazıldığı dile özgü yerel ifadelerin ve kullanımların çeviri sırasında silinmesi veya etkilerinin yok edilmesi yerel dil ağlarının tahribine yol açar. Oysa bu unsurlar, yazarın tarzının ayrılmaz bir parçası olup metne kültürel zenginlik katmaktadır. Çevirmenler, kültüre özgü bu yerel dil ifadelerini ya tamamen ortadan kaldırırlar ya da korumak amacıyla genellikle italik yazı kullanarak belirginleştirme, diğer bir ifadeyle kaynak metinde sıradan veya önemsiz bir ifadeyi erek metinde vurgulama ya da erek dilde uygun karşılıklarla değiştirme gibi stratejilere başvururlar. Berman, bu süreci egzotikleştirme olarak tanımlar. Ancak, bu yaklaşım yerel zenginliği kısmen korusa da metnin dilsel ve kültürel özgünlüğüne zarar vererek deformasyona neden olur. Kaynak metindeki yerel ve sözlü dil ifadelerinin oluşturduğu zengin anlam katmanları, erek dilde standart dilin kullanılmasıyla ya ortadan kalkar ya da belirgin hale gelir. Özetle, kaynak dildeki yerel dil biçimlerinin veya argo sayılabilecek ifadelerin erek dildeki eşdeğerleriyle değiştirilmesi genellikle anlam ve üslup açısından bir kayba yol açar ve yerel ifadelerin çeviride doğru bir şekilde aktarılmasını engeller.

Emily Brontë’nin *Wuthering Heights* romanında yerel dile ait ifadelerin kullanımı, eserin atmosferini ve karakterlerin gerçekçiliğini yansıtmak için önemli bir yere sahiptir. Yorkshire lehçesinin özgün ifadeleri⁷ hikâyenin geçtiği yer ve döneme ait kültürel ve

⁷ Yorkshire’a ait yerel dile ait sözcükler *Wuthering Heights* üzerine yapılan akademik çalışmalar ve Joseph Wright’ın “The English Dialect Dictionary” sözlük serisinin Innsbruck Üniversitesi tarafından geliştirilen çevrimiçi uygulaması kullanılarak belirlenmiştir.

toplumsal dokuyu okura hissettirir. Fakat, Wuthering Heights’ın çevirisinde yerel dil öğelerinin aktarımı zorlu bir süreçtir. Genel olarak baktığımızda, yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi eğilimi erek metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki bilgiler göz önünde bulundurularak bu eğilim için seçilen örnekler aşağıdaki gibidir:

Örnek 1:

Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi

KM ““Hindley hurried up from his paradise on the hearth, and seizing one of us by the collar, and the other by the arm, hurled both into the back-kitchen; where, Joseph asseverated, **owd Nick** would fetch us as sure as we were living: and, so comforted, we each sought a separate nook to await his advent.” (s. 27)

EM1 “Hindley ocağın başındaki cennetini bırakıp koştu. Birimizi ensesinden, birimizi de kolundan yakalayıp, ikimizi de arkadaki mutfığa fırlattı. Joseph orada durmuş, **şeytanın** gelip bizi diri diri götüreceğini yemini billah ediyordu. Onun bu sözleriyle teselli bularak, ikimiz de şeytanı beklemek için ayrı bir köşeye çekildik.” (s. 34)

EM2 “Hindley, ocağın başındaki cennetini bırakıp koştu. Birimizi ensesinden, birimizi de kolundan yakalayıp ikimizi de arkadaki mutfığa fırlattı. Joseph, mutfakta durmuş, ‘Şimdi sizi **Şeytan** alıp götürsün de görün!’ diyordu. Aman ne iyi olur, diye düşünerek, Şeytan’ı beklemek için ikimiz de ayrı bir köşeye çekildik.” (s. 30)

EM3 “Hindley ocağın başındaki cennetinden kalkıp yanımıza koştu. Birimizi yakasından, diğerimizi de kolundan yakalayıp bizi arkadaki, mutfığa savurdu. Mutfakta Joseph **şeytanın** bizi almak için mutlaka geleceğini söylüyordu. İkimiz rahatlamış halde, her birimiz şeytanın bizi almaya geleceği bir köşeye çekilip beklemeye başladık.” (s. 40)

EM4 “Hindley şömine başındaki cennetinden alelacele kalkıp geldi ve birimizi yakasından, öbürümüzü de kolundan kavrayarak arka mutfığa fırlattı. Orada da, Joseph, ‘**iğblis’in** bizi şüpheye yer bırakmayacak kadar kesin şekilde kaptığı gibi götüreceğini beyan etti ve bu şekilde avutulmuş olarak, ikimiz de onun ortaya çıkışını beklemek üzere ayrı bir kuytu köşe aradık.” (s. 59)

Örnek 1’de bulunan kesit, babasının ölümünden sonra evde kontrolü ele alan Hindley’nin öfkeli bir şekilde Heathcliff ve Catherine’i mutfığa götürdüğü ve bu esnada Joseph’ın çocukları korkutmak için şeytanı anarak gerilimi arttırdığı bir ana aittir. Batıl inançlara sahip bir dindar olan Joseph, romanda tamamen Yorkshire lehçesinde konuştuğu için yerel dile ait ifadeleri sıkça kullanmaktadır. Bunlardan biri olan “Owd Nick” ifadesi, “Old Nick” teriminin lehçesel bir karşılığı olarak İngiltere’nin orta Batı bölgelerinde türediği düşünülen Hristiyanlık dininde şeytan için kullanılan yerel bir terimdir.⁸ Anlatıma kültürel açıdan özel bir katman katan yerel halk dilinde kullanılan bu ifade, hem bölgesel hem de toplumsal bağlamı yansıtmaktadır. Türkçe erek metinlerin bu yerel dil ifadesini nasıl aktardıklarını incelediğimizde, Öncül’ün EM1 ve EM2 çevirileri ile Koç’un EM3 çevirisinde kaynak metindeki “owd Nick” söz öbeğinin kültürel ve lehçesel bağlamdan yoksun olarak basitçe “şeytan” olarak aktarılmış olduğunu görebiliriz. Buna karşın, Bekişli’nin EM4 çevirisinde, bu terim lehçeyi de yansıtmak adına “iğblis” şeklinde İslam kültüründe şeytan için kullanılan bir sözcükle çevrilmiştir. Bekişli, erek dilde yer alan kültüre özgü bir ifadeyi kullanarak ve bunu tırnak işareti içinde vererek bir anlamda egzotikleştirme eğilimi ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, “owd Nick” ifadesinin sunduğu yerel dil zenginliğinin genelleme yapılarak “şeytan” şeklinde ya da uyarılama yoluyla “iğblis” şeklinde çevrilmesi, kaynak kültürün dokusunun kaybolmasına neden olduğu için Berman’ın yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi eğilimine bir örnek teşkil etmektedir.

Örnek 2:

Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi

- KM** “‘Mistress Dean? Nay!’ she answered, ‘shoo doesn’t **bide** here: shoo’s up at th’ Heights.’” (s. 387)
- EM1** “‘Mrs. Dean mi?’ dedi. ‘Hayır, o burada **oturmaz**; Bayır’dadır.’” (s. 509)
- EM2** “‘Mrs. Dean mi?’ dedi. ‘Hayır, o burada **oturmaz**; Tepeler’dedir.’” (s. 366)
- EM3** “‘Bayan Dean mi? O yoh!’ dedi. ‘Burda **galmıyo** o. Tepeler’de galıyo.’” (s. 427)
- EM4** “‘Dean Han’fendi mi? Yok!’ diye yanıt verdi. ‘O burada **kalmıyo**’; o yukarda, Tepeler’de.’” (s. 404)

⁸ Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/news/uk-england-38909955>, E.T. 01/12/2024

Örnek 2’deki cümle, Mr. Lockwood’un uzun bir süre sonra Thrushcross Grange’e geri döndüğünde orada bulunan hizmetçi Zillah ile arasındaki bir konuşmaya aittir. Nelly’nin nerede olduğunu soran Mr. Lockwood, onun Wuthering Heights’a geri döndüğünü öğrenir. Zillah’nın verdiği cevapta bulunan “nay”, “shoo” ve “bide” kelimeleri Yorkshire lehçesinin dil ifadelerine örneklerdir. “Shoo”, “she” zamirinin bölgesel bir yansıması iken, “nay” ve “bide” Yorkshire yerel dilinin ifadelerindendir. Irene Wiltshire’a (2005, s. 23) göre, Zillah hikâyede olayları Nelly’ye çoğunlukla standart İngilizce ile anlatmakta ve tutarlı bir lehçesi olmasa da yerel ifadeleri konuşmasına yansıtmaktadır. “Kalmak, yaşamak, beklemek” gibi anlamlara sahip olan diyalektik “bide”⁹ fiilinin kullanımı bölgesel bir konuşma şeklini yansıtmakta ve kaynak metne yerel bir özgünlük katmaktadır. Daha önceki bölümlerde de üstünde durulduğu üzere, Berman’a göre yerel dil ifadeleri ait oldukları kültüre ve coğrafyaya özgü yapılarından ötürü çevrilmeleri çok zor olabilmekte ve hatta bazen komik bir hal alabilmektedir. Buna göre, Öncül’ün ilk (EM1) ve yeniden çevirisinde (EM2) “bide” fiilinin standart bir Türkçeyle “oturmaz” olarak çevrildiğini görmekteyiz. Bu tercihler, “bide” ifadesinin konuşma diline ait yerel niteliğini ortadan kaldırmıştır. Böylelikle, bu çeviri örnekleri yerel dil ağlarının bozulmasına birer örnek teşkil etmektedir. Ertuğrul Koç, çevirisinin önsözünde belirttiği şekilde, Brontë’nin karakterlerine uyguladığı farklı dil kullanımlarını çevirisinde uyarlamıştır. Bu yüzden, EM3’teki orta Anadolu ağızına benzeyen bir dilin kullanımı şaşırtıcı olmamalıdır. “Bide” sözcüğünü “galmıyo” şeklinde “kalmıyor” kelimesinin fonetik bir çevirisini yaparak aktaran Koç, Türkiye’deki yerel bir konuşma tarzını kullanarak kaynak metindeki lehçeye ait bir his yakalamaya çalışmıştır. Ancak, “galmıyo” tercihi Yorkshire yerel dilinin izini yansıtmadığı için yerel dil ağlarının bozulması eğilimine girmektedir. Bu ifadeyi standart Türkçe dışında olacak şekilde vermesi de egzotikleştirme yaptığının göstergesi sayılabilir. Öte yandan, Koç’un Anadolu ağızını kullanarak bir çeviri yapması “Dil Katmanlarının Silinmesi Eğilimi” alt başlığında daha sonra tartışılacaktır. Son olarak, Bekişli’nin bahsi geçen Yorkshire yerel ifadesini nasıl çevirdiğine bakacak olursak, onun da gayri resmi konuşma diline özgü “kalmıyo” ifadesini kullandığını belirtebiliriz. Bekişli’nin tercihi kaynak metnin konuşma tonunu yansıtsa da “bide” fiilinin bölgesel nüansını atlamaktadır. Ancak, tercih ettiği sözcüğün

⁹ Bkz. (Çevrimiçi) https://dsl.ac.uk/entry/snd/bide_v, E.T. 14/11/2024

sonuna bir kesme işareti koyması onu cümle içerisinde belirgin hale getirdiği için bunun yerel dil ağlarının egzotikleştirilmesi eğilimine girdiğini belirtmek daha doğru olacaktır.

Örnek 3:

Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi

KM “Ye deserve pining fro’ this to Churstmas, flinging t’ precious gifts o’ God under fooit i’ yer **flaysome** rages!” (s. 184)

“You deserve [to be] pining about this until Christmas, flinging the precious gifts of God underfoot in your **terrible** rage.”

EM1 “Allahın o canım nimetlerini **hiç yoktan** öfkelenip de ayaklar altına attığın için, ta Noele kadar acı çekip cezalanmaya müstahaksın.” (s. 243)

EM2 “**Hiç yoktan böyle** öfkelenip de Tanrı’nın o cânım nimetlerini ayaklar altına attığın için, ta Noel’e kadar aç kalıp bir lokma için yakarmalısın!” (s. 176)

EM3 “Ôfgêylnêng Tanrı’nın nimêdingi ayaanın aldında aldında êcin Noel’e gaddêr ac galmang ilaazım.” (s. 204)

EM4 “**Korkunç** öfke patlamalarınız içinde Tanrı’nın kıymetli nimetlerini ayak altına fırlatarak, şu andan Noel’e kadar azap çekmeyi hak ediyosunuz siz!” (s. 206)

Berman (2000), yerel dil kullanımının bir yazarın biçeminde ikonik bir unsur olduğuna ve bunun göz ardı edilmesinin veya nötrleştirilmesinin özgün eserin ciddi şekilde zarar görmesine neden olduğunu belirtmektedir. Örnek 3’te bulunan kesit, yerel dile ait bir ifadenin Berman’ın öne sürdüğü çeviriden silinmesi ve etkisizleştirilmesi hususuna bir örnek teşkil etmektedir. Kaynak metin, Heathcliff ile kaçarak evlendikten bir süre sonra Wuthering Heights’a geri dönmelerinin ardından evde aradığı ortamı bulamayan Isabella Linton’ın, evin hizmetçisi Joseph’in getirdiği yemeği yere fırlatmasından sonra Joseph’in onun bu duygusal patlamasını nankörlükle suçladığı bir sahneyi tasvir etmektedir. Bilindiği üzere, Joseph Yorkshire lehçesinde konuştuğu için kullandığı dilde o bölgeye ait yerel dil sözcüklerini bolca barındırmaktadır. The English Dialect Dictionary’de açıklanan şekliyle “flaysome” kelimesi İrlanda ve Kuzey İngiltere’nin Yorkshire bölgesine özgü olan “korkunç, dehşet verici, ürkütücü” anlamlarında kullanılan bir sıfattır (Wright, 1902, s. 392). Kaynak metin bağlamında, duyulan öfkenin yoğunluğunu arttıran kültüre özgü canlı bir niteleyici görevi görmektedir. Erek metinlerde bu yerel dil ifadesinin çevirilerine bakıldığında, Öncül’ün EM1 ve EM2 çevirileri arasında ciddi bir

fark bulunmasına rağmen yerel dil ifadesini sırasıyla “hiç yoktan” ve “hiç yoktan böyle” olarak aktarmaları öfkeyi genel bir tanıma indirgemekte ve niceliksel yoksullaştırma eğilimi göstererek “flaysome” ifadesinin kendisini ve dolayısıyla diyalektik doğasını ortadan kaldırmaktadır. EM3’teki “Ôfgêylnêng”, kaynak metindeki fonetik düzensizliği Türk ağızlarından birine uyarlayarak yerel bir dil hissi oluşturan egzotikleştirilmiş bir çeviri örneği olsa da “flaysome” sıfatını çeviriden çıkarttığı için niceliksel yoksullaştırma eğilimi oluşturmıştır. Bu aynı zamanda yerel dil ağlarının bozulmasına neden olan bir durumdur. EM4, erek metinler arasında bahsi geçen Yorkshire lehçesine ait sözcüğün anlamını çeviride yansıtan tek erek metindir. Bekişli’nin “korkunç” sıfatını kullanarak anlamı yakalamasına rağmen terimin lehçesel özgünlüğünü koruyamadığı için yerel dil ağlarının bozulması eğilimini gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak, çevirilerin hiçbiri bu coğrafi sıfatın kültürel yoğunluğunu muhafaza edememektedir. Ancak EM4, kaynak metnin dilsel özelliğinden yoksun olsa da anlamsal açıdan en yakın yaklaşımı göstermektedir.

Örnek 4:

Yerel Dil Ağlarının Bozulması veya Egzotikleştirilmesi

KM “You shall pay me for the plague of having you eternally in my sight—do you hear, damnable **jade**?” (s. 38)

EM1 “Hep böyle gözümün önünde durup başıma bela kesilmenin bir gün acısını çekeceksin, anladın mı melun **cadı**?” (s. 49)

EM2 “Hep böyle gözümün önünde durup başıma bela kesilmenin bir gün acısını çekeceksin, anladın mı, lanet olasıca **sümsük**!” (s. 41)

EM3 “Her an veba gibi gözümün önünde olmayı gösteririm sana. Seni lanet olasıca **fahişe**, duydun mu beni?” (s. 52)

EM4 “Seni ilelebet gözümün önünde bulma belasının karşılığını ödeyeceksin bana... Duyuyor musun, lanet olasıca **kahpe**?” (s. 69)

Son olarak, Örnek 4’te bulunan cümle yerel dil ifadelerinin bir çeşidi olan argo kelimeler kategorisinde yer alabilecek bir sözcük içermektedir. Sözlükteki “yeşim taşı” anlamının dışında The English Dialect Dictionary’ye göre, Yorkshire lehçesinde “kısrak, at, yaşlı ve yıpranmış at” anlamında kullanılan “Jade” kelimesi yöresel bir mecaz olarak “değersiz kadın ya da hoppa bir genç kız” anlamına gelmektedir (Wright, 1902, s. 342). Yukarıdaki

kesitte, Heathcliff'in Cathy'ye sarf ettiği bu argo ifade kültürel ve tarihsel anlamda kadınlara yönelik bir hakarettir. Bu terimi çevirirken yaşanabilecek zorluklardan biri sözcüğün yargılayıcı tarafını erek kültürde aynı şekilde yansıtabilme, diğeri ise kınama, ahlaki küçümseme ve cinsiyetçilik gibi katmanlarını koruyabilmektir. Bunu yapabilmek için çevirmenin ancak erek kültürde eşdeğer bir argo ifadesi kullanması gerekir. Fakat, Berman'a göre bir argo ifadeyi erek dil argosuyla çevirmek bir egzotikleştirme biçimidir ve çeviride bozulmaya neden olur. Türkçe çeviriler bu bağlamda incelendiğinde, bu ifadenin çevirmenler tarafından değişik şekillerde ele alındığı görülmektedir. EM1 ve EM2 arasında “damnable jade” çevirisi bakımından farklılık bulunmaktadır. Öncül 1946'da “jade” argo kelimesini “cadı” olarak çevirip kınayıcı ve cinsiyetçi özü yakalarken ahlaki sorgulamayı doğaüstü bir kötülük algısına kaydırarak yerel dil ifadesinin derinliğini yansıtamamıştır. Bu tercihin, yerileştirici bir çeviri yaklaşımı sergilediği varsayılmaktadır. 1983 yılında yaptığı yeniden çeviriye baktığımızda, “cadı” sözcüğünün “sümsük” sözcüğüyle değiştirildiğini ve cinsiyete dayalı ahlaki yargılamadan kişisel yetersizlik ve zayıflık anlamına gelen bir ifadeye dönüştüğünü söyleyebiliriz. Öncül'ün bu tercihi Türkçe konuşma diline ait bir hakaret olduğu için yerileştirme kapsamında kaynak metnin karakteristik özelliğini ortadan kaldırmaktadır. 2016 yılındaki yeniden çeviri EM3'e bakıldığında, “fahişe” çevirisinin hakareti yoğunlaştırarak cinsiyete dayalı bir aşağılamayı vurguladığı ancak sadece cinsel uygunsuzluğa odaklandığı görülmektedir. Bu tercih kaynak metindeki terimi korumaktan ziyade üslubu değiştiren bir çağrışım yaratmaktadır. Son olarak, EM4'te argo ifade erek kültürde cinsiyetçi ve kınayıcı çağrışımları içine alabilecek “kahpe” şeklinde çevrilmiştir. Bu tercih, kaynak metindeki argo ifadeyi çok benzer bir Türkçe argo ifadeyle değiştirmiş olsa da yerileştirme içerdiği için kaynak metnin yerel dil ağının bozulmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, tarihsel olarak çevirilere bahsi geçen argo ifade ışığında bakıldığında yüceltme eğiliminin zıttı olan popülerleştirme eğiliminin gerçekleştirildiğini ve tüm erek metinlerde Türkçe eşdeğer arayışına gidildiği için egzotikleştirme yapıldığı ve bunun sonucunda yerel dil ağlarının bozulması eğiliminin gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

5.11. İfade ve Deyimlerin Bozulması (The Destruction of Expressions and Idioms)

İfade ve deyimlerin bozulması, kaynak metindeki kültürel özgün ifade, deyim veya atasözlerinin erek dildeki karşılıklarıyla değiştirilmesi sonucu meydana gelen bozulmayı ifade eder. Berman’a göre, bu çeviri süreci eserin yabancılığını bozarak etnik-merkezci olarak nitelendirilen bir durum yaratır, zira çevirmen metni erek kültüre uygun hale getirmek için manipüle eder. Bir deyim ya da atasözünün erek dildeki denk karşılığı bu ifadelerin yerlerine konulmamalıdır, çünkü çeviri kaynak metnin erek metindeki eşdeğerini bulmak değildir. Berman, doğrudan eşdeğerler aramak yerine, kaynak metindeki ifadelerin yabancı doğasını koruyan ve erek dili zenginleştiren kelimesi kelimesine bir çeviri anlayışını savunur (Berman, 2000). Bu yöntem, kaynak metnin söyleminin bütünlüğünü korur ve kültürel kimliğini bozmaktan kaçınır. Aşağıda bu eğilimle ilgili örnekler incelenecektir:

Örnek 1:

İfade ve Deyimlerin Bozulması

- KM** “(...) I had lighted on a spot where it was next to impracticable I, weak wretch, after maintaining till dusk a struggle with low spirits and solitude, was finally compelled to **strike my colours**; and under pretence of gaining information concerning the necessities of my establishment, (...)” (s. 41)
- EM1** “Artık insanların içine karışmadan kendi başıma yaşamağa karar verip, nihayet, zaten istesem de başka türlü hareket edemeyeceğim böyle bir yer bulduğum için talihime şükreden ben, ortalık kararınca kadar kara kara düşünüp yalnızlıkla mücadele ettikten sonra, yine dayanamayıp **yelkenleri suya indirdim.**” (s. 52)
- EM2** “Artık insanların içine karışmadan kendi başıma yaşamaya karar verip sonunda zaten istesem de başka türlü olamayacak böyle bir yer bulduğum için talihime şükreden ben, ortalık kararınca kadar kara kara düşünüp yalnızlıkla pençeleştikten sonra yine dayanamayıp **yelkenleri suya indirdim.**” (s. 43)
- EM3** “Mesela ben! Muaşeretten uzak kalma azminde olan ve en nihayetinde olmazı oldurup gönlüne göre bir yer bulduğu için talihine şükretmesi gerekirken, beşerden uzak kalınca **teslim bayrağını çekmiş**, yalnız ve keyifsiz akşamı zor etmiş zavallı ben. (s. 55)

EM4 “Kendimi her türlü muaşeretten bağımsız tutmakta kararlı olan ve nihayet, bunun hemen hemen icra edilemez olduğu bir yere rastlamış olduğum için şansına şükreden ben; işte ben, zayıf bir zavallının teki olarak, akşam karanlığına dek keyifsiz ruh haliyle ve yalnızlıkla bir mücadeleyi sürdürmemin ardından, en sonunda **bayrağımı indirmeye mecbur kaldım** ve (...)” (s. 72)

Örnek 1’deki kesitte görülen “strike my colours” ifadesi Mr. Lockwood’un kendi içindeki mücadelesini ve yalnızlıkla olan savaşından sonra yenilgiyi gönülsüz şekilde kabul ederek teslim oluşunu anlatan bir deyimdir. Denizcilikle ilgili olan bu metafor bir denizdeki gemilerin teslim olma göstergesi olarak sözlük anlamıyla “bayrağı indirmek” anlamına gelmektedir.¹⁰ Buradaki bayraktan kasıt ülke flama ve sancaklarıdır. Bu bağlamda, Öncül EM1 ve EM2’de bu ifadeyi Türkçe bir deyim olan ve TDK’ya göre “direnmekten vazgeçip karşısındakinin dediğini benimsemek, kabul etmek” anlamına gelen “yelkenleri suya indirdim” olarak çevirmiştir. Bu tercih kaynak metnin denizcilik metaforunu korumayarak erek dilde kültürel açıdan daha uyumlu olan karşılığıyla değiştirildiğini göstermektedir. Bu çeviri tercihleri Berman’ın ifade ve deyimlerin bozulması eğilimine birer örnek sayılabilmektedir. Zira, anlam korunmuş olsa bile kaynak metnin biçimsel özgünlüğü silinmiştir. EM3’te görülen “teslim bayrağını çekmek” ifadesinin teslimiyet göndermesini muhafaza ettiğini ve kaynak metnin özgün imgelemine yakın bir çeviri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, “teslim bayrağını çekmek” deyiminin İngilizce karşılığının “raise the white flag” olduğu düşünüldüğünde, özgün ifadenin vermek istediği anlamı yerileştirme yaparak aktardığı düşünülebilir. Diğer taraftan, “bayrağımı indirmeye mecbur kaldım” şeklinde bir çeviri sunan EM4, kaynak metnin metaforik anlamını korumakta ve kaynak metindeki teslim olma eylemini doğru şekilde aktarmaktadır. Özetle, Öncül’ün 1946 ve 1983 çevirileri “striking my colours” ifadesini yerileştirme yaparak bir eşdeğer olan “yelkenleri suya indirmek” olarak aktarmıştır. Koç’un “teslim bayrağını çekmek” gri denilebilecek bir çeviridir. Çeviriler arasında Bekişli’nin erek metninin, Berman’ın ifade ve deyimlerin bozulması eğiliminden kaçınarak oldukça yabancılaştırmacı bir yaklaşımla kaynak odaklı bir çeviri olduğu varsayılmaktadır.

¹⁰ Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/heritage/customs-and-traditions0/striking-the-flag-1.html>, E.T. 15/11/2024

Örnek 2:

İfade ve Deyimlerin Bozulması

- KM** “‘I wouldn’t be you **for a kingdom**, then!’ Catherine declared, emphatically: and she seemed to speak sincerely.” (s. 130)
- EM1** “Catherine kelimelerin üstünde dura dura konuşarak, “**Dünyayı verseler**, senin yerinde olmak istemezdim” dedi.” (s. 170)
- EM2** “Catherine sözcüklerin üstünde dura dura konuşarak, “**Dünyayı verseler** senin yerinde olmak istemezdim!” dedi.” (s. 126)
- EM3** ““**Bana bir krallık bağışlasalar** senin yerinde olmayı istemezdim!” dedi Catherine üzerine basa basa.” (s. 148)
- EM4** ““**Krallık da verseler** senin yerinde olmak istemezdim o halde,” diye ilan etti Catherine, üzerine basa basa ve yürekten konuşuyormuş gibi bir hali vardı.” (s. 155)

Brontë’nin edebi anlatım tarzının bir diğer bileşeni abartılı (hyperbolic) ifadelerdir. Bu kasıtlı abartı ifadelerle, Brontë romanının gotik ve dramatik tonunu güçlendirir ve karakterlerin aşırı duygularını abartılı bir dille ifade etmelerini sağlar (Viedernikova, 2024, s. 185). Bu bağlamda, Örnek 2’deki “for a kingdom” deyişi güçlü bir reddedişi vurgulamak için kullanılan abartılı bir ifadedir. Catherine bu ifadeyi, Heathcliff’e aşık olan Isabella’yı onun vahşi karakteri konusunda uyarıp evlilik fikrinden vazgeçirmeye çalıştığı esnada dile getirmektedir. Anlam itibarıyla, büyük bir zenginlik ve gücü simgeleyen bir krallığın bile bir kimseyi belirli bir durum için ikna edemeyeceği fikrini veren bu ifade, bir başkasının yerinde olma düşüncesinden duyulan çekinceyi de vurgulamaktadır. Berman, ifadelerin ve deyimlerin bozulması eğilimini, kaynak metinde kültürel olarak yerleşik deyimlerin, atasözlerinin ya da deyimsel ifadelerin erek dildeki karşılıklarıyla değiştirilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım çeviri metinlerin erek kitle okurları için daha tanıdık görünmesini sağlarken, çoğu zaman eserin kültürel yabancılığını ve dil dokusunu ortadan kaldırmaktadır. Öncül’e ait olan EM1 ve EM2 çevirilerinde bu ifade “dünyayı verseler” ile karşılanmıştır. Abartılı anlamı vermesi açısından benzer olsa da “kingdom” terimi “dünya” şeklinde genelleştirilerek kültürel ve sembolik anlamından uzaklaştırılmış ve yerleştirilerek yeniden yorumlanmıştır. Bu durum, Berman’ın öne sürdüğü etnik-merkezci eşdeğerlik anlayışına uyumlu olarak deyimsel ifadenin yok edildiğini göstermektedir. EM3’te Koç, “Bana bir krallık

bağışlasalar” şeklinde bir çeviri yaparak krallığa yapılan atfı korumuştur. Bu yaklaşım özgün deyimsel imgeyi korumakta ve Berman’ın yabancı anlamı koruma idealine daha yakın durmaktadır. Benzer olarak, EM4 de “krallık da verseler” şeklinde bir ifade sunarak kaynak metindeki “kingdom” imgesini ve metaforik zenginliği korumuştur. Sonuç olarak, Öncül’ün 1946 ve 1983 çevirileri kültüre özgü deymi basitleştirerek erek kitle için aşinalığı ön plana çıkaran bir yaklaşımla ifade ve deyimlerin bozulması eğilimini açıkça göstermektedir. Öte yandan, Koç ve Bekişli’nin, Berman’ın deyimlerin çevirisi için önerdiği birebir çeviri stratejisiyle örtüşen kaynak odaklı çeviri yaparak bu eğilimden sakındığı görülmüştür.

Örnek 3:

İfade ve Deyimlerin Bozulması

- KM** “‘We know that!’ answered Heathcliff; ‘but his life is **not worth a farthing**, and I won’t spend a **farthing** on him.’” (s. 370)
- EM1** “‘Heathcliff, biliyoruz” dedi; “fakat hayatı **beş para etmez**; onun için ben de kendisine **beş para** bile sarf etmem.’” (s. 488)
- EM2** “‘Heathcliff, “Biliyoruz,” dedi, “ama onun canı **beş para etmez**; ben de kendisine **beş para** bile harcamam.’” (s. 351)
- EM3** “‘Bunu zaten biliyoruz!’ diye karşılık verdi Heathcliff. ‘Hayatının **beş paralık değeri yok**. Onun için **beş para** harcamam.’” (s. 408)
- EM4** “‘Onu, biliyoruz!’ diye yanıt verdi Heathcliff. “Ama onun hayatı **çeyrek peni etmez**, ben de onun için **çeyrek peni** harcayacak değilim.’” (s. 387)

Örnek 3’teki kaynak metinde geçen ve İngiltere’ye özgü bir ifade olan “not worth a (brass) farthing” deyiminde geçen “farthing”, İngiliz para sisteminde kullanılan ve tarihsel olarak peni’nin dörtte birine denk gelen, 1960 yılında tedavülden kalkan küçük madeni paradır.¹¹ Bu para biriminin ait olduğu kaynak kültüre direk atıfta bulunan “not worth a farthing” deymi mecazi anlamda “tamamen değersiz veya kullanışsız, çok az değeri olan” bir şeyi anlatmak için kullanılmaktadır.¹² Günümüzde para birimi sistemine göre “not worth a dime” veya “not worth a penny” gibi ifadeler dönüşmüş olsa da İngiliz edebiyatının klasiklerinde sıklıkla okurun karşısına çıkan bir deyim olma özelliğini

¹¹ Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.royalmintmuseum.org.uk/journal/curators-corner/halfpenny-and-farthing/> E.T. 10/12/2024

¹² Bkz. (Çevrimiçi) <https://idioms.thefreedictionary.com/not+be+worth+a+brass+farthing> E.T. 10/12/2024

korumaktadır. Bu deyimın çevirisi sadece parasal önemsizliği aktarmayı değil, aynı zamanda ifadenin içerdii kültürel ve tarihsel dokuyu da korumayı gerektirdiğinden çevirmenler için oldukça çetrefilli olmaktadır.

Kesitte, Heathcliff hasta oğlu Linton Heathcliff ile ilgili olan bir konuşma sırasında, oğlunun hayatının kendisi için hiçbir değeri olmadığını vurgulamaktadır. “Farthing” kelimesinin cümlede tekrar edilmesi, Heathcliff’in en ufak bir fedakarlığı bile reddettiğinin altını çizmektedir. Bu bakış açısıyla erek metinler incelendiğinde, noktalama ve kelime seçimi farklılıkları gösteren EM1 ve EM2’nin bu kültürel deyimini “beş para etmez” ifadesine uyarladığını görmekteyiz. Türkçede aynı anlama gelen bu deyim Türk okurlar için anlaşılabilirliği sağlarken, “farthing” teriminin tarihsel ve kültürel çağrışımları Türkçe eşdeğeri ile değiştirildiği için ifadelerin ve deyimlerin bozulması eğilimine neden olmaktadır. EM3’te kaynak metindeki deyim “beş paralık değer yok” olarak çevrilmiştir. Bu çeviri semantik anlamı vererek eşdeğerliği sağlarken, “farthing” kültürel referansını genelleştirerek deyimsel özgünlüğü ortadan kaldırmakta ve kaynak metnin yabancıliğını azaltmaktadır. Ancak, EM1 ve EM2’ye kıyasla “değer yok” ifadesinin eklenmesi mecazi anlamın yanında parasal değer anlamını belirgin hale getirmiştir. İlk çeviri ve sonraki çevirilerin aksine, Bekişli EM4’te “çeyrek peni” tercihinde bulunarak kültürel göndermeyi koruma çabasıyla ön plana çıkmaktadır. Türk okuru İngiliz para birimlerine aşina olmayabilir, fakat bu yaklaşım Berman’ın kaynak metnin yabancıliğı koruma fikriyle uyumludur. Özetle, Öncül ve Koç, İngiliz kültürüne özgü bir deyimini Türkçe eşdeğerleriyle değiştirerek ifadelerin ve deyimlerin bozulması eğilimine örnek teşkil etmektedir. Bu çeviriler, kaynak metnin yabancı doğasını silmek pahasına yerlileştirme yaparak metni Türk okurlar için daha anlaşılır yapmaktadır. Ancak, Bekişli’nin bire bir çeviri yaparak kaynak metnin kültürel yabancıliğının bozulmadan kalmasına izin verdiği için özgün esere en sadık olan çeviriyi yaptığı düşünölmektedir. Bu durum Türk okurlara yabancı gelse de Berman’ın dile getirdiği yabancınn özünü koruma ve erek kültürü zenginleştirerek okurun ufkunu açma ideale uymaktadır.

Örnek 4:

İfade ve Deyimlerin Bozulması

- KM** “On opening the little door, two hairy monsters flew at my throat, bearing me down, and extinguishing the light; while a mingled guffaw from Heathcliff and Hareton **put the copestone on** my rage and humiliation.” (s. 22)
- EM1** “Küçük kapıyı açar açmaz, iki kıllı canavar boğazıma sarılıp beni yere devirdiler, ışığı da söndürdüler. Heathcliff’le, Hareton’un iğrenç kahkahaları da öfkemi ve uğradığım hakareti **son haddine vardırırdı.**” (s. 27)
- EM2** “Küçük kapıyı açar açmaz, uzun tüylü iki canavar boğazıma sarılıp beni yere devirdi, fener de söndü. Heathcliff ile Hareton’ın iğrenç kahkahaları da öfkemin ve aşağılanmamın **üstüne tüy dikti.**” (s. 25)
- EM3** “Küçük bir kapıyı açmasıyla kıl yumağı iki canavarın aynı anda üstüme atlaması bir oldu. Beni yere devirdikleri gibi lambayı da söndürmüşlerdi. Bu arada Heathcliff’le Hareton’ın birbirine karışmış kahkahalarını duymam, bu şekilde aşağılanmamın **üstüne tüy dikmişti.**” (s. 34)
- EM4** “Küçük kapıyı açmam üzerine, iki tane kıllı canavar boğazıma atılarak beni yere indirip sıkıştırır ve ışığı keserken, Heathcliff ile Hareton’dan yükselip birbirine girmiş bir kahkaha da hiddetimle utancımın **üstüne tüy dikti.**” (s. 54)

Örnek 4’teki kesit, Mr. Lockwood’un Wuthering Heights’a ilk ziyareti sırasında bir kapıyı açmasıyla iki köpek tarafından beklemediği bir saldırıya uğrayarak yere düşmesinin ardından Heathcliff ve Hareton’ın alaycı bir tavırla ona gülmelerini anlatmaktadır. Bu alıntı, Mr. Lockwood’un kullandığı bir deyim de içinde barındırmaktadır. “Copestone” terimi inşaat ve mimari kökenli bir ifade olup bir yapının üzerine yerleştirilen ve yapının tamamlanmasını simgeleyen son konulan taş anlamına gelen bir göndermedir. Mecazi anlamda kullanıldığında ise “son dokunuş ve taçlandırma” gibi anlamlara bürünür.¹³ Belirgin bir durum ya da yapılan eylemin, bir olayı nihayete erdirdiğini veya hissi doruk noktasına çıkardığını ima eder. Örnek 4’te yer alan “put the copestone on my rage and humiliation” ibaresi Mr. Lockwood’un öfke ve utanç hissini en üst seviyeye çıkaran son ve belirleyici bir dokunuşu ifade etmektedir. Çevirmenlerin yıllar içinde bu deyim çevirilerinde nasıl yansıttıklarına baktığımızda, öncelikle EM1’in EM2’ye nazaran daha basit ve tekdüze bir çeviri içerdiğini, EM2’nin ise daha açıklayıcı ve deyimsele ifadeler içerdiğini söyleyebiliriz. Bahsi geçen “put the copestone on” deyiminde de EM1’de “son haddine vardırırdı” ifadesinin yer alması Mr. Lockwood’un

¹³ Bkz. (Çevrimiçi) <https://www.dictionary.com/browse/copestone>, E.T. 14/11/2024

yaşadığı duygusal yoğunluğu aktarırken kaynak metnin mimari metaforunu ortadan kaldırmaktadır. Öncül, 1983 yılında yaptığı yeniden çevirisi EM2’de, İngilizce deyimini “üstüne tüy dikti” olarak değiştirmiştir. TDK’ya göre “zor olan bir işi daha da zor hâle getirmek” anlamına gelen bu Türkçe deyim, bir durumun en uç noktasına ulaştığını betimleyen Türkçe eşdeğer bir deyimdir. Öncül’ün kaynak metinde yer alan bir metaforu kültürel olarak tanıdık bir metaforla değiştirmesi yerlileştirme stratejisini benimsediğini göstermektedir. Öncül’ün EM2’deki yaklaşımına benzer olarak, EM3 ve EM4 çevirilerinde “üstüne tüy dikmek” aşağılanmanın doruk noktasını uygun bir şekilde yansıtırken, “copestone” yerine erek kültüre özgü bir eşdeğer kullanılarak yabancı olan bir deyim yerlileştirilmiştir. Böylece, kaynak metnin yabancılığı ve zenginliği etnik-merkezci bir yaklaşımla Türkçeye uyumlu olacak şekilde yeniden şekillendirilmiştir. Sonuç olarak, Örnek 4’te görülen deyim, eserin ilk çevirisinde ifade ettiği anlam üzerinden, yeniden çevirilerinde ise erek dildeki eşdeğeri üzerinden aktarılmıştır. Diğer bir deyişle, tüm çeviriler kaynak metnin kültürel bütünlüğünden ziyade erek kültüre öncelik vererek ifade ve deyimlerin bozulması eğilimini gerçekleştirmiştir. İfadeler ve deyimler kültüre özgü öğelerdir. Bu yüzden, Berman bunların erek kültürdeki karşılıklarıyla çevrilmesine karşıdır. Ona göre, ifade ve deyimlerin yabancılıklarını yansıtmaları için birebir çevrilmeleri gerekmektedir (Berman, 2000).

5.12. Dil Katmanlarının Silinmesi (The Effacement of the Superimposition of Languages)

Dil katmanlarının silinmesi eğilimi, çeviri sırasında kaynak metindeki dil çeşitliliğinin kaybolmasını ifade eder. Bu çeşitlilik, farklı diller, ağızlar, lehçeler, şiveler ve standart dilin bir arada bulunmasıyla oluşur ve metnin heterojen yapısına katkıda bulunur. Çeşitlilik gösteren dil kullanımları, aynı zamanda karakterlerin sosyal statüsü, eğitim seviyesi ve aile ilişkileri gibi özelliklerini yansıtır. Berman, çevirmenlerin bazen bu kullanımları tanınamaları bazen de nasıl aktaracaklarını bilmemeleri nedeniyle bu öğeleri göz ardı ederek çeviri yaptıklarını belirtir. Bu dilsel unsurların, çeviri metninde olabildiğince korunması önemlidir. Ancak, bu dilsel katmanlar çeviri sırasında atlandığında veya homojen hale getirildiğinde metin farklılığını kaybeder ve tekdüze bir hale gelerek yabancılığını yitirir.

Wuthering Heights lehçe kullanımı açısından bu bozucu eğilimin analizi için oldukça elverişli bir metne sahiptir. Brontë'nin romanında kullandığı Yorkshire lehçesi karakterlerin özelliklerinin ayırt edilmesini sağlayarak okuru hikâyenin geçtiği canlı ve etkileyici bir atmosfere taşır. Wiltshire'a (2005) göre, örneğin, Joseph'in aşırı yoğun Yorkshire lehçesi onun düşük sosyal statüsünü, yargılayıcı doğasını ve dini bağnazlığını yansıtırken, Earnshaw ve Linton aileleri gibi üst sınıf karakterler standart İngilizce kullanarak Viktorya döneminin sınıfsal ayrımını belirginleştirir. Romanın iki anlatıcısı, Nelly Dean ve Mr. Lockwood lehçeyle farklı etkileşimler sergilerler. Nelly'nin daha ölçülü bir dil kullanımı sosyal sınıflar arasında bir köprü kurarken Mr. Lockwood'un lehçeyi anlamakta zorlanması da oraya olan yabancılığını ortaya koyar.

Bu bilgiler ışığında, aşağıdaki örnekler söz konusu biçim bozucu eğilimin çevirmenler tarafından ne derece uygulandığını daha net bir şekilde ortaya koyacaktır:

Örnek 1:

Dil Katmanlarının Silinmesi

KM “‘T’ maister nobbut just buried, and Sabbath not o’ered, und t’ sound o’ t’ gospel still i’ yer lugs, and ye darr be laiking! Shame on ye! sit ye down, ill childer! (s. 27)

“The master not but just buried, and Sunday not over, and the sound of the gospel still in your ears, and you dare be playing! shame on you! sit down, bad children!”

EM1 “Daha efendimin toprağı kurumadan, hem de böyle mübarek bir günde, İncilin sözleri henüz kulaklarımızda çınlarken, oyun oynamaya kalkıyorsunuz ha! Utanın, utanın! Haydi oturun bir yere, hayırsız çocuklar.” (s. 33)

EM2 “Daha efendimin toprağı kurumadan, hem de böyle kutsal bir günde, İncil’in sözleri daha kulaklarınızda çınlarken, oyun oynamaya kalkıyorsunuz, ha! Utanın, utanın! Haydi, oturun bir yere bakayım, hayırsız çocuklar!” (s. 30)

EM3 “İfêngdiyi daa yingi gomdûg. Bi de oyung oynuyonguz, ha! Ayıb, ayıb! Gıbirdamadang galing olduunguz yirde musibidlee.” (s. 39)

EM4 “Bey’fendi daha yeni gömüldü, ibâğdet günü daha bitmedi, İncil’in öğretileri hala kulaklar’nızda ve siz oynamaya cüret ediyο’sunuz! Yazıklar olsun size! Oturun bakayım, edepsiz çocuklar!” (s. 58)

Dil katmanlarının silinmesi eğilimine ait Örnek 1’de, Wuthering Heights’ın yaşlı hizmetçisi Joseph’in Mr. Earnshaw öldükten kısa bir süre sonra evdeki çocukları azarladığı bir kesit görülmektedir. Daha önce değinildiği üzere Joseph, Yorkshire lehçesinin en saf halini konuşmaktadır. Farklı bir bakış açısıyla, Abdalla Mohammad (2020, s. 337) çalışmasında Joseph’in kullandığı Yorkshire lehçesinin farklı dilbilgisi, yazım, kelime bilgisi, telaffuz ve tonlama özelliklerine sahip olduğu için yabancı bir dil olarak kabul edilebileceğini dile getirmektedir. Buna örnek olarak, yukarıdaki kaynak metin cümlesinde Joseph’in konuşmasında belirli tanım edatının (the) “t” olarak kısaltılmış olduğunu veya Joseph’in kelimelerinde ortada veya sonda yer alan çok sayıda ünsüz harfin atıldığını ya da “o’ered” fiilinde olduğu gibi gramer değişiklikleri yapıldığını gösterebiliriz. Yerel dil ağlarının bozulması bölümünde tartışıldığı üzere, romanda bolca yerel dil ifadeleri bulunmaktadır ve bu kesitte yer alan “lugs” (kulak) bunun bir örneğidir. Ayrıca Brontë standart dışı yazım şeklini ise Joseph’in eğitimsizliği açıklamak için kullanmaktadır.

İlk ve yeniden çevirilere bu açıdan baktığımızda, EM1 ve EM2 arasındaki belirgin yapısal farkların ötesinde, her iki çeviride de standart Türkçenin kullanılmış olduğunu ve özgün metnin lehçe özelliklerinden kaynaklanan heterojen yapısının tamamen göz ardı edilerek homojen hale getirildiğini görmekteyiz. Burada, kaynak metnin bölgesel dokusu anlaşılabilirlik için feda edilmiş ve dil katmanların silinmesi eğilimi ortaya çıkmıştır. Diğer tarafta, EM3’teki çeviri kaynak metnin yerelliğini gösterebilmek için Türkiye’de konuşulan bölgesel bir ağzı, fonetik açıdan da yazıya dökerek diyalektik bir ton oluşturmuştur. Ancak, burada oluşturulan anlatı, Yorkshire İngilizcesinin doğrudan bir karşılığı olmaktan ziyade yerlileştirilmiş bir metindir. Lehçe hissini koruma çabası açıkça görünse de Yorkshire lehçesinin etkileşimi yine de kaybolmaktadır. Fakat, bu yaklaşımın Berman’ın yabancıyı koruma kaygısının farkında olduğunu varsayabiliriz. EM4’teki çeviri standart Türkçe ve “ediyo’sunuz” gibi konuşma diline özgü ifadeler içermektedir. Joseph’in Yorkshire lehçesinde olduğu gibi belirli sözcüklerde harf eksiltildiği dikkat çekse de kaynak metnin yerelliği ortadan kaybolmuştur. Sonuç olarak, tüm erek metinlerde farklı derecelerde dil katmanlarının silinmesi eğilimi görülmektedir. Öncül’ün iki çevirisi de standart Türkçeyi tercih ederek kaynak metnin dilsel çeşitliliğinin korunmasından ziyade anlaşılabilirliğe öncelik vermiştir. Bekişli’nin çevirisi de benzer şekilde okunabilirliğe odaklanırken, Koç’un çevirisi ise Yorkshire lehçesini

yerlileştirilmiş bir Türkçe eşdeğeriyle değiştirmiştir. Her durumda, özgün eserin lehçeler ve standart dil arasındaki katmanlı etkileşimi kaybolmuştur.

Örnek 2:

Dil Katmanlarının Silinmesi

KM ““If thou weren’t more a lass than a lad, I’d fell thee this minute, I would; pitiful lath of a crater!”” (s. 280)

EM1 “Eğer erkekten ziyade bir kız gibi olmasaydın, seni şu dakikada yere sererdim alimallah! Seni murdar çiroz seni!” (s. 368)

EM2 “Eğer erkekten çok bir kıza benzemeseydin, seni şu dakikada yere sererdim, hemen şurada! Seni pis sefil seni!” (s. 267)

EM3 “Gız gibi deel de oğlan gibi olayydın, seni şinci cogdan yire yıgmışdım. Sêni acınası yaradığ!” (s. 309)

EM4 “Sen delikanlıdan çok genç kız gibi olmasaydın, şu dakika yere sererdim seni, yapardım bunu; acınası cılız yaratık!” (s. 301)

Örnek 2’de bulunan cümle, kaba ve sert mizacıyla bilinen Hindley Earnshaw’un oğlu Hareton Earnshaw’a aittir. Romanın ikinci kuşak bireylerinden olan Hareton’ın konuşmasında da Joseph’inki kadar olmasa da Yorkshire lehçesi görülmektedir. Joseph’in aksine, Hareton bir hizmetçi değil, Wuthering Heights olarak adlandırılan mülkün yasal varisidir. Onun böyle konuşmasının nedeni, Heathcliff’in Hindley’den intikam almak için onu eğitimsiz bırakması ve onu Joseph’in yetiştirmiş olmasıdır. Örnekte görülen kaynak metin, Hareton’ın Yorkshire aksanıyla dalga geçen Linton Heathcliff’in bunun karşılığında gururu incinen Hareton tarafından aşağılandığı bir kesiti anlatmaktadır. Cümle içerisinde kullanılan fonetik yazımlar ve deyimsel ifadeler lehçeyi vurgulayarak metnin üslup ve kültür çeşitliliğine katkı sağlamaktadır.

Çevirmenlerin bu karakterin konuşma tarzını nasıl çevirdiklerini incelediğimizde, öncelikle kelime tercihi ve üslup olarak kendi arasında yine farklılıklar bulunan Öncül’ün EM1 ve EM2 çevirilerinin Yorkshire lehçesini standart Türkçe ile aktararak kaynak metnin bölgesel ve fonetik özelliklerini göz ardı ettiği ve katmanlı dili ortadan kaldırdığı görülmektedir. Koç, EM3 erek metninde, Örnek 1’de Joseph için yaptığını Hareton için de uygulamış ve Anadolu ağzına benzeyen Türkçe yerel bir ağız kullanarak fonetik bozulmayı çevirisine yansıtmıştır. Bu standart dışı Türkçe eşdeğer, yerellik algısını

yansıtmaya rağmen Yorkshire lehçesinin göstergelerini genelleştirerek kaynak metnin üslubunu yok ettiği için dil katmanlarının silinmesi eğilimi altında değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, EM4'teki çeviri de bir nebze konuşma diline özgü ifadeler içerse bile standart bir Türkçe ile resmi bir tona bürünmektedir. Kaynak metnin dilsel dokusu standart Türkçe ile homojen hale getirilmiş ve dil katmanların silinmesi eğilimiyle sonuçlanmıştır. Özetle, Öncül ve Bekişli standart Türkçe kullanarak dil katmanlarını ortadan kaldırırken, Koç'un çevirisi yerel hissiyatı sağlamak için yoğun bir gayret göstermektedir. Ancak, bu çaba yerileştirme yapılarak sağlanan bir durum olduğu için özgün eserin yabancılığına ve üslubuna zarar vermektedir.

Örnek 3:

Dil Katmanlarının Silinmesi

- KM** “‘Nay, you’ll be ashamed of me every day of your life,’ he answered; ‘and the more ashamed, the more you know me; and I cannot bide it.’” (s. 399)
- EM1** “Hareton ‘Hayır!’ dedi. ‘Ömrünün her günü benim halimden utanç duyarsın; beni daha iyi tanıdıkça da daha fazla utanç duyarsın. Ben de buna gelemem.’” (s. 524)
- EM2** “Hareton, ‘Yok,’ dedi. ‘Yaşadığın her gün benden utanç duyarsın; beni daha iyi tanıdıkça daha çok utanç duyarsın. Ben de buna gelemem.’” (s. 377)
- EM3** “‘‘Yoh! Hayadının her günü benden udanırsın yoğsa,’ diye karşılık verdi oğlan. ‘Hem sennen daha samimi olunca buna dayanamam.’” (s. 440)
- EM4** “‘‘Yok! Hayatının her gününde benden utanırsın sen,’ diye yanıt verdi Hareton. ‘Üstelik, beni tanıdıkça daha da çok utanırsın ve ben buna dayanamam.’” (s. 415)

Brontë'nin üslubunda dikkat çeken başka bir husus, Hareton'ın konuşma tarzının hikâyenin olay örgüsünün gelişmesiyle birlikte değişmesidir. Hareton'ın zaman içerisinde Cathy'ye artık kibar bir zamirle hitap etmesi dikkat çekmektedir. Bu durum, aynı zamanda Cathy'nin arkadaşlık tekliflerine karşılık eski somurtkanlığından vazgeçtiğini ve kuzenine saygı duymaya başladığını gösterir. Örnek 3'teki konuşma sırasında Cathy, Hareton'a bir kitap hediye eder ve ona düzgün okumayı öğreteceğine söz verir. Cathy'nin daha önce ona verdiği kitapları okuyarak zaten kendini eğiten Hareton, Cathy'nin bu arkadaşlık teklifine Örnek 3'te görülebileceği üzere eski kaba aksanından

pek bir iz taşımayan standart bir İngilizce ile cevap verir. Eski konuşma tarzına benzer olarak sadece “nay” ve “bide” yerel dil sözcükleri bulunur. Bu Wiltshire’a göre normal bir durumdur. Zira, gerçekte Yorkshire doğumlu tüm karakterler bir dereceye kadar yerel lehçeyi konuşurlar çünkü romandaki hikâye zorunlu eğitimden önce geçer ve karakterler yaşamlarını dar bir coğrafi bölgede sürdürür (Wiltshire, 2005, s. 19). Hikâyenin sonunda Hareton hizmetkarlık görevlerini tamamen bıraktıktan sonra sadece standart İngilizce ile konuşmaya başlar. Böylelikle, yoğun lehçe kullanımı sadece hizmetli sınıfının alt kademeleriyle sınırlı kalır.

Bu bilgiler ışığında, Türkçe çeviri metinler kapsamlı bir şekilde ele alındığında, Öncül’ün 1983 (EM2) çevirisinin 1946 (EM1) çevirisine kıyasla daha doğal ve konuşma diline yakın olduğunu belirtmek mümkündür. EM1’de “nay” ifadesi için resmi ve standart bir ret ifadesi kullanılmış ve lehçe izi silinmiştir. Buna karşın, EM2’de “yok” şeklinde bir tercihte bulunulması çeviriyi biraz daha günlük dile yakınlaştırmış olsa da yine lehçesel zenginlik tam olarak yansıtılamamıştır. Öte yandan, EM3’te “nay” olumsuz cevabı standart olmayan ve konuşma diline yakın bir söylenişle “yoh” şeklinde aktarılmıştır. Bu tercih, kaynak dildeki yerel dil ifadesini bir ölçüde yansıtırsa da bu örneğin tartışılmasındaki asıl amaç Hareton’ın standart İngilizce kullanarak kurduğu cümlelerin, Koç tarafından lehçe kullandırılarak aktarılmasıdır. Hikâyenin olay örgüsü ele alındığında, başta eğitimsiz bir hizmetçiye dönüştürülen Hareton’ın tekrar evin efendisi olma yolunda dilsel açıdan dönüşüm geçirmesi onun sosyal ve kültürel yükselişini yansıtan önemli bir unsurdur. Ancak, Koç’un çevirisi bu dönüşümü göstermeyerek karakterin dilini lehçe olarak vermeye devam etmiştir. Bu durum, dilsel değişimin silinmesi yerine, aksine bir dil katmanının eklenmesi olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşımın, Brontë’nin özgün üslubunu ve biçimini önemli derecede etkilediği varsayılmaktadır. Bekişli’nin EM4 çevirisinin bahsi geçen ifadeyi EM2’deki gibi “yok” şeklinde aktarması çeviriyi günlük dile yakınlaştırırken kaynak metnin nüansını tam olarak verememektedir. Sonuç olarak, Berman’a göre dilsel çeşitliliğin ortadan kaldırılması kaynak metnin yabancılığına zarar vermektedir. Ancak, bu örnek özelinde tam tersine bir yaklaşımla kaynak metinde olmayan bir dil katmanının çeviriye eklenmesi de orijinal eserin özgünlüğüne zarar verdiği düşüncesini doğurabilir.

Örnek 4:

Dil Katmanlarının Silinmesi

- KM** “‘Why canst thou not always be a good lass, Cathy?’ And she turned her face up to his, and laughed, and answered, ‘Why cannot you always be a good man, father?’” (s. 54)
- EM1** “‘Niçin her zaman böyle iyi bir kız olmazsın Cathy?’ Catherine de başını kaldırıp babasının yüzüne baktı, gülerек: ‘Niçin her zaman böyle iyi bir adam olmazsın baba?’ diye cevap verdi.” (s. 70)
- EM2** “‘Niçin her zaman böyle iyi bir kız olmazsın Cathy?’ Catherine de başını kaldırıp babasının yüzüne baktı, gülerек, ‘Niçin her zaman böyle iyi bir baba olmazsın bana?’ diye karşılık verdi. (s. 55)
- EM3** “‘Niye hep böyle iyi bir kız olamıyorsun, Cathy?’ diye sordu yaşlı adam. Kızcağız da yüzünü babasına doğru kaldırıp gülerек karşılık verdi. ‘Peki, sen niye hep böyle iyi bir adam olamıyorsun, babacığım?’” (s. 68)
- EM4** “‘Neden her zaman iyi bir genç hanım olamıyorsun Cathy?’ Kız da başını kaldırarak yüzünü onunkine çevirdi, güldü ve şöyle yanıt verdi: ‘Sen neden her zaman iyi bir adam olamıyorsun baba?’” (s. 84)

Son olarak Örnek 4’teki kesit, Mr. Earnshaw ve kızı Catherine Earnshaw arasında geçen bir diyalog olup babası lehçeli bir dil kullanırken kızı modern bir dille karşılık vermektedir. Romanda Wuthering Heights’ın ilk efendisi olan Mr. Earnshaw’ın kullandığı dil ne tamamen lehçedir ne de tamamen standart İngilizcedir. Bu da onun üstün sosyal konumunu ifade ederken aynı zamanda modern dilden yoksunluğunu ve geleneksel karakterini gösterir. Kızının cevabı ise ne lehçeye ait sözcükler ne de yerel aksan içerir ve modern bir tonla tezat oluşturur. Mr. Earnshaw’un yarı yerel yarı standart İngilizcesi romanın üslubu ve nesiller arasındaki geçişi sağlamak için Brontë’nin kasıtlı olarak belirginleştirdiği bir biçimsel özelliktir. Kaynak metindeki cümlesinde, “sen” anlamına gelen “thou” (sen) ve “thee” (siz) gibi romanın genelinde kullanılan kişi zamirleri lehçeli konuşmanın bir göstergesidir. Aynı şekilde, “kız veya genç kadın” anlamına gelen “lass” ifadesi yine İrlanda ve Yorkshire bölgesine ait bir yerel terimdir.¹⁴ Çeviride bu tür dil ve üslup katmanlarının muhafaza edilmesi kaynak metin dilsel zenginliğini yansıtmak adına önem arz etmektedir.

¹⁴ Bkz. (Çevrimiçi) <https://eddonline4-proj.uibk.ac.at/edd/main.html#>, (The English Dialect Dictionary) E.T. 17/11/2024

Bahsettiğimiz bu dil katmanına yaklaşımı incelediğimiz taktirde, çevirmenlerin erek metinlerinde ortak bir şekilde Mr. Earnshaw için modern Türkçe sözdizimi ve yazımı kullandıklarını ve yöresel kelimeleri yansıtmadıklarını gözlemlemekteyiz. Böylece, Mr. Earnshaw'un lehçeli konuşma tarzı Catherine'in konuşma şekliyle aynı zemine oturarak aradaki asimetriyi bozup kuşaklar arasındaki üslup zıtlığını ortadan kaldırmaktadır. Bu yüzden, Öncül, Koç ve Bekişli'nin bu çevirilerinin dil katmanlarının silinmesi eğilimini gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu analiz bölümü, giriş bölümünde öne sürülen araştırma soruları için veri sağlamaktadır. On iki biçim bozucu eğilim için toplam dört örnek rastgele seçilmiş ve kırk sekiz örnek bu metodoloji çerçevesinde tartışılmıştır. Bu örneklerden çıkarılan bulguların değerlendirilmesi ve araştırma sorularının yanıtları Sonuç bölümünde tartışılacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, Emily Brontë'nin Wuthering Heights adlı eserinin Türkçe çevirilerini Antoine Berman'ın Yeniden Çeviri Hipotezi çerçevesinde incelemeyi ve yine Antoine Berman'ın Çeviri Analitiği çözümlemesini temel yöntem olarak alarak karşılaştırmayı amaçlamıştır. Çalışma kapsamında Naciye Öncül, Ertuğrul Koç ve Başak Bekişli tarafından yapılan toplam dört farklı çeviri değerlendirilmiştir. Çalışmanın araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla, çeviriler Berman'ın önerdiği on iki biçim bozucu eğilim doğrultusunda karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve her bir eğilim için rastgele dört adet örnek sunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümü karşılaştırmalı değerlendirmenin dayandığı kuramsal çerçeveye ayrılmıştır. İlk olarak, yeniden çeviri kavramı ve nedenleri detaylı olarak açıklanıp Antoine Berman'ın yeniden çeviri hipotezi ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Daha sonra yeniden çeviri hipotezine yöneltilen eleştirilere de değinilip yeniden çeviriye karşı oluşturulan farklı yaklaşımlara ayrı alt başlıklar halinde yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü tez çalışmasının metodolojisini oluşturan Berman'ın çeviri analitiği ve biçim bozucu eğilimler üzerine kurulmuştur. Öncelikle, Berman'ın çeviriye bakış açısını yansıtabilmek adına onun genel çeviri kuramı hakkında kapsamlı bilgiler sunulmuştur. Daha sonra, metnin yabancılığını bozan biçim bozucu eğilimler üzerine kurulu olan çeviri analitiği ele alınmış ve Berman'ın on iki adet olan biçim bozucu eğilimler tek tek ayrı başlıklar halinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise Emily Brontë ve tek romanı Wuthering Heights üzerinde durulmuştur. Bu bölümün ilk kısmında, yazarın biyografisi, edebi hayatı ve İngiliz edebiyatındaki önemi ele alınmıştır. Viktorya dönemi edebiyatına damga vuran Brontë kardeşlerin bir üyesi olan Emily Brontë, dönemin önemli yazarlarından biridir. Brontë'nin sade bir dil kullanmasına rağmen uzun ve karmaşık cümle yapılarına yer vermesi, gotik ve romantik unsurları ustalıkla kullanması ve eserinde çerçeve anlatım tekniğini uygulaması onun ayırt edici özelliklerindendir. Bölümün devamında, Wuthering Heights romanının etraflı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Sonraki bölümde incelenecek örnekleri daha iyi anlayabilmek için romanın özeti, karakterleri, ana temaları ve yazarın üslubu hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın bir sonraki bölümü Wuthering Heights'ın Türk edebiyat dizgesindeki yerini anlatmaktadır. İlk olarak, romanın erek dizgeye girişi hakkında bilgiler verilerek mevcut

yeniden çeviriler ele alınmıştır. Eserin 1942 yılından 2024 yılına kadar olan bütün çevirileri araştırılmış ve erek dizgedeki konumu anlaşılmak istenmiştir. Daha sonra çalışmanın bütüncesinde yer alan ilk çeviri ve yeniden çeviriler ile çevirmenler ayrıntılı şekilde tartışılmıştır. Çeviri eserlerde bulunan çevirmen önsözleri ve çevirmenler tarafından yazılan yan metinler de tartışılıp çevirmenlerin uyguladıkları çeviri stratejileri saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünü karşılaştırmalı metin incelemesi oluşturmaktadır. Bu bölümde, İngilizce kaynak metin ile Naciye Öncül, Ertuğrul Koç ve Başak Bekişli'nin Türkçe çevirileri Antoine Berman'ın on iki biçim bozucu eğilimi kapsamında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Toplam otuz dört bölümden oluşan orijinal eser ve çeviri metinler yakın okumaya tabii tutularak incelenmiş ve saptanan bulgular arasından her biçim bozucu eğilim için dört adet örnek belirlenmiştir. Bu çalışmada ele alınan çevirilerden Naciye Öncül'ün çevirileri 1946 ve 1983 yıllarında, Ertuğrul Koç'un çevirisi 2016 yılında, Başak Bekişli'nin çevirisi ise 2023 yılında yayımlanmıştır. Eserin orijinal dilinden Türkçeye ilk çeviri olma özelliğini taşıyan Öncül'ün 1946 yılındaki çevirisi dışındaki çeviri eserler günceldir. Günümüzde halen yeniden basımları yapılmaktadır. İlk çeviri ile son yeniden çeviri arasında yaklaşık 80 yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bu süreçte yapılan yeniden çeviriler, yeniden çeviri hipotezini kapsamlı bir şekilde test edebilmek için hem artzamanlı hem de eşzamanlı inceleme maksadıyla seçilmiştir. Yapılan çıkarımlar doğrultusunda, çevirilerde kullanılan stratejilerin doğal olarak çeviri metin boyunca aynı kalmadığı, kaynak metnin bağlamına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu analizlerin ön şartı olan biçim bozucu eğilimlere ilişkin bulgular aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Birinci biçim bozucu eğilim, noktalama işaretlerinin kullanımındaki değişiklikler, sözdizimi farklılıkları, paragrafların ya da cümlelerin bölünmesi ve genelleştirme yapılarak çeviri yapılması gibi durumları içeren **rasyonelleştirme**dir. Farklı dil ailelerine mensup İngilizce ve Türkçe farklı dil yapılarına sahip olan ve kendilerine has imla ve noktalama kuralları olan dillerdir. Bu nedenle, rasyonelleştirme tüm erek metinlerde kaçınılmaz olarak en fazla karşılaşılan biçim bozucu eğilim olmuştur. Bu eğilim altında tartışılan örnekler, kaynak metnin sözdizimsel yapısından kaynaklanan zorunlu bozulmalar hariç tutulduğunda, rasyonelleştirme eğiliminin en az Başak Bekişli'nin çevirisinde görüldüğünü ortaya koymaktadır. Kaynak metin odaklı yabancılaştırıcı bir

çeviri stratejisi izleyen Bekişli'nin tüm çeviri boyunca kaynak metnin sözdizimsel yapısına oldukça sadık kalmaya çalıştığı ve genelleştirici bir çeviri yaklaşımı sergilemediği görülmüştür.

İkinci eğilim, kaynak metindeki bir anlamı belirgin hale getirerek metni daha açık hale getirmeyi amaçlayan **açıklama** eğilimidir. Çevirmenler bu eğilimi metne eklemeler yaparak veya parantez ya da dipnot gibi araçları kullanarak gerçekleştirmektedir. Genel anlamda, her dört erek metinde de bu biçim bozucu eğilimin uygulandığı görülmüştür. Erek metinlerde herhangi bir parantez içi açıklama bulunmazken, Öncül'ün 1946 çevirisinde yedi, 1983 çevirisinde ise beş adet dipnot açıklaması bulunmaktadır. Seçilen örnekler incelendiğinde, çevirilerde görülen açıklama eğilimlerinin kültüre özgü ifadelerin çevirilerinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ancak, romanın Öncül'e ait olan ilk çevirisi ve yeniden çevirisinde bu tür ifadelerin zaman zaman çevrilmediği göz önünde bulundurulduğunda, açıklama eğiliminin daha çok Koç ve Bekişli'nin çevirilerinde görüldüğü tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Koç'un çevirisinde nispeten yerlileştirici bir yaklaşım benimsemesi ve bazı ifadeleri erek odaklı çevirmesi, kelimesi kelimesine çeviri yapan Bekişli'nin daha fazla açıklama eğilimi göstermesine yol açmaktadır. Bekişli'nin kaynak metinde bulunan her kelimenin anlamını aktarmak istemesi bazen erek kültüre yabancı olan bir terimi açıklama yoluna gitmesine neden olmaktadır. Bunun bir örneğini, “Quaker” (Brontë, s. 373) çevirisinde görebiliriz. Öncül bu ifadeyi EM1'de “dümdüz taramış” olarak çevirmiş, EM2'de ise tamamen çıkarmıştır. Koç, anlamı genelleştirerek “bir rahibeninki gibi” şeklinde çevirmiş, Bekişli ise “Quaker mezhebinden olanlarınkı kadar” ifadesiyle hem özgün terimi korumuş hem de açıklama getirmiştir.

Üçüncü biçim bozucu eğilim **genişletme**dir. Çevirinin uzunluğuyla ilgili olan bu kavram, rasyonelleştirme ve açıklama eğilimlerinin bir sonucu olarak görülse de Berman tarafından kaynak metnin üslubunu bozan gereksiz ve boş ayrıntılar olarak nitelendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kaynak metinde bulunmayan sözcüklerin veya anlamlarının erek metinlere eklenmesi sonucu ortaya çıkan bir eğilimdir. Analiz sonucunda, her üç çevirmenin de bu eğilimi benimsemiş olduğu görülmekle birlikte, Öncül'ün ilk çevirisinin yeniden çevirilere kıyasla genişletme eğilimine daha sık başvurduğu tespit edilmiştir. Bu durumun erek dizgeye ilk defa giren kaynak metnin erek okur için anlaşılır ve tanıdık kılınması amacıyla yapılan eklemelerden kaynaklandığı

düşünülmektedir. İlk çevirilerin genellikle erek odaklı bir çeviri anlayışı benimsemeleri daha fazla biçim bozucu eğilime başvurdıkları iddiasını destekleyici niteliktedir.

Berman'ın sözünü ettiği dördüncü biçim bozucu kavram ise **yüceltme** eğilimidir. Kaynak metnin daha şiirsel ve yüksek bir üsluba sahip süslü ve zarif bir dille yeniden yazılması anlamını taşıyan bu eğilim aynı zamanda argo ifadelerin yumuşatılarak aktarılmasını da içerir. Seçilen örnekler, argo ifadeler dışında, bu eğilimin Koç tarafından daha fazla benimsendiğini göstermektedir. Örneğin, “benim için yanıp tutuşsaydı” (s. 244) ve “güzellik abidesi” (s. 418) gibi süslü betimlemelere yönelmesi ve diğer çevirilere göre ağıdalı bir dil kullanması bu çıkarımın ardındaki nedenlerden bazılarıdır. Gerçek olan şudur ki böyle süslü bir anlatım, benimsenen yerlileştirme stratejisinin bir sonucudur. Koç da bunu kaleme aldığı çevirmen önsözünde okurun yabancı bir metin okuduğunun farkında olmasını isterken kelimesi kelimesine çeviriden kaçınarak yerlileştirici bir yaklaşım sergilediğini belirtmektedir. Argo ifadelerin çevirisi incelendiğinde ise, 1946 yılında Tercüme Bürosu tarafından MEB için hazırlanan çeviride ve dönemin toplumsal koşullarından dolayı 1983 çevirisinde argo ifadelerin yumuşatılması olağan bir durum olarak değerlendirilmiştir. Dikkat çekici olan husus Bekişli'nin Brontë'nin üslubuna tamamen sadık kalarak hiç yüceltme eğilimi göstermemiş olmasıdır.

Diğer bir biçim bozucu eğilim, metni anlamsal açıdan zenginleştiren kelimelerin çeviri sürecinde bu zenginliklerini ve ikonik özelliklerini kaybetmesiyle ilgili olan **niteliksel yoksullaştırma** eğilimidir. Ses zenginliği söz konusu olduğunda, bir dildeki benzersiz kelimelerin farklı dil ailesinden olan başka bir dile aktarılması neredeyse imkânsız olduğundan tüm erek metinlerde olağan bir şekilde bu eğilimin olduğunu varsaymak doğru bir önerme olacaktır. Bununla birlikte, söz sanatları Brontë'nin Wuthering Heights'daki üslubunun bir parçası olarak görünmemektedir. Berman'ın üstünde durduğu önemli olan husus terimlerin anlam yoğunluklarını kaybetmemesidir. Analiz edilen örnekler ışığında, her çevirmenin belirli derecelerde niteliksel yoksullaştırma gerçekleştirdiği tespit edilmiş olup en fazla niteliksel yoksullaştırma eğilimi gösteren çevirmenin Koç olduğu belirlenmiştir. Koç'tan sonra Öncül'ün 1983 çevirisi en fazla niteliksel yoksullaştırma eğilimi gösterirken, Bekişli'nin en az niteliksel yoksullaştırma yapan çevirmen olduğu tespit edilmiştir.

Altıncı kavram olan **niceliksel yoksullaştırma**, çeviri sürecinde sözcük kaybına neden olan biçim bozucu eğilimdir. En temel manada, kaynak metindeki kelime ve ifadelerin

çevrilmemesi veya yanlış çevrilerek çeviriye yansımamasıdır. Erek metinler bu açıdan karşılaştırıldığında, niceliksel yoksullaştırmanın tüm erek metinlerde özellikle lehçe kaybindan ötürü yerel dil ağlarının korunamaması ve dil katmanlarının silinmesi eğilimlerinin sonucunda ortaya çıktığı saptanmıştır. Bunun dışında, Öncül ve Koç'un çevirilerinde benzer seviyelerde tespit edilen bu eğilim en az Bekişli tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ritimlerin bozulması bu çalışmada ele alınan yedinci eğilimdir ve kaynak metnin ritmik özelliklerinin çeviride deforme edilmesidir. Ağırlıklı olarak şiirdeki ritimle alakalı olan bu eğilim düzyazıya da konu olmaktadır. Bu eğilime tüm erek metinlerde bolca rastlanmakla birlikte farklı dil yapıları veya kaynak metni erek okura yaklaştırmak amacıyla yapıldığı görülmektedir. Bu da eserin ritmik akışını ve dolayısıyla akıcılığı bozmakta ve sonuç olarak metnin yabancılığına zarar vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, çevirilerinde erek odaklı bir anlayış sergileyen Öncül ve Koç'un erek metinlerinde ritimlerin bozulması eğilimine daha çok rastlanmıştır. Ancak, Koç'un çevirisinin metnin ritmini daha fazla bozduğu gözlemlenirken, Bekişli'nin ritimleri yansıtmada kaynak metne daha yakın olduğu görülmüştür.

Sekizinci eğilim **altta yatan anlamsal ağların bozulması** kavramıdır. Metnin yüzeyinin altında birbirine bağlı olarak bir ağ oluşturan göstergelerin bozulmasını, yani metnin altında yatan anlamı aktarmadaki yetersizliği ifade etmektedir. Özgün eserdeki bu göstergelerin yok edilmesi veya yanlış aktarılması metnin biçiminde ve anlamında kayıplara neden olmaktadır. Viktorya dönemine ait gotik ve psikolojik bir roman olan Wuthering Heights'ın temaları karmaşık ve iç içe geçmiş haldedir. Brontë'nin tematik anlatımını sağlamak için kullandığı belirli kelimeler kitap boyunca tekrar ederek alt metinde bir anlam ağı oluşturmaktadır. İnceleme kısmında analiz edilen örnekler bu temaların anahtar kelimeleridir. Örneğin, “hell” kelimesi karakterlerin içsel çatışmasını ve karanlık tarafını simgelerken, “moor” sözcüğü hikâyenin geçtiği doğanın sert ve kasvetli havasını yansıtmak için kullanılır. Çevirilerde bu tür tekrar eden kelimeler çıkartılır veya basitleştirilirse alt metindeki anlam katmanları bozulmuş olacaktır. Bu çerçeveden bakıldığında, bu kategori altında daha fazla sayıda örneğe Koç'un çevirisinde rastlandığı tespit edilmiştir. Koç'tan sonra en fazla örnek Öncül 1946 çevirisinde bulunurken, Bekişli'nin altta yatan anlamsal ağların göstergelerini atlamadan ya da yerileştirme yapmadan aktardığı saptanmıştır. Burada, Berman'ın üstesinden gelinmesi

için önerdiği birebir çeviri stratejisinin Bekişli'nin benimsediği ana yaklaşım olmasının payı büyük olduğu görülmüştür.

Bir sonraki biçim bozucu eğilim **dilbilgisel yapıların bozulması**dır. Bir metinde sistematik bir örüntü oluşturan dilsel yapıların tahrip edilerek kaynak metnin heterojen yapısının bozulmasını ifade eden bu eğilim rasyonelleştirme, açıklama ve genişletme gibi diğer eğilimlerin sonucu olarak ortaya çıkar. Dilbilgisel yapıların bozulması, metnin biçiminde ve anlamında tutarsızlıklara neden olur ve özgün metnin ritmik ve yapısal özelliklerinin kaybolmasıyla sonuçlanır. Elde edilen bulgular ışığında, bu eğilime tüm erek metinlerde rastlandığı tespit edilmiştir. Örneğin, Zillah karakterinin eğitimsizliği nedeniyle konuşurken dilbilgisi hataları yapması bu eğilim bağlamında incelenmiş olup bütün çevirmenlerin bu yazım yanlışlarını düzelterek kaynak metnin dilbilgisel yapısını bozduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, en fazla örneğe Öncül'ün yeniden çevirisinde rastlanmış olup en az sayıda örneğin Bekişli'nin çevirisinde bulunduğu görülmüştür.

Onuncu eğilim ise **yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi**dir. Bu biçim bozucu eğilim, özgün eserin yazıldığı dilin yerel dil ifadelerinin veya argo vb. gibi yerele özgü unsurların zarar görmesini ifade eder. Egzotikleştirme ise bu tür kullanımların çeviride italik olarak belirgin hale getirilmesi veya erek kültürde eşdeğer sayılabilecek bir şekilde çevrilmesidir. Brontë'nin romanının en ayırt edici özelliği, çoğu karakterin Yorkshire lehçesiyle konuşması ve böylelikle lehçeye ait yerel dil ifadelerinin hikâyede bolca yer almasıdır. Türkçede eşdeğer bir yerel dil bulunmadığı için bu eğilim çevirilerdeki en belirgin biçim bozuculardan biri olarak görülmektedir. Örnekler incelendiğinde, tüm çevirmenlerin erek metinlerde doğal olarak ifadeleri atlayarak veya yerleleştirme yaparak bu eğilimi gerçekleştirdikleri görülmüştür. Çevirilerde en dikkat çekici örnek, Yorkshire lehçesine ait “flaysome” (korkunç) ifadesinin erek metinlerde farklı şekillerde ele alınmasıdır. Öncül'ün bu terimi “hiç yoktan” (s. 243) ve “hiç yoktan böyle” (s. 176) olarak çevirmesi, Koç'un terimi tamamen atlaması ve Bekişli'nin doğrudan “korkunç” (s. 206) olarak çevirmesi, çevirmenler arasındaki yaklaşım farklarını ortaya koyarak bu eğilimin gerçekleşme şekillerini göstermektedir.

Berman'ın çeviri analitiğinde ele aldığı on birinci eğilim, **ifade ve deyimlerin bozulması**dır. Bu eğilim, kaynak metindeki ifade ve deyimlerin çeviride bozulması, tamamen çıkarılması veya erek kültürde eşdeğerleriyle değiştirilmesini kapsar. Yapılan incelemeler sonucunda, her çevirmenin bu eğilime farklı düzeylerde yöneldiği ancak

Öncül'ün çevirilerinin bu uygulamayı daha sık yaptıkları ve bu bağlamda kaynak metnin üslubunu koruyamadıkları, bunun da özgün eserin yabancılığına ciddi zarar verdiği tespit edilmiştir. Öte yandan, Koç'un kısmi yerleştirme stratejisi bu eğilimde de kendini göstermiş olup bazı deyimsel ifadeleri Türkçe eşdeğerleriyle aktardığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan, Bekişli, diğer çevirilere oranla çok az sayıda deyimsel bozulmalara mahal vermiştir.

On ikinci ve son eğilim, kaynak metinde standart dil dışında yer alan farklı dil, lehçe ve ağız gibi dil çeşitliliklerin ortadan kaldırılmasını ifade eden **dil katmanlarının silinmesi** eğilimidir. Kaynak metinde yerel ve standart dilin bir arada bulunması ortadan kaldırıldığı ya da nötr hale getirildiği taktirde bu eğilim gerçekleşmektedir. Yukarıda yerel dil ağlarının bozulması eğilimi kısmında da belirtildiği gibi, Wuthering Heights'ı döneminin diğer romanlarından ayıran en belirgin özelliklerden biri, Brontë'nin Viktorya dönemi teması bağlamında her karakterin sosyal statüsünü ve eğitim durumunu yansıtmak amacıyla karakterlerine standart İngilizce veya farklı yoğunluklarda Yorkshire lehçesi kullandırmasıdır. Örneğin, Joseph çok ağır bir lehçe ile konuşmakta, Hareton ise en başlarda lehçeli konuşurken eğitim aldıkça standart İngilizce konuşmaya başlamaktadır. İncelenen örnekler çevirmenlerin hiçbirinin kaynak metnin heterojen olan biçimsel yapısını koruyamadığını ortaya koymuştur. Öncül, her iki çevirisinde de erek kitle için anlaşılır olabilmek için tamamen standart bir Türkçe kullanarak kaynak metnin dil katmanlarını ortadan kaldırmıştır. Koç ise romanda kullanılan Yorkshire lehçesini Anadolu ağzıyla değiştirerek kültürel bağlamı önemli derecede kaydırmasına rağmen dilsel katmanları koruma çabasıyla ön plana çıkmaktadır. Ancak, bunu tamamen bir yerleştirme stratejisi uygulayarak yaptığı için kaynak metnin üslubunu önemli derecede bozduğu tespit edilmiştir. Bekişli'nin ise lehçeye özgü kelimelerin bazılarını günlük konuşma diline çevirdiği ama lehçe dilini standart bir Türkçe ile aktardığı görülmüştür. Sonuç olarak, tüm erek metinlerde dil katmanlarının silinmesi eğiliminin gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Antoine Berman'ın Negatif Analitiği çerçevesinde yapılan karşılaştırmalı metin analizinden elde edilen verilerle ilgili nihai bir sonuca ulaşmak amacıyla Giriş bölümünde sunulan araştırma soruları aşağıda cevaplanacaktır:

Wuthering Heights'ın Türkçe çevirilerinde en fazla hangi biçim bozucu eğilimler tespit edilmiştir ve sebepleri ne olabilir?

Berman, kaynak ve erek dil arasında dil yapıları, dilbilgisi kuralları, ifade biçimleri veya kültürel öğeler açısından farklılıklar bulunduğundan çeviri sürecinde erek metinlerde biçim bozucu eğilimlerin meydana gelmesinin kaçınılmaz olduğunu varsayar. Berman'ın bu görüşü, dört farklı çeviri metin incelendiğinde de doğrulanmaktadır. Tüm erek metinlerde kaynak dilden kaynaklanan ve çevirmenlerin tercihlerini yansıtan eğilimler açıkça görülmektedir. Ancak, bu eğilimlerin kullanım sıklığı çevirmenin yaklaşımına ve çeviri stratejilerine göre değişiklik göstermektedir. Bulgular detaylı şekilde incelendiğinde, çevirmenler tarafından en sık başvurulan biçim bozucu eğilimler **rasyonelleştirme, açıklama, genişletme, niteliksel yoksullaştırma, niceliksel yoksullaştırma, dilbilgisel yapıların bozulması, yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi ile dil katmanlarının silinmesi** eğilimleridir. Erek metinlerde bu tür bozulmaların ortaya çıkmasının altında yatan nedenlerin birincisi İngilizce-Türkçe arasındaki dilsel ve sözdizimsel farklılıkların erek metinlerde belirli düzenlemeler yapılmasını gerektirmesi ve çevirmenlerin erek metni anlaşılır kılma çabalarıdır. Buna ek olarak, romandaki hikâyenin 19. yüzyıl İngiltere'sinde geçmesinin erek kitlede yarattığı kültürel farklılık, çevirmenlerin çevirileri Türk okurları için ulaşılabilir yapmak adına açıklama ve genişletme stratejileri benimsemeye yönlendirmiştir. Ancak, bu çabalar bazı yerlerde yetersiz kalmış ve kaynak metindeki bazı kelimelerin veya ifadelerin anlam zenginliği ve kültürel çağrışımları tam olarak yansıtılamadığı için niteliksel yoksullaştırma eğilimi oluşturmuştur. Burada Wuthering Heights'daki kültürel ifadelerinin payı büyüktür. Öte yandan, dilbilgisel yapıların bozulması ilk üç eğilimin ortaya çıkmasıyla kendiliğinden oluşan bir eğilim olduğundan meydana gelmesi doğal bir sonuç olarak kabul edilmiştir. Özellikle, romandaki karakterlerin Yorkshire lehçesinde konuşmaları ve lehçeye özgü sözcükler kullanmaları, Türkçede bu dil çeşitliliğine karşılık bulunmaması nedeniyle tamamen ortadan kalkmıştır. Bu durum, kaynak metnin üslubunun yanı sıra karakterlerin dilsel özelliklerinin ve anlam derinliğinin kaybolmasına yol açarak niteliksel ve niceliksel yoksullaştırma eğilimlerini de beraberinde getirmiştir. Yukarıda bahsedilen biçim bozucu eğilimlerin dışında çevirmenlerin hangi eğilimlerde ön plana çıktıkları bu bölümün ilk kısmında yer alan bulgular kısmında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çevirmenlerin benimsedikleri stratejiler bu eğilimlerin kaynak metin üzerinde yarattığı etkiyi değerlendirmek adına önemlidir. Bu noktada, çevirmenlerin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yaptıkları eğilimleri “zorunlu” veya “tercihe dayalı”

olarak sınıflandırmanın, bu eğilimlerin arkasında yatan sebepleri anlamada önemli bir yöntem olacağı sonucuna varılmıştır. Zorunlu eğilimler, kaynak dil ve erek dil arasındaki yapısal farklılıklardan kaynaklanan ve çevirmenin kaçınamayacağı bozulmaları ifade ederken, tercihen yapılan eğilimler çevirmenlerin bilinçli olarak benimsedikleri stratejilerle ilgilidir. Wuthering Heights çevirileri özelinde, rasyonelleştirme, yerel dil ağlarının bozulması veya egzotikleştirilmesi, dil katmanlarının silinmesi ve bunlara bağlı oluşan niteliksel ve niceliksel yoksullaştırma eğilimlerinin zorunlu olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede, Bekişli'nin metnin genelinde birebir bir çeviri anlayışıyla kaynak odaklı bir strateji benimsemesi zorunlu eğilimler dışında biçim bozucu eğilimleri çevirmenler arasında en az gerçekleştiren çevirmen olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, bulgular sonucunda en sık biçim bozucu eğilim gerçekleştiren çevirmenin Koç olduğu sonucuna varılmıştır. Yerlileştirme yaklaşımına uygun olarak, erek kitle için okunabilirliği ve akıcılığı ön planda tutan çevirmenimiz, kaynak metnin yabancılığını ve üslubunu muhafaza etmemeyi tercih etmiştir. Ayrıca, betimlemeleri ağdalı bir dille süslemesi yüceltme eğilimine sıklıkla başvurduğuna işaret ederken, Yorkshire lehçesini İç Anadolu ağzıyla çevirmesi çevirisini erek odaklı bir hale getirmiştir.

Wuthering Heights yeniden çevirilerinde yeniden çeviri hipotezi doğruluğu kanıtlanabilmekte midir?

Yeniden çeviri hipotezi edebi eserlerin ilk çevirilerinin genellikle erek kültür normlarına uygun şekilde yapıldığını, daha sonraki çevirilerin ise kaynak metne artan bir sadakat gösterme eğiliminde olduğunu öne sürmektedir. Berman'a göre, ilk çeviriler metni okuyucuya tanıdık kılmak amacıyla erek kültüre yaklaştırıldığından bu çevirilerde eksiklikler, hatalar ya da yetersizlikler daha fazla gözlemlenir. Yeniden çevirilerin ortaya çıkış amaçlarından biri de önceki çevirilerdeki eksiklikleri, hataları gidermek ve metni kaynak metne daha sadık hale getirmektir. Her yeniden çeviriyle birlikte bu eksikliklerin azalması ve erek metnin kaynak metne daha da yaklaşarak metnin yabancılığını daha belirgin bir şekilde görünür hale getirmesi beklenir. Diğer bir ifadeyle, yeniden çeviriler kaynak metinle daha derin bir etkileşime girerek özgün metnin yabancılığını ve heterojen yapısını korumaya çalışır. Berman'ın çeviri anlayışı, çevirmenlerin kaynak metnin yabancılığına saygı gösterme konusundaki etik sorumluluğunu vurgular. Çevirmenin bu sorumluluğu özgün eserin özünü ve biçimini bozan sistematik değişiklikler, yani biçim bozucu eğilimlerde kendini gösterir. Bu bağlamda, yeniden çeviri hipotezi kapsamında,

önceki çevirilerin sonraki çevirilere göre daha fazla biçim bozucu eğilim örneği içerdiğini ifade etmek mümkündür.

Naciye Öncül tarafından 1946 yılında İngilizceden yapılan ilk çeviri (EM1), Cumhuriyet döneminin batılılaşma politikası kapsamında devlete bağlı bir kurum olan Tercüme Bürosu'nun hamiliğinde yapılmıştır. Tercüme Bürosu'nun başlattığı bu çeviri seferberliğinin amacı edebi eserleri Türk okuruna tanıtmak ve kültürel bir bağ kurmak olduğu için “Rüzgârlı Bayır” çevirisinin erek odaklı bir çeviri olduğu bulgularla tespit edilmiştir. Bu durum, Tercüme Bürosu hamiliğinde yapılan çevirinin erek dizgeye planlı bir şekilde sokulmasıyla ve çevirinin bir ideolojiye sahip olmasıyla da desteklenmektedir. Öncül'ün ikinci çevirisi ve bu çalışmanın ilk yeniden çevirisi (EM2) çevrildiği dönemin özellikleri gereği yerileştirme izleri taşısa da ilk çeviri EM1'e oranla daha az biçim bozucu eğilim örneği sunarak ilk çeviriye göre daha kaynak metin odaklı bir görünüm sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat, Koç'un çevirisi (EM3), bütüncenin ikinci yeniden çevirisi, yeniden çeviri hipotezinin varsayımından önemli derecede sapmaktadır. Yeniden çeviriler arasında EM3, Türk okurlar için okunabilirliği ve etkileşimi arttırmak için cümle yapılarını basitleştirme, kültürel öğeleri uyarlama, Yorkshire lehçesini yerel bir ağızla değiştirme gibi yerileştirme stratejilerine başvurarak ve kaynak metnin üslubunu ağıdalı bir dille yücelterek EM2'den daha fazla biçim bozucu eğilim gerçekleştirmiştir. Başka bir deyişle, Koç kaynak metnin biçimini korumayarak çeviriye kendi üslubunu yansıtmıştır. Bu yaklaşım kaynak metne sadakat yerine erek kültür ve okuru önceleyerek yeniden çeviri hipotezinden ayrılmaktadır. EM3, çevirmenlerin bireysel tercihlerinin ve okur kitlesinin beklentilerinin yeniden çevirilerde kaynak odaklı yaklaşım beklentisini geçersiz kıldığının bir örneğidir. Diğer taraftan, Bekişli'nin çevirisinin (EM4), yeniden çeviriler arasından en kaynak odaklı çeviri olduğu saptanmıştır. Kaynak metnin dilsel ve üslup özelliklerini koruyacak bir şekilde birebir çeviri stratejisi benimseyen Bekişli, zorunlu biçim bozucu eğilimler dışında deformasyonu en aza indirerek özgün metnin yabancılığını en fazla koruyan çevirmen olmuştur. EM4'te kullanılan yabancılaştırma stratejileri bilinçli bir çabayı yansıtmaktadır. Sonuç olarak, Wuthering Heights'ın yeniden çevirilerinin karşılaştırmalı analizi sonucunda, elde edilen bulgular çevirilerin kaynak metne giderek artan sadakat göstermemesi nedeniyle yeniden çeviri hipotezini doğrulamamaktadır. İlk yeniden çeviri EM2'nin ve son yeniden çeviri EM4'ün kaynak odaklı yaklaşımı hipotezi desteklerken, EM3'ün oldukça erek odaklı olması doğrusal

gelişimi desteklememekte ve yeniden çeviri hipotezinin evrenselliğini sorgulayan tartışmalara örnek oluşturmaktadır.

Aynı çevirmen tarafından yapılan 1946 ve 1983 çevirileri arasındaki farklar nelerdir ve 1983 yılında yapılan çeviri üslup açısından bir yeniden çeviri mi yoksa revizyon mudur?

Naciye Öncül'ün dönemin Tercüme Bürosu'ndan aldığı davet üzerine yaptığı ve 1946 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından “Rüzgârlı Bayır” adıyla yayımlanan ilk çevirisinin ardından 1983 yılında Can Yayınları altında “Uğultulu Tepeler” ismiyle basılması yeniden çeviri çalışmalarında günümüzde sıkça tartışılan bir konu olan yeni basımların bir revizyon mu yoksa yeniden çeviri mi olduğu sorusuna dair önemli bir örnek teşkil ettiği düşünülmüştür. Bu yüzden, çalışmanın bir diğer amacı 1983 yılında yapılan çevirinin, üslup ve dil açısından 1946 tarihli çevirinin basit bir revizyonu mu yoksa yeniden çevirisi olarak kabul edilip edilemeyeceğini belirlemek olmuştur. Kavramsal çerçeve bölümünde bahsedildiği üzere, Vanderschelden (2000, s. 1-2), revizyonu “mevcut erek metinde değişiklikler yapmayı, ancak önceki versiyonun genel yapısı ve tonu da dahil olmak üzere büyük bölümünü korumak” olarak tanımlar. Benzer şekilde, Paloposki ve Koskinen (2010), revizyonun, ilk çevirmenin kendine özgü ifadelerini değiştirmeden küçük dilsel değişikliklerden oluşabileceğini ifade eder. Öte yandan, Berman'a (1990) göre, yeniden çeviri, çevirilerin eskimesi, eksikliklerin giderilmesi, çeviri normlarının değişmesi, okur kitlesinde farklılaşma, ideolojik ve kültürel değişimler gibi çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda, Naciye Öncül'ün iki çevirisinin karşılaştırmalı analizi, 1983 çevirisinin basit bir revizyonun ötesinde yeniden çeviri olarak nitelendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır. Her ne kadar 1946 çevirisinin bazı unsurları korunmuş olsa da 1983 çevirisi dil, üslup ve sözcük seçimi bağlamında kapsamlı farklılıklar sergilemektedir. Bu farklılıklar, Öncül'ün eseri yeniden yorumladığı, güncel dil ve çeviri normlarına uyarladığı ve üslubunda bir değişim meydana geldiğini göstermektedir. Öncelikle, EM1 eski yazım kurallarını ve dönem itibarıyla oturmamış noktalama işaretleri yansıtırken, EM2 modern Türkçe yazım kurallarına uygun hale getirilmiştir. İki erek metin arasındaki 37 yıllık zaman aralığında TDK tarafından yayınlanan Yazım Kuralları Kılavuzunda 1965, 1970, 1977 ve 1981 yıllarında değişiklikler yapılmıştır.¹⁵ Bu uzun zaman dilimi ve dildeki değişim çevirinin

¹⁵ Bkz. (Çevrimiçi) <https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/sunus/>, E.T. 20/12/2024

eskidiği görüşünü kanıtlamaktadır. Diğer taraftan, EM1 kaynak metnin karmaşık sözdizimini yansıtırken, EM2'nin daha kısa ve sade ifadeler kullanarak cümle yapılarını daha basit hale getirdiği görülmüştür. Bu değişim, çağdaş okurlar için okunabilirliği artırma çabasını göstermektedir. Üslup açısından bakıldığında, EM1 daha resmi ve mesafeli denebilecek bir anlatım tarzı yansıtırken, Öncül'ün EM2'de daha akıcı bir anlatım tarzı benimsediği saptanmıştır. Öncül'ün çevirileri arasında özgün metnin üslubu açısından da farklılıklar bulunmaktadır. Biçim bozucu eğilim bulguları incelendiğinde, örneğin, EM1'in EM2'ye kıyasla daha fazla rasyonelleştirme, açıklama ve genişletme eğilimi örneği içerdiği ancak EM2'nin belirli yerlerde EM1'de yansıtılan kaynak metnin dini unsurlarını niceliksel yoksullaştırma yaparak çıkardığı gözlemlenmiştir. Erek metinlerin farklı kısımlarında farklı biçim bozucu eğilimler bulunması, Öncül'ün Brontë'nin üslubunda ve böylelikle çevirmen olarak kendi üslubunda değişim yarattığı saptamasını ortaya koymaktadır. Özetle, Türk dilinin evrimi, çeviri anlayışındaki değişimler ve Öncül'ün değişen çeviri stratejisi kaynak metnin üslup ve tonunda farklılığa neden olduğu için, İngilizce ve Türkçe arasındaki farklı dil yapılarından ötürü sözdiziminin aşağı yukarı aynı kalacağı sabit tutularak Öncül'ün EM2 çevirisinin yeniden çeviri sayılabileceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akseki Öncül, N. (1983). Önsöz. *Uğultulu Tepeler* (s. 5-10) içinde. Can Yayınları.
- Al-Batineh, M. (2019). Using forensic stylistics and corpus analysis for detecting and investigating plagiarism in literary retranslation: The plagiarism controversy of John Payne and Sir Richard Burton. *New Voices in Translation Studies*, 28-61.
- Alvstad, C. ve Rosa, A. A. (2015). Voice in retranslation: An overview and some trends. *Target International Journal of Translation Studies*, 27(1), 3-24.
- Arslan, D. U. (2016). *Translation, obscenity and censorship in Turkey: Avni İnel as a translator and patron of popular erotic literature*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Avery, S. (2003). Charlotte Brontë. S. R. Serafin ve V. Grosvenor Myer (Ed.), *The Continuum Encyclopedia of British Literature* içinde. (1. baskı, ss. 119-123). Continuum.
- Berk Albachten, Ö. ve Tahir Gürçağlar, Ş. (2019). Introduction: Mutability in retranslation. *Studies from a Retranslation Culture: The Turkish Context*, 1-10.
- Bensimon, P. (1990). Présentation. *Palimpsestes*, 4, ix-xiii.
- Berman, A. (1990). La retraduction comme espace de la traduction. *Palimpsestes*, (4), 1-7.
- Berman, A. (1992). *The experience of the foreign: culture and translation in romantic Germany* (S. Heyvaert, Çev.). State University of New York Press.
- Berman, A. (2000). Translation and the trials of the foreign, L. Venuti, (Çev. Ed.). *The Translation Studies Reader*. (s. 284-297) içinde. Routledge.
- Berman, A. (1999). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Seuil.
- Berman, A. (2009). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Editions du Seuil.
- Berman, A. (2009). *Toward a translation criticism: John Donne*. (F. Massardier-Kenney, Çev.). The Kent State University Press.
- Bhattacharyya, J. (2006). *Emily Brontë's Wuthering Heights*. Atlantic Publishers & Dist.
- Bloom, H. (2008). *Bloom's guides: Emily Brontë's Wuthering Heights*. Infobase Publishing.
- Bollaert, C. (2019). Jean-Paul Sartre's theatre after communism: Perpetuating the past through nonretranslation? P. Van Poucke ve G. Sanz Gallego (Ed.), *Cadernos de tradução*, 39(1), (s. 45-72) içinde. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2019v39n1p45>

- Brontë, C. (1850). A Biographical note on Ellis and Acton Bell. *Brontë, Wuthering Heights*.
- Brontë, E. (1850). *Wuthering Heights*. Thomas Cautley Newby.
- Brontë, E. (2023). *Uğultulu Tepeler*. (B. Bekişli Çev.). İletişim Yayıncılık.
- Brontë, E. (2016). *Uğultulu Tepeler*. (E. Koç Çev.). İthaki Yayınları.
- Brontë, E. (1983). *Uğultulu Tepeler*. (N. A. Öncül Çev.). Can Yayınları.
- Brontë, E. (1946). *Rüzgârlı Bayır*. (N. A. Öncül Çev.). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Brownlie, S. (2006). Narrative theory and tetranlation theory. *Across Languages and Cultures*, 7(2), 145-170
- Cengiz Arslan, Ş. (2024). *İbn Hazm'ın Tavku'l-Hamâme adlı eserinin Türkçe çevirileri üzerinden yeniden çeviri kavramına betimleyici ve eleştirel bir bakış* [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Chesterman, A. (2000). A causal model for translation studies. M. Olohan (Ed.), *Intercultural Faultlines*, (s. 17-27) içinde. St Jerome.
- Dastjerdi H. V. ve Mohammadi A. (2013). Revisiting “retranslation hypothesis”: A comparative analysis of stylistic features in the Persian retranslations of *Pride and Prejudice*. *Open Journal of Modern Linguistics*, 3(3), 174-181.
- Deane, S. (2011). *Confronting the retranslation hypothesis: Flaubert and Sand in the British literary system*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Edinburgh.
- Deane-Cox, S. (2014). *Retranslation. translation, literature and reinterpretation*. Bloomsbury.
- Desmidt, I. (2009). (Re)translation revisited. *Meta*, 54(4), 669-683.
- Doğan, İ. C. (2022). Yeniden çeviride intihal bağlamında ses ve öfke. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 1126-1138. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1164920>
- Doğan, İ. C. (2023). On the verge between retranslation and revision: Revisiting translations of modernist novels in Türkiye. *English Studies at NBU*, 9(2), 169-186.
- Doğançay-Aktuna, S. (1998). The spread of English in Turkey and its current sociolinguistic profile. *Journal of multilingual and multicultural Development*, 19(1), 24-39.
- Du-Nour, M. (1995). Retranslation of children's books as evidence of changes of norms. *Target. International Journal of Translation Studies*, 7(2), 327-346. <https://doi.org/10.1075/target.7.2.08dun>

- Eccleshall, B. D. (2016). *Reiterative drawing as translation: Making, resistance, and the negotiated encounter*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sheffield Hallam University.
- Emir, D. (2018). Uğultulu Tepeler: Vampir kadın olarak Catherine Earnshaw karakteri. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 3(1), 1-7.
- Fegan, M. (2008). *Wuthering Heights: Character Studies*. Bloomsbury Publishing.
- Gambier, Y. (1994). La retraduction, retour et détour. *Meta*, 39(3), 413-417.
- Gilbert, S. M. ve Gubar, S. (2020). *The madwoman in the attic: The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. Yale University Press.
- Gürses, S. (2011). Translational plagiarism: National history global prospects. *Çeviribilim*, 4, 6-7.
- Ingham, P. (2006). *The Brontës*. Oxford University Press.
- Karadağ Evirgen, Ş. (2016). *Çeviride ikidillilik sorunsalı: Özçeviri ve yazar-çevirmenler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Koç, E. (2007). Wuthering Heights: A hybrid that rejects classification. *Cankaya University Journal of Arts and Sciences*, 1(7), 115-124.
- Koç, E. (2016). Önsöz. *Uğultulu Tepeler* (s. 7-13) içinde. İthaki Yayınları.
- Koskinen, K. ve Paloposki, O. (2003). Retranslations in the age of digital reproduction. *Cadernos de tradução*, 1(11), 19-38.
- Koskinen, K. ve Paloposki, O. (2010). Retranslation. Y. Gambier ve L. Van Doorslaer (Ed.), *Handbook of Translation Studies (Vol. 1)*, (s. 294-298) içinde. John Benjamins Publishing.
- Koskinen, K. ve Paloposki, O. (2015). Anxieties of influence. The voice of the first translator in retranslation. *Target. International Journal of Translation Studies*, 27(1), 25-39.
- Koskinen, K. (2019). Revising and retranslating. K. Washbourne ve B. Van Wyke (Ed.), *Routledge Handbook of Literary Translation* (s.315-324) içinde. Routledge.
- Kujamäki, P. (2001). Finnish comet in German skies: Translation, retranslation and norms. *Target. International Journal of Translation Studies*, 13(1), 45-70.
- Kılıç, S. (2005). Kuveykırlar. *Dini Araştırmalar*, 8(23), 219-228.
- Mahaffy, J. (1905). On the history of sizarship in Trinity College. *Hermathena*, 13(31), 315-318.

- Marsh, N. (1999). The Place of Wuthering Heights in English literature. *Emily Brontë: Wuthering Heights*, 194-207.
- Massardier-Kenney, F. (2010). Antoine Berman's way-making to translation as a creative and critical act. *Translation Studies*. 3(3), 259-271.
- Massardier-Kenney, F. (2015). Toward a rethinking of retranslation. *Translation Review*, 92(1), 73-85. <https://doi.org/10.1080/07374836.2015.1086289>
- Militonnyan, J. (2017). The use of simile in Emily Brontë's Wuthering Heights. *Armenian Folia Anglistika*, 13(1-2 (17)), 37-46.
- Millî Kütüphane Yayınları. (1967). Dünya Edebiyatından Tercüme Klasikler Bibliyografyası 1940-1966. A. Ötügen, & Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitü Mensupları, (Ed.). Ayyıldız Matbaası A.Ş
- Oates, J. C. (1982). The magnanimity of Wuthering Heights. *Critical Inquiry*, 9(2), 435-449.
- Özcan, L. (2022). Kaynak odaklılığı yeniden okumak Antoine Berman ve çeviri anlayışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 659-674. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1133925>
- Paloposki, O. ve Koskinen, K. (2004). A thousand and one translations, Revisiting retranslation, G. Hansen vd. (Ed.), *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*, (s. 27-38) içinde. John Benjamins.
- Paloposki, O. ve Koskinen, K. (2010). Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across languages and cultures*, 11(1), 29-49.
- Parlak Cengiz, B. (2020). Yeniden çeviri hipotezi bağlamında çeviri intihali. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi* (12), 17-28. <https://doi.org/10.26650/iujts.2020.12.0002>
- Peeters, K. ve Sanz Gallego, G. (2020). Translators' creativity in the Dutch and Spanish (re)translations of 'Oxen of the Sun': (re)translation the Bakhtinian way. *European Joyce Studies*, 30, 221-241.
- Peeters, K. ve Van Poucke, P. (2023). Retranslation, thirty-odd years after Berman. *Parallèles*, 35(1), 3-27. <https://doi.org/10.17462/para.2023.01.01>
- Pykett, L. (1989). *Emily Brontë*. Macmillan.
- Pym, A. (1998). *Method in translation history*. St. Jerome Publishing.
- Reed, D. K. (1989). The discontents of civilization in Wuthering Heights and Buddenbrooks. *Comparative Literature*, 41(3), 209-229. <https://doi.org/10.2307/1771107>

- Robinson, D. (2014). *Western translation theory from herodotus to nietzsche: from herodotus to Nietzsche*. Routledge.
- Sanz Gallego, G., Mihalycsa, E., Paulis, M., Sepp, A., ve Wawrzycka, J. (2023). The influence of foregrounding on retranslation: The phenomenon of ‘untranslatability’ in Joyce’s *Ulysses*. *Parallèles/Faculty of Translation and Interpreting*, 35(1), 102–124. <https://doi.org/10.17462/para.2023.01.06>
- Sauer, J. (1997). Türkiye’de ilk çeviri dergisi: Tercüme. (M. Çıkar Çev.) *Kebikeç* (5), (s. 35-49) içinde.
- Schleiermacher, F. (2012). On the different methods of translating L. Venuti (ed.), ve S. Bernofsky (Çev.) *The Translation Studies Reader* (3. Baskı, s.43–63) içinde. Routledge. (Orjinal eserin yayın tarihi 1813, 3. Baskı).
- Spear, H. D. (1985). *Bronte: Wuthering Heights*. Macmillan Education UK.
- Suleymanova, A. S. (2016). Ideologically-adapted translations: Challenge for adequacy, need for retranslation. *Asian social science*, 12(9), 84-89.
- Susam-Sarajeva, Ş. (2003). Multiple-entry visa to travelling theory: Retranslations of literary and cultural theories. Target, *International Journal of Translation Studies*, 15(1), 1-36.
- Svahn, E. (2023). The (non-)ageing of non-retranslations? The alleged ageing of Swedish non-retranslations. *Translation Studies*, 17(1), 53–69. <https://doi.org/10.1080/14781700.2023.2175720>
- Svahn, E. (2023b). The many questions of non-retranslation. Swedish non-retranslations from the 20th century. K. Peeters and P. Van Poucke (Ed.) *Parallèles*, 35(1), (s.84–101) içinde.
- Shuttleworth, M. ve Cowie, M. (1997). Dictionary of translation studies, 55. St. Jerome Publishing.
- Şahin, M., Duman, D. ve Gürses, S. (2015). Big business of plagiarism under the guise of (re)translation: The case of Turkey. *Babel*, 61(2), 193–218.
- Şahin, M., Duman, D., Gürses, S., Kaleş, D. ve Woolls, D. (2019). Toward an empirical methodology for identifying plagiarism in retranslation. Ö. Berk Albachten ve Ş. Tahir Gürçağlar (Ed.), *Perspectives on retranslation. Ideology, paratexts, methods* (s.166-191) içinde. Routledge.
- Şeşen, F. (2007). *Jean-Paul Sartre’in Erostrate Adlı Öyküsünün Türkçe ve İngilizce Çevirilerinin Anlamın Oluşturulması Bakımından İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (1998). Retranslation. M. Baker ve G. Saldanha (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (s. 232-235) içinde. Routledge.

- Tahir Gürçağlar, Ş. (2009). Retranslation. M. Baker ve G. Saldanha (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (s. 233-236) içinde. Routledge.
- Tian, C. (2017). Retranslation theories: A critical perspective. *English Literature and Language Review*, 3(1), 1-11.
- Topia, A. (2004). Retraduire Ulysses: le troisième texte. *Palimpsestes. Revue de traduction*, (15), 129-151.
- Turell, M. T. (2004). Textual kidnapping revisited: The case of plagiarism in literary translation. *International Journal of Speech, Language and the Law*, 11(1), 1-26.
- Vanderschelden, I. (2000). Why retranslate the French classics? The impact of retranslation on quality. M. Salama-Carr (Ed.), *Translating French Literature and Film II*, (s.271-293) içinde. Rodopi B.V.
- Van Poucke, P. (2017). Aging as a motive for literary retranslation: A survey of case studies on retranslation. *Translation and Interpreting Studies*, 12(1), 91-115.
- Van Poucke, P. ve Gallego, G. S. (2019). Retranslation in context. *Cadernos De Tradução*, 39(1), 10–22. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2019v39n1p10>
- Van Poucke, P. (2020). The effect of previous translations on retranslation : a case study of Russian-Dutch literary translation. *Transcultural (Edmonton)*, 12(1), 10–25. <https://doi.org/10.21992/tc29486>
- Varghese, L. M. (2012). Stylistic analysis of Emily Brontë's Wuthering Heights. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 2(15), 46-50.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Venuti, L. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203047873>
- Venuti, L. (2004). Retranslations: The creation of value. *Bucknell Review*, 47(1), 25-38.
- Venuti, L. (2013). *Translation changes everything: Theory and practice*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203074428>
- Wasowski, R. P. (2001). *CliffsNotes on Bronte's Wuthering Heights*. Wiley Publishing.
- Wiltshire, I. (2005). Speech in Wuthering Heights: Joseph's dialect and Charlotte's emendations. *Brontë Studies*, 30(1), 19-29.
- Wright, J. (Ed.). (1902). *The English Dialect Dictionary, Being the Complete Vocabulary of All Dialect Words Still in Use, Or Known to Have Been in Use During the Last Two Hundred Years: HL* (Vol. 2). H. Frowde.

Wright, J. (Ed.). (1902). *The English Dialect Dictionary, Being the Complete Vocabulary of All Dialect Words Still in Use, Or Known to Have Been in Use During the Last Two Hundred Years: HL* (Vol. 3). H. Frowde.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Ömer Erşah ÇAKMAK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Mütercim ve Tercümanlık (İngilizce) (Burslu)
Makale ve Bildiriler	
1. Çakmak, Ö. E. (2023). Makine Çevirisinde Çeviri Kaymaları. H. İ. Balkul (Ed.), <i>Makine Çevirisi Araştırmaları</i> içinde (s. 133-168). Aktif Yayınevi.	